

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИЗ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ДУХУ (БАГАТОГРАННІСТЬ І НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ)

Збірник тез доповідей
VI Міжнародної наукової конференції курсантів, студентів,
аспірантів та ад'юнктів
23-24 листопада 2023 року

Львів 2023

«Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)»: збірник тез доповідей VI Міжнародної наукової конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, м. Львів, 23-24 листопада 2023 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. 446 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Василь КАРАБИН, доктор технічних наук, професор

Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук

Лідія ВЕРБИЦЬКА, завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат філологічних наук

Тетяна БОТВИН, доктор філософії, доцент

Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук

Тетяна КОНІВЦЬКА, кандидат педагогічних наук

Тетяна ПУНДИК, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації

Оксана ПИЛИПЕЦЬ, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації

Надія САЛАМІН, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації

Збірник укладено за тезами доповідей VI Міжнародної наукової конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів «Культура як феномен людського духу (багатогранність і наукове осмислення)» 23-24 листопада 2023 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій

Секція 1. Мова як інструмент гібридної війни.

Секція 2. Українська культурно-національна складова світової цивілізації. Культура і війна.

Секція 3. Етичне й естетичне в культурі. Релігія як сфера культури. Інформаційно-комунікаційні технології як новітня форма існування культури.

Секція 4. Соціокультурний вимір науки. Соціально-психологічні

чинники культуротворення.

Секція 5. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії.
Гендерна чутливість у культурі.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

©ЛДУ БЖД, 2023

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Свого часу митрополит Андрей Шептицький слушно зауважив: «Не у зовнішніх обставинах, і не в політичній констеляції лежить розв'язка великих завдань народу, а тільки у внутрішній силі його *культури*... занепад культури якогось народу та її творчої сили – це більша трагедія, як упадок держави, яка є тільки найважливішим засобом для розвитку культури». Насправді, коли аналізувати життєдіяльність людську, то з певністю можна сказати, що культура є тим хребтом, який робить з людини Людину, формує кожного з нас як особистість. Недаремно сучасні воїни, які боронять Україну, на запитання «чи має значення мова й культура?» упевнено відповідають: «Звичайно, а за що ми тоді тут стоїмо?!».

Пам'ять про національну культуру, збереження своїх культурних надбань та їх пізнання, примноження й популяризація – святий обов'язок кожного покоління, адже без цього культура не житиме. Це треба розуміти, про це треба пам'ятати. Видатна українська письменниця Ліна Костенко в романі «Записки українського самашедшого» щодо цього використовує влучну гру слів: «Коли починається смерть культури, настає культура смерті». Тут, у тилу, на своєму фронті ми теж працюємо на те, аби подолати оцю «культуру смерті», подолати ворога. Ми боремося за нашу культуру, а отже, за своє життя, за своє майбутнє. Розвиваємо і популяризуємо наш бренд, а «брендом кожної країни, - за словами Оксани Забужко, - тим, який впливає на зарубіжну аудиторію найбільш безпосереднім та інтимним чином, на найбільш особистому, підсвідомому рівні, - є національна культура».

Саме тому продовжуємо нашу традицію і вже вшосте працюємо на Міжнародній науковій конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів «КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ДУХУ». Більше 100 доповідачів із України, Польщі, Угорщини та Китайської Народної Республіки презентували свої

наукові роздуми про національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії, українську культурно-національну складову світової цивілізації, соціально-психологічні чинники культуротворення, соціокультурний вимір науки, етичне й естетичне в культурі, релігію як сферу культури, гендерну чутливість у культурі. Чимало доповідей було присвячено контексту культури та війни, зокрема мові як інструменту гібридної війни. Одна із секцій стосувалась інформаційно-комунікаційних технологій як новітньої форми існування культури. Загалом учасники працювали в п'яти секціях.

Дійсно, саме культура дає людині відчуття ідентичності, і сучасна (насправді за давня) війна не так боротьба за наші території, як битва за ідентичність, за культуру, за можливість БУТИ СОБОЮ (САМОБУТНІСТЬ) на своїй землі. Представники більше десятка навчальних закладів науково доводили, що націєзбереження та націємідж – це справа саме феномену культури.

*Лідія ВЕРБИЦЬКА,
завідувач кафедри українознавства та міжкультурної
комунікації
Львівського державного університету безпеки
життєдіяльності*

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

УДК 82.161.2-

ФЕНОМЕН ВІРШІВ В ОКОПАХ

Вікторія ЧЕРЕВКО

Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення ЛьвДУВС

Війна – це жахіття, яке несе смерть, це сьогодні у якому живемо ми з вами, але навіть у найбільш «темні» часи людина здатна творити. Безперечно, повномасштабне вторгнення РФ в Україну стало потрясінням і внесло зміни в життя кожного та в усі сфери діяльності. Відтак література не стала винятком. Якщо заглянути на сторінки нашої історії, то можна побачити, що українські поети продовжували писати навіть у найскладніші періоди життя та невтомної боротьби за свободу, за рідну мову. Велика кількість віршів була написана в засланні, в концтаборах та на фронті. І ось сьогодні, у 21 столітті, кривава російсько-українська війна стала потужним каталізатором для національної поезії, яка є душею наших воїнів, одним зі способів виживання та могутньою силою, що здатна емоційно вплинути на свідомість. Вірші, які написані військовими дають змогу зрозуміти нам те, що вони відчувають там, перебуваючи на передовій та захищаючи нас з вами.

Особливої уваги заслуговує збірка «Тільки не пиши мені про війну» Павла Вишебаби, який не тільки талановитий поет, але й командир відділення 68-ї окремої єгерської бригади імені Олексі Довбуша. Своїми віршами автор проникає у найглибші невідані куточки душі, написані ним рядки можна читати зі сльозами на очах,

або ж прокричати щосили. І те й інше показує, якою силою володіє слово, а найвагомішим є те, що написано воно військовим, який боронить нашу землю від окупантів. В одному з інтерв'ю на запитання журналістки Олени Собко: «Коли маєте натхнення писати вірші?», Павло відповів: «Коли я на передовій, то вірші не пишуться, але ж у нас є постійна ротація. Частина часу ми перебуваємо на передовій, а частину – на другій лінії. Так от коли я на другій лінії, тоді й пишу вірші, знімаю відео» [1]. Самі відео, на яких Вишебаба П. декламує свої вірші, спершу набрали неабиякої популярності в соціальних мережах, а вже потім світ побачила вищезгадана збірка. Відомий український поет Іван Малкович, який був редактором збірки «Тільки не пиши мені про війну», висловлює свою прихильність до творчості П. Вишебаби: «Небагато поетів так стрімко вривалися в літературу. Своїми віршами Павло Вишебаба привернув давно небачену увагу до української поезії: декламація автора набирає мільйони переглядів у соцмережах, про вихід нових текстів пишуть у ЗМІ, вірші Вишебаби читають у прайм-тайм на центральних телеканалах, їх кладуть на музику та озвучують на проукраїнських мітингах по всьому світу різними мовами. Для багатьох ці тексти стали літописом почуттів українців у режимі онлайн, а Вишебаба — поетичним голосом часу» [2].

Варто зауважити, що до вивчення окопної творчості звертається українська дослідниця А. Білова. Досліджуючи питання новаторства у творчості англійського «окопного» поета, найяскравішого представника англійської «окопної» поезії, поезії Першої світової війни Зіґфрида Сассуна. Дослідниця детально аналізуючи вірш поета «Вони» дійшла до висновку про те, що поетична творчість Зіґфрида Сассуна є важливою поетичною формою передачі людських страждань, жакливої правди про війну [3, с. 115]. Вищесказане А. Біловою ще раз доводить те, що феномен віршів в окопах не є новим явищем, але саме зараз, у час війни через вірші

наші захисники доносять до суспільства всі свої переживання та почуття, адже те, що залишилося неказаним було написано.

Перечитуючи збірку віршів Павла Вишебаби, я ледь змогла стримати сльози. Кожен вірш розкривав різні сторони автора, - і це вражаюче відчуття, адже саме завдяки цьому ми маємо змогу познайомитися з поетом. Хочеться завершити віршем нашого захисника, Павла Вишебаби.

Хокку

«Є картини війни нетутешні,
 наче хокку бентежний сюжет:
 білий цвіт молоді черешні
 осипається на кулемет.
 Від прильотів раптових з розмаху
 в різнотрав'я уткнешся чолом,
 де занурюються комахи
 у свою комашину любов.
 Облітає лелека під креном
 водоспади від фосфорних бомб.
 Відділити би все поокремо
 і ніколи не скласти гуртом.
 Та замішано все в одній миті,
 і так ясно крізь діри в стіні:
 ось життя – з головою у літі,
 ось людина – по лікті в війні.» [4, с. 93].

ЛІТЕРАТУРА

1. Собко О. Укрінформ. Павло Вишебаба, поет, командир відділення 68-ї окремої егерської бригади імені Олекси Довбуша. Творчість допомагає військовим не перетворитися в окрему, незрозумілу суспільству касту. Київ.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3596306-pavlo-visebaba-poet-komandir-viddilenna-68i-okremoi-egerskoi-brigadi-imeni-oleksi-dovbusa.html>

2. Абу́к. Тільки не пиши мені про війну.

URL: <https://abuk.com.ua/catalog/books/3321?web=1>

3. Білова А. Г. Новаторство у творчості англійського «окопного» поета Зіґфрида Сассуна. Англїстика та американїстика. 2017. Вип. 14. С. 115–120.

4. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну. Видання друге, доповнене. Київ: Видавництво Однієї Книги, 2023. С. 93. 120 с.

УДК 323.2

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Денис МАЦЮК

*Науковий керівник – Оксана КЛАК, канд. філол. наук, доцент
кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення
Львівський державний університет внутрішніх справ*

У сучасному світі у час активного розвитку інформаційних технологій війна все частіше набуває гібридного характеру, коли її засобами стає не тільки військова потуга, а й інформаційні та психологічні методи. За таких умов мова стає одним із найважливіших інструментів впливу на суспільство та міжнародні відносини, стає засобом маніпуляції та впливу на громадську думку.

«Гібридну війну можна у найзагальніших рисах визначити як сукупність заздалегідь підготовлених і оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. До складових гібридної війни відносяться традиційні та нестандартні

загрози, тероризм, підривні дії, коли використовуються новітні чи нешаблонні технології для протидії перевазі супротивника у військовій силі» [1]. Гібридна війна – це стратегія, яка поєднує в собі різні види воєнних і невоєнних дій, такі, як кібератаки, дезінформація, психологічна війна, економічний тиск тощо. Науковці сходять на думці, що провідним засобом гібридної війни є інформаційна війна. Так, «постійний розвиток системи масової комунікації призводить до стирання кордонів, широких можливостей для здійснення маніпулятивного впливу на свідомість населення країни-суперника з насадженням власних ідей» [3, с. 69]. А одним із найважливіших інструментів гібридної війни є саме мова.

Мову використовують як засіб маніпуляції, формування думок та настроїв у суспільстві, поширення дезінформації та пропаганди. Мова стає інструментом впливу на масову свідомість, формує негативне ставлення до певних країн, політичних лідерів або ідеологій. Це може призвести до розколу суспільства, збільшення напруженості між країнами та загострення конфліктів. Через мову можна створювати фейкові новини, що може призвести до посилення антагоністичних позиції між різними соціальними верствами та дестабілізації політичної ситуації.

Для ефективного використання мови як інструменту гібридної війни злочинні групи використовують різні методи та технології. Одним із них є створення ботів та фейкових акаунтів у соціальних мережах, які поширюють дезінформацію та пропаганду.

Також одним із прикладів використання мови як інструменту гібридної війни є кібератаки на медіа та інформаційні ресурси, а часто й на ресурси держапарату. Штучно створені новини, які розповсюджуються через соціальні мережі та інтернет-портали, можуть впливати на громадську думку та спричиняти конфлікти, що, своєю чергою, створює негативний вплив на демократичні процеси та загрожує національній безпеці.

Крім того, мову використовують для психологічного впливу на ворога. Психологічна війна включає в себе поширення пропаганди, створення стереотипів та маніпуляцію емоціями. Використання таких «інструментів» може призвести до зниження морального духу ворожих військ, збільшення паніки серед населення та зміни у ставленні до конфлікту.

Також важливим аспектом гібридної війни є мовна маніпуляція. За допомогою певних мовних конструкцій, емоційного навантаження та зміни семантики слів можна впливати на спосіб сприйняття інформації та формування думки. Наприклад, використання термінів «терористи» або «сепаратисти» може викликати негативну реакцію та підтримку військових дій проти певної групи або регіону.

Науковці дослідили вплив мови як інструменту гібридної війни, проаналізувавши поширення фейкових (неправдивих) новин у соціальних мережах. Таким чином, мова може мати значний вплив на суспільство та міжнародні відносини, адже соціальними мережами користується майже кожна людина, а кількість фейкових новин у них величезна.

Отже, як можемо протистояти цим загрозам? Насамперед необхідно підвищити свідомість громадськості про маніпулятивні методи, які використовують у гібридній війні, необхідно розвивати медійну грамотність та критичне мислення серед населення, а також удосконалювати алгоритми виявлення фейкових новин та ботів у соціальних мережах.

Крім того, необхідно зміцнювати кібербезпеку та захист інформаційних ресурсів. Розробка ефективних антивірусних програм, систем виявлення фейкових новин та захисту від кібератак є важливими завданнями для держав та організацій.

До того ж важливо сприяти розвитку незалежних медіа та журналістики. Свобода слова та доступ до об'єктивної інформації є

головними факторами у протидії гібридній війні. Підтримка незалежних журналістів та розширення медійної свободи є необхідними кроками в цьому напрямку.

Отже, мова є потужним інструментом, який може бути використаний як для миру, так і для війни. Важливо зрозуміти його потенціал та використовувати його відповідально. Інформаційна війна та мовна маніпуляція стають усе більш поширеними в сучасному світі. Тільки шляхом докладання спільних зусиль ми зможемо протистояти гібридній війні та зберегти мир і стабільність у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Магда Є. М. Гібридна війна: сутність та структура феномену. URL: <https://www.academia.edu>
2. Рижук О. Поняття інформаційних та гібридних війн в умовах глобалізації. URL: <http://social-science.uu.edu.ua/article/1389>
3. Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 66–76.

УДК 811.161.2-81'373,611

НЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОГО ЧАСУ: СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Олександра ЗВАРИЧ

*Науковий керівник - Уляна ДОБОСЕВИЧ, канд. філол. наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка*

«Наша щоденна мова схожа

*тепер на підшкірну гематому,
що озивається на кожен дотик», -*

Катерина КАЛИТКО

Виникнення неологізмів завжди безпосередньо пов'язане з особливостями певного історичного періоду. Війна спричиняє потужний вплив на мову, на зміну її лексичного складу, стає стимулом до виникнення нових слів. Спостереження над мовою засобів масової інформації та телеграм-каналів доводить, що лексико-семантична система в такі періоди активно продукує великий корпус неологічної лексики.

Актуальність роботи зумовлена тим, що вивчення лексичного складу української мови залишається одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень у галузі українського мовознавства. Воєнні дії, на жаль, є не завершеними, а значить процес творення неолексем, нових значень, сполук триває і потребує подальшого наукового висвітлення.

Олександр Михед у книзі «Позивний для Йова», що розповідає про історії зі свого життя і своїх друзів під час повномасштабної війни, пише, що мова війни - пряма, як наказ, що не може мати подвійного трактування чи якому необхідне яесь уточнення. Ми говоримо чіткіше, простіше, рубаними фразами, економлячи час одне одного й насичуючи розмову інформацією. Без плачів. Без риторичних питань. ... Мова війни - це потік мовлення, в якому говорить травма. Травма не може мовчати» [3, с. 197].

З початком повномасштабної російської збройної агресії проти України користувачі соціальних мереж і ЗМІ використовують різноманітні засоби та прийоми, щоб передати інформацію аудиторії. У нашій реальності з'являються **лексичні неологізми** (нові слова), як-от: *бандеромобіль, русня, відхаймарсити, задвохсотитись,*

відкобзонити тощо. Неологізми семантичні (або неосемантизми) — це коли слова в нашій мові вже були, але з цією війною набули додаткового значення, а саме: *бавовна, пушкініст, плюс, пташка, приліт тощо.*

Узяті до розгляду українські телеграм-канали: «Лачен пише», «Телеграмна служба новин», «Ґрунт», «Україна наживо» показують, що їхнє текстове наповнення містить такі тематичні групи, як-от: військова лексика; назви на позначення окупантів; евфемізми як спосіб російської пропаганди; фразеологізми.

Військова лексика представлена цілою низкою новотворів, серед яких найбільше іменників і дієслів, а також виявлені прикметники, прислівники. З'явилися такі іменники, як-от: **могілізація** - позбавлене будь-якого сенсу знищення чоловічого населення країни агресора. Назва пов'язана з вживанням слова «мобілізація» у значенні «смерті», а не «присяги служити» своїй країні. Утворено від іменника могила за допомогою суфікса **-ізація**. Колишній міністр оборони Олексій Резніков писав: *«Факти, які я спостерігаю – це провал «могілізації» в Росії, їх провал забезпечення оцього військового контингенту»*. Досить поширеним способом утворення неолексем є основоскладання. Наприклад, такі лексеми, як-от: **бандеромобіль** і **бандеросмузі** – утворені поєднанням двох основ, одна з яких – це прізвище Бандера, інша – слова автомобіль та смузі відповідно. Так утворено й іменник **мінвбивств** – міністерство оборони російської федерації. *У Криму була неспокійна нічка. Мінвбивств рф заявило, що збило всі безпілотники.* На позначення окупантів використовується слово **свинособака** – негідник, нікчема (про російських окупантів). Остап Українець зазначає: *«Ця назва ... із німецької мови ... доволі давня образа, яка не містить в собі жодної додаткової інформації, крім асоціації одразу з двома тваринами зі зразковим покручем нечистих істот»*. *Повітряна тривога в АР Крим. Українці ховайтеся, свинособаки виходьте. Генерал-м'ясник* – командувач російським вторгненням Сергей Суровікін. *«Подальші дії*

щодо Херсона залежатимуть від військово-тактичної ситуації, а вона непроста, не виключається прийняття непростих рішень, — *«генерал-м'ясник» Суровікін*. Сергій Суровікін - учасник геноциду в Чечні та бомбардувань Сирії, а тепер й обстрілів України. Іменники утворюються також від вигуків, наприклад, хрюк що означає звук, який відтворюють свині чи інші тварини, а саме: **нахрюк** — нісенітниця, дурість, неправда. *Офіційних або візуальних підтверджень поки що ніде немає. Чекаємо, і сподіваємось, що не нахрюк.* **Дон-дон** – рамзан кадиров, російський чеченський державний діяч, генерал-полковник, член бюро вищої ради партії «єдіная расія». *Дон-дону Кадирову пересадили нирку, однак орган не прижився, — джерела у чеченській діаспорі.* Кадиров використовує «дон» для зв'язки слів. Це у нього таке слово-паразит, тому його так прозвали. Також з'явилися такі дієслова, як-от: **закобзонити** - знищити, знешкодити окупанта. *ЗСУ на Південному напрямку "закобзонили" два десятки окупантів та їхню техніку; задвохсотити* – завдати втрат ворогові; **затрьохсотити** - поранити ворога; **наволонтерити** - знайти щось потрібне навіть з-під землі.

Виявлено слова, які в нашій мові вже були, але з цією війною набули додаткового значення, а саме: **тривога** - сигнал про необхідність прямувати до укриття; **приліт** - влучання ворожої ракети у цивільну чи військову споруду; **м'ясо** – мобілізовані російські солдати; **град** - російська реактивна система залпового вогню; **пташка** - дрон, літак, вертоліт тощо.

За допомогою прикметників утворено такі словосполучення, що мають нове значення, як-от: **червоні області** - області, у яких оголошена повітряна тривога. *В Києві та області відбій повітряної тривоги. Всі інші області поки ще червоні; бункерний дід* – президент росії владімір путін. *Бункерний дід проводить зустріч із Рамзаном Кадировим.* Прикметник бункерний утворено від іменника бункер, де перебуває владімір путін. Також з'явився прикметник

базований - хтось, хто видає базу на будь-яку тему. *Базована відповідь Лону від старшого радника конгресу США.* Прикметник утворено від іменника база. Також утворено прислівник – **базовано**. *Литовські залізниці базовано вказали напрямок руху так званим російським хакерам.*

Люди використовують евфемізми задля того, щоб приховати справжню природу подій, обманюючи інших приємними для слуху словами. **«Росіяни використовують мову, наче маскувальну сітку»** [3, с. 200], – так пише Михед про мову ворога. Евфемізм як основний прийом нейтралізації негативного враження від руйнівних або злочинних дій. В умовах повномасштабної війни російська пропаганда використовує нові евфемізми, щоб приховати свої поразки, злочини. Евфемізми, які приховують воєнні невдачі, як-от: **жест/шаг доброй воли** (укр. жест/крок доброї волі) - відступ росіян з окупованої території. *Тим часом у Мелітополі повним ходом йде підготовка до «жесту доброї волі»;* **никакой паники нет** (укр. хвилювання немає) – російська армія біжить у паніці з українських територій. Українські ЗМІ підхопили російський евфемізм й іронічно жартують, коли щось стається в Росії; **непростое решение** (укр. непросте рішення) – втеча з Херсона. *«Подальші дії щодо Херсона залежатимуть від військово-тактичної ситуації, а вона проста, не виключається прийняття непростих рішень»*,— генерал російських військ в Україні суровікін. Також низка евфемізмів, якими росіяни виправдовують злочини й агресію. Головне слово воєнної новомови росії є **спецоперація**, що насправді означає війна; **денацифікація** (укр. денацифікація) – знищення всіх українців. Проголошена путіним «денацифікація» насправді означає «деукраїнізацію». Для більшості українців єдиними нацистами в країні є російські солдати, які ведуть геноцидну війну від імені неврівноваженого диктатора; **военные объекты** (укр. військові об'єкти) – житлові квартали, цивільна інфраструктура.

Повномасштабне вторгнення російської армії на територію України спричинило появу значної кількості фразеологізмів, а саме: **відправитись на концерт кобзона** - 1. потрапити на той світ; 2. те саме, що вмерти. Вживається щодо смерті російських солдатів. *«ЗСУ вже відправили 180 тисяч «хороших» росіян на концерт до кобзона».* **Нести «руській мір»** - знищувати все на своєму шляху. *«Країна-терорист продовжує нести «руській мір» у вигляді обстрілів цивільного населення».* **Два-три тижні** - дуже довго, тривалий час. *«Два-три контрнаступи» знадобляться Україні для виходу на кордони 1991 року.*

Отже, встановлено, що найпродуктивнішим джерелом утворення неологем стала необхідність нової номінації ворога, військових дій. Відзначено високий рівень емоційної складової частини в процесі утворення неологізмів. Мова активно реагує на воєнний час появою значної кількості неологізмів, а також збільшенням кількості лексичних значень готових номінативних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирилюк О. Л. «Вогнехреще» або неологізми як відображення військового протистояння. Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2015. Вип. 137. С. 52–56.
2. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української мови (90-ті роки ХХ ст.) : дис.канд. філол. наук : 10.02.01 / Мазурик Данута Володимирівна. – Львів, 2002. – С. 52.
3. Михед О. Позивний для Йова. Хроніки вторгнення. Видавництво Старого Лева, 2023. 344с.

АБРЕВІАТУРИ – НОВОТВОРИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Олена СВАЧИЙ

*Науковий керівник – Уляна ДОБОСЕВИЧ, канд. філол. наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Абревіація як спосіб словотворення починає розвиток у ХХ ст., набуваючи інтенсивності у час світових воєн та в період глобалізації через засоби масової інформації. Це стало чудовою можливістю для передання новин без перевантаження та для кращого запам'ятовування інформації. У 60-х рр. ХХ ст. абревіація стає одним із найбільш продуктивних способів словотворення. На сучасному етапі розвитку української мови (безперечно, у зв'язку з воєнними подіями) скорочення слів за допомогою абревіації набуло такої популярності, що в соцмережах чи не в кожне повідомлення ЗМІ містить різні види абревіатур: *4.5.0* (військовий код – у мене все добре), *ПВ* (повітряна тривога), *рак. зброя* (ракетна зброя). Такий спосіб мовної економії та у деяких випадках можливості та й необхідності миттєво реагувати на події став одним із інструментів, який активно використовують ЗМІ різного типу.

В українській мові абревіатури притаманні іменникам і мають схожі граматичні особливості. Це наявність граматичних категорій роду, числа, в окремих випадках здатність до словозміни. За останнім поділом абревіатури можуть бути змінні та незмінні. Класифікують абревіатури по-різному, попри усю складність та різноманітність типів, виділяють: ініціальні (звукові та буквені), поскладові (почастинні), часткові, мішані (комбіновані), утворені скороченням одного слова.[1]

Мета роботи – аналіз воєнних абревіатур-новотворів у сучасній українській мові. Під час дослідження ми послуговувалася

науковим напрацюваннями К. Городенської, Н. Клименко, В. Горпинича, М. Плющ, Ю. Карпенка. Джерельною базою стали телеграм-канали, наприклад: «Свідомі», «Перша приватна мемарня», «Zelenskiy / Official» та ін.

Було виявлено 64 абрєвіатури різних за тематикою та типами. Їх можна поділити на декілька тематичних груп: 1) військова техніка (БМП, РСЗВ, ПЗРК) ; 2) установи та організації; (РВА, ПВК, ТрО); 3) війська та бригади (ДРГ, ПДБр) ; 4) навколовоєнна тематика (ВПО, РЛС, ПММ). Важливо зауважити, що абрєвіатури невпинно продовжують з'являтися в українській мові.

Адекватне використання абрєвіатур воєнного типу часто потребує мовознавчих коментарів, які б розкривали семантику абрєвіатури та її граматичні особливості.

БпЛА (ч.р.) – безпілотний літальний апарат. За типом класифікуємо як незмінну, мішану, варіантну. *«Підрозділи ППО знищили 4 літаки, 5 **БпЛА** та крилату ракету окупантів за поточну добу»* – за родовим словом «апарат» окреслюємо рід абрєвіатури – чоловічий, з контексту дізнаємось число – множина, категорія відмінка – родовий. *«Американські військові були змушені збити свій **БПЛА**, бо той зазнав пошкоджень»* [2]– чоловічий рід, однина, називний відмінок. Отже, в залежності від змісту може відбуватись кореляція граматичних явищ, а саме: у роді, числі, відмінку абрєвіатури. Правильне написання БпЛА, бо абрєвіатура мішаного типу, а не ініціального, тож умов для написання БПЛА немає, відповідно у другому реченні бачимо помилку. Варіантність проявляється у поширенні відповідника БпЛА – **БЛА**. При аналізі з'ясуємо, що це ініціальна, звукова та незмінювана абрєвіатура. *«Керівництво Сербії ухвалило рішення придбати **БЛА** “Bayraktar” ще на початку квітня цього року»* – у реченні перебуває в однині, чоловічому роді та знахідному відмінку. Усі граматичні норми були дотримані.

САУ (ж.р.) – самохідна артилерійська установка. Аббревіатура незмінювана, ініціальна, звукова. Рід залежить від стрижневого слова «установка». Число визначаємо з контексту. «*Міноборони Данії подарує 19 САУ Caesar, якими володіє країна*» [3] – жіночий рід, множина, родовий відмінок. «*Дрон ЗСУ знищив одну з найкращих російських САУ*» [4] – жіночий рід, однина, знахідний відмінок. Граматичні норми у поданих прикладах дотримано.

Деякі типи аббревіатур можуть ставати твірною базою для інших слів, такою аббревіатурою є САУ. Від неї походить варіант **САУшка** – значення незмінне: самохідна артилерійська установка. Переважно вживання такого різновиду спостерігаємо у розмовній мові, тому відносимо аббревіатуру до сленгових. «*Після прямого влучання орківську саушку розірвало на шматт*» [5]-число аббревіатури у поданому реченні належить до однини, рід – жіночий, відмінок – знахідний. Граматично правильно такий варіант писати великими літерами, а суфікс та закінчення малими літерами, тобто орківську **САУшку**. «*У когось скоро підгоратиме: низка країн передають Україні САУшки, танки і винищувачі*» [6] – у реченні аббревіатура вжита у множині, дотримано правильне визначення роду та відмінку – жіночий рід, знахідний відмінок.

Активізація процесу абревіації у підмові військових зумовлена передусім воєнним конфліктом, а згодом і війнами. Отримані результати дослідження можуть бути основою для широкої дискусії між мовознавцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус М., Кузьма І. Морфеміка й дериватологія сучасної української літературної мови: практикум. Львів: ПП Сорока Т.Б., 2014. С.109-110.
2. О. К. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.

3. Електронний ресурс: Телеграм канал – @sternenko
4. Електронний ресурс: Телеграм канал – @svidomi
5. Електронний ресурс: Телеграм канал – @privatnamemarnya
6. Електронний ресурс: <https://suspihne.media/433227-za-pidbitu-rosijsku-tehniku-boec-z-volini-otrimav-nagorodu-vid-zaluznogo/>
7. Електронний ресурс: <https://mil.co.ua/sau-2/>
8. Електронний ресурс: <http://myslovo.com/?dictionary=%D1%81%D0%B0%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B0>
9. Електронний ресурс: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3643578-ukraina-moze-otrimati-atacms-nastupnogo-roku-kuleba-nazvav-umovu.html>
10. Електронний ресурс: <https://tsn.ua/video/video-novini/u-kogoskoro-pidgoratime-nizka-krayin-peredayut-ukrayini-saushki-i-vinischuvachi.html>

УДК: 355.01[(477): (470+571)] “2023”

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ “ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ” РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Василь СТАСЮК

доктор психологічних наук, професор, Національний університет оборони України

Володимир ДИКУН

старший викладач, Національний університет оборони України

Андрій КИРИЧЕНКО

доктор філософії (PhD), Національний університет оборони України

У ході “гібридних” конфліктів на території пострадянського простору керівництво російської федерації ставить перед собою ряд завдань, що в сукупності є проектом створення так званого “русского мира”.

Проект “русского мира” є свого роду “матрьошкою” або “цибулиною”, центром якої є Кремль, а далі розташований ряд “концентричних кругів”, відповідних різним мірам контролю над ситуацією російським військово-політичним керівництвом.

У першому крузі “матрьошки російського світу” розташовується сама російська федерація, контроль над якою протягом останніх двох десятиліть правління володимира путіна набув усе більш тотальний і авторитарний характер. Для території рф в проекті “русского мира” передбачена консервація на невизначено тривалий час (у ідеалі – назавжди) прямого “ручного” управління кремлем (так звана “вертикаль влади”) з повною ліквідацією інститутів громадянського суспільства, незалежних медіа, з формальною імітацією виборних процедур при реально авторитарному характері управління і відсутність альтернатив діючої влади, з постійною дією апарату державної ідеологічної пропаганди (замінюючи незалежні медіа), і збереження ресурсно-орієнтованого характеру економіки з повною залежністю бізнесу від держави. Ця мета вже досягнута кремлем практично повністю.

Наступним кругом “русского мира” є незалежні держави, що раніше були союзними республіками СРСР. Для них передбачено поступове досягнення такого ж повного контролю з боку кремля, яке вже досягнуте для території рф. При формальному збереженні статусу “незалежних держав” проект “русского мира” припускає встановлення в цих державах повністю підконтрольних росії маріонеткових режимів і поступову втрату цими державами усіх ознак суверенітету, окрім герба, прапора і гімну.

Слід розуміти, що метою рф відносно пострадянського простору є не просто встановлення маріонеткових проросійських

режимів, сприяючих здійсненню зовнішньополітичного курсу кремля і самостійно контролюючих ситуацію усередині своєї країни. Такі режими розглядаються тільки як перехідний етап, необхідний для встановлення повноцінного контролю рф над пострадянськими країнами. У концепції “русского мира” кремль не покладається на “союзників”, кінцевою метою є встановлення повного прямого контролю влади рф над пострадянськими країнами.

Послідовність інтеграції раніше незалежної держави в “русского мира” припускає (після встановлення в країні маріонеткового проросійського режиму) цілий ряд внутрішньополітичних трансформацій і зовнішньополітичних кроків, які в цілому повинні зробити неможливим вихід країни з орбіти впливу “русского мира” незалежно від бажання місцевої влади. Таким чином, проросійський маріонетковий режим повинен поступово передати практично усі свої функції безпосередньо кремлю або контрольованим Кремлем російським корпораціям і інститутам і у результаті зберегти за собою тільки декоративну функцію, подібну до функції “влади” автономних утворень у складі рф.

У внутрішній політиці від проросійського режиму влади рф вимагають максимального згортання усіх демократичних інститутів, встановлення контролю над медіа, ліквідації антиросійської опозиції і демонстрації повноти свого контролю над ситуацією в країні. При цьому рф при публічній підтримці проросійського режиму неофіційно максимально сприяє його міжнародній ізоляції як “диктаторського” і “недемократичного”, що робить орієнтацію на Кремль практично безальтернативним вибором для цього режиму.

У зовнішній політиці від маріонеткового режиму вимагатиметься підписання з рф цілого ряду військово-політичних і торговельно-економічних угод, які де-факто означають інтеграцію країни до складу рф: створення єдиної митної системи

(альтернативною єдиному ринку ЄС), єдиної оборонної системи (альтернативи блоку НАТО), базування в країні російських військ, в перспективі введення єдиної валюти. Згідно з планом “русского мира”, така міра інтеграції передбачена для усіх пострадянських держав без виключення.

Було б помилкою вважати, що досягши такої міри інтеграції рф припускає збереження первинної ролі проросійського маріонеткового режиму. Навпаки, для збереження стабільності контролю рф над інтегрованою країною передбачається поступова передача контролю над окремими сферами життя інтегрованої країни від місцевого маріонеткового режиму безпосередньо в росію. Принциповим нововведенням проекту “русского мира” в його сучасному вигляді в порівнянні з рядом попередніх проектів встановлення імперського контролю рф над іншими країнами являється велика увага встановленню не лише “вертикального” контролю, але і контролю “горизонтального”, при якому цілі сфери життя країни-сателіта виводяться з-під контролю місцевого маріонеткового режиму і безпосередньо інтегруються з відповідною галуззю росії. У цьому сенсі проект “русского мира” більшою мірою схожий не з відносно недавніми політичними проектами встановлення прозахідних або прорадянських режимів в постколоніальних країнах “Третього світу”, а з давнішою сталінською практикою “советизации” завойованих держав.

Таким чином, мета і завдання росії в коротко- і середньостроковій перспективі зводяться до наступних:

розкладання зсередини НАТО шляхом протиставлення інтересів США, Британії і континентальної Європи аж до розпуску Альянсу;

розкладання зсередини Європейського Союзу шляхом підтримки “євроскептиків” і роздмухування протистояння між Британією, “Старою Європою” і новими центрально-європейськими членами ЄС, аж до розпуску єврозони і переформатування ЄС в

консультативний орган за типом малоефективних Ради Європи і ОБСЄ;

формування “русского мира”, що складається з трьох послідовних “зон впливу”: зони повного прямого контролю РФ, що включає усі без виключення пострадянські країни; зони “м’якого контролю”, куди входять деякі країни Центральної Європи і “третього мира”, і зони “проросійських корисних ідіотів” з країн континентальної Західної Європи.

Російська військова агресія проти України в 2014 році ознаменувала собою початок нової фази проекту побудови “русского мира”, а саме перехід рф до фази встановлення прямого військово-політичного контролю над пострадянськими державами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гибрессия путина. Невоенные аспекты воен нового поколения: фрагменты следования. Киев : Центр глобалистики “Стратегия XXI”, 2016. 62 с.

2. “Гібридна війна” Росії проти України: інформаційний вимір: навч. посіб. / Агаєв Н. А., Герасименко М. В., Дикун В. Г., Стасюк В. В. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2020. 186 с.

3. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник : у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ “7БЦ”, 2020. 754 с.

4. Плохтій С. Загублена царство. Історія “Русского мира” з 1470 року до сьогодні. Харків : Фоліо, 2019. 320 с.

5. Світова гібридна війна : український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.

6. Якубова Л. “Русский мир” в Україні : на краю прірви. Київ : Кліо. 2018. 384 с.

REVIVAL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE***Микола БОЯРЧУК***

*Науковий керівник –Любов КУЗЬО, канд.психол. наук,
доцент, завідувач кафедри іноземних мов та культури фахового
мовлення ЛьвДУВС*

The potency of words is undeniable. This is why speeches are delivered to motivate soldiers prior to combat and teams before sporting events. Words have also played a crucial role in aiding Volodymyr Zelenskiy, the present President of Ukraine, in garnering global support for Ukraine and transforming the vague expressions of "concern" from world leaders into tangible actions.

The careful selection of words and the specific language used hold immense importance in all circumstances due to the profound meanings they convey. When we label the ongoing events in Ukraine as a "crisis," "conflict," or "war," each term carries its own distinct connotations. In 2014, when Russia unlawfully annexed Crimea, it officially breached Article 2 of the 1949 Geneva Convention, constituting an act of war. Similarly, when Russia deployed troops and artillery into Ukraine without provocation on February 24, it initiated a war against the entire nation. However, several countries worldwide, including China, India, and, until recently, Turkey, have refrained from using the terms "invasion" and "war." Why is this the case?

Describing something as a "war" linguistically and philosophically implies the existence of an external political aggressor. This sharply contrasts with labeling the same event as a "crisis," which suggests that the problem originates within the affected country. Furthermore, when referring to the same event as a "conflict," it implies shared responsibility between the two involved parties.

When the Russian invasion of Ukraine is characterized as a "conflict," it effectively shifts the burden of responsibility away from Russia as the primary aggressor, portraying Ukraine and Russia as equally accountable. Even more critically, labeling the ongoing war in Ukraine by Russia as a "crisis" implies that the primary responsibility for resolving these issues lies with Ukraine. Emphasizing the terms "invasion" and "war" unequivocally places the responsibility on Russia as the aggressor within Ukrainian territory.

For Ukrainians, the matter of terminology extends beyond whether the invasion is labeled a "war" or a "conflict." The current focus on language has allowed Ukrainians to highlight other similar misconceptions that people worldwide tend to make about Ukraine - a sovereign nation with a rich history independent of Russia, spanning thousands of years.

During the ongoing conflict, there is clear evidence of a revival of the Ukrainian language. In Ukraine, not only those who were already fluent in Ukrainian prior to the conflict, but also individuals who previously primarily spoke Russian, are now coming together around the Ukrainian language as a symbol of national unity. This shift has largely occurred organically, driven by individual choices.

Before the full-scale invasion started, Russia frequently raised concerns about the perceived mistreatment of Russian speakers in Ukraine. Ironically, it appears that Russia's efforts in linguistic propaganda have unintentionally resulted in the Ukrainian language gaining greater prominence. At the same time, in Russian-occupied Crimea since 2014, the Crimean Tatar language has endured discrimination and marginalization.

Language and its role in identity formation has stood at the forefront of Ukrainian history for centuries. Today, we are witnessing the unravelling of a new chapter in this history: the latest in a long line of attempts by Moscow to nullify the Ukrainian nation, subjugate it and thus render it harmless in Russian eyes. Since the 18th century, the Russian Federation have sought to destroy everything Ukrainian – the language and

culture and the people themselves – in order to gain political advantage in Ukraine.

Ukraine today, however, is essentially different from the Ukraine of previous centuries. The war became a great driver of identity, consolidation and changes. The country has essentially been bilingual, with Ukrainian and Russian as the major languages. Other languages are spoken by a mere fraction of the population. It has been claimed that there is no other country in Europe where the language of an ethnic minority is as widespread as the state language, and where the state language in some territories is the language of the minority.

Ukraine's law "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language" entered into force on 16 July 2019. This Law encourages the use of Ukrainian in spheres where a language shift is already taking place: the state and communal spheres, education, healthcare, mass media, and so on.

The Law states that, as of 16 January 2022, enterprises, institutions, and organisations shall deliver services and provide information about goods, including via online shops and online catalogues, in Ukrainian. Furthermore, article 25 of the Law states that from the same date, print media must be distributed in Ukrainian or, if in another language, "an edition of the publication in the state language shall be published simultaneously". Local mass media in Ukraine will be obliged to comply with the article 25 requirements by 16 July 2024. The law does not, however, apply to print media published in the Crimean Tatar language, other languages of the Indigenous peoples of Ukraine, English or other official languages of the European Union. Thus, the transition of the Ukrainian mass media to distributing its content in the Ukrainian language has been gradual and was initiated before the start of Russia's full-scale military invasion.

For most Ukrainians, since the invasion by Russia, the Russian language has become a marker of military aggression, of the enemy and of war. The language is even cited as one of the causes of the war. The war

brought the language problem to the fore because it was the Russian language that became a marker of non-Ukraine, non-Ukrainians, the “svoi” (Russian) territory, “svoi” people who speak Russian. This is not a war for territory, but for Ukraine, for its statehood, culture and language.

Unfortunately, it was the war that enabled us to understand that language is not only a means of communication, but a marker of identity. The language problem, which had been out of fashion for decades, now confirmed its strategic importance, becoming a kind of front in the struggle, because language is the basis of our identity and the assurance of Ukraine’s victory. February 24, 2022 became a turning point for many Ukrainians, a day of insight and understanding of the essence of the Russian world, and at the same time of Ukrainian self-affirmation, awareness of who we are, in which state they want to live and in which language to communicate.

Attitudes to the Ukrainian language have changed dramatically. Similarly, the frequency of the use of Ukrainian in all situations (from official to everyday) and in various spheres of society has increased dramatically. In intellectual circles, the trend to cancel Russia, cancel Russian culture has spread. For foreigners, speaking Russian in Ukraine has become more difficult. While you are unlikely to provoke anger by speaking Russian, your interlocutor will probably reply in Ukrainian.

Citizens of Ukraine representing various walks of life, ethnic groups and geographic origins agree that Russia’s full-scale invasion has prepared the ground for a major language shift. Views do not differ about the role of language in national identity. Ukrainian identity equals the Ukrainian language.

Ukraine is scorched by war. The Ukrainian language is burned by the flames of war and destruction. The first, most important state, which must be established as a fact, is the victory of the idea of the Ukrainization of Ukraine in the confrontation with other ideas of multilingualism, bilingualism, Russian-speaking. Ukrainian language will continue to take

over as the dominant language in Ukraine, a process that is likely to be accelerated by the full-scale invasion, both as a result of the free choice of individuals, and by means of policies aimed at strengthening the position of Ukrainian.

The importance of language as a factor in the shaping of human identity cannot be overestimated. State agencies in Western democracies that wish to support Ukraine's nationhood and facilitate its European integration would do well not to neglect language issues. Aiding Ukraine in matters of language should prove successful in the long term.

REFERENCES

1. Electronic resource: <https://www.kyivpost.com/opinion/16499>
2. Electronic resource: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2658668/view>
3. Electronic resource: [RP_9788770222075C2.pdf](#)
4. Electronic resource: <https://sceeus.se/en/publications/scorched-by-war-a-report-on-the-current-language-situation-in-ukraine/>
5. Electronic resource: <https://thespinoff.co.nz/society/03-03-2022/war-against-ukraine-not-conflict-in-the-ukraine-why-the-language-we-use-matters>
6. Azhniuk, B. 2017. Ukrainian Language Legislation and the National Crisis. In: Flier, M. S. and Graziosi, A. *The Battle for Ukrainian: A Comparative Perspective*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, pp. 365–387.
7. Flier, M. S. and Graziosi, A. eds. 2017. *The battle for Ukrainian: a comparative perspective*. Cambridge, Massachusetts: Ukrainian Research Institute, Harvard University.
8. Hentschel, G. and Palinska, O. 2022. The linguistic situation on the Ukrainian Black Sea coast – Ukrainian, Russian and Surżyk as “native language”, “primary code”, frequently used codes and codes of linguistic socialization during childhood. *Russian Linguistics* 46(3), pp. 259–290.

УДК 81.161.2'27

**МОВНА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Артур МИСАК

*Науковий керівник – Оксана КЛАК, канд. філол. наук, доцент
кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Мовна ідентичність та свідомість завжди були центральними складовими національної самосвідомості. Російсько-українська війна, яка розпочалася 2014 року, стала важливим історичним періодом для України та вплинула на мовну свідомість її громадян.

Аналіз мовної свідомості українців у контексті російсько-української війни вимагає врахування багатогранної історичної спадщини. Україна завжди була місцем інтеракції різних культур та мов. Під впливом сусідніх держав та зовнішніх чинників український народ пережив численні важливі етапи у формуванні своєї мовної ідентичності. Серед таких етапів виділяються періоди польського та російського панування, які суттєво вплинули на розвиток мовної свідомості українців [1].

Необхідно враховувати, що після здобуття незалежності від Радянського Союзу в 1991 році українська мова отримала статус державної та стала символом суверенітету. Цей історичний контекст створює фундамент для подальшого розгляду впливу російсько-української війни на мовну свідомість українців.

Російсько-українська війна стала важливим чинником у формуванні мовної свідомості українців. Вона спонукала громадян України до переосмислення своєї мовної ідентичності та важливості

української мови. Мова стала не лише засобом спілкування, але й символом національного опору та патріотизму, символом нескореності та свободи. Масові акції та мітинги на підтримку української мови стали знаком національної єдності. Частина російськомовних громадян переглянула своє ставлення до державної мови й почала активно послуговуватися українською в побутовому спілкуванні, громадському житті, у професійній сфері. До українськомовного дискурсу долучилися й переселенці зі східних та південних регіонів України, які зазнали найбільшого впливу російської агресії. Відвідування курсів для вивчення української мови, активна інтеграція в українське культурне середовище західних, центральних регіонів, долучення до традицій і звичаїв українського народу, участь у різноманітних соціальних проєктах сприяло найменш болісному для них поверненню своєї національної ідентичності. Як зазначає Н. Матвєєва, «підкреслюють покращення становища української мови також результати шостого загальнонаціонального опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у березні 2022 року. Так, на основі підсумків декількох опитувань можемо спостерігати позитивну динаміку в аспекті усвідомлення української мови як рідної. Зокрема, у 2012 році 57 % українців називали українську мову рідною, у 2022 році – кількість таких людей зросла до 76 %» [2].

Проте не варто нехтувати наслідками впливу російської пропаганди та дезінформації на свідомість громадян. Російська пропаганда намагалася мінімізувати роль української мови та культури, спрямовуючи увагу на російську. Це створило певний розкол у суспільстві та викликало дискусії щодо важливості української мови, деформувало поняття мовного обов'язку, патріотизму та національної ідентичності. Так, аналіз опитування російськомовної молоді східної України та Криму дав підстави І. Цар стверджувати, що «у багатьох опитаних сформована не національна,

а глобальна ідентичність; вони мобільні, не прив'язані до країни почуттями любові чи обов'язку, здатні пристосовуватися» [3].

Тому важливо, щоб Українська держава проводила активну політику, спрямовану на збереження та зміцнення мовної свідомості нації. Така політика відіграє головну роль у підтримці національної ідентичності та посиленні ролі української мови як символу національного суверенітету. Важливо враховувати, що на цьому шляху існують складнощі, пов'язані зі строкатістю мовного складу населення та регіональними особливостями в Україні.

Питання регіональних особливостей впливають на державну політику щодо мови в Україні і вимагають уважного розгляду. Законодавчі ініціативи повинні бути гнучкими та призначеними для врахування регіональних відмінностей, не ставлячи під сумнів державний статус української мови. Уряд повинен розвивати і підтримувати програми навчання української мови в регіонах з різним мовним складом населення, стимулювати взаєморозуміння та сприяти активному діалогу між мовними групами для збереження єдності країни.

Для підтримки і зміцнення мовної свідомості українців і ролі української мови важливо продовжувати розвивати державну політику, спрямовану на збереження та розвиток мови. Ця політика має передбачати забезпечення доступу до якісної освіти та культурних ресурсів українською мовою.

Російсько-українська війна вплинула на мовну свідомість українців, активізувавши національну свідомість та піднявши престиж української мови як символу національної ідентичності. Проте вирішення мовних викликів вимагає довгострокових зусиль та уваги до регіональних особливостей. Збереження та підтримка української мови залишаються важливими завданнями для українського суспільства та держави, адже мовна свідомість українців є складною та динамічною складовою їхньої ідентичності,

яка продовжує еволюціонувати під впливом суспільних, політичних та історичних процесів, зокрема російсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні. Зовнішня історія української мови ІХ-ХХ ст. Київ: К.І.С., 2020. 192 с.
2. Матвеева Н. Тенденції змін у мовній та національній свідомості українців на тлі повномасштабної російсько-української війни (за матеріалами соціологічних досліджень 2022 року). URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30350/1/Matvieieva.pdf>
3. Цар І. Поняття «патріотизм» у розумінні російськомовної молоді зі Сходу України та Криму. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2334/1/12533-6047-PB.pdf>

УКД 811.111'27(100):327

МОВНА ІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: АНАЛІЗ МОВНИХ ЗМІН, КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО- ПОПУЛЯРНИХ СТАТЕЙ ВВС

Віктор БОРОДАЙ, Іван ВІНОГРАД

*Науковий керівник - Надія САЛАМІН, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

«Статус мови» та «функція мови» - визначальні для розкриття багатьох, пов'язаних з мовною політикою питань, зокрема, мовної ситуації, зв'язку мови та ідентичності, ролі, статусу та функції мови. Тому, політизація мовних та культурних питань, інформатизація та вплив медіа на сприйняття та розуміння подій, спрямовані на підтримку мовної інтеграції українців.

Проблеми мовно-культурного розвитку України, на тлі сучасного інформаційного простору особливо загострилися в умовах війни росії проти України, в якій, за словами М. Житарюка, домінують не так гармати й танки, авіація й військово - морські сили, як інформаційно-психологічні операції [5]. То ж, з початком війни в Україні, стала помітною участь громадськості у мовній політиці. Тож, активні дії громадян України, та громадян держав-сусідів, впливають на державну мовну політику. А зокрема, на творення соціальної єдності та національної ідентичності, крізь призму мовних змін.

Опрацювавши англomовні науково - популярні статті, опубліковані в інтернет – ресурсі BBC, ми розглянули, як змінюється мова під впливом війни, як це впливає на сприйняття подій та як переклад може відображати ці зміни.

After the start of a large-scale war in Ukraine, many foreigners began to learn the Ukrainian language. For some, it is an opportunity to understand the events more deeply, for others, it is also a sign of support for Ukrainians.

Після початку масштабної війни в Україні багато іноземців почали вивчати українську мову. Для одних – це можливість глибше осмислити події, для інших – ще й знак підтримки українців. [4]

The Ukrainian language has become the biggest trend on Duolingo. 1.3 million people began to learn it. The free online language learning platform Duolingo reported that the biggest trend of 2022 on its resource was the surge of people's interest in the Ukrainian language.

Українська мова стала найбільшим трендом на Duolingo. Її почали вчити 1,3 млн. людей. Безкоштовна онлайн - платформа для вивчення мов Duolingo повідомила, що найбільшим трендом 2022 року на її ресурсі став сплеск зацікавленості людей українською мовою. [2]

In Ukraine, the use of the Ukrainian language in everyday life, in particular at home, at work, at school or when searching for information

on the Internet, has increased significantly, according to the results of a new survey.

В Україні суттєво зросло використання української мови у повсякденному житті, зокрема вдома, на роботі, навчанні чи під час пошуку інформації в інтернеті, свідчать результати нового опитування. [3]

«Some of the most common reasons people learn a language are education, work, travel, and a growing number of people are interested in learning a culture. But this year we saw a new reason: solidarity,» Duolingo wrote in its annual data-driven report about more than 500 million of its students. This means that many foreigners have started learning the Ukrainian language. But the largest part of people who started learning the language are Ukrainians from the east who do not know Ukrainian. And it pleases.

"Деякі з найпоширеніших причин, чому люди вивчають мову - це навчання, робота, подорожі, причому зростає кількість людей, які цікавляться вивченням культури. Але цього року ми побачили нову причину: солідарність", - пише Duolingo у щорічному звіті, що базується на даних про понад 500 мільйонів своїх учнів. Це означає що і багато іноземців почали вчити українську мову. Але найбільша частина людей які почали вивчати мову це українці зі сходу які не знають української. І це радує. [2]

In response to the question of what «first of all» the state policy should do in the language sphere, 66% spoke in favor of the option «to promote the spread of the Ukrainian language in all spheres of life» - and only 6% called it a priority to «solve the issue of the status of the Russian language.» Another 17% chose to protect the rights of national minorities

У відповідь на запитання, що «в першу чергу» має робити державна політика в мовній сфері, 66% висловилися за варіант «сприяти поширенню української мови в усіх сферах життя» - і тільки 6% назвали пріоритетним «вирішити питання щодо статусу

російської мови». Ще 17% вибрали захист прав національних меншин. [3]

The vast majority of Ukrainians want the use of the Ukrainian language in the public sphere and the obligation of workers in this sphere to ensure the possibility of its use by all who wish to do so. 82% believe that communication between employees and visitors in public institutions should be in Ukrainian, however, 11% recognize the right of the visitor to choose, and another 4% still believe that it is up to the employees of the institutions to choose the language.

Переважна більшість українців бажає вживання в публічній сфері саме української мови та зобов'язання працівників цієї сфери забезпечити можливість її вживання всіма, хто цього бажає. 82% вважають, що в державних установах спілкування працівників із відвідувачами має відбуватися українською мовою, проте 11% визнає право вибору відвідувача, а ще 4% досі вважає, що вибирати мову мають працівники установ. [3]

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що мовна інтеграція відіграє важливу роль у формуванні сприйняття та розуміння подій. Мова є не лише комунікаційним засобом, але й інструментом впливу на глибинність та емоційну віддачу інформації. Аналіз мовних змін показує, що війна може призводити до еволюції мови, змінюючи значення та емоційне забарвлення деяких слів та виразів. Ці зміни можуть відображати зміни в суспільних настроях і ставленні до військово - політичного конфлікту. Тож, переклад науково-популярних статей з англійської мови на українську, важливий для забезпечення доступу до іноземної інформації та для збереження об'єктивної інформації, що сприяє розвитку та становленню української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пальчевська О. С., Маланюк М. С., Саламін Н. А. Граматичні аспекти перекладу науково-популярної статті

українською мовою. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». 2022. № 12. С. 132–136.

2. The Ukrainian language has become the biggest trend on Duolingo. 1.3 million people began to learn it - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63929013>

3. Ukrainian has significantly improved in all spheres: at home, at work and on the Internet. Poll - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64201995>

4. Ukrainian as a foreign language: "I'm learning the language to support you" - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63569243>

5. Zhytariuk, M. (2020) Informatsiino-psykholohichna viina Rosii proty Ukrainy u Zakhodu ta sposoby protystoiannia [Russia's information and psychological war against Ukraine and the West and methods of confrontation]. Ukrainskyi informatsiinyi prostir [Ukrainian information space]. 5. 53 [in Ukrainian].

УДК 81'23:355.01(043.2)

МОВА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ

Ірина ГЕЛЕШКО

*Науковий керівник - Оксана ПИЛИПЕЦЬ, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова, незважаючи на свою основну функцію комунікації, стає неабияк важливим компонентом сучасних гібридних конфліктів. Сьогодні ми розглянемо, чому мовні конфлікти виникають, яке вплив

має гібридна війна на мовний простір та як можна протидіяти дезінформації.

Перш за все, важливо зрозуміти, чому мовні конфлікти спалахують. Мова є не лише інструментом комунікації, але й носієм культури, ідентичності та цінностей. Саме тому, коли мова використовується для маніпуляцій, це може викликати конфлікти та розбрат. Сучасні соціологічні дослідження, здійснені в провідних компаніях світу, свідчать, що представника нації визначають за мовою [1].

Гібридна війна, у свою чергу, представляє складну систему агресії, в якій мова грає важливу роль. Цей вид конфлікту об'єднує в собі відкриті та приховані впливи, включаючи інформаційну війну, дезінформацію та кібер-атаки. Тут мова стає ключовим інструментом, що використовується для маніпуляцій громадською думкою та дестабілізації суспільства.

Як протидіяти дезінформації у гібридній війні?

По-перше, важливо розвивати критичне мислення серед громадян, навчати відрізняти правдиву інформацію від маніпуляцій. Також необхідно вдосконалювати технічні засоби виявлення дезінформації та аналізувати джерела інформації [2].

Є кілька ключових порад, яких слід дотримуватись, аби протидіяти дезінформації.

1. Мета поширювачів дезінформації – посіяти паніку, послабити нашу волю до оборони. Не допомагайте їм, допомагайте собі: зберігайте самоконтроль і не поширюйте інформацію емоційного характеру в соцмережах.
2. Україна захищається та продовжує боротьбу за свою територію. Якщо ви чуєте протилежне – це неправда. Вас хочуть деморалізувати.

3. Не вірте і не поширюйте інформацію з сумнівних джерел. Правдива інформація – на офіційних сторінках і каналах державних органів та суспільного мовлення.
4. Жодним чином не поширюйте інформацію про переміщення українських військ. Ви можете нашкодити тим, хто захищає вас і державу.
5. Україна веде оборонну війну на своїй території. Повідомлення про нібито обстріли мирного населення українськими військовими – неправда. Ворог хоче підірвати вашу довіру до власних захисників.
6. Агресор поширюватиме різні чутки не лише про бійців, а й про військово-політичне керівництво, аби українці не довіряли і йому. Але довіряти не можна саме ворогу – його емоційним провокаціям і повідомленням, які неможливо перевірити. Звіряйте кожну тривожну новину з офіційними джерелами.
7. Інформацію про втрати можуть знати лише органи безпеки та оборони України. Інформація на приватних акаунтах може не відповідати дійсності. Не поспішайте ділитись такою інформацією.
8. Агресор поширюватиме наклепи і «зраду» через свої офіційні чи підконтрольні канали. А може використовувати й інші засоби – прикриватись патріотичними гаслами і українською символікою. Перевіряйте патріотичні на вигляд, але сумнівні повідомлення та заклики.
9. Мета ворога – розколоти українське суспільство зсередини й знищити нашу віру у власні сили. Ми дійсно різні й наші погляди можуть не збігатися, але ми маємо спільну справу – дати відсіч окупанту. Тому зберігайте єдність і підтримуйте одне одного.
10. Якщо перервався інтернет-зв'язок або сторінки державних органів були зламані, звертайтеся по інформацію до

Суспільного мовлення. Якщо не працює телебачення – вмикайте абонентську радіоточку.

Важливо розвивати вміння критично оцінювати джерела інформації, перевіряти їх достовірність та переконатися в їхній обґрунтованості перед тим, як приймати їх за чисту монету.

Як зберегти мову, культуру та традиції свого народу в умовах гібридної війни?

Потрібно лише здолати стереотипи й байдужість і зробити дев'ять простих, але дуже важливих речей [3].

1. Просто говори українською.
2. Налаштовуй мову сайтів та техніки.
3. Пиши українською.
4. Спілкуйся українською з представниками влади та сервісними службами.
5. Підтримуй українську культуру та медіа.
6. Бережи дітей від русифікації.
7. Твори український простір.
8. Запрошуй та мотивуй інших робити все те саме.
9. Починай прямо зараз.

ЛІТЕРАТУРА

1. 10 порад як не стати жертвою війни, [Електронний ресурс]//Режим доступу <https://armyinform.com.ua/2022/01/09/10-porad-yak-ne-staty-zhertvoyu-dezinformacziyi-v-umovah-vijny/>

2. Дев'ять способів захистити українську мову. Починай прямо зараз. [Електронний ресурс]//Режим доступу https://texty.org.ua/fragments/42039/Devjat_sposobiv_zahystyty_ukrajinsku_movu_Pochynaj_pramo-42039/

3. Євген Магда “Гібридна війна: питання і відповіді”, [Електронний ресурс]//Режим доступу

<https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/13805/2015-07-27-gibrydna-viyna-pytannya-i-vidpovidi/>

УДК 821.111–3

**ТОТАЛІТАРНА ІДЕОЛОГІЯ ТА МАНІПУЛЯЦІЯ
СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ В РОМАНІ ДЖ. ОРВЕЛЛА
«1984»: СУЧАСНЕ ПЕРЕПРОЧИТАННЯ**

Юлія МАГДИЧАНСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

Роман Джорджа Орвелла "1984" представляє візію тоталітарної диктатури, в якій утискається індивідуальність, спотворюється правда, а маніпуляція суспільною свідомістю стає засобом правління. Маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема через інформаційний простір, властиве також суспільству ХХІ століття, тому актуальність роману "1984" не викликає сумнівів, а сам твір потребує сучасного переосмислення.

Об'єктом дослідження є роман «1984» Дж. Орвелла, а предметом – вплив тоталітарної ідеології на суспільну й індивідуальну свідомість та проєкції провідних ідей роману на сучасність. Мета статті – виокремити зображені у романі ситуації, в яких проявляються тоталітарні й маніпулятивні елементи, та провести паралелі до сучасного світу; висвітлити, як цензура, маніпулювання інформацією чи технологічний контроль впливають на свідомість персонажів роману та сучасної людини.

Відомими теоретиками тоталітарної ідеології є Г.Арендт та К.Фрідріх. Теоретико-методологічну базу дослідження складають праці Т.Омельчук, яка виявила різні аспекти тоталітарних режимів, їхні особливості та види, а також праці Ю.Жаданова

(літературознавець комплексно дослідив феномен антиутопії, його еволюцію, різноманіття та співвіднесення з попередніми антиутопічними традиціями у світовій літературі); А.Промської(досліджувала дискурс тоталітаризму на основі порівняння творів В. Винниченка «Слово за тобою, Сталіне!» та Дж.Орвелла «1984», вивчала вплив світоглядних пріоритетів автора на формування мови тоталітаризму в романі, основних ідей твору та поетику тексту),Д.Александрова(у своїй статті розглядає відображення тоталітарних суспільств у творах художньої літератури та аналізує лексику "новомови").

«Тоталітарний режим – це державно-політичний устрій суспільства,основу якого становить сильна особистість (особиста диктатура) і який характеризується цілковитим (тоталітарним) контролем держави над усіма сферами життя суспільства».[4] Тоталітарний режим у романі "1984" відображає образ суспільства, що повністю підпорядковане владі та ідеології.

У романі показано життя в державі, де контроль, нагляд і репресії є базою для суспільства. Постійне спостереження і контроль за громадянами є невід'ємною частиною життя в цьому світі. Екрани телевізорів, аудіозаписи та відеоспостереження створюють атмосферу постійного нагляду.Одним із прикладів сучасности є використання технології розпізнавання облич у багатьох країнах. Ці системи можуть відстежувати пересування громадян, визначати їхню поведінку та ідентифікувати обличчя на відео та фотографіях.Спостереження і контроль за допомогою технології розпізнавання облич можуть мати значний вплив на приватне життя громадян і створити атмосферу постійного нагляду, як у романі "1984".

Запровадження "новомови" призводить до обмеження свободи думки і вираження поглядів. Мова стає інструментом контролю та обмеження інтелектуальних здібностей громадян. Д.Александров

вважає, що новомова мала стати не лише символічним інструментом світогляду, а й унеможливити будь-яке інше мислення.[1] Новомова у романі - потужний інструмент тоталітарного режиму. Він був покликаний контролювати думки та мову громадян і слугував одним із засобів перетворення суспільства на інструмент влади. Поділ лексики на словники А, Б і С мав на меті повністю контролювати мовне самовираження та обмежити висловлювання думок та ідей. На нашу думку, подібно до того, як новомова в романі "1984" призвела до обмеження свободи думки та вираження поглядів, сучасні технології та соціальні медіа-платформи можуть мати подібний вплив на обмеження свободи вираження поглядів та поширення інформації. Зокрема, багато платформ соціальних мереж мають правила, що обмежують контент, який можна публікувати. Також соціальні мережі використовують алгоритми та фільтри, щоб показувати користувачам лише певні типи інформації, що може призвести до створення "інформаційної бульбашки", в якій користувачі оточені контентом, що відповідає їхнім власним поглядам, і їхній доступ до інших точок зору обмежений.

У романі Орвелла "1984" засоби масової інформації відіграють ключову роль у контролі та маніпулюванні суспільною свідомістю. Однак інформація, що надається громадянам, значною мірою спотворюється і контролюється партією.«Війна – це мир, свобода – це рабство, незнання – це сила».[5] Саме ці гасла пропагує влада за допомогою ЗМІ. Таким чином, у романі підкреслюється, як влада намагається контролювати не лише дії, а й думки своїх громадян. Сьогодні подібні приклади можна побачити і в медіа, і в політиці. Створення атмосфери страху і зовнішніх загроз може відволікти від внутрішніх проблем і призвести до підтримки певних політичних сил. Наприклад, росія використовує різні медіа-платформи для поширення дезінформації, зокрема соціальні мережі, фейкові новини, онлайн-тролінг та кібератаки. Під час російського вторгнення в Україну та виборів у США росія проводила інформаційні кампанії,

спрямовані на викривлення подій та створення розколу: теорії змови та дезінформація використовувалися для маніпулювання громадською думкою та поширення паніки.

У романі "1984" Міністерство правди активно знищує історичні документи й архіви, щоб стерти сліди опозиційних сил і змінити колишні версії історії. Міністерство правди відповідає за переписування історії, зміну літератури і контроль над інформацією з метою підтримки диктатури. У деяких авторитарних режимах ЗМІ використовують такі методи, як інструмент для поширення пропаганди та створення "офіційної правди". Наприклад, у Північній Кореї режим контролює всі ЗМІ та обмежує доступ до зовнішньої інформації. Це означає, що інформація, яка потрапляє до населення, сильно фільтрується і доступ до зовнішніх джерел інформації обмежується.

Дж. Орвелл наголошує, як влада придушує індивідуальність і самовираження та робить усіх громадян однаково покірними. Головний герой Вінстон Сміт та інші персонажі намагаються знайти правду, відновити свою свободу в умовах правлячого режиму. Показовим є те, що у фіналі головний герой любить Старшого Брата, отже, тоталітарна ідеологія підкорила його. Ідеологія зламала Вінстона: змінила його погляди та переконання, зробила його вірним слугою держави. Таким чином, це призвело до розчинення особистої ідентичності.

У романі "1984" люди змушені під загрозою тиску ставати конформістами. Для цього влада Океанії створила спеціальну "поліцію думок", що володіє знаннями в галузі психології та біології. У їхнє завдання входило виявлення і придушення ознак "небажаних" думок і дій, які могли б свідчити про непокору або підозрілість щодо уряду. Така система контролю була дуже ефективною і унеможливлювала будь-яку форму опозиції чи підтримки тоталітарного режиму. Подібний конформізм можна спостерігати в

сучасних суспільствах, де люди можуть уникати висловлення своїх поглядів і незалежних думок через соціальний тиск чи страх. У різних країнах існують приклади цензури, що обмежує доступ до інформації та свободу вираження поглядів у мережі, що може призвести до обмеження особистих свобод і свободи вираження поглядів.

Отож роман Дж. Орвелла "1984" створює антиутопічний світ, у якому тоталітаризм, масовий контроль і прагнення до індивідуальності та істини стикаються в боротьбі за владу і людяність. Сучасне переосмислення роману "1984" дає змогу краще зрозуміти виклики сьогодення та запобігти загрозам нашій свободі та індивідуальності. Важливо пам'ятати, що відстоювання цих цінностей є одним із ключових завдань збереження вільного та демократичного суспільства. Сучасні технології та практики, як-от системи розпізнавання облич і обмеження на контент у соціальних мережах, актуалізують проблеми, порушені в романі. Контроль, маніпулювання свідомістю та обмеження інформації є засобом придушення громадянських свобод і незалежності. Сучасні приклади цього можна спостерігати в різних країнах. Ця ідеологія може призвести до відсутності синкретизму та незалежного мислення, а також до руйнування особистої ідентичності та підпорядкування авторитетам. Важливо зрозуміти наслідки такого впливу та захищати основні свободи і права громадян для забезпечення демократії та людської гідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Д. Мова тоталітаризму в романі Дж. Орвелла "1984" / Д. Александров // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2011. – Випуск XXIV. – № 2. – С. 411–417.
2. Жаданов Ю. Роман Джорджа Оруелла «1984» у контексті антиутопії першої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Ю. Жаданов. – Дніпропетровськ, 1999. – С. – 22.

3. Мінко Є. «1984»: генеалогія сучасности. / Євген Мінко// «Критика» – 2010 – № 1–2. – С. 37–39.
4. Омельчук. Т. Італійський корпоративізм Беніто Муссоліні : дипломна робота спеціаліста / Т. Омельчук. – Одеса, 2018. – С. – 73.
5. Орвелл Дж. «1984» . / Дж. Орвелл; голов. ред. Ксав'є Кост. – К. Vivat, 2021. – 312 с.
6. Промська А. Дискурс тоталітаризму в інтерпретації В. Винниченка та Дж. Орвелла (на матеріалі романів "Слово за тобою, Сталіне!" та "1984") / А. Промська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – 2017. – Вип. 77. – С. 192-198.
7. Савченко З. Джордж Орвелл. "1984": вплив світоглядних пріоритетів автора на вирішення основних проблем роману / З. В. Савченко // Зарубіжна література в школах України. – 2006. – № 2. – С. 4 – 6.

УДК 372.8:811.161.2

**РІДНА МОВА ЯК КУЛЬТУРНО-ДУХОВНЕ НАДБАННЯ
НАРОДУ**

Дмитро КАЦИ

*Науковий керівник - Анна МАРМУЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Рідна мова є важливим культурним і духовним надбанням для будь-якого народу. Вона відображає історію, традиції, цінності

та ідентичність народу. Ось кілька ключових аспектів, які роблять рідну мову надзвичайно важливою:

1. Культурна спадщина: Мова є не тільки засобом спілкування, але й носієм культурної спадщини. В ній закодовані вірші, казки, легенди, мудрість, ритуали та інші аспекти культури народу.

2. Ідентичність: Рідна мова відображає ідентичність народу і його приналежність до певної спільноти. Вона допомагає зберегти унікальність та відмінність кожного народу.

3. Спілкування: Мова є основним інструментом для міжособистого спілкування та передачі знань з покоління в покоління. Вона об'єднує людей та дозволяє їм обмінюватися ідеями, досвідом та емоціями.

4. Засіб виразу: Рідна мова дозволяє виражати свої думки, почуття та переживання найточніше та найближче до своєї сутності. Вона допомагає людям виразити свій інтелект, творчість та унікальність.

5. Спадщина для майбутніх поколінь: Збереження рідної мови і передача її нащадкам є важливим завданням для збереження культурної спадщини та ідентичності народу.

Збереження та розвиток рідної мови є важливою місією для кожного народу, оскільки вона визначає його особистість та спільні цінності.

Кожен із народів нашої планети має свою рідну, унікальну і неповторну мову. Українці спілкуються українською. Українською співає колискові, сміється і плаче наш величний український народ.

Нині українська мова є однією з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. Вона є рідною не тільки для більшості населення нашої країни, рідною її вважає близько 50 мільйонів людей на нашій планеті. Рідна мова і пісня завжди були на сторожі духовності і культури народів. Національна мова входить у поняття національної культури. Не буде мови – не буде народу, а не буде

народу – не буде нації, а як не буде нації – не буде держави. Втрата мови призводить до втрати самобутності народу.

“Людина, яка втратила свою мову, – неповноцінна, вона другорядна в порівнянні з носіями рідної мови”’: український журналіст та поет **Павло Мовчан**

Поки жива наша мова – живе наш величний і могутній народ! Народна мудрість говорить: «Відберіть у народу все, і він все зможе повернути, відберіть у нього мову – і він ніколи вже не зможе створити її». Досконало знати, любити, берегти і захищати нашу рідну українську мову – обов’язок кожного з нас!

Знати, берегти і примножувати рідну мову – це обов’язок кожної людини. Народ, який не усвідомлює значення рідної мови, її ролі в розвитку особистості, не плакає її, не може розраховувати на гідне місце в суцвітті народів.

Чи замислювалися ви, наскільки важливим для вас є знання та відчуття української мови? Мови як основного інструменту для ідентифікації себе не тільки як громадянина, але і як особистості. Ми часто ігноруємо мовні правила, але не варто забувати, що мова, наче живий організм і її розвиток залежить від уваги, любові та потреби. Потреби відчувати, осмислювати, розуміти та застосовувати кожного дня, а не в окремих життєвих випадках.

Мова – живий організм, який змінюється, розвивається. Найшвидше ці зрушення помічаємо на лексичному рівні.

“Найперше, що чує дитина, – мова матері.

Колискова пісня, колискова –
то найперша материна мова.

Пахне вона м'ятою і цвітом,
чебрецевим і суничним літом.

Пахне молоком і споришами...

Скільки в ній ласкавості і шани,
скільки в ній тривожності людської,

і надій, і сивини гіркої...
 Колискова пісня, колискова –
 то солодка матерна мова.”

Микола Сингаївський

Рідна мова доповнює відчуття захищеності, впевненості...
 Тож якою ще мовою можна надихнути, підтримати, збадьорити
 військовослужбовців під час бою?

Є кілька способів якими вони можуть користатись для цього:
 Використання рідної мови надає військовослужбовцям відчуття
 зв'язку з родиною і батьківщиною, що надихає їх боротися за свою
 країну.

1. Військова термінологія: Використання військової термінології може сприяти внутрішньому об'єднанню військових та підвищити їх взаєморозуміння.
2. Мотиваційні промови: Лідери та командири можуть виступати з мотиваційними промовами, щоб піднести дух військовослужбовців та надихнути їх на великі досягнення.
3. Патріотичні пісні: Співання патріотичних пісень може піднести дух військових та надати їм сил для боротьби.
4. Знаки підтримки: Використання жестів, символів та символіки, що спільна для військових, може збільшити відчуття єдності та підтримки.

У кожній ситуації важливо враховувати особистість та культурний контекст військових. Важливо забезпечити психологічну та моральну підтримку військовим під час бою, використовуючи мову та символічні засоби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко О.Б. Українська мова і мовне життя світу [Текст] / О.Б. Ткаченко: монографія. – Київ: Спалах, 2004. – 272 с.

2. Венжинович Н.Ф. Сучасна українська літературна мова [Текст] / Н.Ф. Венжинович : навч. посібник. – 3-тє вид., випр. і доп. – Київ: Знання, 2008. – 303,[1] с. – (Вища освіта ХХІ ст.)
3. Тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / за ред. В.С. Калашника. – Харків: Белкар – книга, 2005. – 800 с.
4. Микола Сингаївський. Передмова до збірки "Вогненна трава" — К.: "Молодь", 1986.

УДК 811.161.2

ФЕМІНІТИВИ Й МАСКУЛІНІТИВИ В ДІАХРОНІЇ ТА СИНХРОНІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Діана ПАВЛОВСЬКА

*Науковий керівник – Лідія ВЕРБИЦЬКА, завідувач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат
філологічних наук*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Поява великої кількості фемінітивів в українській мові показує: українки активно залучені до всіх суспільних процесів, у всі сфери діяльності, а наша мова — жива й розвивається. А ще це наша мовна частина боротьби за українську ідентичність, ще один крок відмежування від усього імперського, що тяжіло над українцями протягом століть.

Маскулінитиви — назви осіб чоловічої статі. Для маскулінитивів характерним є те, що вони можуть уживатися, в більшості випадків, до всіх людей незалежно від їхньої статі. На думку деяких феміністів/-ок, сучасні мовні норми сприяють дискримінації жінок і завищенню значущості чоловіків. Саме тому

для відновлення гендерно-лінгвістичної рівності вони радять поширювати у вжитку фемінітиви. Фемінітиви позначають жінок за різноманітними характеристиками — роль у родині, національність, професія, посада, сфера діяльності. **Деякі українські фемінітиви досі незвичні для вуха і не вельми вживані в українській мові.**

Насправді фемінітиви в українській мові - явище не нове. В українській мові фемінітиви відомі з найдавніших дописемних часів, а функціонування їх уреальнило та відобразило книгописання — оригінальне й перекладне. Найдавнішими за походженням у ранній писемний період були назви жінок індоєвропейського та праслов'янського походження. Це найменування осіб за родинними зв'язками та частина похідних слів, що виникла в праслов'янській мові: назви жінок за діяльністю, станом, стосунками, віковими та іншими ознаками. Вони й увійшли до текстів перших пам'яток української писемності (дщерь, госпожа, жена, кормилиця, мати, матерь, ремествениця, роба, сестра («Руська правда» XI століття), дѣва, дѣвица, дѣвка, жена, мати, Богородица («Слово о полку Ігоревім» XII століття). Індоєвропейські фемінітиви збереглися з різними семантичними, стилістичними, фонетичними, граматичними змінами дотепер і становлять сьогодні незмінну, статичну категорію слів (баба, дьчи, вдова, мама, неня, свекри, тета, ятры та інші) [5].

Чому на довгий час українці «забули» про фемінітиви й вживали мускулінітиви? Загалом на початку 20-го століття українські науковці жваво дискутували про фемінітиви, адже жінки впевнено займали місця в різних сферах діяльності. Іван Огієнко в «Нашій літературній мові» влучно сказав: «Наша мова витворила паристі форми для назв істот: чоловічі й жіночі, наприклад, учитель — учителька, професор — професорка, гість — гостя, друг — другиня, учень — учениця» [3, 168]. А потім в Україну прийшли криваві 1930-ті, тотальна русифікація. Вживання фемінітивів стерлося, зійшло нанівець. До активного проговорювання фемінітивів українці повернулись аж після здобуття незалежності. А входження жінок у

різні сфери діяльності провокує появу величезної кількості фемінітивів.

Чому фемінітиви досі «ріжуть вухом» багатьом українцям, дратують, смішать? **Ми в процесі ознайомлення і звикання. Нам потрібна практика.** Тема фемінітивів не була новою для українців і до ухвалення нового правопису у 2019 році, в якому затвердили їхнє використання та найпродуктивніші моделі творення. **Однією з причин є зросійщення українців.** Для частини українців тривалий час пріоритетною була російська мова. Сумно, але це слід визнати. А для російської мови фемінітиви якраз не характерні — структура наших мов суттєво відрізняється. І це абсолютний міф, що з усіх слов'янських мов українська найбільше споріднена з російською. **Також відлуння патріархату стало однією з причин.** Прожиті століття патріархату теж впливають на суспільство: і досі маскулінітивів значно більше, ніж фемінітивів. Це нагадування про те, що жінки до-о-овгий час були безправними «невидимками» в соціумі. Часом жінки свідомо відмовляються від того, щоб їхню професію називали фемінітивно, мовляв, це якесь приниження або применшення. Але це хибна думка — саме завдяки фемінітивам ми можемо підкреслити гендерну рівність. Також це вияв поваги до жінки в певному виді діяльності.

Активне творення і вживання фемінітивів на сучасному етапі — це відновлення питомої мовної ознаки. Упродовж писемної доби поступово зростала кількість фемінітивів від одного синхронного зрізу до іншого. Регулярне, послідовне творення і тривале використання фемінітивів переросло в тенденцію формування найменувань жінок, співвідносних із назвами чоловіків. Отже, мовними чинниками є прагнення відновити власне фемінітивотворення, що розвинулося під впливом живого розмовного мовлення, яке лягло в основу формування української літературної мови та для якого воно була і є закономірним явищем. А

позамовні чинники – це нові умови соціалізації жінки в період існування української незалежної держави, розширення суспільної діяльності і професійної зайнятості жінок, вплив феміністичного руху з боку розвинутих країн світу. Унаслідок системного й послідовного використання нарівні з маскулінітивами стилістично нейтральні фемінітиви мають перспективи увійти до писемної й усної форм літературної мови та набути загальноживаного характеру.

Беручи активну участь у бойових діях, долучаючись до волонтерської та гуманітарної активностей, сучасні українки творять власні суб'єктність та агентивність (дієвість) в один із найдраматичніших періодів новітньої України. Захищаючи цілісність держави ціною власного життя, жінки стоять на сторожі демократичних змін в українському суспільстві. Усі ці процеси набувають словесних означень у медіях. Там куються нові слова на означення української військової та воїнки, розвиваються нові відтінки значень. Істотно зростає частота використання слів *героїня та героїнка* на позначення жінки, яка виявляє відвагу і самовідданість у бою чи в боротьбі з ворогом у тилу. Зрештою, назва *захисниця* сьогодні розвиває нове значення, не засвідчене тлумачними словниками: 'та, хто захищає громадян своєї країни, охороняє територіальну цілісність своєї держави'. Зі збільшенням частки українських військовослужбовиць істотно більшає кількість випадків паритетного представлення жінок і чоловіків у війську (*День захисників та захисниць України*). Олена Синчак дослідила цю тему та написала словничок «Абетка фемінітивів», де ми можемо спостерігати, що творення фемінітивів нині особливо активне у військовій царині українських назв жінки у війську та як переселенок. Декілька прикладів з цього словничка: *азівка, б'їженка, військовополонена, волонтерка, героїнка, диверсантка, звитяжниця, командорка, медикія, нацгвардійка, партизанка, саперка, танкістка, фасилітаторка, штурманка та багато інших слів* [4].

Чому варто використовувати фемінітиви? **По-перше**, фемінітиви є автентичним явищем для української мови. Якщо раніше вони позначали жінку за приналежністю до чоловіка (диякониха, ковалиха) або мали негативне забарвлення, то наразі розширили сфери вживання. Отже, з мовної точки зору їхнє використання нарівні з маскулінітивами є цілком нормальним та доцільним. До прикладу, ми звично ставимось до слів *співачка*, *акторка*, *художниця* й *прибиральниця* і майже ніколи не назвемо представниць цих професій маскулінітивом. Будь-яке нове мовне явище може видаватись дивним, але мова динамічна, вона постійно змінюється. Інакше ми б і далі говорили старослов'янською та вживали слова *пійт* (*поет*), *десниця* (*права рука*) та *ланіти* (*щюки*). **По-друге**, з погляду соціолінгвістики, мова дуже тісно пов'язана з нашим менталітетом. Вона є відображенням цінностей та категорій мислення соціуму. Мовні особливості переходять із покоління в покоління, утворюють системні глибинно-психічні настанови, які керують діями людини. Тобто мова не лише відображає цінності та світогляд нації, а й одночасно закладає культурні традиції. Зараз у результаті поширення гендерної рівності цілком природно, що й мова прагне до гендерного балансу. Це відображає соціальні зміни й одночасно визначає менталітет мовців — як індивідуальний, так і національний. Важливо, що така мовна зміна відбувається не лише в українській мові, більшість мов світу змінюються в гендерному аспекті. Деякі мови взагалі нейтралізують граматичний рід (англійська, фінська), деякі обирають стратегію фемінізації, коли паралельно вживаються фемінітиви та маскулінітиви (німецька, шведська, французька).

Як утворювати фемінітиви? Відповідно до нових правил іменники на позначення осіб жіночої статі утворюємо від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів **-к-**, **-иц-**, **-ин-**, **-ес-** та інших. Найуживанішим є суфікс **-к-**, бо він поєднуваний з різними типами

основ (*авторка, дизайнерка*). Суфікс **-иц-** приєднуємо насамперед до основ на **-ник** (*верстальник- верстальниця*) та **-ень** (*учень-учениця*). Суфікс **-ин-** сполучаємо з основами на **-ець** (*кравець-кравчиня, плавець-плавчиня*) та на приголосний (*майстер-майстриня, філолог-філологиня*). Суфікс **-ес-** рідковживаний, трапляється в небагатьох лексичних одиницях, які варто запам'ятати: дияконеса, патронеса, поетеса тощо. Як ми можемо спостерігати, в українській мові досить багато суфіксів для утворення фемінітивів, а деякі правила є розмитими, що ускладнює їх вживання. Наприклад, усе ще трапляються паралельні варіанти на кшталт *фотографка-фотографиня*.

Більш ясне розуміння дасть подальша фіксація фемінітивів у словниках та їхнє системне використання в різних сферах, що з часом усталить мовну традицію. Мова – це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ретельно ми всі плекатимемо її.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беречко А. Звідки взялися фемінітиви та чому їх варто використовувати. URL: <https://happymonday.ua/shho-take-feminityvy>
2. Деркачова О. День вчителя і вчительки: Коли ми полюбимо фемінітиви в українській мові? URL: <https://osvitoria.media/experience/den-vchytelya-i-vchytelky-koly-my-polyubymo-feminityvy-v-ukrayinskij-movi/>
3. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Наша літературна мова : Як писати й говорити по-літературному. Мовні нариси. К., 2011. 424 с.
4. Синчак О. Абетка фемінітивів. По той бік новин. 2022. URL: <https://behindthenews.ua/spetsproiekti/po-toy-bik-genderu/abetka-feminitiviv-358/>
5. Терещук Г. Давня українська мова. Фемінітиви та їхнє походження. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/davnia-ukrayinska-mova/31149104.html#amp_tf=From%20%251%24s&aoh=16988397873

[215&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&share=https%3A%2F%2Fwww.radiosvoboda.org%2Fa%2Fdavnia-ukrayinska-mova%2F31149104.html](https://www.google.com&share=https://www.radiosvoboda.org/2Fa%2Fdavnia-ukrayinska-mova%2F31149104.html)

УКД 811.111'27(100):327

**ПЕРЕКЛАД ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ:
ВИКЛИКИ, РІШЕННЯ, СПРИЙНЯТТЯ ТА
РОЗУМІННЯ**

Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, Дмитро ГНІЗДЮХ

*Науковий керівник - Надія САЛАМІН, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності.

Життя українців кардинально змінилося після повномасштабного вторгнення росії на територію України. Це стосується не тільки сфер безпеки, політики, медицини, а й загалом усіх сфер від суспільних до економічних. Змінилося буквально усе, від розпорядку дня до вечірніх молитов за рідних. Проте, ми стоїмо, стримуємо російську навалу і навіть ведемо успішні стратегічно - наступальні дії. Це все завдяки нам українцям, а також країнам, які надають гуманітарну, технічну та фінансову підтримку у такий важкий час.

Збільшення кількості політичної інформації, розширення меж комунікації, поява нових військово – професійних термінів, стали поштовхом до вивчення військової справи в усіх її аспектах.

Вивчення англomовної політично-військової лексики зараз є актуальним, адже англійська є мовою міжнародного спілкування. Дергалюк В.М. та Тимчук І.М. у своїй статті пишуть: «Потрібно

зазначити, що під час повномасштабної війни спостерігаємо надзвичайно стрімкий процес виникнення та закріплення нової лексики, порівняно з мирним часом. Протягом декількох днів може з'явитися стільки ж нових слів, скільки в інші часи з'являлося протягом місяців» [1]

Фактично, на сьогодні, англійська мова переживає справжній «вибух» у появі та утвердженні військових термінів. Сюди додають: вузькоспеціальні та технічні терміни. Також, зустрічаються терміни щодо позначення техніки, зброї, бойових дій, ідеології, військового звання, посади, команди, тощо.

Дослідивши та проаналізувавши, різноманітні статті про війну в Україні, зокрема новини з Інтернет-ресурсу BBC News, вдалось виокремити наступні такі військово-технічні терміни:

- **Боєприпаси**

Western countries are running out of *ammunition* to help Ukraine defend itself against a full-scale Russian invasion, Britain and NATO warn.

У західних країн закінчуються *боєприпаси*, щоб допомогти Україні захиститися від повномасштабного російського вторгнення, Британії та НАТО.[3]

Minister of Great Britain James Hippe. He said *ammunition* stockpiles "look lousy" and called on NATO

Міністр оборони Великої Британії Джеймс Гіппі, заявив, що запаси *боєприпасів* "виглядають кепсько", і закликав союзників НАТО [3]

- **Артилерійські снаряди**

Every day, Ukraine fires thousands of *artillery shells* defending its territory. And most of them come from the stocks of NATO member countries.

Щодня Україна випускає тисячі *артилерійських снарядів*, захищаючи свою територію. І більшість із них – із запасів країн-членів НАТО. [3]

The US State Department indicates that during the same period, America transferred more than two million 155 mm NATO-standard *artillery shells* to Ukraine.

Держдепартамент США вказує, що за той самий період Америка передала Україні понад два мільйони 155 мм *артилерійських снарядів* стандарту НАТО.[3]

- **Розвідники, дрони та системи протиповітряної оборони**

The first place, in his opinion, is *the Shark scout*, created by the company "Ukrspesystems". It was put into operation last year. According to the manufacturer, this EW-resistant UAV can conduct reconnaissance at a range of up to 80 km and at an altitude of up to 3 km above the ground.

На першому місці, на його думку, – *розвідник Shark*, створений компанією "Укрспецсистеми". Його прийняли в експлуатацію минулого року. За даними виробника, цей БПЛА, стійкий до РЕБ (Радіоелектронної боротьби), може вести розвідку територій на дальність до 80 км і на висоті до 3 км над землею.[6]

He also singles out "Stork-100" among *reconnaissance drones*. This drone, also known as "Ciconia", was created by DeViRo 5 years ago. The main advantage of the UAV is advanced inertial navigation, which allows you to work in harsh conditions and in the absence of GPS.

Серед *розвідувальних дронів* він також виділяє "Лелеку-100". Цей безпілотник, відомий також як "Ciconia" створила фірма DeViRo ще 5 років тому. Основною перевагою БПЛА є просунута інерціальна навігація, яка дозволяє працювати в жорстких умовах і в умовах відсутності GPS. [6]

And they launch *kamikaze drones* to destroy Russian cameras that spy on the actions of Ukrainians. This struggle has long been called the war of *drones and artillery*. Such a number of different unmanned systems were not used in any other war.

Також вони запускають *дрони-камікадзе* для знищення російських камер, які шпигують за діями українців. Цю боротьбу вже давно називають війною *дронів та артилерії*. Такої кількості різних безпілотних комплексів не використовували в жодній іншій війні.[6]

The US says a package worth \$2.5bn will be sent, including armoured vehicles and *air defence systems*.

США кажуть, що буде надіслано пакет на суму 2,5 мільярда доларів, включаючи бронетехніку та *системи проти повітряної оборони*.[6]

The Pentagon did promise Kyiv an extra 59 Bradley armoured vehicles, 90 Stryker personnel carriers and Avenger *air defence systems*, among other large and small munitions.

Пентагон дійсно пообіцяв Києву додаткові 59 броньованих машин Bradley, 90 транспортників Stryker і *системи проти повітряної оборони* Avenger, серед інших великих і малих боєприпасів.[7]

- **Міни та протитанкові рови**

The long length, *mines*, "*dragon's teeth*", "*fox holes*", *anti-tank ditches* and several lines of fortified trenches - all this makes Ukrainian and Western military observers recall the Maginot Line, the Mannerheim Line or the Siegfried Line. At one time they were considered impregnable.

Велика протяжність, *міни*, "*зуби дракона*", "*лисячі нори*", *протитанкові рови* та кілька смуг укріплених траншей – все це змушує українських та західних воєнних оглядачів пригадувати лінію Мажино, лінію Маннергейма чи лінію Зігфрида. Свого часу їх вважали неприступними.[4]

"*These "fox holes"* and small shelters for personnel later develop into extensive trenches that can surround an entire village," Ivan Kyrychevskyi, a military analyst at the Defense Express company, told BBC Ukraine.

"*Ці "лисячі нори"* та невеликі укриття для особового складу потім переростають у розгалужені траншеї, що можуть оточувати

ціле село", - розповідає BBC Україна військовий аналітик компанії "Defense Express" Іван Киричевський.[4]

Отримані результати дослідження, мають цінне практичне значення у військово-політичній сфері діяльності. Адже, тенденція використання військових термінів у науково-популярних статтях є доволі високою. Застосування військової термінології найбільше спостерігається під час опису бойових дій на території України. Це зумовлено появою інновацій у військовій сфері, та необхідністю актуалізувати застарілий матеріал.

Україна вже декілька років поспіль виборює своє довгоочікуване «місце під сонцем», а саме мрію опинитись на одному рівні з іншими європейськими країнами. Інтеграція держави до різних політичних та військових блоків є ще одним важливим поштовхом до ознайомлення з новою професійною військовою лексикою, і англійською мовою в цілому.

Аналіз зібраного матеріалу потребує постійного доповнення та оновлення, адже система мови постійно збагачується новими словами, а бойові дії на території України, нажаль, все ще продовжуються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дергалюк В.М., Тимчук І.М. Неологізми як мовне віддзеркалення війни. Молодь – аграрній науці і виробництву: Ad linguas et culturas per cognitionem(до мов і культур через пізнання). 2023. С. 12–13.

[URL:https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/8862/1/Neolohizmy.pdf](https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/8862/1/Neolohizmy.pdf)

2. Кремень Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни. [URL:https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html)

3. Лендейл Дж. Чому на Заході закінчуються зброя і боеприпаси для України і що з цим робити - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-67003723> (дата звернення: 01.11.2023).

4. Морфінов С. Лінія Суровікіна: як її прорвати ЗСУ та як долали лінії Маннергейма, Мажино та Зігфрида - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckkrw2epxyuo> (дата звернення: 01.11.2023).

5. Саламін Н. Особливості аналізу і перекладу науково-популярної статті (заматеріалами ресурсу BBC). Мовний простір сучасного світу: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених. 2023. С. 190–194.

URL:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7d4d713-fb01-418f-9e77-ab8d43fed681/content>

6. Черниш О. Власна імперія дронів. Чим Україна відповість на "Ланцети" і "Шахеда" - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cer7rz2drv7o> (дата звернення: 01.11.2023).

7. Gregory J. Countries pledge heavy weapons for Ukraine - BBC News. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-64335666.amp> (date of access: 01.11.2023).

УДК 81'23

**HATE SPEECH AS THE FIRST STEP OF HYBRID
WARFARE**

Наталія ПУСТОВА

*Науковий керівник - Вікторія БОНДАРЕНКО,
канд.юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та
культури професійного спілкування
Львівський державний університет внутрішніх справ*

The problem of the use of hate speech in the Ukrainian information space is becoming more and more relevant because of the aggressive actions of the Russian Federation towards Ukraine from March 2014, when Crimea was annexed. The consequence of such a policy of the Russian Federation was significant changes in the communicative environment of Ukraine stimulation of the emergence of new semantic structures, which reflects the manifestation of hybrid methods of modern warfare.

Hybrid warfare – the use of various methods to attack an enemy, for example, the spreading of false information or attacking essential computer systems, as well as, or instead of, traditional military action [1].

The war in the East of Ukraine, as well as modern military conflicts around the world, are being conducted with the use of various technologies and methods that are incompatible with each other and even unexpected in the context of classical warfare.

Open hostilities and subversive activities under the guise of illegal armed formations are combined with conducting information operations, creating disinformation, using suggestive means, and creating economic, energy, humanitarian, and political pressure mechanisms. All these technologies and means are combined into network nodes and generate uncertainty, making it difficult for the victim of aggression to determine who the enemy is.

In addition, war of this kind also includes various information distortion techniques. However, under modern conditions of the armed conflict in the East of Ukraine, it is more appropriate to talk about the war not so much in terms of information but in terms of concepts and meanings.

Hybrid warfare is taking on the characteristics of diffusion. People react not just to facts but to actualising specific fragments of conceptual pictures of the world.

"Hate speech" as a hybrid warfare technology and a kind of soft power is aimed precisely at replacing the fundamental fragments of the national worldviews of public representatives with the conceptual structures of the aggressor country.

In the Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe No. 97(20), "hate speech" is considered as all types of expressions that spread, incite, support or justify racial hatred, xenophobia, anti-Semitism and other forms of hatred caused by intolerance, in particular that which manifests itself in the form aggressive nationalism and ethnocentrism, discrimination against minorities and a hostile attitude towards them, as well as immigrants and people of immigrant origin [3].

At the same time, "hate speech" can be directed both at an individual and at a group of people who do not meet specific criteria and are therefore subject to discrimination.

"Hate speech" should be distinguished from profanity, abusive language, and insults. It is possible to talk about "hate speech" only when aggressive language towards a person refers to his belonging to a particular social group on any grounds: political, religious, ethnic, sexual, etc.

"Hate speech" does not include content that has a highly negative assessment of the addressee's actions and even threats if they refer to a specific person and do not identify him with a particular social group. Aggressive language directed at individuals or groups can cause moral pain, degrade dignity, and cause indignation. Still, it does not cause mass indignation and protest. At the same time, "hate speech" (according to the European Commission's General Policy Recommendation against Racism and Intolerance No. 15: countering hate speech) is used with the intent to incite, or can reasonably be expected to lead to, the incitement of others to commit acts of violence, intimidation, hostility or discrimination against

those to whom the "hate speech" is directed, which is a particularly severe form of such speech [2].

It should be noted that the use and spread of hate speech is subject to criminal liability under Art. 161 of the Criminal Code of Ukraine.

There are reasons to claim that the "active substance" of "hate speech" is stereotypes created by society. Why do some words with neutral semantics get a negative connotation when used by outgroup members? "Hate speech" contains vocabulary that evokes negative associations in a particular context and social environment. For example, the word «vatnyk» is associated with rural residents of Russia, loggers, or prisoners. According to this, people who support the pro-Russian campaign are called "vatnyk".

"Hate speech" has not only a verbal manifestation because the factors of aggression and discrimination can be not only words but also gestures, facial expressions, behaviour, memes, symbols, photo frogs, etc.

One of the most common manifestations of hate speech in the Ukrainian information space has become a meme – the collective unconscious now acquiring a verbal or other symbolic form. At the heart of any successful meme is the coverage of a specific topic that has been suppressed for a particular reason. It becomes an effective way to break through, simultaneously, a protective barrier in many people's minds. This cannot be done by the information presented directly on the case's merits. The true meaning of the meme is camouflaged to divert the critical conservative and rational thinking for a specific time and get into a person's subconscious with the help of indirect, mediated associations. Evidence of the success of a meme is an emotional reaction and the associated ability to spread and replicate in other people's minds, changing their worldview.

Contextual "hate speech" indicators include prepositions, punctuation, and other aids. Thus, to emphasise their contemptuous attitude towards Ukraine, some Russian figures use the preposition "on" instead of "in", as in Ukraine, thereby denying its statehood. It is known

that the preposition "on" is used when talking about regions that are not independent. In English texts, you can sometimes see the derogatory "the Ukraine", where the definite article indicates the country's non-independence.

Therefore, the world of "hate speech" is vast and diverse, and people compete in creativity, inventing new ways of images. The destructive power and danger of "hate speech" is beyond doubt, as it leads to the critical problem of today – the polarisation of society. On the one hand, hate speech changes, along with people instantly reacting to societal events. On the other hand, it can influence society's structure and change history's development. Statements that initially seem witty and funny change the lives of entire social groups in a short period, so "hate speech" is the first step to war.

LITERATURE

1. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus © Cambridge University Press. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hybrid-warfare>.
2. Загальнополітична рекомендація Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) № 15: протидія мові ворожнечі URL: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-hatespeech-ukrainian-tran/1680a11674>.
3. Рекомендація № (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасникам з питань «розпалювання ненависті». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_093

УДК 327.56 (73 : 477)

**РОЗМОВА З СВІТОМ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ, КРІЗЬ
ПРИЗМУ КОНЦЕПТУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ТА
ЗВЕРНЕНЬ В МЕДІА ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ**

**ДИСКУРСУ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО
ПЕРЕКЛАДУ)**

Андрій МАРТИНЮК

*Науковий керівник - Надія САЛАМІН, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

З початком російсько – української війни, відбулись глобальні зміни, у всіх сферах життя, які й спровокували велике зацікавлення до різноманітних стилів та форматів політичних звернень, розмов та інтерв'ю.

На даний момент, політичне життя України знаходиться під пильним наглядом всього світу. Суспільство загостило увагу над актуальністю багатьох проблем, які виникли в середині держави. Одна з яких, це важливість та необхідність комунікації із закордонними політичними лідерами. Дослідження причин та вирішення цих питань, постало на перше місце в пріоритеті Українського народу, а зокрема, для потреб допомоги Україні. Для цього, країна потребує комунікації та партнерства зі світовими лідерами. Тому, на сьогоднішній день, питання постійної, зовнішньої та внутрішньої підтримки України, є безперервним процесом та важливим інструментом для підтримки бойового духу, постачання зброї та гуманітарної допомоги, а саме за допомогою політичних звернень та розмов президента В. Зеленського.

Дослідивши та проаналізувавши, різноманітні звернення та інтерв'ю Володимира Зеленського в політичних колах та перед народом України , зокрема на офіційних сторінках президента в соціальних мережах, новини з Інтернет-ресурсу BBC News вдалося виокремити та звернути увагу на таких висловах:

«You are fighting for Ukraine, independence and freedom for all future generations. Absolute heroes. People with a capital letter. Our defenders»

«Ви б'єтеся за Україну, незалежність і волю для усіх наступних поколінь. Абсолютні герої. Люди з великої літери. Наші захисники й захисниці» [1]

«We do not relax! We beat the enemy! We follow the safety rules! We listen to the air alarm signal, especially tomorrow! And we do everything to strengthen Ukraine!»

«Не розслабляємось. Б'ємо ворога. Дотримуємось правил безпеки. Дослухаємось до сигналу повітряної тривоги – особливо завтра. І робимо все, щоб посилити Україну!»[2]

«Thanks to everyone who is holding positions and destroying Russian troops. Every day of these battles is life. Lives that are given for the sake of our country. And this is the life of all of Ukraine, which is saved every day, every night by every successful battle. Glory to you, warriors! Glory to our people! Thanks to everyone in the world who helps us! Glory to Ukraine!»

«Дякую всім, хто тримає позиції та знищує російські війська. Кожен день цих битв – це життя. Життя, які віддаються заради нашої держави. І це життя всієї України, яке рятується щодня, щоночі кожним успішним боєм. Слава вам, воїни! Слава нашому народу! Дякую всім у світі, хто нам допомагає! Слава Україні!»[3]

«Ukraine will defend its freedom in this war. The Ukrainian people will defeat the Russian invaders who came to destroy life in our country.»

«Україна захистить свою свободу в цій війні. Український народ переможе російських загарбників, які прийшли, щоб знищити життя в нашій країні.»

«Thanks to the bravery and wisdom of our defenders, thanks to the courage of all Ukrainian men and all Ukrainian women, our country is a true symbol of the fight for freedom. Everyone in the world – even those who do not openly support us – agree that it is in Ukraine that the fate of

Europe, the fate of the global security, the fate of the democratic system is now being decided.»

«Завдяки хоробрості й мудрості наших захисників, завдяки сміливості всіх українців, всіх українок наша держава – це справжній символ боротьби за свободу. Всі у світі – і навіть ті, хто не підтримує нас відкрито, – погоджуються, що саме в Україні зараз вирішується доля Європи, доля глобальної безпеки, доля демократичної системи.»[4]

«Thank you to everyone who defends Ukraine! Glory to our strong people!»

«Дякую всім, хто захищає Україну! Слава нашому міцному народові!»[5]

«I am grateful for Finland's continued and practical assistance to Ukraine - military, humanitarian, and sanctions. For your country's solidarity with our fight for freedom and independence. And for our joint work to implement the Peace Formula. Security is important for everyone.»

«Дякую за постійну практичну допомогу Фінляндії для України – військову, гуманітарну, санкційну. За солідарність вашої держави з нашою у боротьбі за свободу й незалежність. Та за спільну роботу заради реалізації Формули миру. Безпека важлива для всіх.»[6]

«I want to thank from here, from this place of victory, each of our soldiers for these 500 days," Mr Zelensky said in the video, in which he was shown arriving on the island by boat and leaving flowers at a memorial.»

«Я хочу подякувати звідси, з цього місця перемоги, кожному нашому воїну за ці 500 днів», – сказав пан Зеленський на відео, на якому він прибув на острів на човні та залишив квіти до меморіалу.»[7]

Оскільки, від самого початку війни президент України, веде активну військово-політичну діяльність, постійно виступає на міжнародних аренах та проводить міжнародні розмови зі світовими лідерами, записує щоденні відео звернення, а тому проблематика відтворення мовної особистості Президента України у перекладі з українською мови на англійську, та з англійської мови на українську, є надзвичайно актуальною.

Тому, виконана розвідка є одним з аспектів, розуміння та усвідомлення важливості політичної та соціальної комунікації в період війни. А застосування нової лексики найбільше спостерігається під час опису бойових дій на території України. Це зумовлено появою інновацій у військовій сфері, та необхідністю актуалізувати застарілий матеріал.

Україна ні на хвилину не припиняє свою боротьбу з агресором, вона постійно потребує підтримки. То ж кожного дня відбуваються політичні зустрічі, наради, переговори, саміти, які є справжнім викликом для військово-політичного керівництва та усіх громадян України. Тому, дана тема потребує детального та свідомого вивчення, а саме: розбору діалогів, аналізу розмов між політичними лідерами та соціуму загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zelenskiy / Official. Telegram. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official (date of access: 23.10.2023).
2. Zelenskiy / Official. Telegram. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official (date of access: 23.10.2023)
3. Zelenskiy / Official. Telegram. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official (date of access: 26.10.2023).
4. Zelenskiy / Official. Telegram. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official (date of access: 27.10.2023).
5. Zelenskiy / Official. Telegram. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official (date of access: 28.10.2023).

6. Zelenskiy / Official. Telegram. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official (date of access: 28.10.2023).

7. Mackintosh B. T. Zelensky visits Snake Island on Ukraine War's 500th day. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-66141701> (date of access: 02.11.2023)

8. Саламін Н. Особливості аналізу і перекладу науково-популярної статті (за матеріалами ресурсу BBC). Мовний простір сучасного світу: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених. 2023. С. 190–194.

URL:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7d4d713-fb01-418f-9e77-ab8d43fed681/content>

УДК 323.269

ЛІТЕРА "Ї" В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ, СТАТУС

Діана МАРКІТАН

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Тема важливості української мови та певних літер українського алфавіту має гостре значення для українського народу. Протягом століть російська влада забороняла використання української мови у культуру, мистецтві, освіті, побуті тощо. Це було здійснено різними способами: указ Катерини II про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії 1783 року [3, с.133], указ Катерини II про правлення служби Божої тільки російською мовою 1784 року [1, с. 9], Валуєвський циркуляр 1863 року [1, с. 10], Емський указ 1876 року [1, с. 11] тощо. Окрім цього,

траплялися заборона вжитку літери «г» 1933 року [5, с. 6] та спроби приховати історію виникнення літери «ї», а також заперечити важливість останньої для української нації. Тож мета роботи — дослідити появу літери «ї» в українській мові та прослідкувати її культурне та національне значення для українців.

Перша поява звуку «йі» була зафіксована в «Ізборнику Святослава» 1073 року. На той час усі йотовані звуки маркували кутиком або дугастою рисою над літерою. На давнє існування букви вказує те, що в «Пересопницькому Євангелії» (1556–1562) використовували наближений до сучасного символ «ї». Крім того, навіть у книгах Івана Федорова (в деяких джерелах — Федоровича [6]) XVI століття можна натрапити на літеру «ї». У XVIII столітті активно використовував у своїх творах і працях букву «ї» поет та філософ Григорій Сковорода. Однак літера в сучасному вигляді на письмі закріпилася тільки в XIX ст. — приблизно через 800 років після першої зафіксованої спроби передати звук на письмі [2, с. 74].

З 1886 до 1922 року (за деякими джерелами — до 1940-х років) на заході України був чинним правопис лексикографа Євгена Желехівського, який мав однойменну назву — желехівка. Згідно з ним літеру «ї» використовували для позначення радше звуку «і», а не «йі», на заміну літери «ѣ» («ять»). Її використовувала письменниця зокрема Ольга Кобилянська [2, с. 72].

Протягом XIX ст. звук «йі» графічно позначали різними способами: и, ии, й, йи, йі, и, і, жі, жи. На той час в Україні не було затверджено жодного сталого правопису [2, с. 72].

У першій половині XIX ст. Григорій Квітка-Основ'яненко та Михайло Максимович спробували закріпити графічне зображення «ї», але цього не вдалося зробити через відсутність потрібних надрядкових знаків у друкарнях [2, с. 76].

У другій половині XIX століття з'явився правопис Пантелеймона Куліша, який отримав назву «кулішівка». Для фіксування звуку «йі» у ній фіксували використовували два способи:

«Аж очі її на себе звернув...», «сивіють далекі гаї», «до двора приїзжає». «Кулішівку» у своїй творчості використовували Марко Вовчок, а також Панас Мирний. У той же час Іван Нечуй-Левицький відтворював на письмі звук «йі» іншим способом: «Цар приймав *их* ласкаво, вдовольн *их*, гетьман перейхав на ливий берег» [2, с. 72].

Крім варіантів з кириличними позначеннями, були і спроби передати звук «йі» латинкою. У «драгоманівці», яку запровадив Михайло Драгоманов, літеру «й» замінили на латинську «j». Тож займенник «її» на письмі мав такий вигляд — «jijj» [2, с. 72].

Ймовірно, через те, що саме наприкінці XIX століття були рішучі кроки до затвердження єдиного графічного варіанта звуку «йі», автори Української Радянської Енциклопедії (УРЕ) вважали, що загалом літера «ї» з'явилася тільки 1873 року [4, с. 475].

Після закріплення символу «ї» на письмі, помітним проявом важливості літери для українського суспільства став вихід у світ незалежного культурологічного часопису «Ї» (1988), головним редактором якого є Тарас Возняк. Існують різні походження назви цього видання є різні: перша версія вказує на те, що назва зумовлена відсутністю цієї літери в інших слов'янських абетках. У другій версії є згадка про вірш Івана Малковича «Свічечка букви Ї». Відомо, що назву часопису затвердили перекладач Григорій Кочур та мовознавець Юрій Шевельов [7].

З роками незалежності літера «ї» дедалі більше закріплювалася в українському суспільстві як символ незламності та боротьби. У 2013 році у Рівному поставили пам'ятник літері «ї» до Міжнародного дня рідної мови [10]. Того ж року в Тернополі започаткували мистецький фестиваль, який отримав назву «Ї». Його проводять щороку навесні. На 6-му фестивалі організатори встановили світовий рекорд — створили дві найвищі у світі (6 м) літери «ї», які використали для декорування сцени.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році українцям знову довелося відстоювати свою ідентичність, як це доводилося робити і у 2014 році, коли почалася війна, і роками раніше. На тимчасово окупованих територіях в різних громадських місцях масово почав з'являтися напис літери «ї». Уперше її намалювали в Маріуполі на пам'ятнику Тарасові Шевченку [9]. Також на літеру «ї» можна було натрапити і на тимчасово окупованих територіях Херсонщини у 2022 році [11].

Зараз дедалі частіше можна натрапити на використання літери «ї» в одязі, аксесуарах, на татуюваннях. Це пов'язано з тим, що літера «ї» стала символом української єдності та цілісності, адже без цієї букви не існувало б і слова «Україна».

ЛІТЕРАТУРА

1. Вірченко Н. Без мови — немає нації. / Упоряд.: Л. Голота, Є. Букет. — К.: Укр. пріоритет, 2011. — 112 с. — (Бібліотека «Слова просвіти»; кн. 2).

2. Дзира Я. Історія прадідівської літери “ї” // Український історик. — 1990. — № 1/4. — С. 71–78.

3. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка - Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во "Наукова думка", 2007. — 528 с.: іл.

4. Українська радянська енциклопедія : [в 12 т.] / голов. редкол.: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. — Київ : Голов. ред. УРЕ, 1977 — 1985. Т. 4 : Електрод-Кантаридин / Головна редакція Української радянської енциклопедії. — Вид. 2-ге. — 1979. — 558 с.

5. Український правопис / Нар. комісаріат освіти УСРР; [авт. передм. А. Хвиля]. — Харків: Рад. шк., 1933. — 94 с.

6. Гринчишин Д. Іван Федоров:
<http://litopys.org.ua/ukrmova/um138.htm>

7. Сайт часопису «І»: <https://www.ji-magazine.lviv.ua/index.htm>

8. Тернопільська літера «Ї» побила світовий рекорд за висотою: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2454613-ternopilaska-litera-i-pobila-svitovij-rekord-za-visotou.html>

9. У Маріуполі літера «Ї» стала символом спротиву — її малюють у різних куточках міста: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3565028-u-mariupoli-litera-i-stala-simvol-sprotivu-ii-maluut-u-riznih-kutockah-mista.html>

10. У Рівному встановили — рекордну у світі літеру «Ї»: <https://rivne.rayon.in.ua/news/221730-u-rivnomu-vstanovili-rekordnu-u-sviti-literu-yi>

11. Хотин Р. Ї, Ї, Ї... Українське підпілля літерою «Ї» бореться з Росією на окупованих територіях: <https://www.radiosvoboda.org/amp/ukrayina-rosiya-viyna-okupatsiyamova-litera-yi/32083789.html>

УДК 81 '373

ЛЕКСИЧНІ НОВОТВОРИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анна БАРАНОВСЬКА

*Науковий керівник – Лідія ВЕРБИЦЬКА, завідувач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат
філологічних наук*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Війна в Україні — це явище, яке пронизує усі сфери життя, також приносить у нашу мову нові слова, по-науковому — неологізми, або ж новотвори. Загальна причина появи неологізмів полягає в необхідності давати назви тим новим явищам і поняттям,

які з'являються у процесі неперинного розвитку людського суспільства.

Як стверджує українська письменниця Анастасія Левкова: «Кожна переламна епоха в країні відображається в її мові. Під час повномасштабної війни в українській мові виникло чимало нових слів. Усі вони доволі колоритні та асоціюються з бойовими діями, військовими персоналіями та навіть зброєю» [3].

З якою метою з'являються в мові нові слова?

По-перше, неологізми потрібні, щоб позначити нові явища або ж ті, з якими досі масово не мали справи, наприклад, *плитоноска* чи *приліт* (у значенні влучання ракети).

По-друге, неологізми, навіть якщо означають щось, що вже існувало й мало свою усталену назву, посилюють експресію, вираження емоцій. Коли емоції сильні, експресивна лексика, зокрема лайка, вкрай важлива, бо дозволяє вихлюпнути наболіле й таким чином берегти психічне здоров'я. Тому, наприклад, слова *росіяни* нам нині мало — своє ставлення до них ми висловлюємо словами *русья*, *свинособаки*, *рашисти*, *орки*, *лаптеногі* тощо (дехто надає слову *рашисти* й *орки* інший нюанс значення, ніж поняттю *росіяни*).

По-третє, часом неологізми потрібні для того, щоб дистанціюватися від явища, про яке йдеться. Вони пом'якшують або маскують те, про що говорити без натяків неприємно, — тут маємо справу з евфемізмами. Наприклад, кажучи *відкобзонити*, *мінуснути*, *задвохсотити*, ми уникаємо страшнішого слова *вбити*.

По-четверте, новотвори з'являються, а забуті старі слова видобуваються з мовних комор також і для того, щоб урізноманітнити синонімічний ряд, коли про якесь явище часто говорять. Наприклад, щоб обходитись без повторів слова *стріляти*, журналісти вживають *гатити*, поруч з *авіатори* та *спеціалісти з безпілотників* — *повітряники*. Серед синонімів є також ті, що не лише посилюють експресію, а ще й дозволяють українцям відчутти єдність, згуртованість — тут мова про жаргонізми. Вони дозволяють бути

своїм у певному колі, радіти цій спільності та взаємному розумінню. Чимало жаргонізмів складно пояснити іноземцям — і не лише тому, що вони постали внаслідок гри саме з нашою мовою (або ж із мовою нашого ворога, як-от слово *бавовна*), а й тому, що можуть містити набір саме українських культурних кодів.

Неологізми бувають лексичні (коли з'являється нове слово) та семантичні (неосемантизми) (коли слово старе, відоме, але набуває нового значення). Почнемо з неологізмів лексичних.

Лексичні неологізми:

Арта — артилерія

Бандеромобіль — 1. українська імпровізована бронемашина; 2. українська озброєна цивільна автівка.

Бледіна — російська ракета. Слово бледіна ввійшло у міжнародний словник сленгу Urban Dictionary.

Боневтік (іронічно) — Президент Володимир Зеленський.

Бульбафюрер — самопроголошений президент Білорусі Олександр Лукашенко.

Відкобзонити — вбити (лише про росіян). Синоніми: *відмінусувати*, *мінуснути*, *(за)двохсотити*.

4.5.0 – все спокійно. Означає, що небезпеки немає.

Аналоговнет – щось, що позиціюється як унікальне, а насправді працює через абияк. Сюди ж все, що вигадали в Росії. Бавовна – вибух на російській чи тимчасово окупованій території.

Від'ємне виринання, також *негативне зростання* – втрати, які Росія традиційно намагається нівелювати чи видати за перемоги.

Дебахнуло – нерозумна людина, яка ставить свою цікавість вище безпеки та здорового глузду.

Задвохсотитися – померти на передовій.

Затридні – нереалістичні обіцянки. Всі плани русні щодо перемог у запланований термін.

Йти за російським кораблем – послати когось у напрямку, який раніше звався “пішим еротичним”.

Кімити – зберігати оптимізм, попри все.

Наволонтерити – знайти щось, що здавалося неможливим.

Орк – російський солдат. Тут же *чмоня* – середньостатистичний солдат російського війська у спорядженні часів Другої світової та з ознаками дитячого алкоголізму на обличчі.

Піксель – українська військова форма у вигляді камуфляжу “квадратиками”.

Приліт – влучання ворожої ракети у цивільну чи військову споруду.

Деякі з цих слів позначають військові терміни та сленг, що перебралися до мови цивільних. Інші ж посилаються на конкретні меми.

Вже без перебільшення легендарна Чорнобаївка, в якій навіки залишилися сотні, а то й тисячі окупантів, і твердолобість цих окупантів подарували нам чудове дієслово *чорнобайти* – тобто наступати на одні й ті ж граблі.

До речі, слово *Чорнобаївка* (як символ багаторазової поразки) ввійшло в міжнародний Urban Dictionary. Тут його пояснили як *spawn kill*, що в електронних іграх означає *вбити опонента, щойно він встав, піднявся, відновився*.

Слово *заукраїнити* (Ukrained) теж внесли до онлайн-словника англomовного сленгу. “Коли ти Росія і ти вдираєшся в країну, а у відповідь отримуєш приниження на глобальному рівні”, – таке пояснення подає словник неологізмів Urban Dictionary. До слова, з одного кореня за допомогою двох префіксів утворимо слова *зукраїнити* та *заукраїнити*.

Притулити — жертвувати гроші на армію (синонім *донатити*). Наприклад: «Що вже казати, що за свою країну вони *відукраїнять*, тобто дадуть жорстку відповідь на невинувдані дії, і *відбандерять* ворогів», – тобто вб'ють.

Світлана Гриценко визначає основні причинові аспекти лексичних новотворів сучасної російсько-української війни: «Мовним маркером російсько-української війни 2022 р. стали новотвори, які закумуляували в собі весь спектр емоцій українського народу до агресора, його політичних поплічників у Європі та світі, а також ставлення українців до бездіяльності та пасивності переважної більшості росіян. Мотиватором творення нових слів були прізвиська визначних політичних діячів чи відомих публічних фігур, їхні домінуючі ознаки та риси, герої творів, український топонімікон, запозичення й ін.» [2, 13].

Декілька нових слів та виразів, пов'язаних із конкретними політиками:

Макронити - демонструвати стурбований вигляд, але нічого не робити по суті. Пов'язано із французьким президентом Еммануелем Макроном, який на перших етапах війни запам'ятався не так реальною допомогою, як фото з Єлісейського палацу із заклопотаним обличчям. Також це слово може означати безглузді дзвінки по телефону;

Валяти шольца або *шольцити* - постійно обіцяти, але реально нічим не допомагати. Пов'язано з нерішучістю німецького канцлера Олафа Шольца, через яку постачання багатьох озброєнь для України відбуваються не так оперативно, як того хоче Київ;

Шойгунити - запевняти в тому, що все нібито йде за планом. Пов'язано з міністром оборони росії Сергієм Шойгу;

Кадирити - видавати бажане за дійсне. Глава Чечні Рамзан Кадіров раніше неодноразово вирізнявся амбітними заявами про захоплення України, а також викладав у мережу ролики з уявними боями;

Відкобзонити — вбити (лише про росіян); синоніми: *відмінусувати, мінуснути, (за)двохсотити*.

Щодо української політики, то з колишнім радником Офісу президента Олексієм Арестовичем пов'язаний неологізм *арестовити* - заспокоювати, *арестовлення* - залишити заспокійливе повідомлення. Також вживається вислів *Арестович проти ночі* (*Релаксович*) у значенні говорити в манері, яка знімає тривогу. Від нього також пішов мем *2-3 тижні*, який застосовується, щоб підкреслити вкрай сумнівний прогноз.

Від прізвища голови Миколаївської обласної військово-цивільної адміністрації утворено нове слово *кімити* – тобто зберігати оптимізм.

Нашого Президента на початку війни в соцмережах іронічно називали *Боневтік*, а самопроголошеного президента Білорусі - *Бульбафюрер*.

Наприклад, російську федерацію часто називають *мордором* або *оркостаном*, а ворожу армію - *орками*.

Також росіян зневажливо іменують *руснею*, *свинособаками*, *рашистами* та *чмонями*. А неологізм *чмобик* підкреслює погану підготовку мобілізованих росіян. До речі, із цим поняттям пов'язаний неологізм *могілізація* - мобілізація у Росії.

Рашизм - позначає ідеологію та практику войовничого російського шовінізму, що прагне до ліквідації української державності та знищення українців як нації; сучасний різновид нацизму. Поруч є неологізм *терраша* — російська федерація як держава-терорист. Власне, рф, росія почали масово писати з маленької літери.

Потерьнет - пропагандистське твердження про буцімто відсутність бойових втрат у лавах російських окупаційних військ.

Путлєрнет - “автономний” російський інтернет, що прийшов на заміну цивілізаційним можливостям.

Тристаграм — автономна російська соцмережа, що прийшла на заміну соцмережі Інстаграм.

Бандеромобілі - бойові автомобілі ЗСУ, що мають підвищену прохідність. І не тільки вони. Так, вороже навіювання породило образ українських гусей, які розносять віруси по світу.

Цигани - привиди - українських цигани, які роззброюють окупантів.

IT- армія (кіберкозаки, кіберпартизани) - спільнота українських IT-спеціалістів, що працюють для нейтралізації ворога в кіберпросторі під час російського вторгнення в Україну.

Диванні війська - домашні експерти з усіх на світі питань, з'явилися *ухилянти* – ті, хто ухиляється від мобілізації.

Неологізми семантичні:

Семантичні неологізми (або неосемантизми) — це коли слова в нашій мові вже були, але з цією війною набули додаткового значення.

За минулий рік у мові закріпилася низка термінів, у тому числі тих, які з'явилися ще з часів радянсько-афганської війни. Наприклад, *200* і *300* означають загинув і поранений, як і слова *двохсотий* і *трьохсотий*. Відповідно, дієслова *задвохсотити* та *затрьохсотити* - ліквідувати або поранити. Примітно, що щодо російських військових також використовуються зневажливі терміни *п'ятисотий* (відмовник або дезертир) та *аватар* або *семисотий* (той, що зловживає алкоголем).

Однією з причин бурхливого зростання кількості військових неологізмів стала російська пропаганда. Зокрема, вирази *негативне спливання*, *негативне зростання* означають втрати, які росія намагається приховати або подати як перемогу. У соцмережах вживають і саркастичний вислів *негативно народився*, говорячи про померлого російського солдата.

Отже, лексичні та семантичні неологізми відрізняються за своїм значенням та вирізняються своєю новизною лише на певному історичному зрізі. Також чітко прослідковується плінність та зміна неологізмів між часом, історією та сьогоденням нашої держави, в

тому числі й подій російсько-української війни. Варто сказати, що будь-які тектонічні процеси в суспільно-політичному житті гарантовано провокують зміни в мові, зокрема збагачення лексики шляхом творення нових слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горlach П. З'явився словник неологізмів війни від проекту АрміяInform URL: <https://suspilne.media/264155-zavivsa-slovník-neologizmiv-vijni-vid-proektu-armiainform/>
2. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. Вісник КНУ ім.Т.Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. №2(32), 2022. С. 9-13.
3. Левкова А. Слова війни URL: <https://theukrainians.org/slova-vijny/>
4. Мосієнко А.К. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика. К., 2010. 270с.
5. Неологізми війни: слова, що з'явилися за останні пів року URL: <https://phm.gov.ua/?p=150435>

Секція 2

**УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНО - НАЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА
СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ. КУЛЬТУРА Й ВІЙНА**

УДК 304.2(510=161.2)(093.3)

**«ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ТА ОСОБЛИВОСТІ
УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

Чу Чу

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проект «Один пояс, один шлях» – це коротка назва двох програм «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський шовковий шлях XXI століття», які у вересні та жовтні 2013 року запропонував китайський лідер Сі Цзіньпін, надавши їм стратегічного значення [7].

За останні кілька років після висування ініціативи «Один пояс, один шлях» було досягнуто значних результатів у різних аспектах, адже вона передбачає чимало можливостей для розвитку та співпраці. Цей проект сприяє розвитку Китаю та світу, зокрема світової економіки та культури.

На мою думку, «Один пояс, один шлях» – це не лише геополітична та гео економічна стратегія, а й міжнародна стратегія культурного розвитку. Мабуть, ні в кого немає сумніву в тому, що ця програма покликана сприяти не лише популяризації китайської культури, а й обміну та інтеграції культур різних країн, надає великі можливості для світового культурного розвитку.

Культурний обмін є одним із найбільш важливих аспектів у контексті ініціативи «Один пояс, один шлях», адже він покликаний

зміцнювати контакти між людьми, що врешті сприятиме поглибленню взаєморозуміння та дружби між країнами [8]. Україна також є важливою країною проекту «Один пояс, один шлях» і, звичайно, має давні тісні культурні обміни з Китаєм.

Культурні обміни між Китаєм та Україною покликані передусім популяризувати традиційну культуру двох народів. Китай визнає культурне розмаїття та сприяє збереженню та захисту культур усіх країн, розташованих уздовж «Одного поясу, одного шляху». Наприклад, у своїй співпраці з Україною Китай активно популяризує дослідження своїх учених та освіту китайською мовою, фінансово підтримує належне функціонування численних Інститутів Конфуція в українських містах Києві, Харкові, Вінниці, Тернополі та Одесі, що надає місцевим жителям можливість вивчати китайську мову та розуміти китайську культуру і водночас сприяє розвитку китаєзнавства в Україні.

Культурні обміни у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», крім вивчення та популяризації традиційної культури, сприяють співпраці в нових медіа та цифрових культурних індустріях, адже представляють китайські фільми, серіали, музику, ігри та інші культурні продукти в Україні. Так, у грудні 2018 року в Києві відбувся захід «Міжнародний тур китайських фільмів – китайські фільми входять в Україну» [3]. Ця подія зміцнила взаєморозуміння та культурний обмін між двома країнами, сприяла поглибленій співпраці між Китаєм та Україною у сфері кіно. 24 вересня 2017 року в Пекіні відбулася «Офіційна прес-конференція з нагоди церемонії запуску першого фільму спільного виробництва Китаю та України». Це перший фільм кінопродукції Китаю та України «Скарби України» [4]. Крім того, в Україні було знято багато кліпів для китайських фільмів.

Постійне просування ініціативи «Один пояс, один шлях» протягом останніх 10 років збагатило зміст і форму культурних обмінів між Китаєм та Україною. Сфери культурного обміну між двома країнами стають більш широкими, охоплюючи такі сфери:

освіта, мистецтво, книговидавництво, харчування, туризм. Зауважу, що Україна також багато робить для популяризації своєї культури в Китаї. Так, в царині освіти багато китайських університетів у таких містах, як Пекін, Шанхай, Сіань, Чунцин відкрили спеціальність «українська мова та література», україністика розвивається також у Харбіні та Нанкіні. У рамках реалізації проекту «Один пояс, один шлях» китайські університети активно проводять обмін викладачами та студентами з університетів інших країн, в тому числі й України.

Хочу також сказати і про свій досвід. Основи знання української мови та взагалі знань про Україну мені заклали в Шанхайському університеті іноземних мов, в якому є кафедра україністики (заснована ще 2007 року) та відповідна спеціальність. Ця кафедра активно співпрацює з Львівським національним університетом імені Івана Франка, а заняття у нас проводив професор Василь Михайлович Івашків, який зокрема є автором кількох праць про китайську культуру (назву його статтю, написану у співавторстві з мистецтвознавцем Галиною Івашків «Із китайського щоденника: нотатки про україністику, освіту та культуру» (Народознавчі зошити. 2017. № 5 (137). С. 1208–1234). Про те, що моя зацікавленість Україною та її культурою є міцною, свідчить і те, що я тепер аспірантка факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

В аспекті мистецтва, ми можемо бачити, що все більше українців із зацікавленням сприймають традиційне китайське мистецтво: Пекінську оперу, бойові мистецтва тощо. Форми мистецького обміну між Китаєм та Україною також стають все більш багатими. Наприклад, у червні 2019 року за підтримки Штаб-квартири Інституту Конфуція НМАУ та Центральної консерваторії музики (ЦКМ) був заснований Музичний центр Конфуція при Національній музичній академії України у Києві [1]. Завдання Центру – створення та виконання оперного репертуару, освітня діяльність, тури та

експозиції; думаю, він стане центральним осередком досліджень китайської музики і культурного обміну серед країн «Один Пояс, Один Шлях» для Центрально-Східної Європи та всього світу [2]. 4 травня 2018 року в Пекіні успішно відбулася церемонія закладки «Українсько-китайського центру культурного обміну». До основних об'єктів центру входять: Китайсько-український культурно-виставковий зал, галерея, бібліотека, кінотеатр, українська типова дерев'яна хата, український характерний вітряк, конференц-зал, ресторан тощо [5]. У квітні 2017 року з нагоди святкування 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між Китаєм та Україною в Києві відбувся захід “Тиждень китайсько-українського культурного обміну «Один пояс, один шлях»”. На цьому заході були представлені китайські живописи, кераміка, ювелірні вироби та інші види мистецтва [6].

Що стосується книговидання, то можемо навести чимало прикладів видання китайською мовою творів українських авторів (наприклад, Тараса Шевченка) та українською мовою китайських письменників (наприклад, Нобелівського лауреата Мо Яня), книги за темою «Один пояс, один шлях» також є популярні. Яскравим прикладом українсько-китайської співпраці є «Антологія українського та китайського письменства: перекладацькі інновації у львівській “Alma mater” (до 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китаєм) 乌中作家选集：利沃夫大学“ALMA MATER”» (за ред. Андрія Печарського, Сунь Кевеня. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 492 с.).

Що стосується харчування, то багато українців люблять китайську кухню, і, звичайно, в Китаї також є багато людей, які цікавляться українською культурою харчування. З популяризацією проекту «Один пояс, один шлях» співпраця та обміни у сфері туризму між Китаєм та Україною дедалі поглиблюються.

Важливо, що з точки зору культури та освіти «Один пояс, один шлях» стимулює вивчення та популяризацію чотирьох давніх

цивілізацій, а також поширення чотирьох релігій. Зі швидким розвитком економічного співробітництва на цьому шляху темпи культурної інтеграції різних етнічних груп також пришвидшуються. Під час реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях» Китай завжди дотримувався принципів відкритості, толерантності, взаємного навчання та загального процвітання, що сприяє широкому співробітництву між країнами в галузі науки, освіти, культури, охорони здоров'я, а відтак процвітання співпраці в галузі гуманітарних наук [9]. Звісно, проект «Один пояс, один шлях» дозволяє китайській культурі поширитися у світі, прискорює міжкультурні обміни, що дуже важливо для зміцнення співпраці між різними державами. Важливе, що культурний обмін надає чимало можливостей для розвитку академічних обмінів і гуманітарної освіти загалом, суттєво покращує взаєморозуміння та взаємоповагу між громадянами різних країн світу. Поширення китайської культури сприяє демонстрації унікальної чарівності цивілізації китайської нації, і в свою чергу демонструє велике омолодження китайської нації з її сильною культурною м'якою силою.

ЛІТЕРАТУРА

1. “Музичний центр Конфуція при НМАУ імені П. І. Чайковського. НМАУ. Архів оригіналу за 13 квітня 2021. Процитовано 14 квітня 2021.

2. Інститут Конфуція. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Інститут_Конфуція

3. “中国电影国际巡展-中国电影走进乌克兰” (Міжнародний тур китайських фільмів – китайські фільми входять в Україну). URL : http://www.cnfm.org.cn/gjxz-wkl/wkl_index.shtml

4. “中乌首部合拍电影《乌克兰宝藏》启动仪式举行” (Відбулася церемонія запуску першого фільму китайсько-української

копродукції «Скарби України»). 26.09.2017. URL : <https://ent.cctv.com/2017/09/27/ARTI58aG07uPs2FUKvBTljUf170927.shtml>

5. “乌中文化交流中心”奠基仪式 (Церемонія відкриття «Українсько-китайського центру культурного обміну»). 07.05.2018. URL : https://www.yuncaijing.com/news/id_10981729.html

6. “一带一路”中乌文化交流周 (Тиждень китайсько-українського культурного обміну «Один пояс, один шлях»). 26.04.2017. URL : https://www.sohu.com/a/136715399_407290

7. 共同建设“丝绸之路经济带”和 二十一世纪“海上丝绸之路”(Спільно побудувати "Економічний пояс Шовкового шляху" та "Морський шовковий шлях ХХІ століття"). *习近平谈治国理政 ("Сі Цзіньпін про державне управління в Китаї")*. 2014.

8. 探究“一带一路”背景下文化交流 (Вивчення культурних обмінів у контексті проекту «Один пояс, один шлях»). URL : https://wenku.baidu.com/view/21006d7001020740be1e650e52ea551810a6c9c2.html?_wks_=1700304961366&bdQuery

9. 侯鑫海,胡文秀(*Хоу Сінхай, Ху Венсю*):“一带一路”十年来, 中华文化海外影响力不断扩大 (За останні десять років ініціативи «Один пояс, один шлях» вплив китайської культури за кордоном продовжував поширюватися). *中国对外贸易杂志*(Китайський журнал зовнішньої торгівлі). 21.09.2023. URL: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1777649669583320101&wfr=spider&for=pc>

УДК 94 (477)

**ГОЛОДОМОР ЯК АКТ ГЕНОЦИДЦ ПРОТИ УКРАЇНЦІВ. ЩО
ЗНАЄ ПРО ЦЕ СВІТ?**

Аліна ЧЕРНУШКІНА

*Науковий керівник – Галина ХЛИПАВКА, канд. пед. наук, старший
викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Визнання Голодомору геноцидом — це насамперед встановлення правди, історичної й правової справедливості, каже Іван Петренко, кандидат історичних наук, заступник директора Інституту дослідження Голодомору: "Це визнання і засудження на світовому рівні факту того, що російський комуністичний тоталітарний режим цілеспрямовано здійснив найбільший злочин — геноцид української нації. І весь світ відповідно має знати й розуміти злочинну сутність Москви, яку вона намагається прикрити фальсифікацією історії й різною політичною брехнею".

"Свій злочинний характер Москва проявляє і сьогодні щодо українців. І сьогодні вона здійснює геноцид українців, і це стало можливим, не в останню чергу через те, що свого часу цивілізований світ, у своїй більшості, тягнув з визнанням Голодомору геноцидом, загравав з Москвою, закривав очі на її злочини".

16 листопада 2022 року Верховна Рада України звернулася до парламентів держав світу про визнання Голодомору 1932-33 років геноцидом українського народу.

"Як тоді, так і нині Росія намагалася нав'язати свою волю Україні, а зіткнувшись з опором, вирішила вдатися до грубої, нічим неприкритої сили та геноциду. Верховна Рада України закликає парламенти держав світу відновити історичну справедливість та визнати Голодомор 1932–1933 років в Україні злочином геноциду Українського народу. Це стане важливим сигналом усім силам у світі,

які можуть вдатися по нових геноцидних дій, та вагомим внеском у справу забезпечення мирного та безпечного майбутнього для прийдешніх поколінь", – йдеться у постанові українського парламенту.

Європарламент може визнати Голодомор геноцидом українського народу під час голосування, запланованого на 15 грудня 2022 року. Про це йдеться в порядку денному засідань Європейського парламенту.

30 листопада парламент Німеччини визнав Голодомор 1932-1933 років геноцидом українського народу. Резолюція була підтримана депутатами чотирьох партій. Серед іншого депутати закликають федеральний уряд продовжувати політично підтримувати пам'ять про жертв Голодомору та його міжнародний розголос, а також продовжувати рішуче протидіяти будь-яким спробам запускати однієї російські історичні наративи", — зазначається у заяві депутатів на сайті Бундестагу.

24 листопада Голодомор 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу визнали парламент Молдови та Верхня палата парламенту Ірландії. "Справді історичне рішення Сенату Ерена (верхня палата парламенту Ірландії — ред.) визнати Голодомор 1932-33 років в Україні геноцидом українського народу. Ірландія входить до наших найближчих друзів, які не бояться називати речі своїми іменами", — сказано в повідомленні посольства України в Ірландії.

У парламенті Молдови Голодомор визнали "наслідком запланованих заходів з навмисним наміром винищити опонентів комуністичного режиму та ключовим інструментом політики поневолення тих часів".

Раніше таке ж рішення ухвалив румунський парламент. Депутат від правлячої Національної ліберальної партії Александру Мурару зазначив, що вони долучилися до держав, які визнають і беруть на себе не лише вшанування пам'яті голоду 1932-1933 років, але й "визнання геноциду, систематичних дій, прямих, цинічних,

злочинних дій Радянського Союзу та його керівників щодо фізичного знищення української нації".

Голодомор геноцидом українського народу вже визнали Польща, Угорщина, Чехія, Австралія, Ватикан, Бразилія, Грузія, Еквадор, Естонія, Канада, Колумбія, Латвія, Литва, Мексика, Парагвай, Перу, США, Португалія, Німеччина.

За словами Івана Петренка, визнання Голодомору геноцидом світовою спільнотою має сприяти притягненню Росії до правової, історичної, економічної відповідальності, до виплати Україні відповідних матеріальних компенсацій: "Це має сприяти тому, щоб цей злочин більше ніколи не повторився. Світ має засудити Росію, сприяти її політичному реформатуванню і роззброєнню".

"Процес визнання Голодомору геноцидом увесь час наражався на шалені перешкоди з боку Росії, чия агентура і гроші були залучені для гальмування справи визнання і поширення правди про цей злочин. Також, в певні періоди розвитку незалежної України, українські політичні режими, які проводили проросійську, антидержавницьку політику, так само значно гальмували процес визнання".

За словами історика, Україна має продовжувати докладати зусиль, щоб світ визнав Голодомор геноцидом: "Щоб міжнародна спільнота визнала терористичну, злочинну сутність Росії, провела відповідні політичні і юридичні процедури, — каже Іван Петренко, — які мають змусити Росію так чи інакше відповісти за злочини проти українців, які не мають терміну давності".

У Нью-Йоркській Штаб-квартирі ООН відбувся захід пам'яті жертв Голодомору "Голод як зброя: його довгострокові наслідки для людини та людського розвитку". На заході, зокрема йшлося про використання російським режимом голоду як зброї масового знищення.

Конференцію щодо злочинів у 1932-1933 роках провели й в Туреччині. У Башкентському університеті (Анкара). "З кожним роком у Туреччині все більше людей дізнаються про цю страшну трагедію.

Виходять публікації, з'являються сюжети на телебаченні, наукові та студентські кола все частіше цікавляться цією проблематикою, — написав на своїй сторінці у Фейсбуці Посол України в Туреччині Василь Боднар. — Наше завдання сьогодні — не просто вигнати окупантів з нашої землі, але й позбавити їх можливості продовжувати чинити зло в глобальному масштабі. Ключовим тут є притягнення РФ до юридичної відповідальності за злочини в Україні, а також інших державах".

Національний музей Голодомору-геноциду до Дня пам'яті жертв Голодомору презентував виставку "Leica, що бачила Голодомор". У музеї показали оригінальний альбом із фотографіями Харкова 1933 року та фотоапарат, яким вони були зроблені. Ці предмети належали австрійському інженерові Александру Вінербергеру, який у 1932-1933 роках працював у Харкові на заводі "Пластмас". Він таємно фотографував голодних і померлих від голоду людей, черги за хлібом, місця масових поховань. У 1934 році він вивіз плівку до Австрії. Вінербергер подарував австрійському кардиналу альбом з фотографіями Москви, Криму й Харкова. Згодом світлини оприлюднили у надрукованих спогадах інженера.

Історик Ярослав Грицак розповів Українському радіо, що серед українських істориків дискусії, чи є Голодомор геноцидом майже немає.

"Більшість істориків, яких я знаю, стоять на тезі про те, що Голодомор був геноцидом. Я також так вважаю. Дискусії виникають у зв'язку з останніми публікаціями Григорія Касьянова, де він ставить це під сумнів. Але я думаю, що ці дискусії більше наукові, а не політичні".

Ярослав Грицак додав, що більшість дискусій щодо визнання чи невизнання Голодомору геноцидом українського народу ведеться не в Україні, а на заході. За його словами, за останні 10-15 років сталося велике зрушення, і у науковому світі прижився термін "Голодомор". "Тобто щодо цього є консенсус, — каже історик. — Немає консенсусу лише стосовно того, чи був він геноцидом. Наскільки чинна концепція геноциду є доброю для того, щоб описати

Голодомор? Для Голокосту вона точно підходить. А для Голодомору? Від нас вимагають політичного рішення, а не наукового".

93% українців погоджуються з твердженням, що Голодомор 1932-1933 років був геноцидом українського народу. Такими є результати соціологічного опитування проведеного групою "Рейтинг" 21-22 листопада 2022 року. 3% опитаних заперечують це, а ще 4% респондентів не змогли визначитись із відповіддю. За останні десять років кількість тих, хто визнає Голодомор 1932-33 років геноцидом українського народу виросла у півтора рази, зазначають соціологи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курганська І. Голодомор в Україні. Хронологія геноциду.
URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cljp712122zo>
2. 90-ті роковини геноциду. Радіо Свобода завжди розповідало правду про Голодомор 1932–33 років. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/radio-svoboda-pro-holodomor-svidchennya-doslidzhennya/32698833.html>
3. 90-ті роковини страшного злочину: Україна і світ вшановують жертв Голодомору 1932-1933 років. URL:
<https://naglyad.org/uk/2023/11/22/90-ti-rokovini-strashnogo-zlochynu-ukrayina-i-svit-vshanovuyut-zhertv-golodomoru-1932-1933-rokiv/>

УДК 81'282+81'373.45

УГОРСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У МОВІ ТВОРІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Зіма ПОПОВИЧ

Будапештський університет ім. Лоранда Етвеша

На Закарпатті двомовність є природним явищем. Закарпаття є своєрідною природною лабораторією для вивчення інтерференції [Ладченко 1992: 207]. На території Закарпатської області існують усі типи міжмовних контактів та білінгвізму. Відповідно до лінгвістичної класифікації, білінгвізм у природних умовах контактування визначаємо як змішаний, коли різномовні люди проживають на спільній території. Основними типами двомовності є тут українсько-російський, угорсько-російський, угорсько-український, українсько-угорський, німецько-український білінгвізм [Ладченко 1992: 207].

Упродовж століть українські лексеми постійно потрапляли у мову закарпатських угорців, і навпаки, угорська мова мала вплив на закарпатські українські говори. Вплив угорської мови на закарпатські українські говори досліджувався на різних мовних рівнях [Барань 2021: 15]. Для того, щоб могли із одної мови в іншу запозичувати слова, нам потрібно знати мову, з якої запозичуємо слова. На Закарпатті вживання запозичених слів є природним, тому що двомовні люди використовують їх в повсякденному мововживанні на роботі, у спілкуванні з сусідами, з продавцями і т.д. [Gazdag 2021: 19].

У нашій праці зібрано та досліджено угорські лексичні запозичення, які виявлено у мовостилі закарпатських письменників. Ми хотіли з'ясувати, з якою метою використовують закарпатські письменники запозичені з угорської слова у мові творів, визначити їхню стилістичну функцію.

Варто зазначити, що для закарпатця читання і розуміння творів, які містять діалектні лексичні елементи або регіоналізми, не викликають проблем, адже у повсякденному мововживанні мешканців чимало діалектизмів, зокрема і вузькорегіональних.

Розрізняємо дві категорії запозичень: усне і письмове запозичення. Ми збрали корпус гунгаризмів (загалом 152 лексичних одиниць), які були наявні у мові творів Петра Мідянки (2011), Павла Чучки (1992) та Дмитра Кешелі (2016, 2017). Виявлено, що запозичені з угорської слова *погар* 'чарка', *рожа* 'троянда' можемо знайти у

творах всіх трьох митців, але слово *бачі* ‘дядько’ тільки у творах П. Мідянки. Для українськомовного читача розуміння цих рядків важливе.

Нами виявлено лексеми, які ввійшли до системи мови-реципієнта без фонетичних змін, наприклад: *бачі* ‘дядько’ < уг. *bácsi* ‘т.с.’, *погар* ‘чарка’ < уг. *rohár* ‘т.с.’, *кішассонь* ‘панна’ < уг. *kisasszony* ‘т.с.’, *баршонь* ‘оксамит’ < уг. *bársony*, *утцо* ‘вулиця’ < уг. ‘т.с.’, *чота* ‘битва’ < уг. *csata* ‘т.с.’, *керт* ‘город’ < уг. *kert* ‘т.с.’, *левеш* ‘суп’ ім. < уг. *leves* ‘т.с.’ і т.д.

Виявлені гунгаризми віднесено до шістнадцяти тематичних груп. Варто зазначити, що до деяких тематичних груп відноситься чимало запозичених лексем, однак є й такі, що містять лише одне слово. Наведемо тематичні групи із прикладами і статистичними даними: *назви одягу та взуття* – (4 лексеми): **боканч** ‘черевики’, **будюгови** ‘труси’, **калапи** ‘шляпа’, **чіжми** ‘чоботи’; назва тканини (1 лексема): **баршонь** ‘оксамит’; *назви продуктів харчування* (15 лексем): **барацки** ‘абрикос’, **крумплі** ‘картопля’, **левеш** ‘суп’, **лекваровий** ‘з повидлом’, **мушт** ‘виноградний сік’, **паленка** ‘самогонка’, **парадичка** ‘помідори’, **пасоля** ‘квасоля’, **ратота** ‘яечня’, **тенгеріця** ‘кукурудза’, **фанк** ‘пончик’, **шалата** ‘салат’, **шойт** ‘сир’, **шутемені** ‘пиріг’, **яфини** ‘чорниця’; *тютюнові вироби* (1 лексема): **цигаретлик** ‘сигарети’; *назв кухонного начиння* (1 лексема): **погар** ‘стакан’; *назви внутрішніх властивостей людини* (5 лексем): **гунцут** ‘пустотловий’, **сегінь** ‘бідний’, **сигіняшний** ‘нешасний’, **кедвешний** ‘приємний’, **несеренчливий** ‘нешасний’; *назви дому та приміщень* (4 лексеми): **паркан** ‘підвіконня’, **под** ‘мансарда’, **капура** ‘ворота’; *назви на позначення свояцтва, звертання* (16 лексем): **андьол** ‘ангел’, **бачі** ‘дядя’, **бачіко** ‘дядько’, **гарпія** ‘люта жінка’, **гатмег** ‘ну ще’, **Ейзуш Крістуш!** ‘Ісус Христос!’, **кішоссань** ‘панна’, **легінь** ‘холостяк’, **легінство** ‘екіпаж’, **неволяшний** ‘хуліган’, **нийно** ‘тітка’, **пайташ** ‘товариш’, **тешік порончолні** ‘будь ласка’, **цімбора**

‘товариш’; *назви предметів побуту* (14 лексем): **гатижак** ‘рюкзак’, **гатикошар** ‘hátizsák’, **дуда** ‘píg’, **клепач** ‘молоток’, **кошар** ‘кошик’, **лавор** ‘тазик’, **лампаш** ‘ліхтар’, **лобда** ‘м’яч’, **луйтра** ‘сходи’, **серсама** ‘інструмент’, **тінта** ‘чорнило’, **фійк** ‘гальмо’, **церузки** ‘олівці’, **шпарга** ‘мотузка’; *назви на позначення земельних ділянок* (4 лексеми): **каполна** ‘каплиця’, **керт** ‘город’, **коргаз** ‘лікарня’, **утцо** ‘вулиця’; *адміністративна лексика* (7 лексем): **вариш**, **варош** ‘місто’, **готари** ‘кордон’, **орсаг** ‘країна’, **теметів** ‘кладбище’; *транспорт, назви транспортних засобів* (3 лексеми): **бус** ‘автобус’, **кочі** ‘карета’, **мотор** ‘мотоцикл’; *торгівля, товарообіг, грошово-платіжні відносини* (1 лексема): **кельтшег** ‘вартість’; *географічні назви* (6 лексем): **Епер’еш** ‘Пряшів’, **Керекгедь** ‘Округла’, **Мадярщина** ‘Угорщина’, **Надь-Аг** ‘річка’, **Надьмужоль** ‘Мужієво’, **Унгвар** ‘Ужгород’; *професійна діяльність* (15 лексем): **водас** ‘мисливець’, **гентеш** ‘різник’, **газда** ‘фермер’, **ішпан** ‘намісник голови комітату’, **кантор** ‘дяк’, **ковдош** ‘жебрак’, **кочіш** ‘візок’ **нямеш** ‘дворянин’, **пастир** ‘децилітр’, **поп** ‘священник’, **сокач** ‘кухар’, **тромбіташ** ‘трубач’, **фештемювеш** ‘живописець’, **челядник** ‘покоївка’; *кількість і якість* (18 лексем): **бідеш** ‘поганий’, **варошський** ‘міський’, **горопашний** ‘маленький’, **дарабчик** ‘шматочок’, **деца** ‘децилітр’, **дижма** ‘десятина’, **ерделівська** ‘трансільванський’, **марадик** ‘залишок’, **мінден** ‘все’, **норончовий** ‘оранжевий’, **оронь** ‘золота’, **пештянський** ‘будапештський’, **рендеш** ‘порядний’, **файтові** ‘сортові’, **чінош** ‘гарненька’, **шуга** ‘ніколи’; *діяльність* (5 лексем): **вандрувати** ‘блукати’, **копати** ‘мотикувати’, **фурчати** ‘дивуватися’, **хоснувати** ‘використати’, **чота** ‘битва’; *живі істоти* (5 лексем): **марга** ‘худоба’, **рожа** ‘троянда’, **чіков** ‘кольт’; *інші* (4 лексеми): **вадь** ‘або’, **мусай** ‘повинен’, **педиг** ‘але’, **понт** ‘пункт’.

Висновки

• Угорські лексичні запозичення наявні у мові закарпатської української художньої літератури у значній кількості;

- автори вживають їх з відповідною стилістичною метою, щоб надати твору місцевого регіонального колориту;
- частина гунгаризмів ввійшла до системи мови-реципієнта без змін, інша частина пристовувалася до фонетичної і морфологічної системи української мови зі значними змінами;
- тематичний поділ виявлених нами слів показав, що домінують слова, що стосуються повсякденного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gazdag Vilmos, *Szláv elemel a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban*. Monográfia. Termini Egyesület, Törökbálint, 2021.
2. Барань Єлизавета: *Hungaro-Ucrainica. Угорсько-українські зв'язки: мовна інтерференція і мовознавчі контакти*. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021.
3. Кешеля Дмитро *Помилуй і прости: роман-покаяння*. Київ: Академія, 2017.
4. Кешеля Дмитро *Родаки. Роман-колаж*. Київ: Академія, 2016.
5. Ладченко М. М., Особливості просодії українського речення у реалізації закарпатських українців. // *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні Матеріали науково-практичної конференції* (Ужгород, 5–6 травня 1992 року), Ужгород 1992.
6. Мідянка Петро Миколайович, *Марамороський розлом*. Ужгород: Карпати, 2011.
7. Чучка Павло *Вичурки по-баранинські. Закарпатська застільна книга у 2-х томах (том перший і останній)*. Баранинці–Ужгород, 1992.

УДК 811. 161. 2 (09)

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ – КЛЮЧОВА ПОСТАТЬ У СТАНОВЛЕННІ МОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ольга ВАСЮТИК

*Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ, доцент кафедри іноземних
мов та культури фахового мовлення*

*Інститут управління, психології та безпеки Львівського державного
університету внутрішніх справ*

**Віщуванням новим
Серце моє б'ється, —
Через край із серця
Рідне слово лється!**

П. Куліш

Пантелеймон Куліш належить до числа рідкісних явищ, коли в одній постаті сполучається історик і літератор, поет і прозаїк, драматург і мовознавець, перекладач, етнограф, критик. Сучасні вчені відводять П. Кулішу важливе місце в розробці проблеми формування української національної самосвідомості [4]. На тлі українського національного відродження XIX ст. П. Куліш оприлюднив серію статей історіософського та державотворчого характеру. Серед перших, хто усвідомив погляди П.Куліша, були його сучасники: Т.Шевченко, М. Максимович, І. Пулюй, М. Драгоманов [2].

Письменник ще з радянських часів не вписувався до літературних канонів, бо з нього неможливо було зробити революціонера-демократа, як це вийшло з Т. Шевченком та І.Франком. П. Куліш не потрапив і в діаспорний канон, і лише окремі дослідники (Ю. Луцький, Д. Чижевський, Є. Маланюк, Ю. Лавриненко) змогли оцінити його інтелектуальний потенціал. Націоналістична група української діаспори не сприйняла письменника за ідеї «воссоединения с Россией» [1, с. 101]. Але треба

розуміти, що українська культура формувалася під впливом ідей і поглядів П. Куліша: його граматика, що лягла в основу українського правопису, перекладена українською мовою Біблія, перший історичний роман в українській літературі «Чорна рада». Його роман – це чи найперша спроба в XIX ст. показати не тільки героїчний ореол козацтва, а і його як руйнівну стихію для української культури та державності. У цьому сенсі він виявився історичним провидцем, коли з часу смерті П. Куліша пройде 20 років, настане 1917 рік із його хаосом у політичному житті, безпорядками, убивствами цивільного населення, розгулом народної стихії. П. Куліш був неоднозначним у політичних поглядах і світобаченні, його звинуватили в русо- та полонофільстві, але його візія, що залишалася незмінною, – це європейська орієнтація України. І до цього додається український націоналізм, про що свідчать висловлювання письменника. Так, у 1864 р. він закидав М. Костомарову: «Чому Ви кажете, що Ви не українець, коли Ваша мама була україркою, тому ми даємо Вам право на наше громадянство» [4, с. 225]. П. Куліш – це один із діячів Великої Наддніпрянської трійці: М. Костомаров, Т. Шевченко й П. Куліш. Ці троє в 40–80-х роках XIX ст. визначали рівень українського мислення та науки, були творцями модерної нової української нації. П. Куліш – це постать ренесансного типу, яка займалася всіма видами наукової діяльності. П. Куліш – перший серед істориків, хто почав писати історію свого народу не російською, а українською мовою. Існувала «История Малороссии» М. Маркевича та «История малой России» Бантиша-Каменського, писані російською, а П. Куліш пише українською перші свої історичні нариси «Виговщина» і «Хмельниччина» й на деякий час відходить від теми селянсько-козацьких повстань. На рубежі 50–60 років XIX ст. П. Куліш входить до редколегії українського літературно-мистецького щомісячника «Основа». Журнал активно захищав українську справу від цькування російських, єврейських і польських шовіністів, закликав українську

інтелігенцію займатися культурнопросвітницькою роботою. Українською мовою в журналі друкувалися твори Т. Шевченка, М. Вовчок, Л. Глібова, С. Руданського та ін. Ідея видання журналу належить українській громаді, що створена була діячами Кирило-Мефодіївського братства в Петербурзі в 1859 році. Редагуючи «Основу», Куліш отримав можливість друкувати там свої історичні розвідки та популяризувати державницькі погляди. Т. Шевченко дав таку оцінку цим статтям: «Куліш – перший цілісно висвітлив образ України» [4, с. 63]. Розпочинав літературну творчість П. Куліш як романтик. Свої суперечливі погляди на роль козацтва як великої звитяжної сили, так і необдуманого бунтарства П. Куліш передає передусім у романі «Чорна рада». Задум написати твір про історичне минуле народу зародився ще в 1843 р. Наступні роки сприяли роботі, бо це був час товаришування із Шевченком, Костомаровим, починало діяти Кирило-Мефодіївське братство. «В Києве начал я писать на языке Пушкина, а в Петербурге написал на языке Шевченко», – писав автор [4, с. 73]. Але події 1847 р., коли царський уряд розправився з активними членами братства, зокрема й із Кулішем, не дали змоги завершити роботу. Роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року» було надруковано в 1857 р. в українському та російськомовному варіантах. Події, висвітлені в романі, розкривають процеси, які відбувалися в період Руїни (1657–1676), після гетьманування Б. Хмельницького. Це був час розбрату, небажання об'єднатися, непорозумінь і протиріч між старшиною, козацтвом і селянами. Головна проблема, яку розглядає П. Куліш, – проблема єдності українців. «Зовсім інша була б річ якби ми єдиними устами і єдиним серцем трудилися над пробудженням суспільно національної свідомості України», – про це мріяв великий історик і письменник. Ці думки мислителя увіковічені в надгробному написі на могилі П. Куліша. Усупереч Т. Шевченку, який високо підносив роль козацтва в українській історії, П. Куліш, віддаючи шану її кращим представникам, привертає увагу й до негативних проявів козацької вольниці, непокори, протистояння між шляхетним

городовим козацтвом і низовим запорозьким. Саме останнє й привело до влади «сучасного популіста» І. Брюховецького. Твір «Чорна рада» дійшов до нас у період незалежності. Українська класика сучасна й досить повчальна. Багатий досвід наших предків повинен навчити нас уникати помилок, адже не завжди бунтарський дух і неприйняття диктаторства – це перевага, іноді, як стверджує П. Куліш, це проблема. П. Куліш романом сказав гірку правду про тих, від кого залежить порядок у державі, переконав, що без єдності немає нації. У відгуках сучасників автора – Т. Шевченка, М. Костомарова – доробок отримав високу оцінку. І. Франко назвав роман «найкращим твором історичної прози в українській літературі» [3, с. 50]. Дійсно, роман став настільною книгою не для одного покоління українців, він є корисним у вивченні історичного минулого та передбаченні проблем майбутнього. П. Куліш захоплювався європейською консервативною духовною традицією, що постала на рубежі XVIII–XIX ст. Поїздивши по Європі, він не став захоплюватися чужинством, приніс українцям вишукані переклади Шекспіра й у кінці літ знайшов прихисток на своєму хуторі, повністю умиротвореним у злагоді з українською природою та українською традицією. У філософській творчості він висвітлював сутність української людини й місце свого народу в європейській історії та культурі. Знову потрібно звернутися до настанови Є. Маланюка, який у статті «В Кулішеву річницю» (1947) звертає увагу на те неповторне й корисне, що зробив письменник для рідного народу, його культури, мови, літератури. «Варто придивитися, скільки творчих починів залишив нам Куліш у спадщину, скільки починів з телескопічною майже перспективою. А скільки глибоких думок розкидано в його не конче систематичних (тим більше – систематизованих нащадками) писаннях з різних ділянок і на різні теми, думок, улятих часом у справжню бронзу, що витримає віки («серед скарбів землі – голота гола» або «над серце в

мене висоти нема»), думок, що кидають яскраве світло в найтьмяніші закутки націопсихології чи націоісторіософії» [5, с. 31].

П. Куліш як людина енциклопедичних знань, митець, активний учасник громадівського руху та Кирило-Мефодіївського братства в наукових і літературних працях приділяв неабияку увагу проблемі становлення української нації. Його українознавча спадщина пронизана ідеєю України, проблемами державотворення. Маючи демократичне розуміння історії, він пропагує «хутірську філософію» як форму нестандартного підходу до самобутнього розвитку українського народу, а авторські судження стосовно доби козаччини, утілені в першому історичному романі українською мовою, мають не тільки пізнавальне значення, а і є актуальними в наш час для осмислення його ролі у формуванні ідеології української держави. Подальші дослідження лежать у площині вивчення внеску Пантелеймона Куліша в духовну скарбницю українського народу та його роль у становленні діалогу культури і літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільчинський Ю. Розвиток філософської думки в Україні. Київ : КНЕУ, 2014. 327с.
  2. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. Київ : Наукова думка, 1970. Т. 2.432 с.
  3. І. Франко. Передмова [до видання: Уільям Шекспір. Гамлет, принц датський]. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 32. 518 с.
  4. Куліш П. Повне зібрання творів. Листи. Київ, 2005. Т. 1 : 1841–1850. 648 с.
- Лазарева В. Державотворчі погляди П. Куліша як об'єкт наукового дослідження. *Українознавство*. 2013. № 2. С. 62–66.
5. Маланюк Є.В. Пантелеймон Куліш: письменник, філософ, громадянин: український культурологічний альманах. Київ : Фенікс, 2009. 536 с.

УДК 323.269

СКОВОРОДА ЯК МУЗИКАНТ

Марія-Евеліна ЗАХАРЧУК

Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Інститут управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

Спираючись на вчення Епікура та власний досвід, Григорій Сковорода вбачав у музиці джерело насолоди. На ідеї Просвітництва спирається його уявлення про педагогічне значення цього виду мистецтва. Григорій з дитинства відзначався музичними здібностями. Він не тільки співав, а досить швидко навчився грати на скрипці та флейті й виступав в оркестрі. Загалом Григорій Сковорода грав на 7 інструментах: на скрипці, флейті, сопілці, гусях, лірі, органі, бандурі. Серед наук, які культивувалися у Київській академії, де Григорій продовжив навчання після сільської школи, були музика і мистецтво співу за нотами. Саме вона мала в житті академії велике значення.

З півдня на північ, через Україну й Росію, від брами Київської академії до порталу Зимового палацу, від гомінкого веселого Подолу до велично стриманих петербурзьких проспектів проліг життєвий шлях двадцятирічного граматака Григорія Сковороди. На нього чекала професійна діяльність у галузі музики, почесна роль півчого у славнозвісній капелі. Вона зберегла стародавні традиції слов'янської музики, що сягали корінням культури Київської Русі, а за часів Сковороди, тобто в 30—40-ві роки XVIII століття, вважалась одним з кращих музичних колективів Європи. До складу її входило близько тисячі дорослих півчих та хлопців, що за кількістю перевершувало тогочасні європейські хори. Досконалість і

майстерність виконання викликали захоплення і здивування в іноземців.

Блискуча кар'єра могла відкритися Григорію Сковороді. З його прекрасним голосом і яскравим музичним талантом неважко було виділитись, як виділявся він серед студентів академії. Привертала увагу й виняткова освіченість Сковороди, його глибокий інтелект. З юнака міг би вийти і дипломат при закордонних дворах, і вчений, і державний діяч. Проте вдача юнака виявилась сильнішою за спокусу блискучої кар'єри. У свої двадцять років Сковорода зміг зрозуміти, що є скарби значно цінніші за посади та маєтки братів Розумовських, — це скарби духу. Напевно, вже тоді виразно промовляв у ньому майбутній мислитель, подвижник духу, якщо зумів він забезпечити собі внутрішню незалежність за досить складних умов придворного побуту, де важко доводилось і досвідченим царедворцям.

Найближчий друг і перший біограф Григорія Сковороди Михайло Ковалинський у своїй книзі «Життя Григорія Сковороди», яка стала основним джерелом для сквородинознавців, чимало сторінок присвятив ролі музики у житті народного «учителя істини». Збірка «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди укладена протягом 1770-1780-х років. Переяславський період — важлива віха в житті Г. Сковороди. На власні очі він спостерігав свавілля й жорстокість поміщиків, які нещадно визискували кріпаків. Тут він мав можливість тісніше зблизитись з трудовим народом, проїнятися його думками і сподіваннями. Саме в цей період остаточно формується його світогляд як просвітителя, демократа, визначаються основні творчі принципи як передового письменника і філософа. Численні враження і живі спостереження, нагромаджені в ці роки, митець осмислює й узагальнює в літературній творчості. Він складає вірші, в яких виявив себе талановитим і своєрідним поетом-філософом, поетом-ліриком. Написані в переяславський період і пізніше (1753–

1785), поетичні твори Г. Сковорода об'єднав у збірку «Сад божественних пісень».

Вірші Г. Сковорода, як ті, що ввійшли до збірки, так і ті, що зустрічаються в його філософських трактатах і листуванні,— це передусім поезія особистих переживань автора, його морально-філософських роздумів про сенс життя, про істинне щастя, добро, чесність. Органічне поєднання особистих і громадських мотивів — найхарактерніша ознака поезії Григорія Савича. Загалом, Сковорода-поет звертався переважно до тих мотивів, які були найбільш популярні в метафізичній ліриці українського бароко: море світу, життя - дорога, світ як театр, свобода, людське "різнопуття". Досить часто зринає в нього й мотив плинності світу та марності дочасного людського життя [2, с. 16].

Г. Сковорода звертається до пейзажної лірики і проникливо оспівує красу рідної природи. У пісні 13 («Ах поля, поля зелені») виразно звучать народнопісенні мотиви. Автора приваблюють поширені в народній ліриці образи зелених ланів, чистих поточків, кучерявих лісів, жайворонків, соловейків. Силабічний розмір поезії наближається до побудови українських народних пісень. Життю міста з його гарячковою невсипучістю, виром пристрастей і бажань він протиставляв поезію тихих полів, зелених дібров, настрій безтурботного мандрівника, який не знає честолюбства і користі. Критика соціального зла, як і у всіх просвітителів XVIII ст., поєднується в його віршах з антиурбаністичними мотивами, наприклад, як у пісні 12 («Не поїду в город багатий...»). Тут міським настроям протиставлена сільська природа як запорука свободи духу, морального здоров'я, гармонії: «Не поїду в город багатий. Я буду на полях жить, / Буду век мойкоротати, где тихо время бежит». І ці слова – не лише поетична фігура, а справжнє переконання Сковорода, який відмовляється від духовної і світської кар'єри.

Вершиною поетичної творчості Сковороди є знаменита 10-та пісня («Всякому городу нрав і права»). Написав її поет у 1758-59 рр. у с. Ковраї, коли працював домашнім учителем у родині поміщика. Перед нами постає точна картина тогочасної дійсності з пекучими протиріччями, соціальною нерівністю, всездозволеністю багатіїв та бідами покривджених. Григорій Сковорода негативно ставився до багатства й розкоші, вважав, що багатство само по собі є злом і породжує зло. Більшість своїх ліричних поезій Григорій Сковорода називав «піснями» і, ймовірно, сам же поклав їх на музику. Сковорода належить до тих діячів культури, які поєднували народні українські традиції зі здобутками європейського професійного мистецтва. Простий люд називав його ліричні поезії «сковородинськими веснянками» чи «псальмами». Мелодії «сковородинських псальм» передавалися з уст в уста, від старшого покоління до молодшого.

Філософсько-антропологічні ідеї Сковороди не просто залишаються актуальними для українського сьогодення, але й відлунують в українській ідентичності, в українському національному характері, що яскраво проявляються зараз, під час російсько-української війни, яка, насправді, триває не з моменту анексії Криму у 2014 р. і не з дати повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України 24 лютого 2022 р., але у у різних модифікаціях продовжується вже більше трьох століть з метою знищити українську самобутність. Незважаючи на трагічні події, спричинені війною, українці не втрачають ні свободи, ні щастя у тому сенсі, як їх означив Сковорода. Ми бачимо, як саме зараз ідеї Сковороди отримують втілення в українському суспільстві, яке культурно та ментально зростає і консолідується на своєму шляху боротьби з російським агресором [1, с. 5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорій Сковорода у сучасному багатовимірному світі: зб. тез VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16 листопада 2022 р.) / за ред.

чл.-кор. НАН України, д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника; відп. за вип. В. М. Качмар, Л. В. Рижак, Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – 316 с.

2. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. – Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.

3. Сковорода, Григорій. Твори: У 2 т. — К.: АТ «Обереги», 1994. — (Гарвард, б-ка давнього укр. письменства). Т. 1 /Передм. О. Мишанича. — 528 с.

УДК 344.4(177)

ВИКРАДЕНІ І ВИВЕЗЕНІ КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ

Владислав ПЕТРИШКА

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Історичний шлях українського народу до незалежності і власної державності, свободи та демократії був позначений багатьма трагічними втратами. Серед найбільш болючих з них — втрата незліченних культурних скарбів — безцінних національних реліквій, які у гіркий період бездержавності бурхливим потоком вивозилися з України і розпорозувалися по цілому світові, безслідно гинули та поварварському розграбовувалися внаслідок численних війн, що відбувалися на її території. Масштаби втрат є такими значними, що їх можливо порівняти з гуманітарною катастрофою, наслідки якої з кожним десятиліттям і з кожним роком відчуваються усе гостріше. Переміщення та втрати культурних цінностей з сучасної території

Україні було явищем, притаманним різним історичним епохам та періодам.

З території України протягом століть вивозилися колосальні масиви унікальних культурних цінностей, які стали надбанням музеїв і приватних колекцій інших країн. Особливо у значних масштабах відбувалося цілеспрямоване вивезення українських культурних цінностей до росії внаслідок централістичної політики російської імперії та СРСР, де вони концентрувалися переважно у музеях москви і петербургу-ленінграду. Значних втрат українським культурним цінностям було завдано під час Першої світової війни та Української революції 1917–1921 рр., коли територія України стала ареною жорстоких бойових дій, чужоземних інтервенцій та калейдоскопічних змін влади. Внаслідок розграбувань та реквізицій велика кількість цінних об'єктів була вивезена німецькою, австрійською, польською та Червоною арміями, а також приватними особами.

Проте новим нищівним ударом по національній культурній спадщині стала Друга Світова війна, внаслідок якої Україна втратила таку кількість 8 найцінніших музейних, архівних та книжкових фондів, яка дозволяє говорити про справжню руїну, «культурний Апокаліпсис», наслідки якого лишаються неподоланими дотепер. Лінія фронту вогненним валом двічі пройшла через всю територію України — із Заходу на Схід та зі Сходу на Захід. Культурні цінності масово нищилися під час бойових дій. Безліч цінних об'єктів (у тому числі деякі цілі музеї) безслідно зникли під час евакуації до східних районів СРСР. Водночас, переважна кількість втрат культурних цінностей була пов'язана з діяльністю спеціальних підрозділів німецьких і румунських окупаційних військ та адміністрацій, які цілеспрямовано розшукували та вивозили з окупованої ними території України культурні цінності. Також вони були жертвами масового мародерства на окупованій території. Наслідком подій Другої Світової війни є той факт, що впродовж усіх повоєнних десятиліть

тема розшуку та повернення втрачених і переміщених культурних цінностей стала незмінним і важливим предметом широкого міжнародного співробітництва. Учасником цього процесу була і є Україна — спочатку як частина колишнього СРСР, згодом — як незалежна держава.

З діями приватних колекціонерів пов'язана втрата однієї із цікавих пам'яток мистецтва поч. XVIII ст. — ікони Покрова Пресвятої Богородиці із Покровської церкви у Переяславі. Ця ікона належала до так званих ікон-картин і містила багато портретних зображень різних тогочасних діячів. Ікону, після ліквідації Запорізької Січі, перемістили до соборної Покровської церкви Переяслава, потім опинилась у збірці творів мистецтва царської родини.

Вишгородська ікона Богородиці

За Переданням, ця ікона була написана святим апостолом і євангелистом Лукою в Єрусалимі й зберігалася там до V століття, після чого була перевезена до Константинополя. В 1131 році Константинопольський Патріарх подарував ікону благовірному великому князеві Київському Мстиславові Володимировичу. Цей чудотворний образ був поставлений у дівочому монастирі міста Вишгорода, біля нього відбувалися чудеса та зцілення, і багато паломників приходили вшанувати ікону Вишгородської Божої Матері.

В 1155 році син Юрія Долгорукого (якого сьогодні здебільшого знають як засновника Москви), володимиро-суздальський князь Андрій Боголюбський зруйнував частину Вишгорода та, викравши ікону Вишгородської Богородиці, вивіз її до Суздальщини. Нині це найбільша реліквія російської церкви.

Є підстави припускати, що саме під час російської окупації Львова та вивезення з нього значних культурних цінностей було переміщено до Росії унікальний історичний документ — грамоту молдавського господаря Олександра Доброго від 8 жовтня 1408 р. на

право торгівлі львівським купцям у зв'язку з митним договором, який він уклав з ними. Грамота написана староруською мовою і містить першу відому письмову згадку про сучасну столицю Буковини — місто Чернівці. У той час воно входило до складу Молдавського князівства як прикордонне місто з Польщею, через нього проходив торговельний шлях зі Львова на Сучаву. Протягом багатьох десятиліть про долю грамоти не було нічого відомо, хоч її пошуками займалися чимало науковців. І лише у 2007 р. виявилось, що ця грамота зберігається у відділі письмових згадок Державного історичного музею у Москві. Твори Шевченка також мають місце у історії зникнення. Так, нещодавно на лондонському аукціоні біла викуплена невідома картина Кобзаря "Золотоверхий Михайлівський собор у Києві", а в російських музеях перебувають дві теки конфіскованих під час арешту картин. Їх вміст приховують. Генерал-губернатор Києва Дмитро Бібіков вивіз твори Шевченка до петербурга. Там є низка малюнків інтимного характеру.

На території сучасних росії, Польщі та Швеції в силу історичних обставин опинилися надзвичайно багато клейнодів українського козацтва та особистих речей козацьких гетьманів, отаманів та полковників. Порівняно зовсім нещодавно стало відомо, що сьогодні у Національному музеї воєнної історії Швеції у Державній трофейній колекції зберігаються унікальні українські та кримсько-татарські військові клейноди. Серед них, імовірно, перший прапор гетьмана Богдана Хмельницького, який датується орієнтовно 1649 роком, коли він вперше згадується у письмових джерелах із званням гетьмана. Існує припущення, що цей прапор разом з іншими клейнодами міг бути втраченим козаками у битві під Берестечком 1651 року і перебував у Польщі. Протягом другої половини 1945–1948 рр. відбувся основний етап загальноєвропейського реституційного процесу, внаслідок якого до країн, що зазнали нацистської окупації, було повернуто значну частину визначних культурних цінностей, які були пограбовані на їхніх територіях. Особливу роль у цьому відіграла

позиція уряду США, який узяв на себе зобов'язання захисту та збереження об'єктів культури, предметів мистецтва та старовини, архівів і бібліотек. Позицію держави в питаннях повернення культурних цінностей було відображено в Конституції України (Ст. 54) та багатьох законодавчих актах України. Найбільш розлого вона зафіксована у Законі України «Про вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей» (1999 р.). Відповідно до історичних обставин, можливо виокремити такі основні напрямки державної політики в даній сфері: - розшук та повернення національних реліквій, втрачених українським народом в умовах відсутності власної держави; - повернення та передача в Україну культурних цінностей, що за різних обставин були вивезені або створені представниками української діаспори і перебувають поза її межами; - розшук та реституція в Україну культурних цінностей, втрачених в роки Першої та Другої світових війн та в результаті їх наслідків, а також в умовах інших воєн та інтервенцій на території України. що мали місце у ХХ ст.; - розшук та реституція в Україну культурних цінностей, незаконно вивезених за межі її території внаслідок незаконного експорту та контрабанди, у випадках неповернення з виставок тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кот С.І. Про актуальні питання правового та організаційного забезпечення повернення в Україну культурних цінностей у контексті зарубіжної україніки // Матеріали круглого столу «Повернення культурних цінностей в Україну» 11 лютого 2009 р. — К., 2009.

2. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (ХХ — поч. ХХІ ст.): монографія / Сергій Кот. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. — 1020 с.

3. Акуленко В.І. Культурні цінності // Юридична енциклопедія. Т. 3. К.: Видавництво «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2001. С. 432.
4. Берест Ігор. Втрати Національного музею у Львові в часи Першої світової війни // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Вип. 12. 2008. С. 429–434.
5. Верига Василь. Конфіскація церковних цінностей в Україні в 1922 р. НьюЙорк–Київ–Торонто: Видавництво ім. Олени Теліги, 1996. 193 с.
6. Захаркін Степан. Цивілізоване варварство триває? // Українське слово. 2001. 20–26 грудня.

УДК 06.07

НІЛ ХАСЕВИЧ: ШЛЯХ МИТЦЯ Й ПОДВИЖНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Віталій ВОЗНЮК

*Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

В історико-культурному просторі України Ніл Хасевич відомий не тільки як видатний український графік, але й активний діяч УПА, відповідальний за створення її символіки, бофонів, оформлення та видання підпільних видань. Біографи пишуть, що у віці 17-и років він потрапив під потяг, через що на все життя лишився без лівої ноги. Автор портретів Романа Шухевича та Степана Бандери.

Про Ніла Хасевича маємо не так багато розвідок, як би хотілося, але всі доступні джерела свідчать, його постать – унікальне явище не тільки в мистецтві підпільної боротьби, але також і в українському мистецтві в цілому. Професійний рівень і плідність його

творчості не мають аналогів у підпільній боротьбі інших народів у час Другої світової війни та після неї.

Сторінки біографії є яскравим свідченням того, як з простого волинського хлопця виросла Людина Чину.

Отже, Ніл Хасевич народився 13 листопада 1905 року в селі Дюксин на Волині в родині священника. Змалку він виявляв яскраві художні здібності та цікавість до мистецтва. Незважаючи на те, що в дитинстві Хасевич втратив ногу через нещасний випадок, він зумів подолати цю трагедію і присвятити себе творчості [4].

Після здобуття домашньої освіти, Ніл Хасевич вступив до Академії мистецтв у Варшаві, де розвивав свої здібності в галузі образотворчого мистецтва. Навчаючись в Академії, він поглиблював знання з малюнку та живопису під керівництвом відомих польських митців. Особливо Хасевич захоплювався техніками графіки та екслібрису. У студентські роки Ніл Хасевич став активним учасником української мистецької громади «Спокій», що об'єднувала талановиту молодь-емігрантів з різних регіонів України. Це товариство сприяло збереженню національної ідентичності та розвитку української культури серед студентів-емігрантів. Завдяки активній участі в «Спокої», Хасевич мав можливість тісно спілкуватися з однодумцями, обмінюватися досвідом та реалізовувати спільні мистецькі проєкти. Це сприяло формуванню його світогляду та відданості національним ідеалам, що пізніше втілювалося у творчості митця.

Творчість Ніла Хасевича була пронизана глибокими національними мотивами та відданістю ідеї незалежної України. У своїх роботах він часто звертався до української історії, фольклорних та етнографічних мотивів. Митець змальовував побут і традиції українського народу, використовував національну символіку. Хасевич виражав непохитний патріотизм та відданість боротьбі за свободу України.

У 1930-1940-х роках Ніл Хасевич активно долучився до діяльності Української Повстанської Армії та використовував свої таланти для підтримки визвольної боротьби, створюючи агітаційні плакати та листівки для потреб УПА.

Його твори передавали опір радянському режиму та підтримували бойовий дух повстанців. Особливо гостро критику комуністичної влади виражено в серії робіт Хасевича «Червоний вал». Ці сатиричні малюнки викривали злочини тоталітаризму проти українського народу. У такий спосіб, національна тематика і глибокий патріотизм поєднувалися у творчості Ніла Хасевича з рішучим протестом проти комуністичного режиму та з боротьбою за незалежність [3].

З 1943 року Хасевич став членом Крайової референтури пропаганди УПА та очолив політико-пропагандистську ланку групи УПА «Північ». Він створював яскраву агітаційну графіку, плакати, гасла, що популяризували ідеї боротьби за незалежність. Його роботи надихали повстанців, піднімали бойовий дух. Окрім пропагандистської графіки, митець розробляв важливі символічні елементи для УПА – печатки, бланки, прапори. Він формував візуальну ідентичність українського повстанського руху.

Хасевич також працював над оформленням підпільних видань УПА, у яких висвітлювалася історія та ідеологія національно-визвольної боротьби. Його творчість стала важливим засобом пропаганди, агітації та піднесення бойового духу в лавах УПА під час вирішальної фази збройної боротьби за незалежність України.

Наприкінці 1940-х років Хасевич разом зі своїми охоронцями ховався від переслідувань радянських спецслужб у підпільному бункері неподалік села Суховці на Рівненщині. За кілька днів до трагічних подій митець залишив документи, у яких висловлював готовність продовжувати боротьбу, навіть попри втрату здоров'я[2]. Ніл Хасевич загинув 4 березня 1952 року внаслідок збройного

протистояння з військами МДБ, яким вдалося виявити місце, де він переховувався.

Трагічна загибель Ніла Хасевича, як і його самовіддана праця, стала символом безкомпромісної відданості національній ідеї та нескореності українського духу[1]. І слова видатного українця досі звучать як нагадування і настанова для нас: “У своєму житті я втратив уже все, але як довго залишиться бодай одна краплина моєї крові, я буду битися з ворогами свого народу. Я не можу битися зброєю, але б’юся різцем і долотом. Я, каліка, б’юся в той час, коли багато сильних та здорових людей у світі навіть не вірять, що така боротьба взагалі можлива». Слова Хасевича досі не втратили актуальності впевненого у звучанні заклику: світ мусить знати, що «визвольна боротьба триває, що українці б’ються».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойова графіка Ніла Хасевича на виставці у Львові. *esthète gazeta*. URL: <https://www.esthetegazeta.com/post/boyova-grafika-nila-chasevycha-na-vystavci-y-lvovi>
2. Вакулка А.Ф. Ніл Хасевич - художник-борець. “...Я б’юся різцем і долотом...” Рівне: Волинські обереги, 2005. 68 с. + іл.: 8 с.
3. Дзюба І. Художній процес 20-х років ХХ ст. З криниці літ: У 3-х т. Т. 1.: Статті. Доповіді. К.: Виддім "Кієво-Могилянська академія". 2006. 975 с
4. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття. К.: Грані-Т, 2006. 240 с.

ВІРА В УКРАЇНУ: ВІРА РІЧ**Вікторія МОЧЕРАД**

Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Інститут управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

«Одна ворожка мені сказала, що я проживу до 2018 р. Тож іще встигну доробити всі важливі справи...» Ці слова британська перекладачка української літератури Віра Річ (Vera Rich) повторювала досить часто. Та Бог має, певно, свій Годинник, який розходиться з годинниками ворожок... [1]

У квітні 1936 р. в Лондоні народилася Віра Річ (Фейт Елізабет Річ) – англійка, поетеса, журналістка, випускниця Оксфордського університету, в якому вивчала давньоанглійську та давньоскандинавську мови. Та, окрім того – перекладачка з української та білоруської літератури англійською мовою.

Народившись у англійській сім'ї дівчина майже нічого не знала про Україну. Щоправда, у студентські роки відвідувала курси української мови. Та якось на святкуванні двадцятиріччя українець Володимир Микула запропонував юній студентці перекласти українського вірша. Таким чином, дебютним у її п'ятдесятирічній україніані став «Пролог» Івана Франка з поеми «Мойсей».

Віра Річ була секретарем Англо-Українського Товариства в Лондоні. Протягом усього життя, починаючи з 1961 р., перекладала твори Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, М.Зерова, П.Филиповича, П.Тичини, В.Стуса, В.Симоненка, Л.Костенко та інших українських письменників. Авторка багатьох статей про українську літературу в англомовних журналах.

З того часу почалась клопітка робота з українським словом. Переклала навіть своє ім'я, ставши в літературі Вірою Річ. Загалом у її доробку переклади творів близько 50 українських митців. Надзвичайно важливим був вихід у 1961 р. збірки перекладів віршів Т. Шевченка «Songout of Darkness». [2]

Розповідала Віра Річ і про інші країни, що їх вона відвідувала. Було важко повірити, що така слабенька на вигляд, неуважна до буденних речей леді побувала у 35 країнах, зокрема й таких екзотичних, як Ісландія чи Індія. [1]

Її давня мрія відвідати Україну здійснилася лише у березні 1991 р. Ця подорож ледь не стала останнім візитом Віри Річ в Україну, адже виступаючи на Шевченківських святкуваннях у палаці «Україна», вона у своїй невимушеній емоційній манері відхилилася від наукової теми і звернулася до аудиторії з натхненним закликком до державної незалежності, її слова стали пророчими, адже 24 серпня вона вже приїхала на святкування першої річниці проголошення незалежності нашої держави та виступила на відкритті пам'ятника Т Шевченкові у Львові.

Відтоді вона отримала змогу приїжджати в Україну. Часто бувала поетеса і у Львові, де місцеві діячі не втрачали можливості згадати, нагородити чи запросити видатну особистість.

Віра вміла жити по-справжньому, в повноті емоційних переживань. Але завжди вірила в краще, вірила, що і з її Україною все буде гаразд. [4]

У 1997 році Національна спілка письменників України нагородила Віру Річ найвищою перекладацькою нагородою — премією імені Івана Франка, якраз до 40-ї річниці публікації «Прологу» до «Мойсея» в її перекладі, що ознаменував початок її перекладацької діяльності. Премію було вручено за вагомий внесок у популяризацію української літератури та культури в англomовному світі. Восени 2005 року В. Річ удостоїли почесного звання члена Наукового товариства імені

Тараса Шевченка, а 24 серпня 2006 р. Указом Президента України Віктора Ющенка нагороджено орденом княгині Ольги третього ступеня.

«Вона ніколи не зупинялася; я не бачив людини, яка б працювала 24 години на добу - говорив Дмитро Дроздовський - Віра Річ – людина, велика у своїх малих святих справах. Її життя – це свята буденність, це невтомна праця, це крик від втоми і болю...» [4]

Вона не любила марнувати час на дрібниці, а тому й не було в неї амбіцій: працювала, як Бог дасть. Була вдячна за доброту, але не довго тримала в собі образи. Вона казала, що всі йдуть до тієї самої вершини, тільки в кожного свій шлях.[4]

«Чому Шевченко? Чому таку талановиту англіїку, яка б могла досягти успіху та й кращого зарібку в іншій формі занять, цікавить Україна? – з недовірою продовжують запитувати Віру Річ... українці. Бо лише українці, – за словами самої перекладачки, – які без сумніву є надто скромними щодо свого національного поета, продовжують запитувати. [...] Це було в Хайфі, – продовжує Віра Річ, – старший офіцер органів безпеки проводив зі мною процедуру формального інтерв'ю. У ході розмови виявилось, що я трохи знаю українську мову. Але чому, – запитав він, – чому ви вивчили українську? Для того, щоб перекласти Шевченка, – відповіла я. На тому інтерв'ю і завершилось» [5, с.17].

Все життя вона працювала як несамовита. І не любила порожніх псевдоінтелектуальних балачок – не любила ані фемінізму, ані позитивізму. Вважала, що коли людина позбавлена комплексів, коли вона поводить себе природно – то це найбільше щастя. [1]

У лютому 2009 року Віра востаннє відвідала Львів. Прочитала декілька лекцій, побувала у музеї Івана Франка.

Вона жила, посміхаючись на людях, натомість удома кричала щоночі від болю, який виринав із серця, принаймні в останні роки, коли Віра мусила пройти через хіміотерапію, опромінення внаслідок раку. Але вона не здавалась, не казала собі, що слабка. Гордовито йшла вперед. «Хто вам сказав, що я слабка?» — було одним із її

улюблених висловлювань. Вона прожила багате життя. Померла [20 грудня 2009](#) р. у [Лондоні](#). Віру Річ поховано на «Козацькому цвинтарі» в Каневі біля могили тараса Шевченка. До самої смерті працювала над перекладами української літератури.

Віра ніколи не жила для себе, вона жила для культури, для України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дроздовський Д. Віра Річ: життя всупереч/ zn.ua/ 28.04.2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/ART/vira-rich-zhittya-vsuperech-.html>

2. Красневська Д. Віра Річ, або 50 років життя українському слову/ Фотографії старого лева/ 05.03.2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/vira-rich-abo-50-rokiv-zhyttya-ukrajinskomu-slovu/>

3. Дроздовський Д. Віра річ: між Шекспіром і Шевченком/ день/ 05.05.2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/vira-rich-mizh-shekspirom-i-shevchenkom>

4. Дроздовський Д. Віра Річ... In memorigam/ Всесвіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/691/41/>

5. Косів Г. Віра Річ. Творчий портрет перекладача. Львів : «Піраміда», 2011. 264 с.

ВЕРГІЛІЙ VS КОТЛЯРЕВСЬКИЙ: ЧИЯ «ЕНЕЇДА» І ЧИЙ ЕНЕЙ БІЛЬШЕ ЗАПАМ'ЯТАЛИСЯ?

Вікторія ІНАСАРІДЗЕ

Львів

У статті у специфічному науково-полемічному стилі стисло викладено власні спостереження над двома творами з однаковою назвою «Енеїда» різних авторів – Вергілія і Котляревського, між якими різниця більша як півтора тисячоліття. Міркування автора стосуються головного героя цих творів – Енея, його напівбожественного походження, як його зобразив давньогрецький письменник і «націоналізував» український.

Ключові слова: поема, Греція, боги, Вергілій, герой, Котляревський, античний, Україна.

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ.

Одне слово «Енеїда», а два абсолютно різні твори. Різні люди знають різну Енеїду. Ще на шкільних уроках української літератури ми вперше довідалися, що «Еней був парубок моторний» і молодий козак, а на зарубіжній літературі були вражені, що античному Енею вже більше півтори тисячі років. Та все ж: яка між ними різниця, невже тільки у віці? Чи, може, Котляревський просто сплагіатив Енеїду у Вергілія? Чому варто читати обидва твори і чи зміг український захоплювальний мультимедіум про Енея передати усю суть?

ПОХОДЖЕННЯ.

ВЕРГІЛІЙ

Порівняльну характеристику розпочнемо з самого-самого початку, а саме з походження Енея. За словами дослідниці Скорини Л.П., він «народився на священній горі Іді, виховувався у німф.

Спочатку не брав участі у Троянському конфлікті. Приєднався до троянців лише тоді, коли Ахілл вигнав Енея з рідних місць» [4, с. 119]. Із перших рядків Вергілій наголошує на тому, що Еней не є звичайною смертною людиною. Але й описати Енея як божественну істоту Вергілій теж не наважився. Тому в самому творі ми бачимо так звану «золоту середину» – Еней описаний як напівбог. За сюжетом, матір'ю Енея є сама Афродіта, яка мала ще й інше ім'я Венера за римським міфологічним каноном. Але варто зауважити, що божественна мати Енея була задумана не лише для того аби зробити Енея напівбогом. Афродіта відіграла важливу роль у колізіях Вергілієвого сюжету, і насправді від неї багато чого залежало у долі головного героя. Саме ця богиня не раз виручає Енея в екстремальних ситуаціях. А от його батьком є простий, людський чоловік Анхіз.

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

Упринципі, пан Іван не надто змінював щось в «Енеїді», адже головний персонаж Еней так і залишився напівбогом, його матір'ю і батьком так і залишилися Афродіта та Анхіз. АЛЕ! В українській версії «моторний» Еней ну зовсім не сприймається як напівбог. Можливо, це тому, що Україні, ймовірно, не властива така міфологізація та олітературнення, що пов'язані з богами(адже ми вчимо це на парах зі світової літератури, а не української). Можливо цьому слід завдячувати саме бурлескно-трагестійному стилю написання великого Коляревського, але давайте скажемо відверто: ми, українці ну зовсім не сприймаємо українського Енея як напівбога.

КУЛЬТУРА

ВЕРГІЛІЙ

Вергілій вже аж надто старався написати “Енеїду” максимально естетичним та героїчним штибом. І, чесно кажучи, у нього це вийшло напрочуд добре. Під час читання поеми взагалі події

і герої не сприймаються як щось реальне. Тому що для порівняння існують інші художні твори різних авторів, які ти читаєш і в один момент, ніби покидаєш реальний світ і відчуваєш себе частиною тієї, написаної реальності. Але в «Енеїді» зовсім не так: сюжет настільки переповнений міфологією, чарівністю та нереальністю, що читач просто не сприймає написане там за реальність. Ось, скажімо, згадаймо, як бог вітрів Еол здійснює шторм на морі, щоб потопити кораблі троянців:

*Мовив, і гору порожню у бік
патерицею б'є він,
І відкриває отвори, і, в лаву струнку
вишукавишись,
Подуви всі вилітають і вихрами
линуть на землю;
Наполягають на море і все до нуртів
щонайглибших
Збурюють разом — і Евр, і Нот, і
бурхливістю знаній
Афрік,— і хвилі могутні на берег
віддалений котять.
Крик розітнувся на морі, кодол та
щогли скрипіння [3].*

У своєму творі не тільки богам, а навіть звичайним людям, таким, як Анхіз, батько Енея, Вергілій намагався надати важливе значення та завжди прагнув їх ідеалізувати. Анхіза зображено як неймовірно хороброго та сильного воїна, який помирає гідною для себе смертю у бою. Саме таке прагнення до ідеалу і надає поемі такої магічності та певної нереальності.

Можливий ще такий варіант, що цінності античної цивілізації з її міфологією та богами просто були не настільки близькі для культурно-літературного ландшафту України кінця XVIII ст. (до прикладу твір “Лісова пісня” набагато ближчий українцям через

описану там міфологію, яка не є для нас чимось таким незвичайним). Можливо, саме тому українці не завжди сприймають “Енеїду” Вергілія як щось близьке і цілком своє.

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

А от пан Іван постарався на славу. Його поема, написана у дотепному бурлескно-травестійному стилі, повністю відтворює та відображає культурну ауру населення України. У цьому варіанті твір сприймається зовсім інакше: неймовірно легко, свіжо і місцями навіть по-справжньому комічно. Пан Котляревський дуже вміло видозмінив “Енеїду”, місцями навіть повністю інтерпретував деякі моменти. І це лише для того, аби повністю перетворити “Енеїду” на український хітовий художній твір. Українська культурна вишиванка проглядається там фактично всюди. Ось, наприклад, як по-українськи, перед тим як Еней спуститься в пекло до батька, троянці готували обід старцям на острові Сицилії:

*На другий день раненько встали,
Огонь надворі розвели
І м'яса в казани наклали,
Варили страву і пекли.
П'ять казанів стояло юшки,
А в чотирьох були галушки,
Борщу трохи було не з шість;
Баранів тьма була варених,
Курей, гусей, качок печених,
Досита щоб було всім їсть [1].*

Повернемося ще раз до Анхіза, який згаданий вище. Якщо Вергілій описав його як хороброго воїна, то Котляревський зобразив батька Енея як пересічного українця, простого чоловіка. І помер він не як герой у запеклому бою, а банально і просто – від великої любові до горілки. Можливо це не надто хороша типологізація національного

персонажа, але Котляревський зважився не ідеалізувати нашу націю прекрасною та безгрішною. Саме така концепція відсутності абсолютного ідеалу робить твір набагато більш приземленим та збалансовано реальним за відчуттями під час читання. І на мою думку, це набагато краще для художнього сприймання, адже читати про те, що відбувається насправді (і плюси, і мінуси) набагато приємніше, аніж сприймати ідеальну ситуацію, яка через оцю саму ідеальність просто не здається реальною. Ну і звісно: українцям просто ближча наша власна культура, яка нас самоідентифікує (хоча і не так відверто і комічно, як із батьком, який помер від алкоголізму), тому і читати твір Котляревського цікавіше.

СПРИЙНЯТТЯ ЕНЕЯ. ВЕРГІЛІЙ

Тут знову ж таки при осмисленні головного героя відчутно величезний вплив традиційної національної культури, але вже іншої – елліністично-елладської. При читанні твору Вергілія голову читача ні на мить не покидає той факт, що Еней напівбожественний персонаж. Саме через це він сприймається як типаж нерéalний, неспівмірнолюдський:

*А боговірний Еней, цілу ніч
змарнувавши у думках,
Скоро світанок зійшов
благодатний,— ухвалює вийти
І роздивитись кругом, до яких
узбережжів прибила
Їх непогода, і хто тут насельником
— звір чи людина... [3].*

Читач підсвідомо підганяє Енея під свої стандарти краси, а також захоплюється його діями і винахідливістю. І хоч Еней має лише половину сутності грецького олімпійського бога у своїй персоні, інша половина у ньому точно людська. Але ось це вилітає з людської уяви

практично зразу, коли читаєш твір. Через оце таке важливе слово «напівбог» читач потім і не дивується, чому Дідона з Карфагену так убивчо закохалася в Енея і чому Латин був зовсім не проти віддати свою дочку заміж за Енея з олімпійським ореолом. Коли ти читаєш, сприймаєш усе те, що є в Енея як належне, і зовсім не дивуєшся, коли він учергове, о диво-дивнеє!, спритно виплутується з якоїсь оказії. Але «не дивно, – думає читач, – що в нього все виходить і з мокрого він попадає завжди на сухе. Адже він напівбог. Так і має бути з грецькими супергероями».

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

А от в пана Івана вже зовсім інакший екшн. Той факт, що Еней напівбог, вилітає з голови майже зразу. У нашому уявленні він постає у зовсім іншому амплуа. Ймовірно, це через той самий факт. Чи, може, боги чимось завинили перед українською культурою та її народом, а можливо тут усе вирішив геніальний художній стиль самого Котляревського. Варто знову згадати найперші рядки з поеми:

*Еней був парубок моторний
І хлопець хоч куди козак!*

Це ті слова, які знає ну кожен українець навіть не з шкільної парти, а з дитинства. І пояснення приходить ментально і моментально саме-собою: ну навіщо комусь ті боги!? «Ви думаєте, що Еней такий мужній, сильний та хитрий через матір-богиню? Та не беріть дурного в голову – він же козак!» Цього середньостатистичного пояснення у принципі достатньо. Тому коли той самий Еней мужньо проходить пекло або знову ж таки засновує свою державу, це знову ж сприймається як норма з норм. Але в нашому випадку не тому, що він олімпійських шароварах і напівбог, а тому що геніальний Еней є далеким героїчним пращуром Богдана Хмельницького чи Петра Сагайдачного. А це вчергове підтверджує, що «скориставшись сюжетом «Енеїди» Вергілія, Іван Котляревський створив оригінальну

реалістичну поему з українського життя, прийняту народною тенденцією» [2, с. 139].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Котляревський Іван*. Енеїда. Переклад Миколи Зерова. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1052>
2. *Підлісна Г.Н.* Світ античної літератури. К.: Наукова думка, 1988. 168 с.
3. *Публій Вергілій Марон*. Енеїда. Переклад Миколи Зерова. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printout.php?id=253&bookid=2>
4. *Скорина Л.П.* Еней. *Підлісна Г.Н.* Світ античної літератури. К.: Наукова думка, 1988. С. 119.

УДК 821.161.2

ПЕРЕКЛАД ЛЕСІ УКРАЇНКИ – ЯК ВІКНО У СВІТ

Юлія ЧОРНІЙ

Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Інститут управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

Художній переклад має великий вплив на сприйняття індивідами свого потенціалу. Він стимулює розвиток творчості, породжує нові літературні явища, де письменники та поети виступають як наставники цієї сили. Важливо, щоб перекладач мав глибоке розуміння внутрішнього світу оригінального тексту, особливо у випадку українських перекладів, де бажано, щоб

інтерпретація твору була доступною для всіх. До 1905 року перекладацька діяльність на українську мову була заборонена, але це не завадило відомим письменникам та поетам розвивати мистецтво перекладу і досягти високої майстерності.

Леся Українка, видатна українська письменниця та культурна постать, присвятила більше 25 років свого життя перекладацькій діяльності і вважається одним із найвидатніших перекладачів в історії українського літературного перекладу. Українку часто називають великим майстром цієї справи, а Іван Франко був її «хресним батьком» у світі перекладу [1, с. 23].

Саме завдяки Івану Франку, багато вчилася в справі перекладу Леся Українка, і наприкінці 80-х років разом із друзями, членами київського гуртка «Плеяда», вона розробила програму перекладу творів іноземних письменників на українську мову. Творча перекладацька діяльність Лесі Українки неодмінно пов'язана з її життєвим шляхом, особливо через хворобу письменниці - туберкульоз кісток. Вона сприймала свою недугу як обмеження: «Починаю торгуватися за можливість сидіти за столом години-дві на день. Чи коли-небудь я буду вільною? Після дев'яти років обмеження я стала досить скептичною». Ця хвороба змусила її подорожувати за лікуванням до різних країн Європи і призвела до її глибшого знайомства з іноземними культурами. Насправді, хвороба допомогла Ларисі Петрівні Косач розвинутися як великій письменниці і перекладачці, оскільки сама недуга спонукала її бунт та прагнення подолати свою долю. У цей період Леся Українка особливо запалювалася перекладами з англійської мови, зокрема поем Дж. Байрона «Кайн» і У. Шекспіра «Макбет», які залишилися незакінченими, а також українським перекладом вірша Байрона «Коли сниться мені, що ти любиш мене..», який був вперше опублікований у журналі «Рідний край» [2, с. 35-36].

Леся Українка почала перекладати ще з юнацьких років і працювала з різних мов, включаючи російську, польську, німецьку, французьку, англійську, італійську, старогрецьку, давньоіндійську та єгипетську. Велику увагу Леся Українка приділяла перекладам поезії, прози, драматургії та наукових праць. Серед її перекладів є «Пропала грамота» із «Вечорів на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя, «Старуха Ізергіль» М. Горького, поема В. Гюго «Бідні люди», 65 віршів із «Книги пісень» Г. Гейне з циклу «Ліричні наспіви» та низка інших. Вона також написала цікаві наукові праці на тему іноземної літератури, такі як «Два напрямки в новій італійській літературі», «Нові перспективи і старі тіні» та інші [3, с. 50].

Першим поетичним перекладом, який здійснила Леся Українка, був витриманий уривок із поеми «Конрад Валленрод» Адама Міцкевича. Цей переклад був опублікований у Львові в 10-тій книзі «Зорі» у 1887 році. Порівнюючи цей переклад із оригіналом, можна помітити, що Леся Українка передала текст Міцкевича дуже точно. Після цього Леся Українка активно займалася перекладацькою діяльністю. Особливо плідними у цьому відношенні були останні десятиліття 19-го століття і початок 20-го століття. Зауважимо, що навіть після цього періоду письменниця не припинила свою роботу над перекладами аж до своєї смерті. [4, с. 226].

Великі постаті української культури високо оцінювали перекладацьку діяльність Лесі Українки і підтримували її у цьому напрямку. Іван Франко надавав підтримку поетесі у публікації її перекладів, відповідально виконував коректуру збірки «Книга пісень» і запрошував її до участі у своєму виданні «Антологія європейських поетів», в якому планував включити поетичні переклади Лесі Українки з творів Віктора Гюго. Іван Франко не раз висловлював своє визнання перед її перекладами. Михайло Драгоманов також високо цінував перекладацьку працю поетеси, і особливо йому сподобався її переклад поеми Віктора Гюго «*Pauvres gens*», який був опублікований в журналі «Народ» [4, с. 38].

Переклади, здійснені Лесею Українкою, охоплюють різноманітні області науки і актуальні питання її сучасності. Вони представляють собою важливий внесок у сприянні розвитку демократичних цінностей та свободи особи. Серед них можна відзначити останні дослідження французького біблеїста Моріса Верна, брошуру Михайла Драгоманова про віру і свободу, розвідку Френсіса Фегі про колоніальну політику стосовно ірландської мови, твір польського соціал-демократа Шимона Дікштейна про несправедливі умови праці робітників, а також філософський есей Моріса Метерлінка про становище людини. Ці ідеї створювали атмосферу епохи *fin de siècle*. Переклади Лесі Українки сприяли розвитку наукового стилю в українській мові і, в свою чергу, дозволили європейським ідеям вчених, громадських діячів і філософів проникати в творчість самої письменниці. Це сприяло глибшому розумінню різних явищ та сприяло їхньому переосмисленню [5, с. 13].

Світове значення літературної спадщини великої письменниці неможливо недооцінити. Леся Українка, завдяки своїм перекладам літератури зі сходу і заходу Європи, розширила горизонти української культури, підвищила майстерність українського поетичного перекладу і збагатила українську поезику новими поетичними засобами та образами. Вона показала, що існували спільні інтереси та мотиви, які об'єднували народи стародавнього Єгипту та Індії, поета ХІХ століття Гайнріха Гайне, а також українську поезію. [6, с. 227].

На зауваження земляків про те, що вона відступає від народних сюжетів та не зображує українського життя, що її творча натхненість охоплює далекі теми, Леся Українка відповідала, що вона має власне розуміння поняття «народність» та вважає, що етнографічність і просвітництво ще не є виразом справжньої народності. Вона пише для народу і присвячує свою творчість служінню його інтересам саме через це направлення [6, с. 182]. Поетеса цілком поділяла погляд І. Франка, що «переклади

чужоземних творів, чи літературних, чи наукових, для кожного народу являються важним культурним чинником, даючи можливість широким народним масам знайомитися з творами й працями людського духа» [4, с. 238]. Леся Українка не просто копіювала існуючі переклади, а намагалася відкривати нові шляхи в своїй перекладацькій роботі. Вона була дуже критично налаштована до своєї роботи і завжди прагнула до її вдосконалення, рідко буваючи задоволено першими результатами. Цей аспект творчості поетеси свідчить не лише про її високий рівень мовної культури та вміння працювати з російською, німецькою та італійською мовами, але також підкреслює, що вона сама була видатним художником слова та майстром поетичного виразу. Її переклади відзначалися високою майстерністю та естетичною виразністю.

Отож навіть побіжний погляд на перекладацьку діяльність української поетеси дає підставу твердити, що в особі Лесі Українки українська література мала видатного, талановитого перекладача

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган О. Художня історіософія Лесі Українки. Визвольний шлях: Суспільно-політичний, науковий та літературний місячник. К., 2007. № 6. С. 35-38.
2. Бондарчук Л. На шляхах європеїзму: сторінки творчих взаємин Івана Франка і Лесі Українки. Дивослово: Науково-методичний журнал. К., 2007. № 12. С. 49-51.
3. Міщенко Л. Леся Українка в літературному житті. К.: Дніпро, 1964.с. 263
4. Новосад Н. Шляхами долі Лесі Українки: урок світової літератури в українському вимірі. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України: Науково-методичний журнал. К., 2011. № 3. С. 12-14.

УДК 811.161.2'42 : 821.161.2 – 3.09

**ІВАН ФРАНКО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Уляна ШТИБЕЛЬ

*Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ, доцент кафедри
іноземних мов та культури фахового мовлення
Інститут управління, психології та безпеки Львівського
державного університету внутрішніх справ*

В історії формування єдиної української літературної мови визначне місце належить Іванові Франкові. У спеціальних мовознавчих студіях, численних літературно-критичних статтях, замітках, рецензіях, листах він висвітлив методологічні й теоретичні питання формування й розвитку української літературної мови, реалізацію яких знаходимо в мовній практиці Франка письменника.

В питанні єдності літературної мови Іван Франко виходив з того, що вона є важливим об'єднувальним, консолідувальним чинником будь-якої нації. Для тогочасної України, яка впродовж кількох століть була поділена і входила до складу різних держав, проблема літературної мови, спільної для всіх українців, була особливо актуальною і значущою. Та обставина, що Наддніпрянина, Галичина, Закарпаття тривалий час, власне від занепаду Галицько-Волинського князівства, не становили собою державної, політичної цілості, позначилося на культурі і мові українців. Іван Франко, висвітлюючи причини й історію втрати українцями державності та її згубного впливу на єдність культурного поступу українського народу, відзначив виняткову роль мови, яка, незважаючи на різні несприятливі умови, зберігає єдність нації в просторі і часі. «Хоч і яка неоднакова була доля поодиноких частин Русі-України, то все-таки заселяючи її

народ і досі проявляє дивну етнографічну одноцільність. Звичаї і вірування народні, казки і оповідання, пісні і обряди, одіж і помешкання, а врешті мова - при всій різнобарвності в подробицях, при всьому багатстві місцевих відмін і варіантів в основних обрисах такі однакові, що руснак з-над горішнього Сяну без труда порозуміється з українцем з-над Десни, Сули або й Харкова, признає його звичаї, його спосіб думання, його «поведінку» за свої, за рідні, хоча не скаже сього про близенького сусіда - ясельського або тарнівського мазура. Особливо виразно бачимо ту єдність основного типу в мові українсько-руській, котрої осібність супроти общеруської книжної і супроти північноруської можна слідити по рукописах уже від найдавніших часів руського письменства, а котра в половині XVI віку була вже майже такою, як і та, котрою тепер говорить «українсько-руський народ».

Літературну мову Іван Франко вважав «репрезентанткою національної єдності». Над тим, що таке українська літературна мова, якою їй бути, на основі чого вона повинна сформуватись у другій половині XIX ст. задумуються й інші письменники і науковці. Річ у тім, що на час активної творчої і наукової діяльності Івана Франка окреслились два варіанти розвитку української літературної мови - наддніпрянський і галицький, які попри спільність, несли в собі чимало й відмінного у фонетиці, лексиці й граматиці. Проблема поглибилась ще й тим, що після сумнозвісних Валуєвського циркуляру й Емського указу майже вся літературно-видавнича діяльність переноситься до Львова, ширше - в Галичину. Не до кінця врегульованими залишаються також правописні проблеми [1].

Іван Франко обстоює право письменника користуватися зі скарбів розмовного мовлення, в тому числі й діалектного. «До головних гріхів галицькоруських писателів він (Б. Грінченко - В.Г.) зачислює й уживання «провінціоналізмів», т.е. слів, що «існують хіба у яких-там лемків чи гуцулів», а властиво не існують в тім селі чи повіті, де живе д. Чайченко. Як властиво повинні би писати ті поети,

коли б їм було заборонено уживати таких слів народних, які вони чують довкола себе? Чи вони всі мусили б їздити на Псел та над Сулу вчитися українській мові і яку властиво українську мову вважають обов'язковою панове пуристи?». На цих словах І. Франка необхідно детальніше зупинитися, бо вони стали підставою для його звинувачення в тому, що він начебто закликав до діалектної багатоваріантності української літературної мови, її хутірності. Так, Ю. Шевельов, аналізуючи перебіг мовної дискусії 1891- 1892 рр., вважає, що «І. Франко обстоює не тільки діалектну многоосновність літературної мови - що було б цілком правильно; він обстоює і діалектну многоваріантність літературної мови, що практично було б дуже шкідливо» [3]. На переконання вченого, «практично І. Франко в цій статті цілком знімав з порядку денного змагання до єдності літературної мови і відкривав і сам дорогу хуторянським тенденціям, з тією тільки різницею, що Б. Грінченко проголошував монополію одного хутора, а І. Франко визнавав усі хутори за принципово рівновартісні й гідні права на самостійний розвиток за своїми внутрішніми законами. В історичній перспективі стаття І. Франка була така ж хибна, як і стаття Б. Грінченка» [3]. Думаю, що на цю проблему треба поглянути ширше, а не тільки в контексті дискусії з Б. Грінченком, хоч і у ній І. Франко не обстоював діалектну багатоваріантність української літературної мови, він лише констатував наявність її і пояснив історичну й політичну зумовленість діалектної здиференційованості та рівновартність і цінність усіх мовнотериторіальних відмінностей у межах української мови. І.Франко послідовно обґрунтував думку про єдність літературної мови, яка репрезентуючи національні єдність, є «спільним і для всіх діалектів рідним огнивом, що сполучає їх в одну органічну цілість».

Взаємодії літературної мови і місцевих діалектів І. Франко присвятив окрему статтю «Літературна мова і діалекти». У ній він торкається джерел формування літературної мови. «Кожна

літературна мова доти жива і здібна до життя, - пише він, - доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності, значить збагачуватися новими термінами та висловами, відповідними до прогресу сучасної цивілізації, не тратячи при тім свого основного типу і не переходячи в жаргон якоїсь спеціальної верстви чи купи людей, а з другого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору». Отже, діалекти розглядаються як одне з найважливіших джерел поповнення й збагачення словникового складу літературної мови. Проте ні тут, ні у всіх інших працях, в яких так чи інакше торкається питання взаємодії літературної мови і місцевих говорів, мова не йде про утвердження діалектної багатоваріантності в розвитку української літературної мови. Якраз навпаки: послідовно обґрунтовується думка про доконечну потребу якнайшвидшого вироблення єдиної української літературної мови [2].

Ще одним джерелом розвитку літературної мови, на думку І.Франка, були запозичання з інших мов. Будучи поліглотом, вільно володіючи основними європейськими мовами, прекрасно знаючи латину й греку, письменник сам вдавався до запозичення слів у випадках, коли не було адекватних українських відповідників, вважаючи цілком природнім такий процес.

Франкова концепція формування єдиної української літературної мови знайшла послідовну реалізацію в його ж художній, літературно-критичній і науковій творчості, його мовній практиці. Реалізуючи засадничі положення своєї концепції розвитку літературної мови - широке використання можливостей внутрішніх мовотворчих процесів, зокрема словотворення за українськими словотвірними моделями, переосмислення значення наявних лексем і вживання їх у вторинній номінативній функції, калькування слів і мовних зворотів, яких бракувало тодішній українській мові, безпосередні запозичання з інших мов, добір необхідних мовних

одиниць із розмовного мовлення, включаючи діалектне, постійне збагачення власної літературномовної практики - І.Франко відіграв надзвичайно важливу роль у розбудові єдиної літературної мови, поступовому зближенню галицького варіанта літературної мови з наддніпрянським. Вражає, передовсім, діяльність письменника щодо збагачення лексики літературної мови кінця XIX - початку XX ст. Так, опублікований покажчик слів, ужитих тільки в поетичних творах І.Франка, фіксує понад 35 тис. слів.

Таким чином, І.Франко відіграє особливу роль у змаганнях за єдність нашої літературної мови. У часи гострої боротьби між «москвофілами» й «народовцями», коли заперечувались існування й сама потреба єдиної української літературної мови, чітка позиція, теоретичні настанови Каменяра в питанні вироблення єдиної української літературної мови та його письменницька мовна практика були єдино правильними, торжество яких і показав подальший розвиток української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грещук В. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови. *Вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. 2007. Чис.2. С. 29-37.
2. Сумцов М. Начерк розвитку української літературної мови. Харків. 1918. с.8-9.
3. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. - 160 с.

ВПЛИВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ

Олександр БАНЕРА, Давід ЦИСТАН

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛІЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Проголошення 24 серпня 1991 р. державної незалежності України започаткувало новий етап розвитку української культури. Адже після хвилі національного піднесення, певної ейфорії Україна поринула в складний і тривалий процес подолання тоталітарної спадщини, утвердження державної незалежності та суверенітету. Не оминуло це і українську культуру, яка на тлі економічної слабкості фінансується за залишковим принципом, є заручницею складного історичного минулого, що передусім відображається у культурній відмінності регіонів. І мова тут не стільки про етнографічне різнобарв'я, яке насправді не несе якихось загроз, скільки про сприйняття національних цінностей.

На законодавчому рівні ці завдання та пріоритети затверджено в лютому 1992 р. законом «Основи законодавства України про культуру». 14 грудня 2010 р. набрав чинності новий закон «Про культуру». У жовтні 1994 р. видано президентський указ з визначенням статусу «національний» для найвагоміших осередків культурного життя - художніх колективів, навчальних закладів, бібліотек, музеїв, заповідників. Найвищими державними інститутами, які безпосередньо виконують державну політику в сфері культури, є Міністерство культури та інформаційної політики та Міністерство освіти і науки. Відповідно за владною вертикаллю такі інститути діють на рівні обласних та районних адміністрацій. Законодавче регулювання на

рівні Верховної Ради здійснюють комітети з питань культури і духовності та питань науки і освіти. Найбільшим здобутком культурного життя стало ліквідування відкритих чи прихованих перепон на шляху розвитку національної культури. Суспільство звільнилося від ідеологічних штампів марк- сизму-ленінізму, вперше за багато десятиліть одержало вільний доступ до надбань світової культури. Закладено основи для відродження історичної пам'яті, повернення забутої або забороненої культурної і мистецької спадщини, вивільнення творчої ініціативи, розгортання широкого спектру стилєвих напрямів, активізації культурного життя в регіонах, піднесення народної творчості тощо.

1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон "Про освіту", що визначив школу як основу духовного та соціально-економічного розвитку держави і передбачив кардинальні зміни в її роботі. Згідно з законом освіта має бути доступна, гуманна, деполітизована, забезпечувати рівні можливості для людей, бути пов'язаною з національними і культурними традиціями. Реалізація закону тісно пов'язана із зміцненням матеріально-технічної бази освіти, урізноманітненням форм шкільної освіти, впровадженням у навчання новітніх досягнень науки.

В умовах незалежності створено нову концепцію розвитку народної освіти - прийнято Державну національну програму "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), затверджену Кабінетом міністрів у листопаді 1993 року. Програма передбачає істотну реконструкцію всієї системи освіти, починаючи з дошкільного виховання дітей і завершуючи підвищенням кваліфікації дипломованих спеціалістів.

Мова йде про формування високого інтелектуального і культурного потенціалу народу як найціннішого надбання держави. Принциповою позицією концепції є визнання необхідності демократизації всіх ланок середньої й вищої школи. Втілити цей принцип можливо лише на основі урізноманітнення форм шкільної

освіти, відмови від пересічної одноманітності та за умов урахування інтересів, нахилів і здібностей дітей. З цією метою в Україні розширюється мережа шкіл з поглибленим вивченням певних дисциплін, усе більше відкривається ліцеїв, гімназій, інших типів навчальних закладів.

Активізувалося культурне життя, утворилися культурно-національні товариства. У місцях компактного проживання національних меншин виникли театри-студії, аматорські колективи. У 1989 р. в республіці працювали чотири єврейських, а також татарський, угорський і польський театри. У ряді областей місцеве радіомовлення, телебачення розпочали передачі національними мовами. В 1995 р. діяло близько 160 національних культурних товариств.

Визнанням високого внеску в розвиток мистецтва і культури України є Державна премія ім. Т. Шевченка, що присуджується Указом Президента напередодні дня народження Кобзаря. Творчі зрушення відбулись у літературній творчості: розширюється тематичний діапазон прозових, поетичних і драматичних творів, урізноманітнюються їхні стильові форми.

В літературний процес вступила значна група молодих майстрів. "Паростками нового" назвав колишній народний депутат України та літературний критик Олесь Гончар появу на літературному просторі України часопису "Тернопіль", журналів "Борисфен" на Дніпропетровщині, "Степ" на Кіровоградщині, "Холодний Яр" у Черкасах, "Хортиця" у Запоріжжі.

З 1990 р. в Україні став проводитися і набув надзвичайно великої популярності Всеукраїнський фестиваль сучасної пісні та популярної музики "Червона рута".

1993 р. ЮНЕСКО оголосила роком Трипільської культури. В українську літературу повернуті імена В. Стуса, В. Симоненка, Б. Антоненка-Давидовича, І. Багряного, у мистецтво - творчість М. Бойчука та інших.

Релігійне життя в Україні. Реалізація принципу свободи совісті

На межі 80-90-х років в умовах лібералізації державно-церковних взаємин в Україні стрімко зросла релігійна активність населення. Віруючими визнали себе понад половина громадян нашої держави.

Серед суспільних інституцій церква має найбільший авторитет і користується довірою наших співвітчизників. Впродовж 1988-1990 р. число релігійних об'єднань щороку збільшувалося на третину і на початку 1991 р. становило 10,5 тис.

На нові реалії духовного життя народу, державно-церковних і міжконфесійних взаємин Верховна Рада України відреагувала ухваленням 23 квітня 1991 р. Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації". Однак власну політику щодо релігії й церкви Україна змогла здійснювати лише після остаточного здобуття незалежності. Насамперед наша держава відмовилася від тоталітарних методів впливу на віруючих і церковні організації, стала на шлях розбудови цивілізованих і демократичних державно-церковних взаємин.

Стаття 35 Конституції України, гарантує громадянам право на свободу світогляду і віросповідання. Церква і релігійні організації відокремлені від держави, а школа - від церкви. Для громадян, чії релігійні переконання суперечать службі у Збройних силах, передбачена альтернативна трудова служба. Законодавчо врегульовано питання власності, землекористування, підприємницької і благодійницької діяльності релігійних об'єднань.

Скасовано положення кримінального і цивільного кодексів радянських часів, що раніше застосовувалися для обмеження прав і навіть з метою переслідування віруючих і релігійних організацій.

Дістали можливість легалізувати свою діяльність раніше заборонені владою Українська греко-католицька (інша назва -

Українська католицька) і Українська автокефальна православна церкви, громади свідків Ієгови, численні протестантські течії. За роки незалежності віруючим повернуто 3400 храмів, відібраних у них свого часу радянською адміністрацією, збудовано 2 600 нових церков, костьолів, молитовних будинків. Церковну діяльність здійснюють нині 21,3 тис. священнослужителів, значна частина яких підготовлена у духовних навчальних закладах, відкритих в Україні за останнє десятиріччя.

Україна - багатоконфесійна держава. Згідно із чинним законодавством, усі конфесії та віруючі рівні перед законом. Станом на 1 січня 2000 р. у нашій державі діяло понад 23,5 тис. релігійних організацій 90 конфесій, течій та напрямків.

За чисельністю громад і монастирів друге місце посідає Українська греко-католицька церква, яка на загал домінує у західному регіоні України. Найбільше послідовників католицької церкви традиційно мешкає на Поділлі, Волині, у Галичині та Закарпатті.

Національні православні конфесії, а також Українська греко-католицька церква проводять Службу Божу державною мовою України. Відправи Римо-католицької церкви в Україні відбуваються українською.

Протестантизм в Україні представлений 33 напрямками. Питома вага протестантських громад останніми роками динамічно зростає й становить вже понад чверть релігійної мережі країни. Водночас збільшується число громад мусульман, іудеїв, а також новітніх, нетрадиційних релігійних течій (на Жаль, досить часто згубних для душевного та фізичного здоров'я людини).

Релігійне життя України зазнає впливу політичних та економічних процесів, що відбуваються у нашій державі. Потребує вирішення низка проблем, що дісталися у спадок від тоталітарних радянських часів та виникли нещодавно, вже після здобуття незалежності.

Подальший позитивний розвиток державно-церковних і міжконфесійних взаємин можливий лише за умови дотримання усіма сторонами вимог чинного законодавства України, а також удосконалення правових механізмів розв'язання проблем, що виникають у сфері релігійного життя.

Суспільно-політичні та соціально-економічні зміни призвели до радикальних змін в суспільстві, що суттєво позначилися на становленні культури. Складається нова соціально-культурна ситуація, породжуючи нову соціокультурну реальність. Основною особливістю якої є те, що наше суспільство перебуває в періоді перелому, зміни типу своєї організації існування. Реформування суспільства активно формує нову культурну реальність, що характеризується: новими умовами (в тому числі й матеріальними) свого розвитку; особливою системою цінностей, норм і правил, культурних потреб і засобів їх задоволення.

Риси нової культурної реальності в Україні характеризуються передусім, що змінюється статус, роль і функції культури, вона стає одним із визначальних чинників прогресу суспільства. Разом з тим посилюється соціальна нерівність доступу різних верств населення до культури і освіти. Набуває поширення і втілення принцип культурного плюралізму, багатоманітності форм культурного життя. Змінюється суспільний і громадський статус релігії, відбувається процес релігієзації населення. В культурному житті поширення набуває масова культура, посилюється її роль у формуванні суспільної свідомості. На культурному житті України посилюється вплив з боку діаспори.

Якісним стержнем, що пронизує усі складові культури суспільства в цілому, є зміна статусу, а відповідно ролі і функцій національної культури, що стає одним із визначальних чинників прогресу суспільства, його державності, формування національної

ідентичності. Національна самодостатність культури стає критерієм і мірилом оцінки характеру та якості змін.

Базовою основою усіх змін в суспільній свідомості, в культурному житті є структурні зміни у формах власності на засоби виробництва, у формуванні нових виробничих відносин, що породжують нові верстви суспільства, психологію, мораль, форми культурного буття. Відбувається відверта експлуатація «новими українцями» наукового, економічного і культурного потенціалу суспільства фактично при нульовому або мінімальному внеску в культуру. Змінюються умови залучення населення до здобутків культури. На зміну соціалістично-демократичному принципу доступу до культури приходять її комерціалізація. Як наслідок виникає і посилюється соціальна нерівність в доступі до культури в цілому. Соціально-культурна структура суспільства стає більш різноманітною, підкреслюючи соціальну диференціацію суспільства

З'явилися так звані «нові українці», які мають інший стиль і спосіб життя, часто орієнтованого на західноєвропейські цінності.

Усі соціально-культурні зміни в суспільстві відбуваються в умовах нового соціального вибору. Нові умови дали можливість виявитись тим культурним потребам, що раніше блокувалися чи заборонялися. З'являються незнані раніше суб'єкти культури, діяльність яких пов'язана з недержавними формами культурно-дозвілевої діяльності, задоволенням нових потреб. Утворюються конкурентні державні культурницькі структури (фірми, малі підприємства, центри, дирекції свят і фестивалів тощо), що відкриває нові шляхи вдосконалення культурної діяльності.

Культурна трансформація, що триває в суспільстві, пов'язана з появою сучасних духовних запитів, що були пробуджені зростаючим інтересом до національної культури, а також появою нових культурних цінностей, як вітчизняних, що були заборонені, так і зарубіжних. Це дає нові імпульси для розвитку культури.

Значна робота проводиться створеною в останні роки Національною комісією з питань повернення в Україну культурних цінностей. Так, організована нею державна програма «Повернути імена» інтегрує зусилля багатьох інституцій, зокрема Національної академії наук, Українського фонду культури, товариства «Україна», Фонду сприяння розвитку мистецтва України, і скерована на висвітлення невідомих фактів української культури.

Важливою рисою нової соціальної реальності, разом з тим, чинником її розвитку є посилення впливу на культурне життя України з боку її діаспори (українські західні освітні заклади, церковні організації, культурний обмін, спільні соціально-культурні проекти) здобутки якої все більше ініціюють культурні зміни, а досягнення літератури, мистецтва, науки збагачують скарбницю української культури (наприклад, в літературі — Є. Маланюк, І. Самчук, В. Барка та інші).

У сучасному світі стрімко поширюється масова культура, що охоплює практично всі сфери життя людини. Значного поширення вона набула також і в Україні. Вона передбачає охоплення усіх вікових категорій, універсалізацію, вростання в національний ґрунт, «здійснює стандартизацію духовної діяльності людини при якій повністю ігнорується індивідуальна неповторність кожного», їй властиве намагання надати абсолютну подібність, коли всі сторони життя нівелюються. Світ сучасної масової культури значний і включає в себе рекламу, шоу-бізнес, популярні кіно- і тележанри, рок- і поп- музику і багато іншого. Багаторічні заборони пропаганди західної культури на пострадянському просторі спричинили інтерес до неї. Коли ця культура прийшла до нас, ейфорія вседозволеності «змела» моральні кордони. В Україні змінилася культурна домінанта, економічний чинник почав переважати над етичним, «дешева» інформація почала витіснити високе мистецтво, активізувався психологічний вплив на молодь через засоби масової культури.

Україна має своєрідну територію, вона перебуває між двома культурами — східною і західною, а отже, поєднує особливості як однієї, так й іншої. Східно-західна парадигма української культури завжди була драматично загостреною, завдяки історичному розвитку, територіальній спадковості культурних традицій. На сьогодні Схід України відрізняється від Заходу. І для того, щоб говорити про загальні інтегративні тенденції, для цього потрібно знати відмінності

Таким чином, культура незалежної України, зокрема художня, пройшла певний і складний шлях — від радянської культури, яка перебувала на повному державному фінансуванні під постійним і всеосяжним партійно-державним контролем та агресивною цензурою, до налагодження функціонування української культури в нових умовах державної незалежності, коли спочатку майже призупинилося державне фінансування, коли був відсутній усеохоплюючий контроль, коли настала пора виживання закладів культури, коли вони масово закривалися і виникали нові, приватні. В останні роки українська культура, її заклади вчилися не тільки виживати, а й нормально існувати, працюючи в ринкових умовах. І в цей час для розвитку культури незалежної України важливу роль відігравали процеси формування державної культурної політики, особливо в галузі освіти, підготовки кадрів інтелігенції культурологічного спрямування, здатних працювати в певних умовах.

Водночас слід зауважити, що для формування української культури важливу й ексклюзивну роль відігравала українська еміграція, яка доклала значних не стільки фінансових, скільки творчих й організаційних зусиль для підтримки процесів формування української культури в цілому та культури історичної Батьківщини зокрема.

У наш час зростають вимоги до національної культури, до більш широкого розкриття спектру її функцій — особливо в сучасній ситуації, коли вона прагне посісти гідне місце в світовому співтоваристві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. Проблеми культури в незалежній Україні // Пам'ятки України. — 1997. — № 2. — С. 16-29
2. Климов А., Семистяга В., Божко Г., Гогохія Н. Історія України: Навч.-метод. посіб. для студ. неіст. спец. пед. ун-ту (денна форма навчання) / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка — 2. вид., доп. — Луганськ : Альма-матер, 2006. — 94с.
3. Литвин В, Слюсаренко А., Колесник В., Гладких М. І., Гусєв В. І. Історія України: Навч.-метод. посібник для семінарських занять / Володимир Михайлович Литвин (ред.). — К. : Знання-Прес, 2006. — 460с.
4. Макарчук С. Трансформація національних духовних цінностей українців в умовах державної незалежності // Історія України. — 2001. — 9 березня. — С. 1-4
5. Никанорова О. Культура незалежної України [Текст] : Розмова з міністром культури і мистецтв Юрієм Богуцьким напередодні ювілею / О.Никанорова // Урядовий кур'єр. — 2001. — 22 серпня. — С. 9
6. Петасюк О. Національні традиції українського авангарду [Текст] люстр. хрестоматія / Петасюк Олена, Смержевська Оксана. — К., 2006. — 256 с.
7. Семенова М.В. Проблеми та нові засади розвитку культури України на поч. 90-х рр. ХХ ст. // Література та культура Полісся. — 2011. — № 63. — с. 56-61
8. Солдатенко Л.Е. Нові тенденції в культурному й духовному житті України в роки незалежності / Л. Е. Солдатенко // Історія та правознавство. — 2008. — № 6. — С. 18-19
9. Ціватий В. Завершення періоду євроромантизму (Історичні традиції, здобутки, пріоритети та перспективи зовнішньої культурної політики України: інституційний аспект) // Зовнішні справи. — 2011. — № 7-8. — С. 14-17. ; № 9. — С. 52-56

10. Шейко В. М. Культура незалежної України й еміграція: стан та перспективи// Культура України. – 2010. – Вип. 31. – с. 3-9

УДК 37.034.03

НЕЗЛАМНІСТЬ «ЗАЛІЗНИХ ЛЮДЕЙ»

Владислав БОЛОТОВ

*Науковий керівник – Оксана ВОЗНЮК, кандидат педагогічних наук,
доцент,*

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Наше українське сьогодні щоденно й щохвилино в емоційному прояві патріотизму виявляє себе у готовності українського народу відстоювати свою незалежність держави.

У перші дні повномасштабного вторгнення росії в Україну залізничники враз стали своєю працею до оборони. Евакуація пасажирів відбувалася безперервно, під великим ризиком. Незламних духом людей називають усіх патріотів, що боронять нашу державу. Є серед них і «залізні люди», серед яких залізничники та волонтери. Тісна співпраця, злагодженість дій, безкорисність лягла у взаємозв'язок залізничників та волонтерів.

Педагог Г.Г. Ващенко зазначав, що основними гаслами виховання є: незалежність держави, можливість для молоді творити своє життя; об'єднання українців в одну спільноту; розквіт духовної культури нашого народу; справедливий державний та соціальний устрій [1, с. 310].

Слід зазначити, що патріотизм виступає в єдності духовності, громадянської та соціальної активності особистості, яка усвідомлює свою єдність з державою.

Національна свідомість – основа патріотичного виховання, це глибинне усвідомлення своєї етнічної належності та своєрідності історичної долі, невід’ємний атрибут кожної нації. Вона свідчить про зрілість народу як самочинного суб’єкта історичного процесу, є показником морального здоров’я, духовного та інтелектуального потенціалу особистості [2, с. 12-14].

Результатом тісної співпраці залізничників та волонтерів став Благодійний захід «Левандівка – простір «залізних людей», що відбувся 24 вересня 2023 року у Львові, організаторами: ГО «Лінія 102юа», Центр допомоги українських громад Іспанії (директор Ярослав Васильців). Дійство проходило на території закладу вищої освіти Національного університету «Львівська політехніка», а саме кафедри залізничного транспорту. Програма заходу була досить насиченою: посвята та відкриття пам’ятного знаку на честь волонтерів, показові виступи кінологів та службових собак, виставка «Реалії війни», концертна програма, ярмарок. У заході також брали участь курсанти першого курсу факультету бойового застосування військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Ця знаменна подія стала символом єдності та незламності духу наших залізничників, студентів, волонтерів, курсантів, адже наш святий обов’язок – це шанування та пам’ять героїв, що своє життя віддали за майбутнє України, за нашу свободу.

Курсанти першого курсу ФБЗВ Національної академії сухопутних військ

Прояв соціальної активності несе у собі людську діяльність, адже на сьогодні важливістю набувають пошуки та підходи до створення структури цінностей та інтересів, які стануть найважливішими тенденціями, прагненнями для розвитку нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховання волі і характеру К.: Школяр, 1999. 385 с.
2. Волошина Н. Порівняльний аналіз понять "патріотизм" і "націоналізм" в Україні. Вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. 2015. №4. С. 122 - 129.

УДК 37.03

ВПЛИВ ВІЙНИ НА КУЛЬТУРУ

Ілона КАРАВЕЦЬ

*Науковий керівник - Роман Великий, доктор філософії,
доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Військові дії повністю змінили життя кожної людини. Це позначається, зокрема, на культурі: все більше українців відмовляються від споживання російськомовного контенту й виявляють посилену увагу до творів українських класиків та сучасних авторів, що цілком закономірно та виправдано, адже писемна культура є повним віддзеркаленням цінностей та пріоритетів минулого.

У репрезентації української літератури в сучасних умовах одним із найдієвіших засобів є аудіоформат. Найголовніші переваги аудіоформату полягають в тому, що він економить час, дозволяючи виконувати рутинну роботу під час прослуховування; підходить людям зі слабким зором; не потребує окремого місця для зберігання, що має часто вирішальне значення для українців, котрі змушені нині подорожувати з мінімумом речей. Крім того, саме аудіокниги та подкасти дозволяють українцям відволіктися від поточних проблем, присвячуючи певний час саморозвитку. Саме зазначені переваги зумовлюють популярність аудіокниг та подкастів серед співвітчизників та привертають увагу видавців [1].

Проте попри ретельну увагу видавців до аудіокниг, розвитку українського сегменту подкастів, сьогодні є актуальні і не помічені книги, досі не конвертованих в аудіо.

Зокрема це література про сатиру і гумор, дитячі бажання та інтереси, здоров'я і майбутнє. Медіаперсони порушують ці теми і для сучасного слухача, адже в нинішніх умовах необхідно вміти радіти, робити щасливими дітей та піклуватися про наше фізичне й ментальне здоров'я. У зв'язку із цим виникає необхідність розвитку аудіопроєктів, спрямованих на популяризацію української художньої літератури [1].

Коли у 2022-му році до України прийшла повномасштабна війна, росіяни запевняли, що мистецтво, як і багато чого іншого, поза межами політики. Але це не так. Дуже багато музеїв були розбомблені російськими військами, немало експонатів зазнали пошкоджень унаслідок обстрілів [2].

З початку повномасштабного вторгнення росіяни зруйнували 63 музеї та галереї. Такі дані надала пресслужба Міністерства культури та інформаційної політики. Міністр культури О. Ткаченко зазначив, що пошкоджено або зруйновано 1500 об'єктів культурної спадщини [3].

У зв'язку з військовими діями Україна не має змоги фінансувати музеї на достатньому рівні. Багато експонатів перебувають у підвалах, а це не краще місце для них. Окупанти вивези багато цінних речей з музеїв Півдня. Серед пограбованого було: авангардні картини маслом, бронзові горщики, монети, скіфське золото та багато чого іншого. Експерти зазначають, що це найбільше пограбування з часів Другої світової війни. Росія прагне позбавити українців історії, культури, спадщини [2].

Президент України Володимир Зеленський у своєму зверненні до українського народу зазначив, що в жорстокому протистоянні російській федерації, яке почалося 24 лютого 2022 року, українська мова стала, могутньою зброєю українського народу в боротьбі за нашу незалежність і Перемогу. Росія століттями намагалася знищити разом з мовою наше культурне національне обличчя, русифікувати українців, спотворити факти нашої історії. Руйнуючи культурну

спадщину, ворог і нині на окупованих територіях забороняє навчання державною мовою, вилучає книги, фізично розправляється з усіма, хто живе з Україною в серці [4].

Зараз український народ героїчно доводить, що нікому не вдасться нас зламати. Патріоти які захищають незалежність і свободу, матері, які моляться за солдатів - синів, дружини, які чекають повернення коханих, діти – які чекають повернення батьків додому, усі ми живимо з Україною в серці.

Мова є нашою зброєю, нашим захистом, нашою своєрідністю. Мовою ми закликаємо до боротьби. Розмовляючи та вшановуючи мову, кожен з нас відстоює інтереси держави, яка має багату історію і пережила чимало складнощів. Людство завдяки мові формулює , висловлює думки, виражає почуття й емоції, пізнає навколишній світ. Із початком бойових дій почалася ще одне протистояння – інформаційна війна. Сьогодні — це наше повсякдення. За допомогою онлайн-каналів, телебачення та інших медіа рф веде інформаційну війну проти України [5].

Таким чином, можна вважати, що вплив війни на культуру є глибоким та багатограним явищем. Під впливом військових дій формується новий культурний контекст, який визначає еволюцію мистецтва, літератури, музики та інших сфер творчості. Війна може сприяти виникненню та розвитку нових художніх напрямків, виражати трагічні події, а також змінювати цінності та погляди суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Р. Безкровний. Вплив аудіовізуального контенту на споживчу культуру в період війни. Електронний ресурс. Режим доступу : http://195.20.96.242:5028/khk dak-xmlui/bitstream/handle/123456789/2541/Безкровний%20Р._Вплив_с1-p2-2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y

2. Д. Шуть. Вплив війни на музейний простір України. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://195.20.96.242:5028/khkdk-xmlui/bitstream>

3. Суспільне Україна. «Кожен музей важливий»: нові культурні інституції, що відкрилися під час війни. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://suspilne.media/378101-kozen-muzej-vazli>

4. Вітання Президента з нагоди Дня української писемності та мови. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/news/vitannya-prezidenta-z-nagodi-dnya-ukrayinskoyi-pisemnosti-ta-79025>

5. Путятіна Жанна Юріївна. Українська мова-концентрат культурної нації. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/12345678>

УДК 323.269

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Леся КРАСНИЦЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

Культура завжди посідає велике значення в житті кожної людини та суспільства. Вона включає в себе всі аспекти життя людей, такі як мова, мистецтво, релігія, традиції та багато інших елементів, які визначають ідентичність та спосіб існування певної групи людей. Українська культура допомагає формувати і зберігати наші цінності, традиції та спадщину. Через призму культури ми краще розуміємо світ навколо себе, сприймаємо його різноманіття.

Нищення культурної спадщини будь-якої країни є неприпустимим і трагічним явищем. Українська культура має багатий спадок, який є невід'ємною частиною світової культурної скарбниці. Проте, як видно з історії, нашу культурну спадщину, неодноразово вороги намагаються стерти, уже кількасотрічні цілеспрямовані зусилля із винищення усього видатного: культурних установ, особистостей і культурної пам'яті.

І з початком повномасштабного вторгнення знищення української культури набрало нових обертів, ворог знищує історичні пам'ятки, музеї, бібліотеки, навчальні заклади і багато іншого. Тож для кожного українця дуже важливо зберегти нашу українську культуру, зокрема спрямовувати свої сили на збереження освіти, мови, мистецтва, традицій України [2].

На сьогодні, культурні, освітні та наукові установи почали працювати дистанційно за допомогою онлайн ресурсів. Школярі та студенти відновили онлайн-навчання, адже це майбутнє нашої країни. Також для українців відкритий безкоштовний доступ до багатьох курсів, серед яких: курси англійської мови, української, курси з отримання IT професій, навчальні курси для дітей дошкільного віку. Освічені – значить сильні. А сильні завжди переможуть.

Зараз ми бачимо як кожне місто намагається вберегти культурну спадщину України. Наприклад, у Львові, для того, щоб вберегти цінні експонати від можливих бойових дій [1].

Важливо також зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення ворога на нашу землю, наші українці роблять важливий внесок в нашу культурну спадщину, створюючи музику, картини, фотографії на патріотичну тематику. Також у соцмережах можемо спостерігати, що багато талановитих українців монтують відео та фото про важкий для країни час задля того, щоб ще більше привернути увагу та показати світові, що відбувається в Україні. Серед них

Костянтин та Влада Ліберови, українські фотографи, які чесно й емоційно показують війну.

Отже, кожен внесок українця має важливе значення у збереженні нашої культури. Адже, культура – це є наша ідентичність, яка бере початок ще від наших предків. Для України в протистоянні з росією велика складова перемоги - це єдність у розумінні, хто ми. І ця складова не менш важлива, ніж військова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Врайт, Г. Я., Врайт, Г. Я., & Паршина, А. (2022). Культура під час війни в Україні.
2. Соцька, О. В. (2018). ГІБРИДНА ВІЙНА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КУЛЬТУРИ. Матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Дні Науки»(19-20 квітня 2018 р. м. Київ)/Укладачі: АА Мельниченко, ОА Акімова, НС Волицький.- Київ; Одеса: Типографія «Айс Принт»,–163 с., 66.

УДК 159.923.2:130.2

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХОЛОГІЮ ТА КУЛЬТУРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Анжела ФІТЬО

Науковий керівник – Емілія КОСТИШИН, кандидат історичних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Війна як соціокультурне явище, завжди залишає свій слід на суспільстві, особливо на дітях та підлітках, що стають найбільш вразливою групою. Події війни несуть в собі не лише фізичні та

економічні наслідки, але і глибокі психологічні та культурні зміни, які впливають на формування ідентичності нового покоління.

Культурна ідентичність - це сукупність цінностей, переконань, традицій, звичаїв, мови та інших аспектів культури, які визначають особистість та приналежність до певної культурної групи чи спільноти[4, с.2]. Як відомо, культурно-національна ідентичність є складним комплексом уявлень людини про своє "Я" у стосунку до культурної традиції певної нації, з якою вона себе ототожнює[3, с.1].

Дитячі та юнацькі роки - період активного вивчення світу і формування цінностей. Умови війни можуть змінити сприйняття дітьми навколишнього світу, а також вплинути на їхнє світосприйняття.

Головним викликом перед українським суспільством сьогодні постає збереження власної громадянської й етнічної самобутності[2, с.101]. Ці аспекти можуть відображати внутрішні конфлікти та врівноваження, а також можливості для розвитку відкритого та толерантного суспільства після війни.

Розглядаючи вплив війни на культурну ідентичність молодого покоління, важливо зазначити, що цей вплив може виявитися на різних рівнях.

Насамперед війна може вплинути на цінності та переконання молодих людей. Наприклад, після пережитого конфлікту, вони можуть почати цінувати мир, толерантність та співчуття більше, розуміючи важливість цих цінностей для суспільства. Війна може змінити цінності суспільства загалом, зокрема, покоління, яке пережило війну, може розвивати глибокий патріотизм і відчуття обов'язку перед своєю країною.

Паралельно війна може призвести до зміни традицій та обрядів у культурі нового покоління. Певні традиції можуть втрачати свою актуальність, тоді як інші можуть з'являтися, відображаючи реакцію на війну та потреби постійно активного суспільства.

Війна, що розпочалася Росією проти України, принесла з собою глибокі зміни у мовній ідентичності нового покоління. У ці важкі часи багато людей рішуче відстоюють свою рідну мову, відмовляючись використовувати мову агресора. Війна може вплинути на мовний розвиток та використання мови, особливо в умовах міжкультурного взаємодії та конфлікту[2, с.83].

Окрім того, війна може змінити сприйняття історії своєї країни та світу молодими людьми. Після пережитого конфлікту, вони можуть більше зусиль вкладати у розуміння причин війни та запобігання повторенню подібних конфліктів.

Також після війни може виникати більша відкритість до інших культур та прагнення співпраці. Молоде покоління може шукати способи об'єднання різних культурних впливів у своїй ідентичності, сприяючи культурній різноманітності та взаєморозумінню. Збереження архівної та візуальної спадщини стає важливим завданням після війни. Це може допомогти молодому поколінню зберегти та вивчати свою культурну ідентичність, розуміючи своє походження та історію.

Не останню роль в формуванні культурної ідентичності молодого покоління відіграє інтеркультурний обмін. Війна може впливати та сприяти збагаченню культурної ідентичності нового покоління завдяки взаємодії з представниками інших культур[4, с.1].

Загалом, вплив війни на культурну ідентичність нового покоління може бути дуже складним і різноманітним, і він залежить від багатьох факторів, включаючи тип конфлікту, тривалість та інтенсивність війни, а також соціальні та політичні умови в післявоєнний період.

Сьогодні відчуття національної ідентичності українців за умов зовнішньої агресії сприяє формуванню політичної нації, яка не усвідомлює свого існування без незалежної держави[3, с.24]. Війна може призводити до змін у цінностях, традиціях, мові та інших аспектах культури, включаючи підвищений патріотизм та втрату

традицій. У той же час, вона може призвести до серйозного стресу, порушення освіти та втрату дитинства[1, с.43]. Вивчення цієї теми є важливим для розвитку належних стратегій та програм підтримки для молоді, яка пережила війну, та для розуміння впливу війни на суспільство та політику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк Ж.З. Масова культура і національно-культурна ідентичність в добу глобалізації. К.: НАКККиМ, 2016. 224с.

2. Загальноукраїнська ідентичність – головний об’єкт гібридної війни Росії проти України. 2017. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/identychnist-26c0e.pdf> (Last accesses: 28.08.2021)

3. Ніколаєнко О. Культурно-національна ідентичність в контексті формування української нації: Автореф. дис. канд. культурології: 26.00.04. К., 2016. 18 с.

4. Степико М. Сучасні виклики українській національній ідентичності. 2020. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/stepyko_suchasni.pdf (Last accesses: 17.08.2021)

УДК 504:008

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАГАРБНИЦЬКОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Вероніка ВАСИЛЬКІВ

Національний лісотехнічний університет України

Російська війна в Україні, яка почалася ще у 2014 році, несе серйозні незворотні втрати, зокрема й екологічні наслідки. Більшість зон воєнних дій перетворилися на території непридатні для життя на багато років, адже руйнування і забруднення від боєприпасів несуть межево негативний вплив для природи та навколишнього середовища загалом. Актуальність цієї проблеми важко переоцінити, позаяк разом зі страшними втратами життів українського народу, люди, які залишились також є в значній небезпеці, оскільки велика частина територій заміновані та докільля заражене і виснажене. Отож, ця ситуація впливає на життя мільйонів людей, безпосередньо загрожує екосистемі та має потенційно серйозний вплив на глобальну екологічну стійкість і відновлення українського соціокультурного простору.

Метою цього дослідження є окреслити саме екологічні наслідки воєнних дій в Україні, оскільки очевидним є, що «війна впливає на всі аспекти екосистеми, включаючи життя тварин і рослин, воду, повітря та ґрунт» [2, с. 63-64]. За словами С. В. Лахно та С. Г. Лахно, від російського вторгнення постраждало близько 20% природоохоронних територій України. Через бойові дії заповідні природні території не можуть виконувати свої функції та забезпечувати повноцінне життя для рідкісних видів тварин, а кілька заповідників і національних парків, на жаль, опинилися на межі гуманітарної кризи [5, с. 253].

Окрім цього, в Україні війна знищила майже 3 мільйони гектарів лісу, що становить майже третину лісового фонду країни. Деякі з них, а це близько 23,3 тис. га лісу, вже не підлягають відновленню [8]. Військова діяльність впливає на забруднення лісових ресурсів пальними, хімічними речовинами, що загрожує якості лісових екосистем. Ще одним наслідком для лісового сектору є зниження здатності лісів до виконання екологічних функцій, а саме це може призвести до зниження здатності лісів виконувати важливі

екологічні функції, такі як збереження біорізноманіття, зменшення викидів вуглецю та захист водних ресурсів.

Лук'янюк Л.В. та Міняйло А.А. підкреслюють, що війна завдає серйозні збитки нашим ґрунтам, адже їх забруднення внаслідок вибухів, залишених боєприпасів, пального, хімічних речовин призводять до зниження врожайності, що може поставити під загрозу продуктову безпеку України. Також військова діяльність призводить до руйнування рослинності та трав'яного покриву, що власне захищає ґрунти від ерозії. В результаті, після дощів та танення снігу може спостерігатися значна ерозія ґрунтів [6, с. 48].

Відомо, що війна негативно впливає і на морське середовище. Хоча більшість бойових дій відбувається на суші, деякі кораблі були затоплені в Чорному морі, що призвело до витoku нафтопродуктів. Окрім цього, в Чорному морі знаходить велика кількість мін, що вже призвела до загибелі 3000 дельфінів [1, с. 271].

Розглянувши екологічні наслідки підриву російськими військами Каховської ГЕС, зможемо усвідомити, які гострі проблеми несе лише одна руйнація, адже як вище сказано війна торкнулася усієї екосистеми України. Ця катастрофа найбільше вплинула на продовольчу безпеку нашої країни, адже якщо говорити про аграрний сектор, то варто зазначити, що майже половину баклажанів, третину помідорів, більшість динь, огірків і солодкого перцю надавали на ринок аграрні підприємства південного регіону України. Тут зосереджено потужності великих переробних підприємств. З іншого боку, якщо херсонські овочі продавалися в першу чергу на українських ринках, то зернові та зернобобові експортувалися [3].

Рис. 1. Відсоток (%) територій, що залишилися без системи зрошення в результаті руйнування Каховської ГЕС в 2023 р. [7]

Землі на півдні України можуть стати пустелями вже наступного року через руйнування Каховської ГЕС. Без Каховського водосховища постраждають не лише фермери та водокористувачі, але й джерела питної води в населених пунктах. Базуючись на проаналізованих проблемах можна зробити ряд висновків щодо можливостей вирішення або злегшення наслідків цих проблем (табл. 1):

Таблиця 1

Екологічні наслідки підриву Каховської ГЕС та шляхи їх вирішення

Проблеми	Шляхи вирішення
Еколого-економічні наслідки для аграрних підприємств, спричинені підривом Каховської ГЕС: - удар по глобальній продовольчій безпеці, адже катастрофа вплине на систему зрошення на півдні України (в додаток до замінованих територій непридатних до землеробства стане близько 450 тис. га земель);	Щоб в майбутньому менше відчуту вплив від цієї глобальної екологічної катастрофи, уникнути продовольчої кризи як всередині країни так і в світі, рекомендаціями у розрізі даної проблеми є: - фінансова підтримка урядом України виробників

<p>- виведені з роботи на довгі роки десятки тисяч гектарів сільгоспземель, через відсутність води неможливе овочівництво на півдні України;</p> <p>- затоплено новий найбільший перевантажувальний зерновий термінал (філія компанії «Нібулон»)</p>	<p>сільськогосподарської продукції;</p> <p>- підтримка українських агропідприємств шляхом здешевлення земельних кредитів;</p> <p>- надання органами місцевого самоврядування безкоштовно в оренду земельних ділянок, що належать державі для оброблення та вирощування більшої частки зернових культур;</p> <p>- налагодження та поглиблення співпраці аграрних підприємств з існуючими міжнародними партнерами.</p>
--	--

Отже, повністю погоджуючись з позицією Капінос Г. та Ларіоновою К., можна дійти до висновку, що на прикладі сьогоденних подій в Україні, світовій спільності доводиться переосмислити глобальні цілі сталого розвитку. Адже як показала війна в Україні, без базового –миру – до всього іншого можна просто не дожити, тому першочерговими пріоритетами сталого розвитку під час війни стали – соціально-економічні цілі розвитку держави. Руйнівні наслідки від війни виявилися критичними для екосистеми України [4, с. 96]. Тому, вирішення екологічних проблем пов’язаних з воєнною агресією, на наше переконання, можливе лише шляхом

міжнародно-правового врегулювання та санкційного тиску на економіку агресора та припинення бойових дій по всій території України. Російська агресія серед усіх цілей своєї загарбницької війни має ще й екоцид, а цілями України є перемога, відновлення країни та формування культури екологічних пріоритетів для поступу нашої Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бізнес, Інновації, Менеджмент: Проблеми та перспективи: зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2022 р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. 292 с. URL: <file:///C:/Users/MY/Downloads/16260-8690-PB.pdf>
2. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Національна безпека і оборона. 2019. № 1-2. 172 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf
3. Інформаційне агентство УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/tag/kahovska-ges>
4. Капінос Г., Ларіонова К. Проблеми управління сталим розвитком України в умовах війни. Scientific journal «MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS». URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/issue/view/7/10>
5. Ляхно С.В., Ляхно С. Г. Екологічні наслідки війни в Україні: Лісівнича освіта і наука: стан, проблеми та перспективи розвитку. Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції студентів, магістрів, аспірантів, молодих вчених і викладачів, м. Малин, 21 березня 2023 року. Малин: Вид-во МФК, 2023. 485 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/M-Rumiantsev/publication/371416633_zbirk-original/links/6482d35ad702370600dc5c73/zbirk-original.pdf#page=252
6. Лук'янюк Л. В., Міняйло А. А. Наслідки забруднення ґрунтів у внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Збірник матеріалів

доповідей IX міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 19-20 квітня 2023 р. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c84a7b86-c35d-4d5a-9a09-549d5ac7ca4e/content#page=48>

7. Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2023. Стан зовнішньої торгівлі продуктами АПК. URL: <https://minagro.gov.ua/>

8. Росія завдала збитків докільню України на понад 1,35 трильйона. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/6/693509/>

УДК 372.8:811.161.2

**ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ
ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ (2014-2023 р.р.)**

Дар'я ОРЛОВА

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації, Львівський
державний університет безпеки життєдіяльності*

Культурна спадщина України цілеспрямовано руйнується росією, це одна зі планованих стратегій знищення української ідентичності на тимчасово захоплених територіях. Одна з найбільших особливостей агресії рф проти України є те, що за допомогою розвитку інформаційних технологій, ми можемо побачити наслідки військових дій в «прямому ефірі». Кожен день українці можуть спостерігати за цим жахом, наслідками катастрофічної війни, в тому числі і за руйнуваннями історичної і технічної спадщини.

На шляху українців до Незалежності було дуже багато жакливих воєн, депортацій, принижень. Серед найбільших в історії України ХХ ст. є голодомори (1932–1933, 1946–1947 рр.), Друга світова війна (1939–1949), Голокост (1941–1944), колективна депортація кримських татар (1944), вибіркова депортація українців часів СРСР. Наймасштабнішою і найжакливішою для українського суспільства за часів незалежності України є травма російсько-української війни, масштаби і наслідки якої для населення сьогодні не оцінені.

Переживання своїх чи чужих трагедій, жакливих подій зв'язаних з війною призводить до погіршення психоемоційного стану українців. Це все може супроводжуватися тривалим стресом, депресією, безсонням, апатією, втратою працездатності, постійним відчуттям небезпеки і тд.

Існують ефективні методи подолання колективної травми, яка виникає внаслідок воєнних конфліктів. Серед них вагоме значення мають вшанування річниць та днів пам'яті загиблих, а також віддавання належного їхній пам'яті. У контексті культурного розвитку важливою є ритуалізація травматичного досвіду, що передбачає трансформацію цих важливих історичних подій в символи, міфи, твори мистецтва та кінофільми. Фольклор, анекдоти і політичні карикатури також використовуються для вираження і спільного відреагування на подібні травматичні події.

Однією з відповідей на колективну травму, викликану втратами та спустошенням культурної спадщини в Україні, є визначення змін, що набули обертів з 2022 року. Ці зміни охоплюють підняття та реставрацію української культури, відхилення від російських сюжетів та мови. Така трансформація позитивно позначилася на зростанні інтересу до культурної спадщини України серед українців та світової спільноти. Знищення культурних об'єктів призвела до більш глибокого вивчення біографій і творчого вкладу художників, чий артефакти були зруйновані чи викрадені. Їхні твори

стають все більш відомими в соціальних мережах та ЗМІ, а також організовуються обговорення на честь пам'яті видатних представників української культури та мистецтв. Таким чином, можна говорити про початок нової ери відродження української культури та її впровадження у світовий культурний простір.

Очевидною метою агресії росії є прагнення виродити українські культурні цінності. Тим часом, представники української творчості активізували використання культурного діалогу з метою передати міжнародній громаді не тільки свої емоції, але й глибоку істину щодо конфлікту на території України. Живопис, афіши, кінопродукція та театральні постановки перетворились на засіб виразу, через який наші страждання стають помітними навіть у віддалених регіонах світу. І хоча донести свій голос до світової аудиторії буває важко, творці з України не зупиняють своїх зусиль.

Солідарність у сфері культури від громадян світу є критично необхідною, адже вона перетворюється на конкретну допомогу, в якій ми відчуваємо гостру потребу. Представники політичних кіл західних країн будуть виявляти співпереживання нашій справі, поки вони згадують про наш опір, а вони будуть пам'ятати про це, поки ми наголошуємо на існуванні України за допомогою всіх можливих методів, включаючи використання культурного впливу.

Організація ЮНЕСКО ініціювала особливу акцію, спрямовану на навчання українських фоторепортерів висвітленню культурного життя, яке продовжується незважаючи на конфлікт. З травня поточного року ЮНЕСКО проводить навчальні курси для 65 журналістів із України, метою яких є навчити їх демонструвати культурні явища у рамках воєнних подій та фіксувати знищення культурної спадщини країни. На даний момент організація реєструє ушкодження понад 250 об'єктів культурної цінності.

Хоча агресор прагне руйнувати наші культурні цінності, результат дій виявляється протилежним: українська культура

витримує напади та зміцнює свої позиції на світовій арені. Ворожі дії росії лише підсилюють інтерес іноземців до нашої держави. Спроби агресора пограбувати українську культурну спадщину свідчать про те, що вона є потенційною загрозою для них, оскільки є втіленням свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1 Урядовий портал URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/cherez-rosiisku-ahresiiu-v-ukraini-postrazhdaly-vzhe-1464-objekty-kulturnoi-infrastruktury>

2 Сушій О. Проблема колективної травми в українському соціумі та пошук стратегій її опанування. Наукові записки Інституту політичних і 45 етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2014. №6 (74). С. 18–32.

3 Всупереч обставинам : культурне життя в час війни. URL: https://telegraf.design/kulturne-zhyttya-v-chasy-vijny/#nav_1

4 Скарбниця української культури URL: <http://surl.li/ncraj>

5 Енциклопедистика в історії та культурі України (до 30-річчя проголошення незалежності України): Збірник матеріалів наукової конференції «Енциклопедичний контент і виклики сучасного світу» / За заг. ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2021. 96 с. URL: <http://surl.li/ncqzz>

УДК 304

**ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРНОГО ФРОНТУ: МІФ І
РЕАЛЬНІСТЬ**

Лариса ЗАЙЦЕВА

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного*

«А за що ми тоді воюємо?»

В. Черчилль

Саме ці слова прозвучали із вуст прем'єр-міністр Великої Британії Вінстона Черчилля під час Другої світової війни, коли він відмовився від пропозиції одного з міністрів скоротити витрати на культуру заради оборони.

Слова цього відомого політика й державного діяча зараз особливо актуальні, адже змінюється характер ведення війни, та залишаються не змінними причини цих подій, особливо у війні РФ з Україною.

Фронт – район (смуга, зона) території, на якій ведуться бойові дії (у поняттях фронт і тил) або галузь будь-якої державної, громадської, культурної і т. ін. діяльності. Ці поняття кардинально різняться та спільним є саме поняття «діяльність», що провокує наслідки, які є способом ведення війни.

Припустімо твердження, що культурний фронт існує. Тоді які його прояви і яке ж все таки значення?

Зауважимо, що творчість – один із видів духовної зброї, що не дозволяє згаснути міжнародному інтересу до України. Митці можуть привертати увагу до України саме через наш культурний код, традиції, а найголовніше унікальність.

Існує поняття культурна дипломатія – вид публічної дипломатії та інструмент «м'якої сили», який можна визначити як обмін ідеями, інформацією, творами мистецтва та іншими компонентами культури між державами й народами з метою зміцнення взаєморозуміння . Це також один з напрямків роботи, що розгортається на культурному фронті. Завдяки ньому вдається доносити правду про Україну, війну, пояснювати самодостатність та різноманіття культури України.

Інший сектор впливу розгортається навколо волонтерства, що є одним з китів, на яких тримається наше військо. Завдяки коштам, що надходять від культурних заходів, показів фільмів, зборів під час благодійних вечорів, продажів картин, презентацій вистав та багато іншого, фінансується сфера забезпечення нашої армії. Йдучи за словами митця Антона Слепакова, «зараз така червона кривава доріжка культури», розуміємо, що культура не відсторонюється від важких тем і далі є нервом суспільства. З погляду анатомії, нерв є складником розгалуженої системи (суспільство), яка керує діяльністю організму (складник, що вміщує цю систему).

З іншого боку, феномен культурного впливу полягає в тому, що, як компонент людської психіки, він детермінує світосприймання людини, її поведінку та впливає на формування її образу світу. Це відображається в дійсності, коли завдяки культурі піднімається морально-психологічний стан цивільних осіб та військових. Не дарма кажуть, що військо, яке є морально-стійким непереможне, навіть якщо воно програє в техніці.

Психіка людини формується в певній культурі, а сама культура є продуктом суспільної діяльності людини, тому психологія і культура нерозривно пов'язані між собою. На глибинному, неусвідомлюваному рівні культура визначає особливості образу світу того або іншого народу. Ці глибинні, слабо усвідомлювані парадигми отримали назву «культурні константи».

Переносячи дані парадигми на сучасні події, дозволимо собі стверджувати, що українці програли на інформаційно-культурному фронті ще до початку повномасштабного вторгнення рф. Та наш народ не впав, а навпаки став міцнішим, ми зрозуміли помилки. І тепер почалась нова ера становлення української нації. Безперечно, не можна прирівнювати воєнний фронт до культурного, та все ж таки кожен воює на своєму місці. Хтось зі зброєю в руках, хтось з ручкою чи пензлем. Усіх нас об'єднує спільна мета – знищення ворога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григоренко Г. Культурний фронт під час війни.
<https://voxukraine.org/kulturnyj-front-pid-chas-vijny>
2. Леонова Т. 2022: перемоги та поразки українців на культурному фронті. <https://suspilne.media/348128-2022-peremogi-ta-porazki-ukrainciv-na-kulturnomu-fronti/>
3. Любка А. Чому «культурного фронту» не існує?
<https://www.radiosvoboda.org/a/dyskusiya-chy-ye-kulturnyy-front/32606174.html>

УДК 811.161.2(075.8)

ДЖЕРЕЛА ПОПОВНЕННЯ СУЧАСНОГО ЛЕКСИКОНУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ЗМІ)

Роксоляна САЛО

Львівський національний університет імені Івана Франка

Українська мова зараз переживає «неологічний бум». Нові слова з'являються різними шляхами: за допомогою словотворення,

вторинної номінації, запозичення та ін. Так мова реагує на політичні та соціальні зміни у суспільстві. Найбільше неологізмів фіксуємо в текстах сучасних українських мас-медіа. Саме завдяки публіцистиці поширюються нові лексичні одиниці. О. Стишов стверджує, що «мова українських мас-медіа віддзеркалює стан сучасної української мови, відбиваючи її багатофункціональність, ступінь інтелектуалізації, оновлення і стилістичне перегрупування словника» [4, с. 12].

Найвагомішим джерелом поповнення лексики сучасної української мови вважаємо саме словотворення, адже внутрішні дериваційні процеси сприяють появі новотворів і є питомо важливішими, аніж, скажімо, запозичення [2, с. 57]. Побутування неолексем здебільшого зумовлене значущими суспільно-політичними змінами. Такі одиниці стисло, семантично насичено й економно відтворюють дійсність, за це їх називають *ключовими словами* [5, с. 128-131].

Серед рис сучасного дериваційного процесу називають:

- словотвірну імпровізацію;
- активізацію основоскладання (*ботоферма, зомбоящик, спецоперація, тероборонівець*);
- гібридний словотвір (*Джонсонюк, забукати, зачекінитися, макронити*).

Вторинна номінація один із найпродуктивніших і найефективніших способів оновлення та експресивізації мовних засобів. Джерелом появи неосемантизмів (слова, які виникли внаслідок вторинної номінації) стають питомі українські лексеми і давно засвоєні запозичення: *брат, запакувати, мопед, орк, приліт, тривога*. Процес вторинної номінації вказує на те, що мова може задовольняти нові когнітивні та комунікативні потреби суспільства, використовуючи власні ресурси [3, с. 13].

Запозичення ще один шлях поповнення лексичного фонду української мови загалом. Це той процес, завдяки якому українське суспільство інтегрується в міжнародну

спільноту. Інтернаціоналізація лексики водночас породжує і втрату національних мовних рис, припинення словотворчості й розвитку мови за допомогою внутрішніх ресурсів [1, с. 3]. Наслідок — статус «мертвої». На сьогодні таку небезпеку несуть англізми, тому що ці слова заповнили різні стилі мовлення: публіцистичний, розмовний та науковий та ні. Особливо це помітно, коли поняття, назване запозиченням, уже має український відповідник. Таким чином, питомі українські слова відходять на периферію лексичної системи, а їхнє місце заступають нові, використання яких, зумовлене, як правило, модою: *бекстейдж, гейт, інсайд, інфлюенсер, кейс, лінк, чілити*.

Запозичення є свідченням інтернаціоналізації мови, натомість словотворення й вторинна номінація процеси, що підтверджують тенденцію до автохтонізації, тобто збереження, відстоювання «національного Я» української мови. З огляду на те, що ці тенденції існують і діють одночасно, мова перебуває в єдності й боротьбі протилежностей. Особливо це виявляємо в гібридному словотворі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городенська К. Г. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. вип. VIII. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 3-9
2. Ладоня К.Ю. Неологізми в українськомовному сегменті соціальної мережі «Facebook»: дис. ... д-ра філос. наук: 03.035 Філологія. Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2021. 234 с.
3. Приблуда Л. М. Структура та стилістичні функції вторинних номінацій в українській художній прозі початку ХХІ ст : автореф.дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Приблуда. – Київ, 2019. – 18 с.

4. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія - К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.

5. Хрустик Н. М. Активні процеси словотворення в сучасній українській мові: складні слова/ Н. М. Хрустик // Слов'янський збірник. - 2016. - Вип. 20. - С. 123-135.

УДК 792

КУЛЬТУРНИЙ ФРОНТ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вікторія ЗІМИЧ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Останні політичні події збентежили людство. Як в економічному, політичному, так і в культурному житті суспільства відбулися безповоротні зміни. Спочатку несподівана хвиля Covid-19, а потім агресивна війна проти українського народу змусила призупинити мистецьке життя. Але це, на перший погляд. На початку буремних подій, дійсно заклади культури закривалися, публічні заходи скасовувалися. Деякі працівники не мали змоги вийти на роботу, інші змінили професію та стали на захист держави, а деякі працювали в дистанційному режимі.

Вагоме значення для підтримки духу українського народу став культурний тил. Це літературне, театральне, музичне, і художнє життя діячів культури.

Важливе місце на культурному фронті зайняла дитяча творчість. [2] Так, було впроваджено конкурс «Війна очима дітей» з боку «Всеосвіта», міжнародний проєкт «Діти проти війни» тощо. Ірина Білоус заснувала благодійний проєкт Ukraine Drawings, де дитячі роботи можуть бути розміщені на аукціоні NFT. А отримані від

продажу кошти будуть надіслані військовим або волонтерським центрам.

Вітчизняна творчість має неабияку популярність та тісні зв'язки зі світом. У Відні відкрилася нова галерея Albert Art за спільної участі українських художниць Олени Штепури й Ксенії Дацюк та австрійської мисткині Еріки Дацюк.

Для зміцнення морального духу було впроваджено ряд мистецьких заходів: флешмоб для музикантів, «Життя переможе» у Дніпровському метро, акція «Ми з України», «Вільне небо» тощо. Для відтворення музичного перформансу обиралися незвичайні місця, це не були розкішні палаци. Пісні лунали у метро, на вулицях, та навіть, у руїнах. Митці, які збирали мільйону аудиторію у мирний час, сьогодні прийшли підтримати українській народ. Стало зрозуміло, що війна не знищить національну єдність, не зламає дух українця та не зупинить культурне життя.

Неабияку зацікавленість навколо себе створила пісня «Ой, лузі червона калина» після виконання Андрія Хливнюка - лідера гурту «Бумбокс». Вона є гімном Січових Стрільців, та стала символом боротьби за свободу. Пісня швидко поширилася в соціальних мережах, зроблено багато реміксів не лише вітчизняними, а і закордонними зірками.

Тріумфальний успіх отримав музичний твір «Stefania», після того, як прозвучала на «Євробаченні» у виконанні гурту Kalush Orchestra. Слова із тексту припали до душі й тепер не сходять з уст не тільки українця, і прихильників з усього світу.

На тлі агресивних російських дій світ не став осторонь. Значущою є допомога підтримки музеїв України в регіонах де проходять бойові дії. Відгукнулися музейні та мистецькі організації Швейцарії, Німеччини й Польщі та інші держави. Поруч з бідною стала міжнародна організація Conseil international des musées France, яка об'єднує зусилля задля пошуку розв'язання проблем для українських

колег. Генеральний директор Національного музею Фінляндії, Еліна Анттіла взяла участь у дистанційному режимі з Національним музеєм Львова. Зокрема розглядалося питання надання пакувальних матеріалів для зберігання експонатів.

Моніторинг музеїв та їхніх працівників з півдня та сходу України з метою надання допомоги здійснює музей кризового центру. Так, вже понад 300 осіб отримали допомогу. З боку організації, ініціатива підтримки регіональних музеїв, відновлення експозицій та збереження колекцій не втухне і після війни, це інструмент взаємодопомоги в різних кризових ситуаціях.

Львівський муніципальний мистецький центр – це простір для творчої самореалізації у мирний час, та місце для порятунку тимчасово переміщеним особам під час війни. [1] Це приклад того, як реагують в інституції культури під час вторгнення російських військ. Вже на початку бойових дій майстерні галереї «Detenyula» були превлаштовані на житлові кімнати.

Окупанти знущаються і вбивають мирних жителів, політиків, українських журналістів, діячів культури та громадян з активною проукраїнською позицією. Неможливо було припустити, що у XXI столітті, в епоху високих цінностей і моралі, може настати така жорстока, варварська війна. [3] Ні загарбники, ні світ, не могли собі уявити на скільки український народ є єдиним, і як він згуртується під час цих жахливих подій. Одним із чинником для єдності й стало мистецтво. Музиканти й художники створили культурний фронт, вони не тільки підіймають дух бійців, а через свою творчість, доносять світові, про жахіття, які відбуваються в дану мить. Сьогодні, як ніколи, українське мистецтво має тісний контакт з Європою.

Культурний фронт надзвичайно складний. І всі під час цієї повномасштабної війни відчували, що культурний фронт є важливим, і багато в чому від нього залежить перемога і на міжнародному, і на дипломатичному фронтах» культура — це справді другий фронт. Щобільше, хочу сказати, що культура була нашим фронтом останні

300 років. Власне, наш північний сусід веде дуже агресивну політику саме на культурній ниві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куприєць А. Як стилетом став стилос: війна з Росією і українські митці в обороні України. URL.- <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viynamystetstvo-kultura/31839854.html>
2. Горlach П. Нагадати світу, що війна це триває: мистецькі акції на підтримку України URL.- <https://suspilne.media/222851-nagadati-svitu-so-vijna-setrivae-mistecki-akcii-na-pidtrimku-ukraini/>
3. Олекса Манн: «Кожна війна потребує культурної експансії». URL: <https://theukrainians.org/oleksa-mann>

УДК 304

ВІЙНА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ КУЛЬТУР ТА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Сергій СТРОКАНЬ

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*

Культура та війна постають в очах людства як дві протилежності, образи двох цих складних соціальних явищ настільки різні, що їх зв'язок здається неможливим. І позиціонується таким багатьма поколіннями видатних письменників, митців, політиків і науковців. Проте чи так це насправді? Пропоную розібратися...

Для того, щоб почати пошуки істини, нам необхідно звернутися до наукової літератури та зрозуміти саму сутність понять війни та культури.

Отже, культура (від лат. *Cultura* – *обробіток, обробка*) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. А також історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації. Саме так охарактеризували це поняття у XX ст. учені А. Кербер та К. Калахон у своїй праці «*Culture A Critical Review of Concepts and Definitions 1952*» [1]. Вони навели близько 180 визначень цього терміну. Ознайомившись з більшістю з них, схилиємось до висновку, що відібране мною визначення є найбільш повним та універсальним. Тому можемо виділити ключові компоненти суспільного явища культури в усіх її проявах. Це цінності та правила, сформовані людством протягом його існування.

А що ж до війни? Деякі вчені бачать війну як узагальнену властивість людської природи, що походить від предків [2]. Дехто стверджує, що війна – це наслідок певних територіальних екологічних та ресурсних умов, що примушують людські спільноти до агресивної конкуренції [3]. Проте більшість все ж таки схилиється до визначення, яке дав війні великий німецький полководець і військовим теоретиком Карлом Філіпом Гатлібом фон Клаузевіцем. Війна – це складне соціально-політичне явище, пов'язане з розв'язанням культурних, територіальних, економічних та соціальних суперечностей між людьми шляхом насильства та збройної боротьби. А простіше – «війна – це продовження політики іншими засобами» [4].

Виходячи з цього твердження, схилиємось до думки, що війна не залежно від причин її початку, дійсно завжди має на меті забезпечення питань культурного, економічного та політичного благополуччя держави. Оскільки держава є нічим іншим як втіленням культури, то можна встановити, що війна завжди була направлена на

підтримку та обслуговування культури. Проте чи можливо сказати те саме про культуру?

Вивчення явища культури в цьому контексті може дати нам доволі не однозначні відповіді, адже в ньому можна побачити безліч проявів як категоричної нетерпимості до війни з боку культури, так і фанатичного та пропагандистського оспівування першої останньою, майже у всіх сферах культурної діяльності людства. У музиці, літературі, та художньому мистецтві, у скульптурі та у філософії збігаються абсолютно протилежні погляди на явище війни. Вони, вочевидь, не дадуть нам об'єктивно проаналізувати це питання та знайти на нього відповідь. Тож знову пропоную звернутися до наукової літератури, проте на цей раз уже історичного спрямування, адже саме історія може наочно продемонструвати нам специфіку взаємодії цих двох явищ протягом існування людства.

Звернувшись до праць археологів Марселіно Санс де Саутола та Хуана Віланова Іп'єра, дослідників наскельного живопису печери Альтіміра (Першої археологічної знахідки образної творчості первісних людей знайденої у 1879 році.), можемо дійти до висновку, що в період первісних суспільств, побудованих на принципах боротьби з агресивним навколишнім середовищем, явища первісних війни та культури були одним цілим і проходили процеси розвитку та формації одне навколо одного. Зауваживши цю, я продовжив аналіз історії людства протягом.

Вивчаючи історію та культуру епох античності та середньовіччя, можна помітити збереження тенденції, що культуру поставили на службу війні, та війни – на службу культурі. Багато поколінь лідерів могутніх імперій (Римської імперії, древнього Єгипту, імперії Ахеменідів, Македонської імперії, Візантії, Київської русі) мали чітке розуміння сили, що дає поєднання культурної, ідейної та релігійної експансії із засобами грубої військової сили. І

використовували обидва явища як єдину зброю в боротьбі з конкурентами.

Отже, поєднання війни та культури було цілком природнім явищем, притаманним успішним державам того часу. Поширення його як способу державного управління можна спостерігати аж до початку епохи Відродження та появи такого соціально-культурного явища як гуманізм. Саме зародження гуманізму, на нашу думку, стало початком потужного руху розділення війни та культури. Філософія гуманістів починає ставити культуру вище війни, оголошуючи останню протиприродним, не властивим людині актом варварства. І це не має нічого спільного з високими та витонченими проявами культури. Подібні ідеї дуже швидко набирають популярності, формуючи помилкову тенденцію докорінних змін людського сприйняття, що надалі відобразиться у вигляді занепаду та послаблення багатьох сильних держав та дасть зброю в руки багатьох підлих демагогів майбутнього. Тут маються на увазі комуністично-соціалістичні ідеології, котрі на початковому етапі становлення і розповсюдження свого впливу в Європі ХХ ст., неодноразово зверталися до гуманістично-антивоєнних лозунгів та ідей, щоб отримати підтримку в народі, послабити чинну владу та створити в державі критичну революційну ситуацію. А досягши успіху, встановлювали владу своїх жорстоких тоталітарних режимів.

Якщо ж виринути з минулого та проаналізувати тенденції сучасності, то можна зауважити, що всі успішні держави нашого часу, є державами, які зберегли саме об'єднувальну модель на лінії культура – війна, а держави, що так чи інакше відмовилися від такого підходу, або перестали існувати, або перебувають на межі зникнення. Найбільш сучасним та наочним прикладом наведеного вище є ситуація України та Росії. Росія як держава, що завжди притримувалася саме поєднувального стилю воєнно-культурного впливу, постійно використовувала обидва явища як взаємодоповнювальну зброю протягом усього свого існування. Не

залежно від формації, як результат ми маємо агресивного, небезпечного та багатогранного противника, що вже багато століть веде боротьбу проти нас із застосуванням усіх методів культурної, інформаційної та збройної агресії. Це ледве не призвело Україну, що свідомо відмовилась від сприйняття війни, як невід'ємної частини будь-якої державності, до межі фатального краху, як це було з Київською Руссю, Козацькою державою та УНР.

Як висновок, скажемо, що саме правильне розуміння спільної ролі війни та культури у формуванні здорової державної політики, може забезпечити їй всебічний захист від будь-якої агресії. Адже обидва явища, за умови правильного підходу, стануть серйозною зброєю та щитом народу в його боротьбі. І чим швидше українське суспільство це зрозуміє, тим швидше отримає перевагу у своїй одвічній війні за існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Culture A Critical Review of Concepts and Definitions 1952.
2. Smshula Daniel (2013) The Use of Force in International Relations, p.67,
3. James, Paul, Friedman, Jonathan (2006). Globalizing War and Intervention.
4. Клаузевіц К., Про війну. Харків: Фоліо. 2020. 640 с.

УДК 801.821.161.2

МОТИВ СМЕРТІ ВОЇНА УПА В ПОЕМІ ДМИТРА ПАВЛИЧКА «СОТЕННИЙ СПАРТАН»

Ігор ГУНЧИК, Анастасія КУРДИЛА

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано героїчну тематику ліро-епічної поеми «Сотенний Спартан» відомого українського письменника Дмитра Павличка. Увагу приділено осмисленню ключового моменту життя головного персонажа – фатально-героїчної смерті. Актуалізовано дидактичний характер перед- і післясмертних епізодів у сюжеті твору, підкреслено їх патріотичний зміст.

Ключові слова: поема, повстанець, подвиг, УПА, смерть, бій, фатальний, мотив.

Постать Дмитра Павличка широко відома в Україні та за її межами. Він є не тільки знаним українським громадсько-політичним діячем, організатором українського національного руху, одним із авторів декларації про державний суверенітет України, шістдесятником, літературним критиком, публіцистом, перекладачем, а й видатним поетом сучасності. На довгу долю цієї людини припало чимало випробувань, одним з яких було життя в часі радянського лихоліття й терору. Коли Дмитрові Павличку було шістнадцять років, він стає українським повстанцем. Саме цьому малознаному для інших моменту власного життя він присвятив героїчну поему «Сотенний Спартан» [7], де з центральним епізодом героїчного подвигу воїна УПА тісно пов'язана танатологічна тема, яка є предметом нашого дослідження.

Вищезгаданий твір є значною мірою автобіографічним. Сам автор в одному з інтерв'ю признавався: «Я про той час [перебування в УПА – І.Г., А.К.] написав поему «Сотенний Спартан», в якій розповів, чим ми там займалися, як нас пожаліли, відправивши додому, і як загинув потім Спартан» [8]. Своє рішення влитися до УПА Дмитро Павличко прийняв не лише тому, що був патріотом своєї держави і того вимагав буремний час 1944-го, а й через причини особистого характеру. У Коломиї гестапівці розстріляли його брата, тож одразу після цього ще молодий український поет, одержимий

помстою, вступає до сотні УПА і обирає собі псевдо Дорошенко. Ледь минуло три пори року, як НКВД «завербували» молодого повстанця – піддали тортурам і ув'язнили [5].

У своїй поемі «Сотенний Спартан» Дмитро Павличко залишає автобіографічні відомості своєї присутності ніби на задньому плані, зображаючи в центрі цього ліро-епічного твору життя та героїчну смерть головного героя Спартана, який був сотенним УПА. До речі, уважний аналіз біографії поета дає зрозуміти, що участь молодого повстанця в лавах УПА, хоч була однозначно реальною сторінкою його життя, проте не довгою. Слова сотенного

*Струнко, хлопче! Віддай ройовому
Автомат і патронів ріжок,
Повертайся невбитий додому
Від кривавих боїв до книжок! [1],*

які він адресує персонажеві, який є прототипом Дмитра Павличка, кардинально змінюють долю молодого героя, який після цього приймає рішення «відвойовувати свою Україну не збройно, а інтелектуально» [6]. Саме так, народився і пізніше сформувався Дмитро Павличко як поет.

Письменник у своїй поемі створив унікальний художній образ сотенного Спартана і велично зобразив його героїчну смерть. Автор, будучи сам повстанцем у лавах УПА, доніс прийдешнім поколінням живу поему про справжнього воїна і його подвиг у 1945-му. Цей твір є ще й актуальною історією нашого народу, з-поміж рядків якого виринає сьогоднішня героїчна історія російсько-української війни, що досі пульсує в національному ДНК мужньою козацькою кров'ю.

Центральним персонажем поеми Дмитра Павличка безумовно є сотник УПА на прізвище Спартан. Постать цього героя твору є загадковою і привабливою саме завдяки героїзму, мужності та звитязі, які він проявляє як справжній воїн і борець за волю й незалежність України під час Другої світової війни, борючись із радянською владою

та фашистами. Складний світ та характер цієї героїчної постаті вказують на те, що письменник створив його на основі реального прототипу – людини, яка ціною життя і смерті рятує інших від жорстоких переслідувань та фізичного знищення.

В одному зі своїх інтерв'ю Дмитро Павличко зазначав, що Спартан вирізнявся з-поміж усіх тим, що мав перш за все нетиповий псевдонім. Адже в більшості випадків сотенних називали козацькими іменами. Головний герой, якого автор називає Михайлом Москалюком, був одним з тих, що повернулися з німецького полону і разом із Шухевичем та іншими українськими патріотами влилися до лав борців, хто визволяв Україну [3]:

*Спартан стоїть на батьковім подвір'ї,
Погрозливий, як небо в хмарогір'ї,
Напнутий, наче безпомільний лук,
Син Юрія Михайло Москалюк.
Москалюки — то запорожців діти,
То східняки, що в галицькі повіти
Вселялись по Богдановій війні.*

У поемі автор зображає Спартана як неординарну особистість, яка вирізнялася з-посеред інших. Родом із Іванівців, він був дуже авторитетним і впливовим серед повстанців. Його доброта та чуйність переплітались водночас із твердістю та жорсткою вимогливістю до себе та інших. Цей чоловік був відмінним військовим і знав досконало свою справу. Спартан завжди самовдосконалювався, а його ерудованість і душевність впадали у вічі. Герой втратив у бою око, був високий, стрункий, рішучий і надзвичайно сміливий. Михайло також дуже дорожив своїми воїнами-стрільцями і ніколи даремно не пускав їх у бій:

*Приходить він. Його обличчя юне,
У голосі — бентежні, кличні струни,
Нема наказу. Всі слова — живі,
Дух людськості й снаги в його єстві.*

*На лівім оці з чорного муару
Пов'язка — знак ворожого удару,
Колись, ще отроком сотенний наш
В атаку йшов і бився врукопаши.*

Українська дослідниця Оксана Кузьменко у своїх працях розрізняє смерть фатальну, тотальну та героїчну [4]. Дмитро Павличко у поемі «Спартан» описує героїчну смерть, поєднуючи її частково з фатальною. Друга з них передбачає наглу, грішну, незрозумілу загибель. Вона стосувалася переважно воїнів, що розуміли і знали про свою неминучу кончину і йшли в бій з думкою про можливість востаннє побачити сонце. Подібним чином описано у поемі Дмитра Павличка і смерть сотенного Спартана, який помирає «грішно», позбавляючи себе життя. Ліричний герой просить у розп'яття Ісуса Христа прощення за скоєне, але не має іншого вибору, бо від нього залежить життя інших людей.

Водночас описана трагедія є концептом і героїчної смерті. Людську втрату тут оцінено «вищою міркою осмисленого буття» [4, с.327], вона є своєрідною жертвовною посвятою. У поемі в контексті національно-визвольних змагань зображено героїчну смерть без страху, яка є виправданою національною ідеєю. Через це сотенний зовсім не сумнівається у своєму виборі й «іде на смерть» самовільно.

Що ж спонукало головного героя поєми Спартана померти? Ще на початку молодий упівець, із яким ототожнює себе автор твору, розповідає, як потрапив до сотенного Спартана. Одразу ж маємо нагоду побачити «бій» з поляками, де Спартан, зустрівши на своїй землі молодих хлопців із Польщі, відвертає їх вбивство і звертається до товаришів: *«Будьте наготові, Та не стріляйте в них, не треба крові!»* Як військовий-сотенний він добре знає, що бореться за рідну землю і тут немає місця окупантам і їхнім посіпакам, тож гнівно їх проганяє, остерігаючи від подальшого прислужництва завойовникам: *«Оця земля — не ваша, паненятка, Вас порубає тут кривава ятка».*

Ще один подвиг Спартана Дмитро Павличко демонструє нам, показуючи визволення закатованих із тюрем. Їх заарештували радянські чекісти, а потім ще й здійснювали над ними усілякі тортури, знущаючись і мордуючи цих людей: *«Тут в сорок першій році за півдня Сто душ замордувала москальня»*. Та Спартан підриває ці гнітючі тюремні стіни і вбиває катів українського народу, героїчно усіх визволяючи: *«Далі Спартан заходить в тюрму і підриває її спалює всіх чекістів Спартан наказує замкнути кліті, Щоб вибухли[чекісти], згубилися в зеніті»*. Після троші повстанці співають гімн України, але водночас відчувають біль і розпуку, а також тугу за поневоленою і невизволеною Батьківщиною.

Так само справжні порухи душу та істинні думки головного героя, що поклав своє життя за славу Україні, ми простежуємо і в ситуації, коли убога вчителька переконує молодих повстанців тікати за гори, рятувати життя, зберегти душі для майбутнього народу. Вона все ж має рацію, адже ворог ненаситний, має багато зброї, на його боці значна перевага: *«В окупанта-смока Могутня паща, наче світ, широка, Колись він здохне від пережертя...»*. Ці слова із поеми Дмитра Павличка в контексті сучасних подій російсько-української війни, є до певної міри актуальними й тепер.

Але тоді під час Другої світової війни, яка відбувалася на території України, настанови вчительки та її переконання в тому, що немає сенсу протистояти, долетівши до свідомості Спартана, отримують достойну відповідь справжнього героя і патріота своєї країни: *«Ми тільки там живі, де народились, Де розмовляти й мислити навчилися; З чужої території й на мить Держава наша в небо не злетить»*. У цих рядках дзвенить непохитність воїна-героя, його уявлення про те, що справжнє життя існує лише на теренах власної землі. Тут також міститься своєрідний посил до підсвідомості людини, якій потрібно зрозуміти важливу для кожного аксіому, що рідна мова, якою ти говориш і мислиш, є твоїм ідентифікатором, невіддільною частинкою тебе, буттям і усвідомленням свого

навколишнього світу. Чимось предковічним і важливим є для сотенного і поняття нації. Глибинні коди козацької крові, які течуть у жилах героїчного Спартана, промовляють самі за себе: *«Ми — нація з корінням аж до дна Космічного й пшеничного зерна».*

Усвідомлюючи свій патріотичний обв'язок, Спартан завжди готовий до героїчної смерті, адже він реаліст, а тому усвідомлює події і час, у котрих живе, і прагне, щоб ця смерть не була даремною. Персонаж чітко знає, чого прагне, за що воює та що хоче бачити подібне у свідомості своїх молодих підлеглих повстанців. У своїх словах і діях він ретранслює ці переконання, в які вірить і яких свято дотримується: *«Не відступати нам, а наступати, Хай одпочинуть од смертей Карпати, Де нас пригорне рідна пісня й ноша, Земля запам'ятає нашу кров».*

Важливим моментом розвитку подій у сюжеті цього ліро-епічного твору є передсмертні рядки воїна Спартана. Вони не є надто емоційними, але дозволяють автору вустами героя, який перебуває на порозі смерті, виразити актуальні та глибокі істини: *«І я зайду в Москалюків господу, Щоб чути бій останній за свободу».* У цьому епізоді поеми ще не йдеться про облаву чи програму сутичку, але згадано про останній грядущий бій за свободу, чим автор готує нас передчасно до смертельної кульмінації. У рядках твору прочитуємо нібито роздуми самого Спартана про недалеке майбутнє, що його чекає: *«Нема вже куренів, нема вже сотень, І кожен день — то смерті передодень, І кожна ніч — палаюча блакить, І знає він, що сонця вже не вздрить..»*

Найцікавішим у цьому моменті є те, що сотенний говорить про себе у третій особі, він передчуває свою долю, і душа наче вже починає бачити цей світ збоку, спостерігати за тим, що відбуватиметься напередодні. Дух сотенного не боїться смерті, він завжди наготові до боротьби. Якою б складною не була ситуація, Спартан довіряє собі, він прийме рішення, яке продиктує йому

обов'язок перед Україною. Полягти в бою чи в тилу не є вагомим чинником у прийнятті рішень. А віддати життя за свій народ – оце і є великим рушійним потенціалом душі та устремлінь головного героя.

По суті, інсценізація смерті Спартана починається завчасно, зокрема в той момент, коли у сховок упівця заходить москаль і переконує його здатися в полон. Лихий недолугий окупант пропонує закінчити війну, капітулювавши перед зухвалою радянською владою. Він страхає героя тим, що сотенний у засідці і йому не вибратись, адже всі шляхи перекриті, тож повстанець начебто приречений. Дослухавши брехливі слова окупанта, Спартан встає та вдає, що не зрозумів ані слова з вуст ворога, бо чужа мова, якою говорив цей зайда йому незрозуміла.

Цей передсмертний випадок є особливо цікавим із точки зору характеристики головного персонажа, бо показує нам, яким повинне бути ставлення до мови на полі бою, на війні, у збройній сутичці з ворогом. У житті героя-воїна, навіть коли на кону стоїть життя, мова, як і Батьківщина, – це першочерговий національний чинник, патріотична ідентифікація, національність, прірва і рубіж, які визначають героя, чи він людина честі чи погань у людській подобі. І зрадити рідній мові – це зрадити Україні. Його не лякає смерть, бо він і зараз перебуває в бою з ворогом: *«Мого життя ти вбити неспроможен, Бо кожна ніч моя, і день мій кожен, І бій за Україну — десять літ — То вічності моєї заповіт»*.

Розуміння неминучої загибелі не викреслює можливість ошукати і знищити недолугого москаля. Спартан вдає, що здається в полон, і цим дуже тішить ворога: *«Спартан здається! То кінець УПА!»* Проте, це насправді важливий і вдалий маневр його останнього справжнього бою. Часопростір смерті сотенного займає період, що дорівнює часу фальшивої здачі себе в полон. Допоки ошукані окупанти потирають руки, уявляючи в полоні сотенного упівця, відбувається смерть сотенного Спартана, який жертвовно гине за майбутнє українського народу:

*Мій брате, — каже сотник, — тут загину,
Подбай за мою донечку Оксану,
Бо я не встану вже, і не догляну, ...
...Кінець. Та ні. Спартан сказав дружині:
“Виходь сама, покинь мене в цій скрині!*

На цей момент Спартан вже цілком усвідомлює свою подальшу участь у цьому останньому бою і готовий до смерті. Він згадує рідних і прагне усамітнитись. У цей передсмертний час Спартан є ревним патріотом своєї країни і так само покірний рабом Божим перед Всесильним Господом, якого в поемі символізує образ розп'яття Ісуса Христа. Приймаючи остаточне рішення позбавити себе життя задля спасіння близьких співвітчизників, Спартан картає себе як християнина, бо розуміє, що заподіяти собі смерть – то страшний гріх перед Богом:

*Молився він до образу розп'яття,
Що сам заніс в сумне своє безхаття....
...“Мій Боже, йду я на останню битву,
Прийми ж Ти мою душу і молитву, ...
...Я добровільно смерть собі сподію,
Щоб знищити Москви дурну надію,
Що можна взяти воїна УПА,
Зігнути і купити, як раба”.*

У молитві головного героя бачимо не страх перед смертю, а острах перед Божим небесним судом. Ніби сповідаючись, Спартан намагається пояснити свій намір самому Господу Богу, вважаючи заподіяння смерті самому собі менш грішним, аніж здатися ворогу і зрадити Батьківщину. Тому він просить у Бога прийняти його душу та його покайну молитву. Герой готовий померти, залишити рідних і неньку Україну, але ніколи не бути чийось рабом, продатись чи підкоритись москві.

Фатально-героїчну смерть Спартана можна вважати актом героїзму та жертвності в ім'я захисту рідної землі. Коли герой готовий зректися власного життя для захисту нації та своїх побратимів, то це є символом найвищої форми відданості та самопожертви.

У поемі Дмитра Павличка після драми смерті головного героя Спартана є ще один завершальний епізод, коли молодий хлопець, з яким ототожнює себе автор твору, розмовляє з душею загиблого воїна. Ця частина поеми має діалогічну форму і доносить до читача додаткові відомості, які ще глибше розкривають і характеризують образ померлого бійця. Повстанець запитує в нього про його любов і відданість власному народу, про віру в людей і хоче для себе з'ясувати, чому поруч з ним зникає і розбивається рабське мислення підлеглих повстанців.

Відповідь Спартана має дидактичний вплив на молодого стрільця. Він дізнається, що власне рабство, яке ще з ясел вкарбувавшись у Спартана, викликало бунт, а потім бажання скинути це тяжке ярмо. Простий шлях до звільнення – це смерть: *«У нас все просто — смерть або життя»*. Таким чином, смерть, за задумом автора, є ціною свободи, обмінною валютою за відсутність рабських амбіцій.

Душа Спартана у цій посмертній розмові розповідає молодому повстанцеві про свої подвиги, про силу людей, що йшли за ним до бою, відкинувши назавжди ярмо рабського мислення, про нездоланність і неприпустимість думки скласти зброю. Сотенний каже, що готовий був до своєї смерті, що передбачив її і знав, що помре від рук родича-зрадника, який так і залишився рабом.

Свою поему Дмитро Павличко закінчує повчальним присоромленням, яке він адресує представникам українського народу, викриває бездіяльність і безкарність вчинків влади, яким немає виправдання. Наслідуючи композицію народних дум, автор закінчує поему прославленням величі подвигу воїна, рядками про вічну славу

героя, думками про славних нащадків Спартана, які стануть його послідовниками: *«Та я не вмру, я ще зйду з Говерли, Бо Спартани живуть, вони не вмерли, Щодня народжуються і ростуть, Міцніє правди їхньої можуть»*. Завершальними акордами в поемі Дмитра Павличка звучить мотив про невмирущість ідей, про любов народу до свого героя, віру в його вічну пам'ять: *«Хоч сто разів його впіймай і вбий, В душі народу буде він живий!..»*

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитро Павличко. Пісні: Книжки українською, українська література. Strelbytskyu Multimedia Publishing, 2020
2. Бойова газета героїчної нації. Випуск № 186. Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/279/164/10036>
3. Інтерв'ю з Гордоном. Режим доступу: <https://gordonua.com/ukr/publications/dmitro-pavlichko-bili-menya-strashno-shompolami-po-shi-bili-tak-nbi-golovu-vdbiti-hotli-hrebc-perebiti-palc-u-dver-zakladali-pdpalyuvati-zbiralisyua-1226460.html>
4. Кузьменко О. Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вірування (період Першої та Другої світових воєн): монографія. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2018. 728 с.
5. Людина-епоха: хто такий поет Дмитро Павличко. Валерія Чередниченко, Марія Блindюк. Режим доступу: <https://suspilne.media/286339-ludina-epoha-hto-takij-dmitro-pavlicko/>
6. Щириця П. Енергія немовчання як зворотний бік боротьби: [Про укр. письм. Дмитра Павличка] / Павло Щириця // Україна молода. — 2004. — 6 жовт. (№ 186). — С. 13.
7. Сотенний Спартан. Дмитро Павличко. Режим доступу: <http://slovoprosivity.org/2013/09/26/sotennyu-spartan-poema/>
8. *Тетяна Терен*. Мені здається, я належу до людей, які з деякими своїми творами можуть залишитися в житті і після смерті. Історична

УДК 324(477):659.41(045)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Богдан КРУЛИКІВСЬКИЙ

Науковий керівник – Емілія КОСТИШИН, кандидат історичних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Війна – це руйнація, знищення, смерть. Культура – це цілий світ, цивілізація, життя. Культура і війна – дві нерозривно пов'язані сфери, які можуть впливати одна на одну. Війна залишає свій слід у культурі: з одного боку змінює її або руйнує культурну спадщину, з іншого – формує нову культурну формацію, зберігаючи національну ідентичність. Через культуру до громадськості доноситься інформація, формуючи таким чином певну світоглядну позицію.

Нині спостерігається активний розвиток української культури не лише в Україні, а й у Європі та світі. Тож мистецтво не дозволяє згаснути міжнародному інтересу до України, не дає забути про війну та допомагає збирати кошти для армії, тим самим наближаючи перемогу.

Росіяни століттями знищували та привласнювали собі українську культуру. Вони робили усе, аби у світі не залишилось нічого українського: українською мовою забороняли друкувати книги та викладати; книги, надруковані українською, спалювали; забороняли перекладати книги українською та ще чимало всього.

Російсько-українська війна, яка розпочалася ще в 2014 року призвела до такого процесу, як дерусифікації мистецтва. Так навесні 2023 року суспільний резонанс викликала новина про те, що Казимира Малевича тепер позначатимуть як українського художника у Стеделек-музеї, що знаходиться в Амстердамі. Цей музей має світову славу та налічує найбільшу кількість робіт Малевича за межами РФ [2].

У іншому не менш відомому музеї - Метрополітені – найбільш відвідуваному музеї Нью-Йорка у 2023 році підписи трьох митців – Іллю Репіна, Івана Айвазовського, Архипа Куїнджі підписують як українських художників. Слід зазначити, що Ілля Репін, автор відомих картин «Запорожці пишуть листа турецькому султану», «Козаки на Чорному морі» народився у місті Чугуїв, що належало до Харківської губернії. Іван Айвазовський теж має українське походження. Його батьки переїхали з Вірменії до Галичини де й жили частину свого життя. А згодом, у 1812 році, сім'я переселилася до Криму у Феодосію, де й народився майбутній художник. Архип Куїнджі народився у Маріуполі. І таких митців є сотні, імена та їхні мистецькі спадки сотнями років привласнювалися російською шовіністичною рукою.

З початком війни почала активно розвиватися ілюстрація та графічний дизайн, як культура візуальної комунікації, протесту, самоствердження, та інформаційного поля є важливим аспектом сучасного життя. Ця культура виявляється у різноманітних формах, від дизайну пакування до плакатів, мемів, ілюстрацій, вуличного мистецтва та графіті.

Війна відродила українське кіно. У 2023 році на великі екрани вийшли фільми, сюжети яких про рідне, наболіле, приховане, невідоме або відоме, але сплюндроване та перекручене. Заслуговує уваги фільм «Щедрик». Це історія про три родини – українську, польську та єврейську, які намагалися знищити тоталітарні режими.

Ключову роль у фільмі грає легендарна пісня «Щедрик», яка за задумом сценаристки Ксенії Заставської та режисерки Олеси Моргунець-Ісаєнко є символом традицій і сили родини, яка переживає знущення, заборони та зміну режимів.

Найочікуваніший український анімаційний фільм «Мавка. Лісова пісня» став найбільш касовим українським фільмом за роки незалежності. Протягом березня на її сеанси було продано 779 798 квитків, а касові збори становлять 98 634 367 грн. [3].

«Довбуш» – один дин із найдорожчих фільмів в історії українського кіно. Історія про силу і любов Олекси Довбуша, про зраду і кривду. Про те, як він жив і як обманув смерть. «Українська історія багатогранна та сповнена болю, проте вона показує як наша країна, ніби той фенікс, відроджується з попелу й розквітає. Сьогодні наша незламність дивує чи не увесь цивілізований світ. «Довбуш» – актуальне кіно про любов, свободу та право залишатися господарем на своїй землі, що набуло нових сенсів з початком війни", – так його охарактеризував режисер Олесь Санін своє творіння [3].

Війна стала поштовхом до розвитку *української музичної сфери. Українська музична еліта відокремилася від російської і почала активно розвиватися. Повномасштабне вторгнення РФ 2022-го. стало потужним поштовхом для творчості нових артистів, а українські повстанські пісні минулого століття отримали нове життя.* За час війни пісня «Стефанія», яку український фольк-реп-гурт Kalush Orchestra записав для виступу на Пісенному конкурсі Євробачення 2022, стала певним символом боротьби за свободу, адже користувачі соціальних мереж підкладали цю пісню на фон відеороликів, присвячених героїчній боротьбі України проти Росії. Гурт став переможцем Євробачення, набравши у підсумку 631 бал. Результат голосування телеглядачів за українську пісню – 439 балів – є рекордним в історії конкурсу.

Наразі українці почали відмовлятися від російських пісень. «За даними опитування, проведеного компанією Gradus Research,

«44,5% опитаних громадян України після початку повномасштабної війни відмовилися від прослуховування російської музики, 6,6% – слухають у тому ж обсязі, що й до вторгнення, 20% – не слухали російських виконавців до 24 лютого 2022-го, 22% – ще слухають, проте значно менше, ніж раніше, 1% – слухає російське більше, ніж до війни, а 0,4% – почали споживати російський музичний контент після 24 лютого» [1].

Під час Другої світової війни прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль відмовився від пропозиції одного з міністрів скоротити витрати на культуру заради оборони. «А за що ми тоді воюємо?» – запитав Черчилль. Отже, ця історія доводить, що культура і мистецтво важливі навіть в умовах війни, це зброя, яка руйнує, змінює та творить.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крижня Марина. Співають про мир, підтримують війну: як російська пропаганда використовує музику для поширення своїх наративів. 31 серпня 2023. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/32828/2023-08-31-spivayut-pro-myr-pidtrymuyut-viynu-yak-rosiyska-propaganda-vykorystovuie-muzyku-dlya-poshyrennya-svoikh-naratyviv/>.

2. Просяник Діана. Кризь вогонь війни. Як росіяни привласнювали собі українських художників — трансформація та майбутнє нашого мистецтва. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/mystecztvo-pid-chas-vijny-yak-kulturnyj-svit-reaguye-na-vijnu-v-ukrayini/>. 3. 15

українських фільмів 2023 року, які варто дивитись/ URL: <https://tykyiv.com/misteckij/demoni-ia-pobieda-i-berlin-ta-mavka-15-ukrayinskikh-filmiv-2023-roku/>.

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

Віктор ЗІМІЧ, Владислав ВОЙТЮК

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності.

Культурна спадщина України — це сукупність успадкованих від попередніх поколінь матеріальних і духовних надбань, пам'яток, історико-культурних об'єктів і територій, що зберегли автентичність і етнокультурну самотність, відбивають внесок держави та її народів у розвиток світової цивілізації. Нині місце України в європейському культурному просторі значно залежить від ставлення до історичної пам'яті, рівня збереженості національних традицій та власне культурної спадщини. Усі відповідні об'єкти на території України, у межах її територіального моря та прилеглої зони охороняються згідно з чинним законодавством — це є одним із пріоритетних завдань органів державної влади й місцевого самоврядування, а також міжнародно-правовим зобов'язанням. Окрім того, Україна не лише забезпечує збереження всіх історичних та інших пам'яток, що становлять культурну цінність, а й уживає заходів для повернення розташованих за її межами культурних цінностей народу. Все це є унікальним духовним і соціальним капіталом, ресурсом сталого розвитку суспільства. До 2000р. охорона культурної спадщини базувалася на Законі УРСР «Про охорону та використання пам'яток історії та культури», після 1991 Україна має розвинене сучасне законодавство у сфері охорони культурної спадщини: Закони України «Про охорону культурної спадщини» (2000, зі змінами), «Про охорону археологічної спадщини» (2004, зі змінами), «Про культуру»

(2010, зі змінами), інші нормативно-правові акти. Україна також ратифікувала низку міжнародних конвенцій з питань культурної спадщини: Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 (у 1988); Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини 1992 (переглянуто 2003); Європейську ландшафтну конвенцію 2000 (у 2005); Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи 1985 (у 2006); Конвенцію про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 (у 2010), Рамкову конвенцію Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства 2005 (підписано 2007, ратифіковано 2013, набула чинності з 2014). Центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини є Міністерство культури та інформаційної політики України. На державному обліку перебувають близько 170 тис. нерухомих пам'яток культурної спадщини, що розташовані на території України. Станом на 2021 понад 15 тис. пам'яток національного (1167 об'єктів) і місцевого значення внесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України; решта — до списків пам'яток ще до 2000, відповідно до радянського законодавства. Водночас на попередньому обліку під охороною — понад 34 тис. об'єктів (2018, оцінка). 2007–2008 вжито заходів щодо недопущення занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України об'єктів, пов'язаних з уславленням тоталітарного режиму СРСР та його діячів. До 75-х роковин Голодомору 1932–1933 в Україні за пропозиціями місцевих органів влади було проінвентаризовано відповідні пам'ятки радянської доби, близько 3 тис. із них визнані такими, що не підлягають включенню до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Так, масові тиражовані копії пам'ятників радянським партійним і державним діячам, типові зразки радянської пропаганди, пам'ятні знаки, присвячені комуністичним активістам місцевого рівня, та інше, що пов'язано з особами, причетними до організації

Голодомору, здійснення політичних репресій тощо, втратили правовий статус пам'яток і державну опіку. Утім, за президентства В. Ющенка питання щодо пам'яток тоталітарного режиму не було остаточно розв'язано, значну кількість артефактів не деконструювали й не прибрали з публічного простору. Ця тема була знову актуалізована за Револуції гідності. Згодом у 2015 було ухвалено пакет так званих декомунізаційних законів — і пам'ятки, що підпадають під їх дію, більше не охороняються державою, не підлягають включенню до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та, відповідно, можуть бути демонтовані. У 2008 Законом України «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» було затверджено відповідний перелік. До нього увійшло понад 2 тис. культурних об'єктів, що мають залишатися в публічній власності (державній, комунальній). Найвизначніші комплекси пам'яток оголошені державними історико-культурними заповідниками. Станом на 2021 в Україні діє 65 таких заповідників (понад 50 % здобули цей статус після 1991), з них 24 є національними. У м. Києві — 6 заповідників, з яких 4 мають статус національних. З українським державотворенням пов'язані заповідники у колишніх гетьманських столицях — «Чигирин», «Глухів», «Гетьманська столиця» (у м. Батурині Чернігівської обл). Тепер усі заповідники є закладами музейного типу, що мають не тільки нерухомі пам'ятки, а й музейні фонди та експозиції, кількісно і ціннісно порівняні із провідними національними музеями. За характером культурної спадщини та специфікою діяльності до заповідників близькі музеї просто неба. Є Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця», Національний музей народної архітектури та побуту України (обидва — у м. Києві), Музей народної архітектури та побуту в м. Львові імені Климентія Шептицького, Закарпатський музей народної архітектури та побуту (м. Ужгород), Чернівецький обласний музей народної архітектури та побуту (м. Чернівці), Музей народної

архітектури та побуту Прикарпаття (с. Крилос Івано-Франківської обл.), Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав Київської обл.; входить до Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»). Історико-культурні заповідники й музеї просто неба — це інституції пропаганди історичних знань, формування модерної національної ідентичності. Водночас вони одержують кошти для збереження культурної спадщини та мають вагоме перспективне значення для розвитку внутрішнього й зовнішнього туризму.

Найкращі взірці комплексів і ансамблів культурної та природної спадщини України, що мають універсальне значення для всього людства, внесені до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Серед таких об'єктів — шість історико-культурних і один природний:

- «Київ: Собор Святої Софії і прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська Лавра» (1990);
- «Ансамбль історичного центру м. Львова» (1998);
- «Геодезична дуга Струве» (мережа триангуляційних пунктів, простягається Європою; спільна серійна номінація; 2005);
- «Букові праліси й давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» (спільна серійна номінація; 2007);
- «Резиденція митрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях» (2011);
- «Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора» (м. Севастополь, тепер тимчасово окупована територія; 2013);
- «Дерев'яні церкви Карпатського регіону Польщі та України» (спільна серійна номінація; 2013).

Від 2014 (попри вельми прихильне ставлення до України з боку світової спільноти) жодна нерухома пам'ятка України не була внесена до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Крім того, у Попередній список включено 17 об'єктів, що пропонують додати до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО:

- «Історичний центр Чернігова, 9–13 ст.» (1989);
- «Культурний ландшафт каньйону в Кам'янці-Подільському» (1989);
- «Національний степовий біосферний заповідник “Асканія Нова”» (1989);
- «Могила Тараса Шевченка та Державний історико-природничий музей-заповідник» (м. Канів Черкаської обл.; 1989);
- «Дендрологічний парк “Софіївка”» (м. Умань Черкаської обл.; 2000);
- «Бахчисарайський палац кримських ханів» (м. Бахчисарай, АР Крим тепер тимчасово окупована територія; 2003);
- «Археологічна пам'ятка “Кам'яна могила”» (Запорізька обл.; 2006);
- «Комплекс пам'яток Судацької фортеці 6–16 ст.» (АР Крим, тепер тимчасово окупована територія; 2007);
- «Миколаївська астрономічна обсерваторія» (2007);
- «Астрономічні обсерваторії України» (2008);
- «Історичний центр портового міста Одеси» (2009);
- «Київ: Собор Святої Софії і прилеглі монастирські споруди, Кирилівська та Андріївська церкви, Києво-Печерська лавра» (розширення номінації; 2009);

- «Торгові пости та укріплення на генуезьких торгових шляхах. Від Середземного до Чорного морів» (АР Крим, тепер тимчасово окупована територія; 2010);
- «Історичне середовище столиці кримських ханів у Бахчисараї» (АР Крим, тепер тимчасово окупована територія; 2012);
- «Культурний ландшафт “печерних міст” Кримської Готії» (АР Крим, тепер тимчасово окупована територія; 2012);
- «Держпром (Будинок державної промисловості)» (м. Харків; 2017);
- «Тіра — Білгород (Аккерман) — на шляху від Чорного до Балтійського морів» (Одеська обл.; 2019).

Жоден український об’єкт не внесений до Списку пам’яток всесвітньої спадщини, що перебувають під загрозою. Це засвідчує, що Україна, попри певні труднощі та спорадичну критику від Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, здатна самостійно опікуватися збереженням унікальної культурної спадщини відповідно до найвищих світових стандартів. Утім, пам’ятки, розташовані на тимчасово окупованих територіях потребують присвоєння статусу загрозованих з метою подальшої організації міжнародного моніторингу.

Більшість пам’яток культурної спадщини для запобігання їх руйнуванню потребують періодичного виконання реставраційних робіт. Роботи зі збереження всіх об’єктів проводяться згідно з реставраційними нормами та правилами, погодженими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини.

За доби незалежності в царині реставрації відбулася демонополізація (разом із тим вдалося зберегти кваліфікованих фахівців і систему підготовки кадрів). Хоча колишні провідні заклади

(Український державний науково-дослідний та проектний інститут «УкрНДПроекстреставрація» та Український регіональний спеціалізований науково-реставраційний інститут «Укрзахідпроектреставрація») втратили домінуючі позиції, виникли нові, мобільні й компактні науково-проектні установи. Було реставровано сотні окремих пам'яток і комплексів сакральної архітектури, які за часів СРСР зумисно доводили до стану руйнації (зокрема Мовчанський монастир у м. Путивлі, Троїцька церква в с. Пустовійтівці; обидва — у Сумській обл.) та багато інших. Реставрація низки з них потребувала прямого сприяння найвищих посадових осіб, що засвідчило інституційну слабкість державної системи охорони й реставрації пам'яток. Так, наприклад, Спасо-Преображенський монастир у м. Новгороді-Сіверському Чернігівської обл. реставровано у 2004 під патронатом Президента України Л. Кучми; Георгіївську церкву в смт Седневі Чернігівської обл. — у 2008 завдяки зусиллям Президента України В. Ющенко. Церкву Спаса на Берестові в м. Києві відреставровано в 2019 коштом корпорації «Рошен».

Наймасштабніші реставраційні роботи за часів незалежності виконано в низці національних заповідників. Це зумовлено підготовкою до відзначення пов'язаних із ними річниць, знакових для національної історії та культури. Йдеться, зокрема, про пам'ятки національних заповідників «Гетьманська столиця» (до 300-річчя Батуринської трагедії; 2008), «Чигирин» (до 400-річчя Б.-З. Хмельницького; 1995), «Софія Київська» (до гіпотетичного 1000-річчя заснування собору; 2011; м. Київ), а також Шевченківського (до 200-річчя Т. Шевченка; 2014; м. Канів Черкаської обл.) та інших.

Значних успіхів було досягнуто у сфері відтворення втрачених пам'яток. Згідно з Указом Президента України Л. Кучми (від 1995), було утворено Комісію з питань відтворення видатних пам'яток історії та культури на чолі з академіком Національної академії наук України П. Троньком. Це питання набуло актуальності

ще в 1980-х з усвідомленням масштабності й непоправності втрат національної культурної спадщини за роки комуністичного режиму. У світовій практиці такі заходи раніше вживалися в унікальних випадках. Однак після падіння тоталітарних режимів у Європі наприкінці 1980-х більшість посткомуністичних країн вдалися до відтворення своїх сплюндрованих пам'яток під гаслом «повернення історичної справедливості». Тож практика відтворення українських пам'яток у 2000-х була явищем закономірним, хоча й неоднозначним.

У 1999 Кабінет Міністрів України затвердив Програму відтворення видатних пам'яток історії та культури України, якою передбачалося охопити разом 56 пам'яток (з них 28 об'єктів — православні храми, з яких 11 — у м. Києві, у т. ч. на території Національного музею народної архітектури та побуту України); виконана частково; скасована В. Януковичем 21.03.2007. У 1998 відтворено в гаданому первісному вигляді церкву Успіння Богородиці Пирогощі у м. Києві. Упродовж 1996–1999 — ансамбль Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря(собор у 1997–1999, дзвіницю у 1997–1998, Економічну браму з муром у 1997) та Успенський собор Києво-Печерської лаври (2000); у 2002–2005 відтворено церкву Різдва Христового (всі — у м. Києві). За київським прикладом з 2000-х розпочалося успішне відтворення втрачених архітектурних пам'яток в інших містах: Кам'янці-Подільському Хмельницької обл. (Троїцька церква, 2006–2010), Одесі (Спасо-Преображенський собор, 2000–2005), Полтаві (Успенський собор, 2000–2004), Севастополі (Володимирський собор у Херсонесі, 2000–2004), Сімферополі (собор Св. Олександра Невського, 2003–2015), Яготині Київської обл. (Троїцький собор, 1999–2016). Упродовж 2000–2010 відтворено два великі історико-архітектурні комплекси доби Гетьманщини: Резиденція Богдана Хмельницького і Петропавлівська церква у м. Чигирині Черкаської обл. та Гетьманський замок у м. Батурині Чернігівської обл.

Досвід відтворення втрачених пам'яток оприявнив і певні негативні моменти. Серед них основним була заміна втрачених автентичних об'єктів їхніми сучасними копіями різної міри достовірності, що у перспективі загрожувало фальсифікацією культурної спадщини. Це потребувало осмислення на міжнародному рівні. Цьому присвячена розроблена за участю українських фахівців і ухвалена 24.10.2000 під егідою ЮНЕСКО «Ризька хартія про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини», в якій під реконструкцією розуміється відбудова втраченої пам'ятки і зазначено: «У виняткових випадках реконструкція культурної спадщини, втраченої в результаті стихійних чи спровокованих людьми лих, може бути прийнятною, коли для історії та культури відповідного регіону конкретна пам'ятка становить надзвичайну художню цінність, має символічне значення чи особливо важлива для збереження історичного середовища»; за наявних обмірів та відповідної історичної документації; за умови, що таке відтворення не спотворює середовище і не шкодить історичній забудові, та після проведення відкритих консультацій з уповноваженими органами та громадськістю. Тож відтворення (відбудова) окремих пам'яток, ключових для національної свідомості, — справа історично виправдана. При цьому слід дотримуватися наукових і пам'яткоохоронних пріоритетів, а саме: цінність автентичної пам'ятки є абсолютною, а відтвореної — відносною.

До переліку документальних пам'яток програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу» включено дві пам'ятки, одна з яких зберігається в Україні, а друга — в Україні, Білорусі, Литві, Польщі, Фінляндії й Росії. Перша — «Зібрання фонографічних записів єврейського музичного фольклору (1912–1947)», основу якого становлять матеріали етнографічної експедиції С. Ан-ського (1912–1914) та фольклорні записи М. Береговського (1929–1947). Пам'ятка знаходиться у відділі фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і включена до списку у

2005. Друга — «Архіви Радзивілів та Несвіжська бібліотечна колекція», що зберігається у згаданих вище шести країнах (українська частина — у Центральному державному історичному архіві України в м. Києві; пам'ятку включено до списку 2009).

ЛІТРАТУРА

1. <https://vue.gov.ua/>
2. <https://uk.wikipedia.org/>
3. <https://ciss.org.ua/>
4. <https://old.novadoba.org.ua/>
5. <https://nsku.org.ua/>

ЕТИЧНЕ Й ЕСТЕТИЧНЕ В КУЛЬТУРІ.
РЕЛІГІЯ ЯК СФЕРА КУЛЬТУРИ.
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК
НОВІТНЯ ФОРМА ІСНУВАННЯ КУЛЬТУРИ.

УДК: 372.82

РЕЛІГІЯ ЯК ГОЛОВНЕ ЯВИЩЕ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Ксенія ОЛЕКСИН

*Науковий керівник – Остап БІЛЕЦЬКИЙ, викладач кафедри
соціальної роботи, управління та суспільних наук,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Релігія-це віра, богослужіння та релігійні інституції, які їх здійснюють. Етимологію слова «релігія» можна тлумачити двоюко : як «зв'язок » людини з Богом і як « зв'язок» людини з нормою або системою доктрин [3].

Вважається, що релігія має загально людські цінності, включаючи моральну, соціальну і патріотичну функції; наполегливий заклик до єдності і миру між народами, викорінення війни, збройних конфліктів, міжнародного і внутрішнього тероризму і всіх форм насильства; велику релігійну літературу, архітектуру, скульптуру, живопис і музику видатних майстрів світового мистецтва на релігійну тематику; релігійні та благодійні акції, спрямовані на допомогу бідним, приниженим і скривдженим[1].

Релігійна свідомість індивідів складається з релігійної психології та ідеології, які є взаємопов'язаними, але все ж відносно незалежними рівнями. Певна система релігійних уявлень поєднується

з набором звичок, традицій, ідей, настроїв і почуттів, які є унікальними для колективу віруючих. Послідовна система ідей, яку пропагують релігійні організації, професійні богослови та служителі, називається релігійною ідеологією. Протягом історії релігія розвивалася за допомогою релігійної психології та ідеології, які виступали як будівельні блоки.

Найважливішим аспектом релігійної ідеології є теологія, яка охоплює економіку, політику, право, мистецтво та релігійну філософію. Теологія служить для формулювання доказів існування Бога і викладає систематизовані погляди на світ, місце людини в ньому і сенс існування[1].

По - перше, головна ідея всіх релігій це ідея Бога, як відображення абстрактної людини, а не розривно пов'язана з гуманізмом.

По - друге, глобальний гуманізм не заперечує всі існуючі віросповідання, національні традиції, звичаї та світогляди, а навпаки, передбачає їх і ґрунтується на них. Таким чином, коли йдеться про перспективи релігії, можна говорити лише про її еволюцію [3].

Однією з найважливіших функцій релігії є її світоглядна функція. Саме в цій функції релігії прагнуть створити власний образ світу, а також власні соціальні та гносеологічні схеми вдосконалення суспільного життя, визначити місце і роль людини в системі природиісуспільства[4].

Зміст релігійного світогляду — не божественний, а людський, або, краще сказати — суспільний, незважаючи на його фантастичність [3].

Релігія виконує регулятивну функцію. Як будь-яка інша сфера духовної культури, вона створює певну систему норм і цінностей, але специфіка яких полягає насамперед у збереженні й закріпленні віри у надприродне .Цьому завданню підпорядковані не

тільки культові дії, а й сімейно-побутові стосунки, система традицій і звичок [4].

Релігія асимілювала багато елементів загальнолюдської моралі. А оскільки, за словами Енгельса, Бог є абстрактним людським відображенням, то більшість релігійної моралі має не над природну, а людську і соціальну природу[1]

У висновку я хочу сказати, що релігію вважають одним із головних явищ духовної культури, оскільки вона впливає на багато сторін життя людини. Вона надає людям низку цінностей, моралі, традицій і ритуалів, які впливають на їхню поведінку, стосунки з іншими та погляди на світ. Вона відображається в мистецтві, літературі, архітектурі та інших проявах культури. Також впливає на світогляд людини і допомагає знайти відповіді на питання про походження світу, призначення людини, сенс життя. Крім того, релігія може об'єднувати людей у спільноти, даючи їм відчуття причетності та солідарності. Водночас це також може бути джерелом конфліктів і розколів, оскільки різні релігії можуть мати різні світогляди, мораль і етику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звонок, О. А. Релігійна культура як складова духовної культури людства. Гілея: науковий вісник, - 2013.-193-196 с.
2. Релігія в житті суспільства URL: <https://ua.osvita.ua/vnz/reports/relig/21066/>
3. Функції релігії. URL: <https://subject.com.ua/philosophy/osnovi/227.html>

УДК 172.2:371.134

**МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА РЯТУВАЛЬНИКА: ВИКЛИКИ
СЬОГОДЕННЯ**

Остан БЛЕЦЬКИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасне суспільство перебуває у фазі активних змін, які спричиняють неоднозначні, суперечливі наслідки для соціального розвитку. З однієї сторони, завдяки науково-технічним інноваціям, високотехнологічному виробництву, покращується якість задоволення людських потреб, але з іншої - в різних сферах життєдіяльності виникають кризові стани (екологія, економіка, національно-релігійні та соціально-політичні відносини); відбувається боротьба за ресурси, збільшується число терактів, міждержавних збройних конфліктів, точаться війни. Це у свою чергу зумовлює зростання надзвичайних ситуацій різного походження, рівень складності ліквідації яких є надзвичайно високим і ризиконебезпечним для рятувальників. Як зазначають В. Грицанюк та В. Логвиненко «з огляду на ризиконебезпечність аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, пов'язаних з ліквідацією лиха, зростає потреба у фахівцях професійна готовність яких передбачає не лише спеціалізовані профільні компетентності, а й особистісні якості та моральні мотиви, що спонукатимуть особу до такої діяльності» [7, с. 142]. Отже, для розв'язання цієї проблеми необхідно звернутись до моральної культури особистості рятувальника.

У науковій літературі поняття «моральна культура» тлумачиться досить широко і розлого: «цей феномен має велике смислове навантаження і є різноплановим, проте різні, на перший

погляд, визначення мають одні і ті ж засадничі ідеї» [6, с. 205]. Г. Васянович трактує моральну культуру, як позитивну духовну цінність, що передбачає систему моральних знань, норм, переконань, інтересів, а також комплекс практичних настанов: потреб, навичок, відносин, культурно-морального досвіду і безпосередньої поведінки [1, с. 21]. Специфіку та змістовне наповнення моральної культури визначає та надає мораль, яка слугує практично-оцінним способом відношення людини до дійсності, який регулює її життєдіяльність з позиції принципового протиставлення добра і зла [9, с. 21]. Досягнути високого рівня моральної культури може лише та особа, яка скрупульозно працює над собою і здатна засвоїти та залучити існуючі в сучасному суспільстві моральні цінності до моральної регуляції своєї життєдіяльності [5, с. 31]. Думку про значення морального самовдосконалення у формуванні моральної культури рятувальників підтверджують також Н. Вовк та Т. Кришталь [2].

З огляду на вимоги провадження професійної діяльності на моральних засадах, що викладені в Кодексі цивільного захисту [4] та Дисциплінарному статуті [3], професію рятувальника варто трактувати як покликання, яке формує здатність до діяльності незалежно від часових рамок несення служби чи обставин. Власне, морально-ціннісна система фахівця ДСНС є важливим фактором ефективного здійснення функціональних обов'язків. В цьому ключі значення моральної культури та деонтології, як вчення про належне, є беззаперечне [8]. Можна стверджувати, що якість та успіх професійної діяльності фахівців служби цивільного захисту значною мірою залежить від морально-ціннісних чинників. Отже, включення в підготовку здобувачів освітніх компонентів, що спрямовані на формування та вдосконалення моральної культури є вимогою професії рятувальника.

Служба цивільного захисту вимагає від свого кадрового складу самовіддано та наполегливо виконувати професійні обов'язки, що у свою чергу, значною мірою, залежить від моральної культури та

особистісних якостей фахівця. Відтак, підготовка здобувачів відповідних спеціальностей потребує вдосконалення в професійно-етичному напрямі. Для цього доречно ввести в освітні програми компоненти «Професійна етика та службовий етикет», «Деонтологія» а також подбати, щоб викладання профільних предметів мало гуманістичний контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г. П. Педагогічна етика: навч. посібник. / Вибрані твори: у 7 т. Т. 3.: Львів: Норма, 2015. 420 с.

2. Вовк Н. П., Кришталь Т. М. Моральне самоудосконалення особистості фахівця служби цивільного захисту шляхом розвитку рефлексивних умінь під час навчання у ВНЗ ДСНС України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки.* 2015. № 1. С. 51–69.

3. Дисциплінарний статут служби цивільного захисту: Закон України від 5 березня 2009 року № 1068-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-17#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

4. Кодекс цивільного захисту : прийнятий Верховною Радою України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 34–35. ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 11.10.2023).

5. Лаврецький Р., Мовчан І., М'якуш І. Професійна етика та етикет працівника ДСНС України : навч. посібник. Львів : «СПОЛОМ». 2013. 240 с.

6. Логвиненко В., Грицанюк В. Моральна культура соціального педагога в контексті педагогічної етики Григорія Васяновича. *Філософсько-педагогічний і духовно-поетичний досвід професора*

Григорія Васяновича: до 75-річчя від дня народження. Львів: ФОП Корпан Б. І., 2020. С. 203-209.

7. Логвиненко В.М., Грицанюк В.В. Морально-аксіологічні детермінанти професійної діяльності фахівців служби цивільного захисту. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць.* 2022. Вип. 86. С.142-145.

8. Логвиненко В.М., Костишин Е.І. Деонтологічні засади професійної діяльності фахівців ДСНС України. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 49. Том 1. С. 280-284.

9. Малахов В. Етика: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 384 с

УДК: 821.162.1

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ПОЗИТИВІСТІВ НА РОЗВИТОК ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Тетяна СТРЮК

Львівський національний університет імені Івана Франка

Беззаперечно, що 1864 рік сформував нову епоху в житті польського народу, тому виникла потреба розробити продуману програму виховання та навчання дітей, адаптовану до умов втрати політичного суверенітету після трьох поділів. На формування польської дитячої літератури вплинула народна література, яка передавалася усно з покоління в покоління. Натхнення черпали також переклади, скорочення, переробки та адаптації універсальних текстів європейської та вітчизняної літератури, адресованих дорослому читачеві, а також перших текстів європейської літератури, адресованих дітям [с. 7].

У 1880-х роках з появою творчості Марії Конопницької почався переломний момент в історії дитячої літератури [с. 1]. У 1892 році Марія Конопницька надіслала листа П. Стахевичу, ілюстратору своєї першої збірки поезій для дітей «Нове літо», в якому виклала свої погляди на твори для дітей. Викладені в цьому листі тези означали справжній прорив у раніше нудній і шаблонній дитячій літературі. Марія Конопницька писала: «Дитяча література діяла здебільшого у сфері дидактичної драми: казки та у сфері дидактичного епосу: оповідання про фантастичні чи важливі події. З казок діти дуже рано дізналися про боротьбу зла і добра, світла і тіні, правди і неправди; з розповідей вони дізнавалися про цілий ряд фактів, явищ, життєвих зв'язків, отримуючи таким шляхом великий запас життєвого досвіду, життєвої мудрості, готових правил, закономірностей, суджень, понять, думок, які відразу записували дуже чорно і дуже стисло те, що називали білою, порожньою сторінкою дитячої душі. І це було добре. І є добре. І завжди буде добре. Але й воно було, є і буде однобоким. Бо якщо й правда, що дитяча душа — «*tabula rasa*», то все-таки – це німа арфа, на яку добре, коли поезія рано доторкнеться. Тому що дитині потрібно не тільки знати і бачити; дидактизм, у якій би формі він не втілювався і під якою б формою не ховався, не вичерпує й не задовольняє тонких порухів дитячої душі, що прагне польоту, звуку, тону. Може, добре, коли до дитячої драми, до дитячого епосу приєднується дитяча поезія, сама поезія, яка без будь-якої дидактичної мети пробудить певні настрої в душі дитини, внесе гармонію в природну звучність її душі. «Це мій намір і про це я хотіла сказати Господу. Я не приходжу ні вчити дітей, ні розважати їх. Я приходжу з ними співати» [2, с.533].

Міжвоєнний період виявився справді переломним. За словами Р. Ваксмунд, «вже усталені психологічні тенденції і «педагогічні студії на рубежі XIX–XX століть вплинули на зміну характеру дитячої літератури від автократичної моделі бідермаєра до

педоцентричної моделі, ставлячи дитину та її світ у центр суспільства та культури» [6]. Таке ставлення стало результатом розвитку педагогіки та психології, які сприяли виокремленню відмінностей між дорослими та дітьми та зверненню уваги на їхні специфічні потреби. Саме ХХ століття було названо «століттям дитини» завдяки виходу в 1900 році книги шведського педагога Еллен Кі «Століття дитини» [7].

Danuta Mucha робить спробу представити позиції педагогів, що сформували основу педагогічної програми позитивізму у Варшаві та відігравали провідну роль у дискусіях щодо освіти [3]. Henryk Wernic (1829–1905) виходячи із філософії романтизму вважав любов домінуючим виховним принципом, а з іншого боку, під впливом ідеології варшавського позитивізму, він приймає необхідність стимулювати в учня ідею утилітаризму, користі для суспільства, інтерес до практичності. Adolf Dygasiński (1839–1902) пропагував філософію утилітаризму та соціальної солідарності. Такими мали бути завдання і цілі прогресивної школи, спрямованої на виховання нової людини, патріота і громадянина країни в душі соціальної та релігійної терпимості. Bolesław Prus (1847-1912) вважав, що освіта має базуватися на нових принципах, якими мають бути досконалість, щастя та корисність, і бути тісно пов'язані між собою. Турботу про власне щастя як цінність, вважав егоїстичною, і такою, що має бути замінена ідеалами волі, корисності та праці. Про справжнє моральне ставлення людини свідчить її участь у створенні національного багатства через залучення до професійної праці. Це має залежати від старанності, енергії та підприємливості. Письменник рішуче протестував проти поширеного в заможних родинах звичаю доручати виховання дітей няням та іноземцям. У цьому він бачив небезпеку відмови від функції виховання національної свідомості та обмеження виховання в душі патріотичних традицій [3].

Piotr Chmielowski (1848-1904) пропагував органічну працю, працю у основ, практицизм, соціальну солідарність, культ науки та освіти, обов'язки корисної праці для народу. Протидіючи руйнівним

виховним впливам русифікованої школи, письменник вважав домашнє навчання ефективною формою національної самооборони проти поліцейської системи в освіті, запровадженої лютим русифікатором Олександром Апухтїним [3].

Aleksander Świątochowski (1849-1936), якого називали гетьманом польського позитивізму, сформулював два принципи: ревізїонїзм по відношенню до існуючого суспільного ладу та пошук виховних методів, відповідних новим соціально-економічним відносинам, що склалися в Королівстві Польському. У програмному трактаті «Нові дороги» [4]. Świątochowski сформулював тезу про класову обмеженість виховання дітей і молоді, та окреслив основні завдання: 1. Батьки повинні приготуватися до ролі вихователів власної дитини. 2. Орієнтуватися в педагогічних знаннях. 3. Діяти систематично у вихованні дитини. Також педагог піднімав тему питання можливості отримувати освіту дівчатам [5].

Отже, позитивісти вірили у науковий підхід до виховання і вважали, що освіта і дитяча література повинні підпорядковуватися правилам наукового пізнання. Вони покладають акцент на розумовий розвиток дитини і навчання її об'єктивним знанням.

Вплив позитивістів на дитячу літературу проявився у використанні наукового матеріалу, фактів і логічних роздумів у творах для дітей. Замість фантастичних місць і персонажів, позитивісти пропонували реальне світоглядне середовище, де дітям демонструвалися реальні ситуації та приклади правильної поведінки. Головним завданням літературних творів став розумовий розвиток малюків та формування правильної моралі. Позитивістські погляди також вплинули на спосіб представлення головних героїв. Вони відображали ідеальну модель поведінки та працелюбності, котра потім служила прикладом для молодих читачів. Герої часто були персоналізовані, що допомагало дітям ідентифікувати себе з ними.

Однак, необхідно зазначити, що позитивістська педагогіка та її вплив на дитячу літературу мала певні обмеження. Зосереджування на розумовому розвитку може викликати відчуття неповноти розвитку інших аспектів особистості, таких як емоційний, соціальний та естетичний розвиток. Крім того, позитивізм не враховував індивідуальні особливості дітей і зводив їх до загальноприйнятих стандартів.

Таким чином, позитивістські педагогічні погляди, хоча й дали деякі цінні внески до дитячої літератури, але також мають свої обмеження, які треба враховувати при їхньому застосуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Brodzka A., Maria Konopnicka, w: *Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku, seria IV: Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu*, red. J. Kulczycka-Saloni, H. Markiewicz, Z. Żabicki, Warszawa 1965, t. 1.
2. List Marii Konopnickiej do Piotra Stachiewicza, za: J. Baculewski, Maria Konopnicka, Warszawa. 1978, s. 154-155.
3. Mucha Danuta. *Poglądy pedagogiczne pozytywistów na wychowanie młodego pokolenia*. *Kultura i Wychowanie* 3, 30-47. 2012.
4. Świętochowski A. (1874), *Nowe drogi. Wychowanie człowieka*. „Przegląd Tygodniowy”, no. 3, p. 20.
5. Świętochowski A. (1874), *Wychowanie klasy średniej*. „Przegląd Tygodniowy” no. 18, p. 218.
6. Waksmund R., *Od literatury dla dzieci do literatury dziecięcej*, Wrocław 2000, s. 191
7. Wojnarowska Aneta. *Kultura i literatura: o genezie i rozwoju polskiej literatury dla najmłodszych* / Aneta Wojnarowska. *Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej*. - 2015, T. 4, s. 71-80.
8. Wojnarowska A. *O genezie i rozwoju polskiej literatury dla najmłodszych*. *Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej*, Tom 4 (2015) s. 71-80

УДК 930.85(075.8)

ЕТИЧНЕ ТА ЕСТЕТИЧНЕ В КУЛЬТУРІ

Вікторія КОНОВАЛЕЦЬ

Національний лісотехнічний університет України

Тема етичного й естетичного у культурі є надзвичайно актуальною, вона впливає на мистецтво, медіа, освіту, суспільство і багато інше, і важливо враховувати обидва ці точки зору при створенні і сприйнятті культурних продуктів та явищ. Обидві ці галузі є невід'ємною частиною культурного життя, і їх розвиток та розуміння допомагають формувати сучасне суспільство. Етика та естетика взаємодіють між собою, а їх вивчення сприяє розумінню того, як ці аспекти впливають на людей та суспільство в цілому.

Культура – це життєва сила суспільства: історія, традиції, мистецтво, самобутність народу. Культура підвищує якість життя, концентрує соціальний досвід багатьох поколінь, тобто передає знання, навички, цінності та традиції від одного покоління до іншого. Саме культура робить людину особистістю. Культура – це засіб вираження творчості, формування індивідуальної самобутності та зміцнення відчуття себе в суспільстві. Культурний досвід – це можливості для дозвілля, розваг, навчання й обміну знаннями з іншими. Музеї, театри, виставки, концерти, кіно – все це об'єднує людей.

Етика – філософська наука, що вивчає мораль, суспільні норми поведінки. Етика визначає основні цінності, які важливі для певного суспільства чи культури. Ці цінності входять до культурної спадщини і впливають на структуру суспільства та спосіб мислення людей.

Етика сприяє створенню норм та моральних стандартів, які регулюють поведінку та взаємодію людей. Етика визначає, що вважається справедливим та несправедливим, і це впливає на процес розробки законів і їх застосування. Вона грає важливу роль в системах виховання та освіти, допомагає формувати характери та моральні цінності молодого покоління, навчаючи їх правильно визначати, що є добре та справедливо.

Етика є ключовим компонентом культури, яка формує цінності, норми та моральні стандарти, які визначають спосіб життя та взаємодії людей у суспільстві. Вона впливає на розвиток культури та сприяє побудові справедливого та морально стійкого суспільства.

Загалом, моральні норми і правила мають важливе значення для підтримки порядку, гармонії та розвитку суспільства

Слово "**естетика**" також має давньогрецьке походження і перекладається перш за все і переважно як чуттєве, почуттєве.

Естетика – це філософська наука, що вивчає природу естетичної свідомості, наука про прекрасне.

Естетика в контексті культури означає сприйняття та розуміння того, які стандарти краси та виразності діють у конкретній культурі. Це включає в себе способи, якими люди в певній культурі втілюють в життя різні форми мистецтва, музику, архітектуру, літературу, погляди на ідеальну зовнішність, створення та оцінку художніх творів, і навіть способи сприйняття природи та навколишнього середовища.

Краса, а саме естетичні аспекти, такі як архітектура, мистецтво, музика та дизайн грають важливу роль у формуванні національної ідентичності. Вони відображають культурні особливості та традиції, релігійні переконання та історію певної нації. Гармонійні кольори, музика, форми і композиції можуть зміцнювати настрій і покращувати якість життя. Естетика є і завжди була джерелом натхнення для творчості та інновацій. Вплив краси на культуру стимулює художній і технічний розвиток.

Отже, вплив краси на культуру є складним та багатограним. Вона не лише відображає культурні особливості, але і сприяє їхньому розвитку та трансформації. Краса у всіх її формах грає важливу роль у формуванні культурної спадщини та сприйняття суспільства.

Етика і естетика повстають філософськими науками, оскільки в них йдеться про внутрішні щодо людини явища і процеси, тобто вони визначають те, що пов'язане виключно із внутрішнім вибором людиною життєвої позиції, спрямованості своїх дій, способу життя.

Важливість збереження балансу між етичним та естетичним в культурі полягає в тому, що це допомагає створювати культурні продукти, які не лише естетично привабливі, але й спрямовані на важливі цінності та моральні принципи. Це сприяє розумінню та глибокому сприйняттю суспільства та сприяє збереженню глибокого гуманітарного зв'язку між людьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с.
2. 10 найвідоміших живописних робіт у світі [Електронний ресурс]/Режим доступу: <https://supportyourart.com/stories/10-najvidomishyh-zhyvopysnyh-robit-u-sviti/>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка

РОЛЬ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Софія МАНЬКО

*Науковий керівник - Роман Великий, доктор філософії, доцент
кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

У середині XVII ст. значної ваги в духовному житті українського народу набрала полемічно-публіцистична проповідь, яка переросла релігійні рамки і мала загальнокультурну та політичну цінність. Вона стала активним засобом впливу на населення. Найвідомішими представниками ораторського стилю цього часу були спудеї Києво-Могилянської академії, а потім її викладачі Лазар Баранович та Іоаникій Галятовський і проповідник Києво-Печерської лаври Антоній Радивиловський. Вихованців одного з кращих вищих навчальних закладів об'єднувала спільна мета – досягти престижності й самобутності рідного колегіуму і виправдати його надію особисто.

Протягом великої частини своєї історії, Києво-Могилянська академія була місцем формування духовної та культурної еліти. Випускники академії ставали вчителями, письменниками, діячами церковного життя та громадськими лідерами, вносячи великий внесок у розвиток української культури й освіти.[2]

Академія, заснована в 1632 році митрополитом Петром Могилою, відіграла величезну роль у розвитку української освіти та культурного життя, захисті прав і свобод православного населення України. Вона сприяла вивченню гуманітарних та наукових дисциплін, а також спричинила піднесення інтелектуального рівня української молоді. [1, с.944].

Випускники та професори старої Києво-Могилянської академії відіграли важливу роль в освітньому та професійному житті України. Багато хто з козацької старшини та гетьманів Запорізького козацтва навчалися в академії. До випускників зокрема належали: Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок, Іван Скоропадський та Іван Самойлович. [3] Академія надавала високоякісну освіту у гуманітарних та природничих науках, а також богослов'ї. За часів існування академії були видані численні навчальні посібники, релігійні тексти, що сприяло поширенню освіти серед населення. Академія відіграла ключову роль у розвитку православної церковної культури в Україні. Здобутки академії в богослов'ї вплинули на релігійне життя та поглибили знання священнослужителів.

Києво-Могилянська академія сприяла створенню та збереженню культурної спадщини, такої як рукописи, книги, художні твори, які мали велике значення для розвитку української писемності та культури. Академія також вплинула на політичний розвиток регіону, сприяючи вихованню кадрів, які відігравали роль в управлінні та державній службі. Була важливим центром для зустрічі різних культур і вірувань, сприяючи діалогу та обміну ідеями між різними групами. Знання та цінності, які були передані через академію, продовжують впливати на сучасне українське суспільство та його культурний розвиток.

Загалом, Києво-Могилянська академія має визначальне значення для життя українців у різні періоди її існування, адже не лише надавала високоякісну освіту та сприяла розвитку науки, а й вплинула на релігійну культуру, формування ідентичності та суспільного порядку. Її внесок у розквіт освіти, збереження культурної спадщини та поглиблення релігійного життя став важливим чинником в історії та культурному розвитку українського народу. Крім того, спадщина Києво-Могилянської академії продовжує

впливати на сучасне українське суспільство, будучи ключовим елементом формування національного ідентитету та освітньої традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія історії України: Т. 9. Прил – С / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2012. - 944 с.
2. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://visitukraine.today/>
Електронний ресурс. Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

УДК 378:37.091

РОЛЬ ЕТИКИ В СТВОРЕННІ ДОСТУПНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРОСТОРІВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Яна ЮСИП

*Науковий керівник – Остап БІЛЕЦЬКИЙ, викладач кафедри
соціальної роботи , управління та суспільних наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Інвалідність - це стан, коли фізичні, психічні чи соціальні обмеження ускладнюють здатність особи виконувати звичайні щоденні функції. Важливо створювати суспільство, яке дотримується принципів інклюзії та надає підтримку для повноцінного життя людей з інвалідністю.

Люди з інвалідністю - невід'ємна частина різноманіття суспільства, які заслуговують на повагу, рівні можливості та участь у всіх сферах життя. Важливо створювати середовище, що сприяє їхній інклюзії та забезпеченню дотримання їхніх прав [4].

Етика грає ключову роль у створенні доступних культурних просторів для людей з інвалідністю, оскільки вона визначає принципи справедливості, поваги та рівності. Забезпечення доступності включає у себе розуміння потреб різних індивідів та намагання зменшити фізичні, соціальні та культурні бар'єри. Етичні принципи допомагають забезпечити, що кожна особа, незалежно від інвалідності, може повноцінно брати участь у культурному житті.

Етика для людей з інвалідністю означає визнання їхнього гідного ставлення, поваги до їхніх прав і потреб. Це також включає в себе забезпечення рівних можливостей, уникання дискримінації та створення умов для повноцінної участі в суспільстві. Етика взаємодії з людьми з інвалідністю ґрунтується на принципах справедливості, рівності та взаємоповаги. Етика у формуванні доступних культурних просторів для людей з інвалідністю, вимагає врахування потреб різних груп і визначення, як можна забезпечити їм повноцінний доступ до культурних заходів. Це означає не лише створення фізично доступних місць, але й усунення стереотипів та побудову включної культурної сцени, що відображає різноманіття та повагу до всіх членів суспільства. Етика щодо людей з інвалідністю включає в себе повагу до їхнього гідності, незалежності та права на повноцінне життя. Важливо враховувати їхні потреби та дозволяти самовираження в умовах, що відповідають їхнім можливостям. Етика також вимагає уникання стереотипів та дискримінації, сприяння інклюзивності та створення умов для активної участі людей з інвалідністю в різних сферах життя. Вона визначає для людей з інвалідністю взаємовідносини та ставлення в суспільстві. Вона важлива, оскільки допомагає забезпечити повагу до їхньої гідності, розуміння їхніх унікальних потреб та надає можливість брати участь в різних аспектах життя без стигми чи обмежень. Етичне ставлення сприяє формуванню інклюзивного суспільства, де кожна людина, незалежно від своїх можливостей, відчуває себе повноцінною та захищеною [3].

Доступні культурні простори для людей з інвалідністю включають в себе фізичну доступність та врахування різноманітних потреб аудиторії. Це може включати рампи, ліфти, адаптовані туалети, а також спеціальні служби для людей із сенсорними або руховими обмеженнями. Крім того, важливо розглядати аспекти, які стосуються доступу до інформації, такі як підписи для глухих, аудіодескрипції для слабозорих та інші адаптації, що забезпечують повноцінну участь у культурних подіях для всіх. Культурні простори для людей з інвалідністю повинні бути призначеними для всіх, забезпечуючи доступ та комфорт для різних індивідуальних потреб. Це включає в себе адаптацію фізичного середовища, таку як рампи і пандуси, а також забезпечення можливості взаємодії з культурними засобами через технології або спеціальні послуги. Важливо також розглядати елементи доступу до інформації та взаємодії, забезпечуючи субтитри та інші засоби для полегшення участі у культурних подіях для всіх груп інвалідності. Головна ідея полягає в тому, щоб створити інклюзивне середовище, де кожен може насолоджуватися культурними подіями, незалежно від своїх можливостей чи обмежень.

Способи вирішення щодо етики культурних просторів для людей з інвалідністю:

- Інклюзивний підхід- це забезпечення доступності та врахування потреб різних індивідів;
- Консультація зі спільнотою – це врахування думок та досвіду осіб з інвалідністю при плануванні та створенні просторів.
- Посилення свідомості – включає в себе проведення освітніх заходів для громадськості та працівників культурних установ з питань інвалідності та етики.
- Створення політик інклюзії – це визначення чітких правил та стандартів, які гарантують рівні умови для всіх.

- Співпраця з організаціями - взаємодія з організаціями, що представляють інтереси людей з інвалідністю, для забезпечення конструктивного внеску.

- Постійний моніторинг та оновлення - періодична перевірка та модифікація просторів для врахування змін у потребах і технологіях [1].

Ці заходи спрямовані на створення етичних, інклюзивних та справедливих культурних просторів для всіх.

Таким чином етика відіграє важливу роль у створенні доступних культурних просторів для людей з інвалідністю, визначаючи принципи справедливості, поваги та рівності. Забезпечення інклюзії та врахування різноманітних потреб сприяє створенню середовища, де кожна особа може вільно та повноцінно взаємодіяти з культурою. Етичний підхід передбачає консультацію зі спільнотою, освіту суспільства, розробку інклюзивних політик і постійний моніторинг, створюючи таким чином простори, які відзначаються взаємоповагою та рівністю усіх їх користувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гамрецький І.С. Інтеграція людей з особливими потребами у суспільство як прояв ціннісного і толерантного ставлення до людей / І.С. Гамрецький, О. В. Столяренко, // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2012. – № 9. – С. 27-39.

2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально- методичний посібник/ Кол. авторів: Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2017. – 128 с.

3. Іванчук М.Г. Інтегративний характер формування етичних якостей

особистості. Педагогіка і психологія. 2010. № 1. С. 66 – 72.

4. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник / за заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. / кол. авторів : Байда

Л., Красюкова-Еннс О, Буров С., Азін В, Грибальський Я., Найда Ю. – К., 2012. – 216 с.

5. Купина М. Виховуємо етичні почуття. Освітнянин. 2007. № 4. С. 18–19. 40.

6. Кравченко О. О. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: погляд у минуле та перспективи сьогодення / О. О. Кравченко / 2017. – С. 31–34.

7. Остролицька Л.І. Соціальна робота з дітьми та молоддю з інвалідністю: міфи та українська реальність / Л.І. Остролицька // Педагогічний посібник 2012. – Вип. 16. – С. 242 – 247.

8. Про становище людей з інвалідністю в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, Держ.установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». – К., – 2008. – 200 с.

УДК 821.521-312.1.09"18/19"М.Огая:176

СЕКСУАЛЬНІСТЬ ЯК (НЕ)КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ "VITA SEXUALIS" МОРИ ОГАЯ)

Андрій ДУЛЬЧАК

Львівський національний університет імені Івана Франка

Література здавна є таким унікальним і специфічним об'єктом, для якого майже не існує меж у висвітленні всеосяжності людського буття. Тема лібідо та його виявів – надзвичайно ласий шматок для письменників, що намагаються розгадати цю складну енігму й подати її розгадку на сторінках своїх творів.

Водночас культура як явище є багатогранним континуумом, який уміщає в собі надбання різних феноменів, доволі часто навіть метафізичних, що є результатами втілення людського духу, й одним із таких сміливо можна вважати людську сексуальність. Світлана

Діденко та Ольга Козлова тлумачать сексуальність як «статеву чуттєвість, пов'язану із задоволенням статевого потягу, тобто вона є характеристикою усього, пов'язаного із статевим життям» [2]. Утім, це явище, яке хоч і є іманентним людській психофізіології, усе ж його не можна просто «одірвати» від функціонування на рівні соціального конструкту.

Феномен сексуальності прагнули осмислити не тільки психологи, психіатри та фізіологи, а й літератори. Морі Огай, видатний та шанований японський письменник, написав окремий роман, присв'ячений темі лібідо – «*Vita Sexualis*» (з лат. – «Сексуальне Життя»), який побачив світ 1 серпня 1909 року.

Написання цього тексту було тісно пов'язане з поширенням культурно-естетичного руху натуралістів. Олена Левицька зазначає, що Морі Огай, хоч і визнавав натуралістичну літературу наближеною до реального життя, проте засуджував натуралістів за те, що вони підміняють її голою фактографією, позаяк змальовування духовної сутності людини є важливішим, ніж копіювання зовнішньої форми [3, с. 63]. Твердження дослідниці свідчить, що сам автор вступив у конфлікт із цією культурною реалією свого часу: його незгода стала імпульсом для написання роману «*Vita Sexualis*».

У свій твір Морі Огай інтегрує в художній манері різні рефлексії над аспектами життя, які пов'язані зі становленням сексуальності пана Канаї – допитливого й ерудованого професора та викладача філософії. «*Vita Sexualis*» за своєю формою є его-романом, у якому головний герой вирішує на папері описати процес становлення власної сексуальності задля усвідомлення того, чи «нормальним» є його лібідо, чи ні. Кожна глава має власну назву: від «*Коли мені було 6...*» до «*Коли мені був 21...*», пропускаючи деякі роки життя, у яких, імовірно за все, не траплялося чогось такого, що стосувалося б предмету його дослідження.

Тим, що породило його сумніви, була популяризація натуралістичного руху й відповідно такого типу літератури. Шідзука Канаї акцентує свою увагу на тому, що *«...кожного разу, коли він читає натуралістичний роман, то помічає, що автор ніколи не втрачає можливості використати кожен подію повсякденного життя, щоб репрезентувати свого героя, пов'язаним із сексуальним бажанням, а також те, що самі ж критики визнавали ці романи як ті, що точно змальовують життя»* [1, с. 29].

Також його цікавило, чи ця репрезентація сексуального аспекту життя була правдивою. Він замислювався, що міг відрізнятись від інших: бути фритідним – із відхиленням від норми у прояві сексуальних бажань. Рух натуралістів спричиняв нерозуміння: чи то вони еротоманіяки, чи то він має понаднормово холодне лібідо, через що Шідзука Канаї вважав себе «не таким». Морі Огай показує, що внаслідок зовнішніх факторів, а також чужої для внутрішнього світу головного героя культурної складової, створюється конфлікт, який призводить до появи інтенсивних сумнівів та пригнічення. Відтак автор привертає увагу читача до проблематики розбіжності між лібідо індивідуально-психічним і соціокультурним уявленням про те, якою повинна бути людська сексуальність.

Нерозуміння самого себе переслідувало головного героя впродовж довгих літ його життя. Дитиною він зазнавав насмішок зі сторони інших, бо в силу свого віку й виховання не був обізнаний навіть в особливостях людської анатомії. Це добре видно в епізоді, коли чоловік згадує, як уперше побачив малюнок еротичного змісту в домі однієї вдови. Увагу хлопця привернули дві жінки старшого та молодшого віку, які розглядали незнайому йому книжку. Його цікавість зосередилася на незвичному малюнку, який йому показала вдова, а також спитала, що він бачить на ньому. Тоді він ще не знав, що чоловічий статевий орган на зображенні був зовсім не ногою, як він тоді висловився. Зіштовхнувшись із шаленою порцією насмішок та реготу зі сторони жінок, він отримав негативний і неприємний

осадок, що для ще зовсім малої та несформованої дитини могло мати наслідок уже в дорослому житті. Згодом ще малий Шідзу стикається з іншими ситуаціями, які хоч за своє динамікою були короткими та неінтенсивними, проте все-таки відклалися в спогадах героя як такі, що зараз заслуговують його уваги: насмішки старого діда, бо хлопчик не знав, чим «займаються дорослі, коли той спить», або той випадок, коли він уперше побачив голе тіло дівчинки його віку. Для малого Шідзу «брудні» розмови, які той чув від незнайомих чоловіків на фестивалі чи від наймита з покоївкою, здавалися вкрай огидними. Шалену відразу він також відчув і тоді, коли його ледь не згвалтували в гуртожитку, що, без сумнівів, закарбувалося хлопцеві в пам'яті.

Навіть уже в дорослому віці панові Канаї важко згадувати про ніч, коли він займався сексом із господаркою дому для ойран – японських повій. Аж до цього віку він зовсім не знав себе, у той час, коли для інших питання їхньої сексуальності було відкритим.

Розділом, яким головний герой завершує свою оповідь, стають події, які стосувалися двадцять першого року його життя: *«...Містер Канаї знав, що він не є хворим. Він не був імпотентом. Зазвичай люди дають волю звірові свого сексуального бажання, якого тримали на прив'язі, і час від часу сідлають його, допоки не опиняться в «Долині Руїни». Він же приборкав свого звіра й контролював його»* [1, с. 181-192]. До чоловіка прийшло усвідомлення, що серед інших він не є «неправильним». Саме тому він вирішує не показувати свого рукопису синові, бо не знає, чи це рішення буде правильним, та як саме воно може вплинути на малого.

Пан Канаї був із тих людей, для кого слова «любов» та «секс» означали дещо інше, відмінне від загальної перцепції. Крім того, він зрозумів, що лібідо – це психічна енергія «життя», яка має різноманітні моделі проявів, а бажання статевого контакту є лише одним із них. Головний герой усе своє життя прожив у нерозумінні того, чому тема сексу аж настільки хвилює інших людей. Ще малому

хлопцеві йому не пояснювали багатьох моментів «дорослого життя», і весь процес дослідження цих тем для нього відбувався на емпіричному досвіді, при якому головний герой ловив у свій бік насмішки, непорозуміння чи байдужість. Шідзука Канаї зрозумів, що сексуальний потяг може бути й без кохання – і це щось таке тваринне в людях, що не має жодного стосунку до духовної сторони людських почуттів.

Урешті-решт «*Vita Sexualis*» є прикладом роману, який показує, що сексуальність функціонує на рівнях психічному та соціокультурному, а відтак здатна перебувати в опозиції й породжувати нерозуміння, сумніви та страхи. Головний герой дійшов висновку, що історія з його лібідо є такою ж «правильною», як і нова соціокультурна течія. Ці два явища можуть співіснувати одне з одним, але при цьому відрізняться. Конфлікт, який виникає через дифузю зовнішнього феномена у внутрішній світ людини, насамперед спричинений нерозумінням себе, а вже потім якоїсь культурної одиниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mori O. *Vita Sexualis* / transl. by Ninomiya K., Goldstein S. North Clarendon: Tuttle Publishing, 2001. 188 p.
2. Діденко С., Козлова О. Психологія сексуальності. Академвидав: Київ, 2009. 304 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/80569-11-predmet-psihiolog-seksualnost.html>
3. Левицька О. Становлення сексуальності головного героя у романі Морі Огая. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2012. С. 63-64.

УДК 323.269

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Христина ПАРАЩАК

Львівський національний університет імені Івана Франка

Ключові слова: електронні підручники, освітній процес, заклад вищої освіти.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення та реформування системи освіти вважається використання інформаційних технологій (ІТ), що забезпечує подальше удосконалення освітнього процесу, його доступність та результативність.

Одним із шляхів впровадження ІТ є розроблення та використання електронних підручників (ЕП). Значення їх використання з роками зростає, що пояснюється можливостями більш наочно передавати навчальний матеріал. Електронні підручники в освітньому процесі суттєво впливають на результативність проведення занять, підвищення зацікавленості студентів до навчання та їх сприйняття навчального матеріалу.

Сучасні дослідження свідчать про те, що електронні підручники дають можливість зробити освітній процес більш доступним та ефективним. Однак існують проблемні моменти такі як відсутність фізичного книжкового варіанту: деякі студенти можуть відчувати відсутність традиційного паперового підручника як проблему, оскільки вони можуть відчувати більшу зосередженість і комфорт при роботі з книгою на папері. Відволікання від Інтернету: змога підключитися до Інтернету під час використання електронних підручників може призвести до

відволікання студентів на соціальні мережі та інші розваги. Технічні проблеми: технічні неполадки, такі як проблеми з інтернет-з'єднанням або несправність пристроїв, можуть заважати нормальному навчанню. Оплата: деякі електронні підручники можуть бути платними, що становить фінансове обмеження для студентів.

Здійснення теоретико-практичних досліджень і розробка стратегій реалізації потенціалу електронних підручників в освіті є актуальним завданням, спрямованим на покращення освітнього процесу та забезпечення якості освіти. Дослідження побудоване на основі методів огляду наукової літератури.

У Положенні про електронний підручник, яке затверджено Міністерством освіти і науки України в 2018 році, проголошено, що «е-підручник – електронне навчальне видання із систематизованим викладанням навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію» [1].

Електронні підручники стали необхідною складовою сучасної освіти, і їх розвиток впливає на освітній процес ЗВО. Цифрові підручники можуть забезпечити навчальний контент засобами мультимедіа: відео, анімації та віртуальної реальності. Вони також мають інтерактивні функції, які дозволяють студентам навчатися відповідно до здібностей та потреб. [2].

Електронні підручники надають студентам і викладачам низку переваг, але також вимагають уваги до питань доступності та безпеки.

По-перше, електронні підручники роблять навчання більш доступним та гнучким.

Студенти можуть мати доступ до матеріалів в будь-який час та з будь-якого місця, використовуючи комп'ютери, планшети або смартфони. Це особливо корисно для дистанційного навчання, яке стало більш поширеним після появи COVID-19. Викладачі можуть

надавати додаткові ресурси, відео та інтерактивні завдання для підтримки пар, роблячи навчання більш захопливим і ефективним.

По-друге, електронні підручники дозволяють зменшити витрати на друк та доставку паперових підручників. Це робить освіту більш сталою з екологічної точки зору, оскільки зменшує використання паперу та вплив на навколишнє середовище. Крім того, електронні підручники можуть бути оновлені та змінені швидше, ніж традиційні друковані версії, що означає, що учні завжди матимуть доступ до актуальної інформації.

З іншого боку, розвиток електронних підручників також вносить свої виклики і питання. По-перше, існують проблеми доступності, оскільки не всі студенти мають доступ до сучасних технологій чи швидкого Інтернету. Це може призвести до нерівності в освіті, коли деякі студенти залежать від паперових підручників, тоді як інші користуються перевагами електронних ресурсів.

Крім того, існують питання щодо безпеки та приватності даних студентів. Зберігання особистої інформації та навчальних даних на електронних пристроях може стати об'єктом атак хакерів, і необхідно вдосконалити системи захисту.

Розвиток електронних підручників відкриває нові можливості для навчання та сприяє більшому доступу до знань. Проте, важливо вирішувати питання доступності та безпеки, щоб забезпечити, що всі студенти можуть скористатися перевагами цих інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство освіти і науки України наказ від 02.05.2018, №440, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24 травня 2018 р. за № 621/32073 Про затвердження Положення про електронний підручник [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18.#Text>

2. S.Jang, "Study on service models of digital textbooks in cloud computing environment for SMART education", International Journal of u-and e-Service, Science and Technology, vol. 7, no.1, pp. 73-82, 2014.

УДК 330.52:004

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА КУЛЬТУРНИЙ ІНТЕРНЕТ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Юлія МАЦУЛА

*Науковий керівник - Мачинська Н.І. доктор педагогічних наук,
професор*

Львівський національний університет імені Івана Франка

Цифрова трансформація стала неодмінним процесом у сучасному світі, який безперервно впливає на всі аспекти нашого життя. Один із найважливіших аспектів цифрової трансформації полягає в її впливі на культуру та суспільство. Інтернет, безперечно, є центральним гравцем у цьому процесі, створюючи нові можливості для спілкування, створення контенту та виразу культурних цінностей. У цій публікації ми пропонуємо аналіз взаємозв'язку між цифровою трансформацією та культурним Інтернетом, визначення ролі Інтернету у формуванні культурної ідентичності та розвитку масової культури, а також – виклики та перспективи, пов'язані з процесом цифровізації.

Одним з ключових аспектів впливу цифрової трансформації на культуру є зміна способів формування та виразу культурної ідентичності. Інтернет створює можливості для інтерактивного спілкування та обміну інформацією між різними культурними групами. Він допомагає користувачам відкривати нові культури,

розуміти різницю та виражати свою власну культурну ідентичність. [1]

Згідно з М. Кастеллсом (1996), Інтернет створює можливість для "гібридної культурної ідентичності," де люди можуть відзначити свою приналежність до декількох культур одночасно. Це сприяє більшому розумінню та спілкуванню між різними культурними групами. Інтернет також впливає на масову культуру та створює нові підходи до створення та споживання контенту. Це призводить до виникнення нових культурних явищ, таких як інтернет-меми, вірусні відео та інші популярні тенденції.

Хоча цифрова трансформація відкриває безліч можливостей для культурного розвитку, вона також створює виклики та проблеми.

Цифрова трансформація полягає в інтеграції цифрових технологій в усі сфери суспільства. Ця трансформація розширює можливості доступу до інформації та сприяє глобалізації культури. Інтернет стає основним інструментом для здійснення цієї трансформації, створюючи платформу для обміну ідеями, творчості та культурним виразом. Інтернет надає можливість розширити свою культурну ідентичність та взаємодіяти з різними культурними спільнотами. Він створює майданчик для обміну досвідом, традиціями та мовами, що сприяє розвитку культурного розмаїття. [3] Також, інтернет допомагає зберегти культурні надбання та вивчати історію та культуру різних народів.

Зростають і виклики, пов'язані з цифровою трансформацією та культурним Інтернетом. Це включає в себе питання приватності, цифрового розриву, дезінформації та залежності від технологій. [2] Щоб забезпечити сталу та збалансовану цифрову культуру, необхідно знайти шляхи вирішення цих викликів.

Цифрова трансформація та Інтернет здійснюють суттєвий вплив на культуру та суспільство. Вони відкривають нові можливості для виразу культурної ідентичності, розвитку масової культури та

культурного обміну. Однак разом із цими можливостями ідуть виклики, такі як збільшення часу, витраченого в онлайн-середовищі, та питання щодо приватності. Для подальшого розвитку цифрової культури необхідно знаходити баланс між нововведеннями та збереженням культурних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко, В. (2020). "Культурна дипломатія в умовах цифрової трансформації: український досвід." Київ: Інститут зовнішньої політики.
2. Павленко, В. (2018). "Культурна політика в умовах цифрової трансформації: виклики і можливості для України." *Культурологічний вісник*, 4(12), 78-91.
3. Кравець, Л. (2017). "Цифрова трансформація культурних інститутів в Україні." *Культурологічний аналіз*, 8(2), 57-68.
4. Головка, О. (2021). "Культурний Інтернет як майданчик спілкування: досвід України." *Інтернет та суспільство*, 14(3), 59-72.

УДК 316.454

МОВА, ЯК ВПЛИВ НА СПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗУМІННЯ, У СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА: АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНИХ ЗАСОБІВ У НОВИНАХ, РЕКЛАМІ, ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Володимир ПЕРТАХІЯ

Науковий керівник – Надія САЛАМІН, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Засоби масової інформації (ЗМІ), мас-медіа (англ. mass media) — різновид медіа, орієнтований на одночасне передавання інформації великим групам людей. Це поняття вперше з'явилося у 90-ті роки ХХ століття в англomовній науковій літературі. Сутність медіа тексту як продукту масової інформаційної діяльності та масової комунікації полягає у вираженні конкретної інформації з метою впливу на громадську думку та переконання.

Американський дослідницький центр Pew провів дослідження згідно якого більшість жителів тепер отримують новини з веб-сайтів та соціальних мереж, таких як Facebook, Twitter, Instagram, Tumblr, Reddit, LinkedIn, YouTube, Snapchat і Vine. У звіті дослідницького центру «Pew», Джеффри Готфрід і Еліза Ширер вказали що люди, які використовують соціальні медіа для новин, все ще використовують традиційні медіа, такі як телебачення та газети, але вже не в такій кількості як раніше. [5]

Але чому ми більше користуємось англomовними джерелами ЗМІ та у чому полягає їхня унікальність?

Згідно з дослідженнями, близько 2-ох мільярдів людей розмовляють англійською мовою. Англійська мова найпоширеніша, найпрогресивніша та найбагатша у світі мова, за розмірами словникового запасу. Англійська мова— використовується як засіб міжетнічного спілкування в певній сфері діяльності, та давно стала мовою дипломатичних відносин, міжкультурної комунікації, туризму, науки, економіки, медицини, журналістики, інженерії, інформаційних та нанотехнологій. У свою чергу, всі ці сфери людської діяльності яскраво відображаються в засобах масової інформації.

Видатний англійський мовознавець, Алан Белл у праці «Approaches to Media Discourse» зазначає, що визначення медіа тексту виходить за рамки традиційного погляду на текст як на послідовність слів. Воно є значно ширшим і включає голосові та звукові параметри, візуальні образи, тобто медіа тексти втілюють технології, які

використовуються для їх створення та поширення. Саме тому, тема вивчення інформаційних іноземних медіа текстів є актуальним.

Однією, зі складових глобальної комунікації стали публіцистичні тексти. А такі відомі медіаресурси, як BBC World, Euronews, National Geographic, Discovery Channel, CNN, Sky News завойовують довіру і прихильність все більшого кола телеглядачів та читачів по всьому світу, які бажають отримувати доступ до достовірної інформації, якісного і перевіреного контенту.

До прикладу, публікація науково – популярних статей, різної тематики в Інтернет- ресурсі BBC, має свій статут та дуже багато правил, які проходять статті перед опублікуванням:

- Збирати матеріал, використовуючи першоджерела
- перевіряти факти та статистику, виявляючи важливі застереження та обмеження
  - перевіряти автентичність документальних доказів та цифрових матеріалів
  - підтверджувати твердження та звинувачення, зроблені дописувачами;
  - зважувати, інтерпретувати та контекстуалізувати твердження, включаючи статистичні твердження – зазначається у вказівках редакцій BBC. [6 , п. 3.3.1]

Щодо контенту створеного звичайними користувачами , то у правилах наголошується: «Контент, створений користувачами, викликає особливі проблеми. Ми не повинні вважати, що матеріал є точним, і, залежно від того, як ми плануємо його використовувати, повинні вжити розумних заходів для перевірки даних. Ми повинні подбати про те, як ми використовуємо будь-які матеріали, які могли бути надані членом лобістської групи або будь-ким, хто зацікавлений у цій історії, а не незацікавленим стороннім спостерігачем. Ми повинні забезпечити, щоб контент, створений користувачами, був чітко ідентифікований» [6, п. 3.3.10]. Безпосередньо, через такі

правила та детальні перевірки щодо опублікування статей в інтернет - ресурсі ВВС, дає змогу, вважати ресурс ВВС, одним з найбільш достовірних джерел інформації у світі.

Джерела ЗМІ та різні медіа групи в написанні своїх статей та публікацій для більшого охоплення аудиторії використовують клікбейт та графони. Завдяки клікбейту автори змушують глядчів звертати увагу на публікації та переходити по посиланню, а графони допомагають презентувати інформацію більш імпульсивно та емоційно, так що люди починають вірити іноді навіть у повну маячню.

Наприклад, у статі - **«Ukrainians are preparing for the end of the world in 2012, and experts call Armageddon delusional»**, яка з'явилась на сайті такої відомої в Україні програми як «ТСН». Назва звучить дуже небезпечно та лячно, тому люди ,аби переконатися достовірності інформації переходять на дане посилання, в якому насправді пишеться щось неможливе, без жодного наукового підтвердження:

«What the Earth does not predict: a collision with the mysterious planet Nibiru, and rain from asteroids, and powerful magnetic storms caused by a solar flare, which in turn will be caused by a parade of planets. And they also predict the passage of our planet through the galactic "zero strip", which will generally cause total silence and complete darkness for several days.»

“Чого тільки не віщують Землі: і зіткнення з таємничою планетою Нібіру, і дощ з астероїдів, і потужні магнітні бурі, спричинені спалахом на сонці, який у свою чергу буде викликаний парадом планет. А ще пророкують проходження нашої планети через галактичну "нульову смугу", що взагалі спричинить тотальну тишу і повну темряву на декілька днів”.[8]

Та науковці, у цій ж статті, спростовують інформацію щодо ймовірності кінця світу:

"Nothing will come close to the Earth, and accordingly, we will not collide with anything. If such a possibility existed, we would know about it for sure," said Gennadiy Marchenko, an employee of the Kharkiv Astronomical Observatory.

"До Землі нічого не наблизиться, і відповідно, ми ні з чим не зіткнемося. Якби така ймовірність існувала, ми б точно про це знали", - переконаний співробітник харківської астрономічної обсерваторії Геннадій Марченко.[8]

Проаналізувавши різноманітні дослідження, щодо впливу мови на сприйняття та розуміння, у сучасних мас-медіа, можна зробити висновок, що кожен з авторів статей, публікованих в різноманітних Інтернет – ресурсах, має свою специфіку, стиль та концепцію щодо написання різноманітних статей та публікацій. За допомогою, яких представлена ними інформація привертає увагу багатьох людей та швидко поширюється світом. А отже, людина у ХХІ столітті, яка людина оточена великою кількістю різносторонніх мас-медіа, стає не лише споглядачем, а й активним фігурантом нестримного процесу змін, розвитку та соціокультурних зв'язків. А англomовний текст, як засіб міжнародного спілкування, передбачає вивчення мови як динамічної системи, яка занурюється в потенційну модифікацію всіх ресурсів та реагує на лінгвокультурні вимоги сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малиніна М. ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МЕДІАТЕКСТІВ. Медіатекст у сучасному комунікативному дискурсі ЗБІРНИК ТЕЗ. 2020. С. 42–45. URL: <https://mku.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Zbirnyk-tez-2020-2021-Mediatekst-ostannij.pdf>.

2. Саламін Н. Особливості аналізу і перекладу науково-популярної статті (за матеріалами ресурсу BBC). Мовний простір

сучасного світу: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених. 2023. С. 190–194.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7d4d713-fb01-418f-9e77-ab8d43fed681/content>

3. Copy of Royal Charter for the continuance of the British Broadcasting Corporation. Presented to Parliament by the Secretary of State for Culture, Media and Sport by Command of Her Majesty December 2016 Study Finds Most Americans Get News from Social Media <https://learningenglish.voanews.com/a/most-americans-get-news-from-social-media/3352165.html>

4. English V. L. Study Finds Most Americans Get News from Social Media. *Voice of America*. URL: <https://learningenglish.voanews.com/a/most-americans-get-news-from-social-media/3352165.html>

5. Lustig B. R. Can English remain the 'world's favourite' language?. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-44200901>

6. Section 3: Accuracy - Guidelines. *BBC - Home*. URL: <https://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/accuracy/guidelines>

7. The BBC. URL: <https://www.bbc.com>

8. The TSN. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kinec-svitu-2012.html>

УДК 008(477):004

**УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

Максим ШМЕГА

Науковий керівник – Юлія ШЕВЦІВ викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У роки інформаційної революції і поширення інтернету, українська культура зазнала значних змін у способах сприйняття, виробництва та розповсюдження культурних вражень. Загалом, інформаційні технології великою мірою змінили способи взаємодії людей з культурними явищами та вплинули на формування культурної ідентичності. Важливо враховувати як позитивні, так і негативні аспекти цього впливу та розвивати стратегії для збереження та підтримки української культури в цифровому віці. Виділяємо деякі ключові аспекти цього впливу:

– Зміни в способі спілкування. Інформаційні технології, зокрема соціальні мережі та месенджери, змінили спосіб, яким люди спілкуються між собою. Це створило нові форми вираження, які іноді вплинули на мовну культуру та використання сленгу та аббревіатур.

– Вплив інтернету на доступ до культурних ресурсів. Інтернет став великим архівом культурних знань і ресурсів. Він надав можливість доступу до літератури, музики, фільмів та інших видів мистецтва з усього світу. Це сприяло глобальному обміну культурними цінностями та збагаченню української культури новими ідеями та впливами.

– Соціальні мережі та їх вплив на культурні цінності. Соціальні мережі стали важливим інструментом для вираження поглядів та впливу на громадську думку. Вони допомагають поширювати ідеї, активізувати громадянську позицію та обговорювати культурні питання. Однак це також вносить певний ризик, оскільки соціальні мережі можуть сприяти поширенню недостовірної інформації та фейків [1, с. 124].

Загалом, інформаційні технології великою мірою змінили способи взаємодії людей з культурними явищами та вплинули на

формування культурної ідентичності. Важливо враховувати як позитивні, так і негативні аспекти цього впливу та розвивати стратегії для збереження та підтримки української культури в цифровому віці.

Завдяки інформаційним технологіям та розвитку цифрових інструментів, збереження культурної спадщини стало більш доступним та ефективним завдяки процесу діджиталізації. Цей процес включає в себе створення цифрових копій артефактів, а також їх доступність через онлайн-ресурси та електронні музеї [3, с. 94].

Діджиталізація культурних артефактів: Багато музеїв, архівів та культурних установ активно працюють над процесом діджиталізації своїх колекцій. Це дозволяє створити цифрові копії цінних артефактів, таких як рукописи, картини, фотографії та інше. Ці цифрові ресурси можуть бути доступні для дослідження та вивчення як в Україні, так і за кордоном, що сприятиме поширенню національної культурної спадщини.

Електронні музеї та архіви: Інтернет технології дозволили створити віртуальні музеї та архіви, де користувачі можуть вивчати культурну спадщину онлайн. Такі електронні ресурси дозволяють широкому загалу ознайомитися з українською культурою, а також взяти участь у віртуальних екскурсіях та навчальних програмах. Збереження візуальної та аудіо-спадщини: Крім документів та об'єктів мистецтва, цифрові технології дозволяють зберегти візуальну та аудіо-спадщину. Музеї можуть створювати цифрові архіви картин, скульптур і аудіозаписів музики, що робить ці твори доступними для дослідження та освіти [5, с. 32].

Важливо враховувати, що діджиталізація культурної спадщини має свої виклики, такі як забезпечення безпеки та збереження цифрових архівів, а також питання права доступу до цих ресурсів. Проте взаємодія між інформаційними технологіями та культурною спадщиною відкриває безліч можливостей для збереження та популяризації багатой української культури в

цифровому віці.

Мова відіграє ключову роль у формуванні культурної ідентичності та збереженні національної культурної спадщини. Українська мова є важливим атрибутом національної культури та ідентичності використання мов в онлайн-середовищі: Інтернет надав можливість розповсюджувати інформацію та висловлювати думки на різних мовах. Українці активно використовують українську мову в соціальних мережах, блогах, форумах та інших онлайн-платформах для спілкування та обговорення культурних питань [2, с. 162]. Це допомагає зміцнювати позицію української мови в цифровому просторі. Збереження мовної чистоти соціальні мережі можуть представляти виклики щодо збереження мовної чистоти та правильності мовлення. Завдяки інформаційним технологіям, можливо вивчати та популяризувати нашу мову як національний скарб. Це важливо, особливо в умовах війни, глобалізації та інтернаціоналізації.

Загалом, інформаційні технології надають можливість зберегти і підтримати українську мову як важливий аспект культурної спадщини але важливо розвивати освітні та мовні ініціативи, щоб забезпечити збереження мовної чистоти та підтримку української мови.

Українська культура знаходиться під впливом інформаційних технологій, і це призводить як до викликів, так і до можливостей [4, с. 69].

Під викликами мається на увазі:

Глобалізація і русифікація тобто інтернет та масові медіа великою мірою сприяють глобалізації культури, що може призвести до домінування російської культури та нав'язування певних стереотипів щодо братніх народів і спрощення нашої багатогранної культури шароварщиною. Українська культура повинна зберігати свою унікальність та відмінність від загальних тенденцій.

Цифрова анабіоза: Величезна кількість інформації, що доступна в інтернеті, може призвести до того, що певні традиційні культурні аспекти стають менш важливими. Наприклад, церква може бути замінена електронним варіантом, недавно створеною платформою «eЦерква» адже електронна церква (ецерква) доступна з будь-якого місця, де є доступ до інтернету. Це особливо зручно для людей, які живуть далеко від церкви або не можуть часто відвідувати її. А такі тенденції можуть погано вплинути на українську культуру та традиції.

Інформаційні технології дозволяють поширювати українську культуру по всьому світу. Українські фільми, музика, література та інші види мистецтва можуть легко дістатися до аудиторії за кордоном, сприяючи культурному обміну. Інформаційні технології дозволяють формувати спільноти, що об'єднують зацікавлених в культурі людей. Соціальні мережі, форуми та інші онлайн-платформи створюють можливість для обговорення та популяризації української культури. Інформаційні технології дають митцям та культурним діячам нові можливості для виразу та творчості. Вони можуть створювати мистецтво, літературу та інші види культурних виразів, використовуючи цифрові засоби, що раніше були недоступні. Загалом, інформаційні технології можуть бути як викликом, так і можливістю для української культури. Важливо ретельно розглядати цей вплив і розробляти стратегії для збереження та розвитку української культурної ідентичності в умовах цифрового світу.

Інформаційні технології суттєво впливають на українську культуру, створюючи як виклики, так і можливості. Цифрова ера розширює можливість доступу до культурних ресурсів та надає змогу поширювати українську культуру на світовому рівні. У той же час, інформаційні технології вимагають заходів для збереження мовної та культурної чистоти, а також для забезпечення унікальності української культурної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриненко Т., Якименко І. Інформаційні технології в культурології: сучасний стан та перспективи розвитку. *Культура наукова*. 2016. 2(92), 122-125 с.
2. Левченко О. Цифрова культура та інформаційні технології: взаємодія і вплив. *Сучасні проблеми публічного управління*. 2018. 10(2), 159-167.
3. Попович І. В. Інформаційні технології як чинник впливу на культуру та спільність. *Гуманітарні науки. Історія, філософія, політологія*. 2017. 27, 92-96.
4. Толкова О. Цифрова культура: виклики та можливості для українського суспільства. *Молодь і ринок*. 2020 3(169), 66-74.
5. Шевченко Л. Культура в умовах глобалізації та інформаційних технологій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Журналістика*, 2019. (82), 29-36.

УДК 008.2:007

ІНФОРМАЦІЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ РЕСУРС СТАЛОГО РОЗВИТКУ Й ПОСТУПУ КУЛЬТУРИ

Єлизавета КРОПИВА

Національний лісотехнічний університет України

У сучасному світі, який постійно видозмінюється, інформація стала найціннішим і найвпливовішим ресурсом сталого розвитку й культурного поступу суспільства. Вона має силу формувати суспільства, стимулювати економічне зростання, розширювати можливості людей та формувати соціокультурний простір у цілому. Інформація відіграє життєво необхідну роль у різних

сферах суспільства, включаючи освіту, управління, економіку та комунікацію.

Актуальність запропонованої теми полягає, передусім, у тому, що сучасний світ стоїть на порозі інформаційної революції, яка визначає спосіб нашого життя, роботи та взаємодії. Розширення доступу до інформації та розвиток інформаційних технологій стають ключовими факторами не лише соціально-економічного розвитку, але й соціокультурного прогресу. А сучасні проблеми, такі як зміна клімату та забруднення навколишнього середовища, особливо в умовах війни, потребують комплексних рішень, які базуються на доступній та надійній інформації. «Вона в свою чергу відіграє фундаментальну роль у сприянні сталому розвитку. Це забезпечує обізнаність, полегшує моніторинг, сприяє прозорості та співпраці та спонукає ринкові сили до стійкості. Використовуючи силу інформації, суспільства можуть приймати обґрунтовані рішення, які збалансовують економічні, соціальні та екологічні міркування» [2, с. 5].

По-перше, інформація дає нам точні дані про стан різних аспектів сталого розвитку. Це дозволяє нам відстежувати прогрес у досягненні наших цілей та оцінювати ефективність наших зусиль. Озброївшись інформацією, ми можемо визначити проблемні області та зосередити зусилля на їх вирішенні.

По-друге, інформація сприяє прозорості та підзвітності в зусиллях щодо сталого розвитку, що в свою чергу дозволяє зацікавленим сторонам оцінювати ефективність компаній та урядів у їхніх зусиллях щодо сталого розвитку. Це стимулює бізнес та організації до впровадження позитивних змін і сприяє створенню сталого суспільства. Крім того, інформація може спонукати ринкові сили до сталого розвитку. Споживачі все частіше шукають інформацію про екологічний і соціальний вплив продуктів і послуг. Такий попит на інформацію спонукає підприємства застосовувати

стійкі практики та надавати прозору інформацію про життєвий цикл своїх продуктів [1, с. 18]. Так само доступ до інформації про стійкі технології, варіанти фінансування та нормативно-правову базу допомагає підприємцям та інвесторам приймати обґрунтовані рішення, які сприяють сталим інноваціям та економічному зростанню [1, с. 12].

Також інформаційні технології трансформують суспільний прогрес. Вони революціонізують комунікацію, демократизують освіту, покращують охорону здоров'я та розширюють участь громадян в управлінні. Громадяни тепер мають більше можливостей брати участь у політичному процесі та бути почутими, тим самим сприяючи більш доступному та представницькому управлінню. Однак попри цього важливо вирішити проблеми, які супроводжують швидкий розвиток технологій, щоб забезпечити використання переваг інформаційних технологій на благо суспільства.

Не можна не згадати, що сталий розвиток є глобальною відповідальністю за задоволення потреб теперішнього покоління без шкоди для майбутнього і в ньому ключову роль відіграє інформація. Доступ до інформації допомагає нам розуміти навколишній світ і приймати зважені рішення. Розробка політики на основі обґрунтованих рішень та підвищення рівня інформаційної грамотності є важливими факторами досягнення сталого розвитку й формування збалансованого культурного поступу. Інформаційні технології також сприяють співпраці та обміну знаннями між зацікавленими сторонами, залученими до сталого розвитку. Це дає змогу окремим спільнотам і організаціям ділитися ідеями, найкращими практиками та отриманими досвідами. Такі інформаційні платформи, як бази даних, спільноти та онлайн-мережі, створюють можливості для співпраці, дозволяючи зацікавленим сторонам працювати разом для досягнення спільних цілей та давати змогу більш популяризувати відповідне питання. Таким чином, інформація стає

надзвичайно важливим ресурсом для досягнення сталого розвитку й формування культурного поступу суспільства.

Підсумовуючи все вище зазначене у роботі, варто зацентувати увагу на тому, що інформаційні технології впливають на соціальний прогрес, сприяючи сталому розвитку та зміні поведінки людства. Вони є головним рушійним фактором у підвищенні обізнаності щодо сталого розвитку та екологічних практик, сприяють обміну ідеями та передовою практикою і покращують участь громадян у соціокультурному процесі. Інформаційні технології стають потужним інструментом для досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя населення як у економічному, так і культурному вимірах. Проте головним викликом для нас сьогодні є не лише у тому, щоб мати доступ до інформації, як це було раніше, але й уміти правильно аналізувати, використовувати та діяти на основі даних, які отримуємо звідусіль. Тільки завдяки цьому суспільство зможе рухатися до більш сталого та справедливого майбутнього для самих себе та прийдешніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adoption of green finance and green innovation for achieving circularity: An exploratory review and future directions: ISSN: 1674-9871 / Agrawal Rohit, 2021.
2. Multi-Stakeholder Partnerships in the Post-2015 Development Era: Sharing knowledge and expertise to support the achievement of the Sustainable Development Goals. New York, 2015. 36 с.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Діана РЕПЕЦЬКА

*Науковий керівник – Наталія МАЧИНСЬКА, доктор педагогічних
наук, професор*

Львівський національний університет імені Івана Франка

Цифровізація професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є актуальною темою через стрімкий перехід до цифрового суспільства. Про це свідчать окремі фактори, такі як: збільшення обсягу інформації, розвиток сучасної цивілізації, цифровізація багатьох галузей нашого суспільства тощо. Однак в стані війни, дана проблема набуває особливої актуальності. Заклади вищої освіти, які займаються підготовкою майбутніх учителів початкової школи, з початком карантинних обмежень, здійснюють освітній процес у дистанційній формі. Дистанційне навчання – «індивідуалізований процес набуття умінь, знань, навичок та способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [3, с. 75].

Першочергова перевага дистанційного навчання полягає у можливості самонавчання, навчання «без обмежень», тобто, незалежно від просторових та часових поясів, від вікових обмежень чи фізичних можливостей. Відповідно до цього, можна окреслити окремі фактори: «розгортання українського сегменту, його насичення адаптованими інформатично-цифровими засобами та

національними цифровими освітніми ресурсами; забезпечення громадян якісним мережним доступом до цифрових освітніх ресурсів задля подолання «цифрової нерівності» у різних регіонах України, міській і сільській місцевості; опанування цифрової грамотності населення та формування цифрових компетентностей учасників освітнього процесу, осучаснення та розроблення методик навчання; формування цілісної національної політики, вдосконалення законодавчої і нормативно-правової бази цифрової трансформації та цифровізації освіти» [2, с. 105].

Науковці Липська Л.В. та Герлянд Т.М. виокремлюють чотири фактори, що «впливають на ефективність впровадження цифрових інструментів у освітній процес та дають можливість повністю використовувати онлайн-простір: майбутні кваліфіковані фахівці повинні набувати нових навичок та компетенцій, які дозволяють їм повною мірою скористатися дивідендами цифрових технологій; освітні програми повинні оперативно реагувати на зміни у суспільстві та ринку праці; заклади професійної (професійно-технічної) освіти мають стати простором проєктування та пілотування реформ, спрямованих на забезпечення можливості використовувати переваги цифровізації у суспільстві; необхідно використовувати цифрові інструменти для створення нових освітніх просторів з метою підвищення доступності та якості надання освітніх послуг» [1, с. 18].

Виокремлюють основні напрямки цифровізації освіти: створення навчального цифрового середовища, цифрових освітніх ресурсів, зростання дистанційних форм навчання. Однак, серед переваг цифровізації виділяють і проблемні сторони цифровізації педагогічної освіти:

– ризик надмірної технологізації освітнього процесу, втрати освітою гуманістичного складника;

– недостатню психологічну готовність викладачів до активного застосування цифрових технологій, ризик дезорієнтації та зниження мотивації;

– ризик зниження активності та навіть певної ізоляції педагогів, які не оволоділи цифровими навичками достатньою мірою;

– ризик дегуманізації майбутніх учителів, безсистемного сприйняття інформації, зниження їхніх інтелектуальних здібностей, рівня концентрації уваги та пам'яті, втрати здатності до професійної творчості, аналізу, самостійного формулювання висновків;

– розвиток соціального егоїзму особистості через зниження чутливості до результатів своєї діяльності та діяльності інших [4, с. 58].

Підсумовуючи, можна сказати, що цифровізація професійної підготовки вчителів початкової школи повинна спиратись на інноваційні форми та методи. Навчання вчителів має будуватись за індивідуальним освітнім маршрутом, застосовуючи сучасні технології та засоби навчання, співпрацю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герлянд Т.М., Липська Л.В. Перспективні напрями професійної підготовки майбутніх фахівців з використанням цифрових технологій навчання. Управління якістю підготовки фахівців в умовах цифрової педагогіки: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції, м. Харків, 22–23 грудня 2021 р., 117 с.

2. Дерев'яно Д. Я. Шляхи модернізації фахової підготовки учителів початкової школи на сучасному етапі цифровізації освітнього процесу. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: " Педагогічні науки", (2), 102-108.

3. Ігнатенко О. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи в умовах цифровізації освіти. Відповідальні редактори, 75.

4. Стойка, О. Я. Особливості цифрової трансформації професійної підготовки вчителів в Україні. Збірник наукових праць «Педагогічні науки», (102), 54-61.

УДК 37.013.2

СТЕМ-ОСВІТА В ПРОФЕСІЙНІЙ КУЛЬТУРІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Анна ІВАНІВ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

З розвитком новітніх технологій соціальне життя стрімко розвивається. Це викликає виникнення нетипових ситуацій, а також необхідність їх швидкого вирішення. Сучасні практики соціальної роботи, як і фахівці інших галузей, повинні вміти, в умовах обмеженого часу або наявних перешкод, приймати правильні рішення; володіти такими компетентностями, які передбачають гнучке мислення, уміння знаходити та аналізувати необхідну інформацію, здатність швидко реагувати та вирішувати проблеми, приймати зважені рішення, пропонувати та розвивати нові ідеї, бути креативним у роботі тощо [4, с.11]. Це вимагає нових освітніх підходів, зокрема застосування STEM-освіти (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics). Підготовка, яка базується на STEM-освіті передбачає інтегроване навчання в міждисциплінарному та прикладному напрямках та орієнтована на розвиток основних компетентностей, що в майбутньому має

забезпечити потреби суспільства в добре підготовлених фахівцях. На думку сучасних дослідників фахівці соціальної роботи повинні бути готові до здійснення інноваційної діяльності з високим ступенем міждисциплінарності та елементами технологічності, тобто мати риси STEM-фахівця [2]. В розвитку STEAM-діяльності, як зазначають І. Найдюк, О. Козарь та Т. Рейс важливу роль відіграють інтерактивні методи навчання. Такі методи активно залучають здобувачів в освітній процес, стимулюють креативність, пробуджують інтерес до науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики [3]. Відповідне використання комплексу інтерактивних методів (діалог, диспут, метод проєктів, case-study, дискусія, групова презентація, тренінг, ін) функціонально забезпечує досягнення позитивного результату у підготовці фахівця соціальної роботи [1].

З огляду на сучасні вимоги до соціальної роботи як професії, можна стверджувати, що сьогодні STEM-підхід, який базується на використанні інтерактивних методів навчання, є необхідною умовою фахової підготовки соціальних працівників. Його застосування сприятиме формуванню готовності до вирішення комплексних практичних проблем; здатності до самостійних рішень, ефективної взаємодії з колегами та клієнтами, ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г., Логвиненко В. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Т. 68. С 85–93.

2. Логвиненко В.М. Значення STEM-освіти у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців соціальної роботи. *STEM-освіта: науково-практичні аспекти та перспективи розвитку сучасної системи освіти : матеріали всеукраїнського науково-*

педагогічного підвищення кваліфікації, 18 жовтня – 26 листопада 2021 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С.147-150.

3. Найдюк І. С., Козарь О. П., Рейс Т. Т. Роль інтерактивних методів навчання в процесі розвитку міжнародної STEAM-діяльності. *Академічні візії*. 2023. №. 23. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/582/540>

4. Hrytsaniuk V., Lohvynenko V. The specifics of social workers training in Ukraine. *Čo prinieslo sociálnej práci 100 rokov? Minulé a súčasné podoby sociálnej práce. 8.ročník Košických dní sociálnej práce. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej vKošiciach*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Vydavateľstvo ŠafárikPress. 2020. P. 10-14

УДК 378.016:373.55

РОЗВИТОК СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Міхаел ЄВЧАК

*Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
Магістрант 1-го курсу освітньої програми 035 Філологія (Українська мова і література)*

Розвиток словникового запасу учнів є важливою складовою їхньої мовної компетенції та загального когнітивного розвитку.

Є три типи словникового запасу:

– активний (знаємо і активно використовуємо ці слова в нашій мові);

– пасивний (знаємо, але в мові практично не використовуємо);

– зовнішній (невідомі нам слова) [1].

Неабияку роль відіграє збільшення словникового запасу при вивчення мови, особливо, у школах з угорською мовою навчання. Ось кілька причин чому це важливо:

1. комунікація

Збільшення словникового запасу дозволяє людям виражати свої думки, ідеї та почуття більш точно та різноманітно.

2. Навчання

Добрий словниковий запас полегшує навчання в різних предметах, особливо в мовах, літературі та гуманітарних науках. Розуміння і використання специфічних термінів і понять допомагає учням краще освоювати новий матеріал і вдосконалювати свої навички.

3. Самовираження

Добре розвинений словниковий запас надає людині можливість краще висловлювати свої почуття та ідеї, що важливо для самовираження та самовизначення.

На шляху розвитку словникового запасу також відіграють важливу роль дидактичні ігри. На уроках української мови словниковий запас розвиваємо в учнів за допомогою саме цих ігор, адже, вважаємо, що це найефективніший спосіб. Ось кілька завдань, які використовуємо:

При вивченні дієслів, що виражають дію, рекомендую гру «Хто як пересувається?»

людина (ходить);

птах (літає);

кінь (скаче);

риба (плаває).

Гру «Хто як їсть?»

собака (гризе);

курка (дзьобає);

корова (жує).

Гру «Що можуть робити ці тварини?»

Собака (кусається, грає, гавкає, сторожить)

На домашнє завдання пропонуємо учням ідентичні завдання, які ми виконували на уроці. Наприклад, що робить: миша, вовк, ведмідь, орел? Учні записують це завдання з підібраними дієсловами в зошит та випишують всі слова у словник. Після вивчених слів пишемо словникову роботу.

При вивченні іменників записуємо слова на дошку, а учням потрібно згрупувати їх. Наприклад: *пірамідка, дзига, кубики* – іграшки; *вовк, засць, білка, ведмідь* – дикі тварини; *суниця, лохина, смородина, малина* – ягоди; *кішка, собака, кролик* – свійські тварини.

При виченні мови, нові слова можна порівняти з будівельними матеріалами, що формують основу будь-якої мови. Навчання мови без слів подібне спробі побудувати будинок без цеглин: воно стає практично неможливим або надзвичайно обмеженим.

Слова створюють конструкцію мови, яка служить не лише для вираження наших думок, але й для розуміння світу навколо нас. Вони структурують наше сприйняття, дозволяючи нам розмовляти, читати, писати та розуміти інших людей.

Словниковий запас – це не тільки купа окремих слів, але і їхнє сполучення, синоніми, антоніми, фразеологізми, які взаємодіють між собою та надають можливість точніше виражати свої думки, сприймати чужі ідеї та збагачувати своє мовне висловлювання.

Отже, словниковий запас – це ключовий компонент будь-якої мови, а їхнє вивчення є основою успішного оволодіння мовленням та розумінням мови в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний ресурс, режим доступу: http://psychologis.com.ua/slovarnyy_zapas.htm – дата звернення 10 листопада 2023 р.

УДК [378.245:364](410)

СУЧАСНІ ТRENДИ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Роксолана БЛИЗНЯК

Науковий керівник – Емілія КОСТИШИН, кандидат історичних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

З кожним роком вимоги до професійної підготовки соціальних працівників зростають, що викликано модернізацією вищої освіти, соціально-економічними змінами в суспільстві, збільшенням кількості груп клієнтів, які потребують професійної допомоги. Підготовка фахівців у закладах вищої освіти неможлива без визначення змісту професійної діяльності майбутнього спеціаліста та загальних і спеціальних компетентностей випускників спеціальності «Соціальна робота». Відповідно до Класифікатора професій «соціальний працівник» відноситься до розділу професіоналів, що передбачає виконання професійних завдань, які полягають «у збільшенні існуючого фонду (обсягу) знань, застосуванні певних концепцій, теорій та методів для розв'язання певних проблем...» [1]. Така діяльність передбачає серйозну теоретичну та практичну підготовку спеціалістів у закладах вищої освіти України. Серед спеціальних (фахових) компетентностей виділяють здатності до аналізу та оцінки соціально-політичних процесів; психічних властивостей, станів і процесів, процесів становлення, розвитку та

соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади; проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів тощо. Тож майбутній фахівець соціальної роботи має володіти знаннями з психології, соціології, політології, медицини, менеджменту, юриспруденції та інших дисциплін, що показує мультидисциплінарність даної професії. Через це професійна підготовка соціальних працівників також має здійснюватись комплексно.

Сьогодні можна спостерігати потребу в соціальних працівниках не тільки у сфері соціального захисту населення, а у бізнес-структурах, громадських організаціях, що говорить про універсальність цієї професії. Особливістю професійної підготовки фахівців соціальної сфери сьогодні – відсутність єдиного підходу цієї підготовки у закладах вищої освіти. Трендами у підготовці фахівців є тенденції щодо впровадження нових активних методів підготовки майбутніх фахівців. Звертаючись до досвіду Львівського державного університету безпеки життєдіяльності при підготовці соціальних працівників застосовують такі форми організації навчального процесу, як тренінг та ділові ігри при викладанні курсів «Практикум з соціальної роботи», «Методи та технології соціальної роботи», «Основи консультування», «Соціальна робота з різними групами клієнтів». Як індивідуальні завдання, здобувачі вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» залучаються до створення соціальної реклами та проектів, розробки програм роботи з різними групами клієнтів, укладання соціальних паспортів, підготовки презентацій та рефератів.

У процесах глобалізації, інформатизації та диджиталізації суспільства особливу роль відіграють навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. Налагодження тісних взаємовигідних контактів з клієнтами – отримувачами соціальних послуг, партнерами, державними та громадськими організаціями неможливе без знань основ публік релейшинз (PR-діяльність). Сьогодні PR-діяльність включає в себе сукупність різних практик. Це – управління

іміджем компанії, прес-посередництво, івент-діяльність, корпоративні комунікації, що спрямовані на формування відносин фахівець-клієнт, фахівець-фахівець, фахівець-групи громадськості. І тому освітньо-професійні програми мають передбачати освітні компоненти «Основи паблік рілейшинз», «PR-технології в соціальній роботі», «Інформаційні технології в соціальній сфері» тощо.

У сучасному глобальному світі сформувалася он-лайн соціальна робота, що активно застосовується у «профілактичній роботі щодо запобігання різним захворюванням, формування здорових звичок тощо; надання дистанційних консультаційних послуг; проведення тренінгів, вебінарів та інших навчальних заходів; дослідження (он-лайн опитування клієнтів, представників цільових груп, нарративні дослідження); реалізацію програм адвокації, захисту прав конкретних людей або цільових груп» [2]. Такі навички здобувачі вищої освіти можуть набути при вивченні освітніх компонентів «Соціологія», «Лобіювання та представництво інтересів», «Правові засади соціальної роботи» тощо.

Соціальні виклики й ризики українського соціуму потребують від фахівців соціальної сфери інноваційного мислення, професійної гнучкості, комплексних практико орієнтованих компетенцій, що забезпечать переорієнтацію майбутніх соціальних працівників на нові сфери соціальної роботи.

Перед закладами вищої освіти, що готують майбутніх соціальних працівників, стоїть завдання навчити надавати всебічну допомогу, супровід у питаннях соціальної та професійної адаптації, роз'яснення прав і пільг, надання консультацій щодо соціальних виплат, роз'яснення обов'язків держави, місцевих органів влади щодо забезпечення соціального захисту. До завдань соціального працівника також належить надання порад і підтримки представникам окремих груп суспільства (військовослужбовцям; внутрішньо переміщеним особам; особам, які потрапили у складні життєві обставини) і членам їхніх родин у подоланні фінансових, економічних та соціальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Класифікатор професій ДК 003:2010 від 28.07.2010 р. № 327. *Держспоживстандарт України.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>
2. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: схвалено сектором вищої освіти Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України протокол № 19 від 23.11.2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>

УДК 372.8:811.161.2

ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Яна НЕБИТКО, Адріана ДУФИНЕЦЬ

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Охорона культурної спадщини залишається найбільш проблемним напрямом діяльності у сфері культури, оскільки її об'єкти – визначні місця, будівлі, комплекси, а також території, водні та інші об'єкти, інше природне, природно-антропогенне або створене людиною, все, що донесли до нашого покоління цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність – найвразливіше щодо зовнішніх деструктивних впливів і досить часто знаходяться на перетині протилежних інтересів держави як головного суб'єкта збереження культурної спадщини,

громадських організацій та рухів, які зацікавлені у цьому, з одного боку, та суб'єктів господарчої діяльності – з іншого. Водночас інституційне і правове забезпечення збереження культурної спадщини України має певні недоліки, які негативно позначаються на пам'яткоохоронній діяльності.

Державна система управління охороною культурної спадщини була суттєво дезорганізована Законом України № 5461 від 16 жовтня 2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України». Внаслідок чого замість одного центрального органу у сфері культурної спадщини з'явилося декілька, а на обласному, районному, міському рівнях згадка про окремі органи охорони культурної спадщини взагалі зникла.

Зазвичай, більшість областей України мають підрозділи, що відповідають за охорону культурної спадщини, і ці підрозділи функціонують в складі управлінь або департаментів культури, культури і туризму, культури і мистецтв тощо відповідних державних адміністрацій. Однак є виняток: Київська міська державна адміністрація має окремий департамент охорони культурної спадщини. Більшість цих підрозділів підпорядковані керівництву відповідних державних адміністрацій та підзвітні Міністерству культури України. Слід зауважити, що в Львівській і Херсонській областях ці підрозділи включені до складу департаменту (управління) архітектури та містобудування та підпорядковані Міністерству регіонального розвитку (Мінрегіону). У багатьох

обласних державних адміністраціях існують від одного до чотирьох спеціалістів,

які відповідають за охорону культурної спадщини. З урахуванням процесу децентралізації державного управління та

великого обсягу повноважень, які покладаються на пам'яткоохоронні підрозділи в обласних державних адміністраціях відповідно до Закону "Про охорону культурної спадщини", потреба в збільшенні кількості фахівців стає очевидною. Те ж стосується і районних державних адміністрацій. Серед обов'язків органів охорони культурної спадщини обласних державних адміністрацій є представлення пропозицій центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, щодо включення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. За даними Міністерства культури, в Україні існує близько 130 тисяч об'єктів культурної спадщини, проте у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України внесено лише 7% з них, і лише 9% з цих об'єктів мають затверджені зони охорони. Також до обов'язків органів охорони культурної спадщини обласних державних адміністрацій входить визначення зон охорони об'єктів місцевого значення, які становлять більшість (приблизно 8/9 від загальної кількості). Ця ситуація наочно підтверджує, що для ефективного виконання лише цих двох із багатьох повноважень, передбачених Законом "Про охорону культурної спадщини," потрібно багато більше кваліфікованих працівників, ніж доступно наразі. Це особливо важливо, оскільки повільний процес реєстрації об'єктів у Державному реєстрі нерухомих пам'яток є однією із причин втрат в галузі пам'яткозбереження. Незареєстровані об'єкти фактично залишаються без належного правового захисту та постійно знаходяться під загрозою руйнування чи спотворення, так само, як і об'єкти без затверджених зон охорони. Відсутність спеціалізованих органів охорони культурної спадщини на рівні місць часто розглядається як одна з ключових проблем у цій сфері, як зазначено в Концепції державної політики щодо реформування сфери охорони нерухокої культурної спадщини.

Часто виникає суперечність між інтересами збереження культурної спадщини та інтересами забудовників та інших учасників економічної діяльності. Ця суперечність виявляється не тільки через порушення або маніпуляції чинним законодавством, але й шляхом внесення змін до нього, спрямованих на створення обмежень для діяльності з охорони пам'яток та наукових досліджень. Наприклад, в Україні були прийняті Закон № 3038 від 17 лютого 2011 року "Про регулювання містобудівної діяльності", який виключив статтю 9-1 "Наукова археологічна експертиза" з Закону "Про охорону археологічної спадщини". Це призвело до втрати визначення цієї процедури, яка передбачала погодження археологічних досліджень та втручань в археологічні об'єкти. Також були внесені зміни до Закону "Про архітектурну діяльність", які послабили контроль щодо проектної документації на будівництво об'єктів, розробленої з урахуванням містобудівних умов та обмежень забудови земельних ділянок. Ці зміни зменшують регулюючу роль органів охорони культурної спадщини в процесі будівництва.

21 лютого 2018 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, згідно з якою «Проектна документація на нове будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт у межах історичних ареалів населених місць розробляється з урахуванням вимог затвердженого в установленому законом порядку історико-архітектурного опорного плану», відповідно до якої, має розроблятися уся проектна документація на нове будівництво в історичному ареалі міста. Чи не одні з небагатьох позитивних змін на думку фахівців. Розробка і затвердження історико-містобудівних обґрунтувань відзначалася значною корупційною складовою, а їх застосування сприяло спотворенню первісного вигляду багатьох історичних місць у населених пунктах, оскільки наголос в них робився саме на «принциповій можливості будівництва» і не завжди з належним врахуванням «традиційного характеру середовища». За словами Міністра культури України Є. Ніщука, історико-містобудівні

обґрунтування «в пам'яткоохоронній сфері називали чи не найбільш корумпованим елементом, спрямованим на руйнування історичного середовища»

На жаль, сьогодні практично не існує ефективних механізмів суворого покарання за порушення Закону "Про охорону культурної спадщини", такі як доведення пам'яток до аварійного стану чи їх знищення, будівництво в охоронних зонах і подібні дії. Штрафні санкції не завжди є ефективними, оскільки порушники закону завжди можуть вирішити цю проблему, сплачуючи штрафи відповідно до статті 44 Закону "Про охорону культурної спадщини", які становлять від тисячі неоподатковуваних мінімумів до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів. Ці суми, у порівнянні з величиною фінансів, які задіяні у великих будівництвах та очікуваними прибутками, можуть виглядати несуттєвими для забудовників. Додатково, існує неузгодженість між Законом "Про охорону культурної спадщини" і Кримінальним кодексом України, згідно зі статтею 298 останнього, "Умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин – караються штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, обмеженням волі на строк до трьох років, позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого". Зрештою, існують численні способи ухилення від вимог діючого законодавства, про що свідчать історії всіх публічних суперечок та конфліктів, включаючи ті, про які було сказано вище. Система збереження культурної спадщини є критично важливою для гуманітарної політики держави. Проте вона потребує оптимізації та удосконалення, оскільки розподіл функцій між різними органами виконавчої влади не завжди ефективний. Щоб забезпечити кращий контроль та координацію, необхідно створити єдину систему охорони

культурної спадщини та централізований орган, який би керував цим процесом.

До цього центрального органу виконавчої влади та його підпорядкованих структур мають входити питання формування та реалізації державної політики у сфері охорони культурної спадщини, а також взяти на себе відповідальність за дослідження, реставрацію, збереження і використання пам'яток. Також важливо подолати негативні наслідки законодавчих змін, які обмежили повноваження органів охорони культурної спадщини та дослідницькі можливості науковців, і відновити захист об'єктів культурної спадщини. Система обліку об'єктів культурної спадщини потребує суттєвого удосконалення, оскільки повільне формування Державного реєстру нерухомих пам'яток та недостатність інформації у ньому заважають ефективному збереженню цих об'єктів та їх презентації за кордоном. Найважливішою проблемою є потреба узгодити інтереси збереження культурної спадщини з інтересами господарської діяльності, зокрема будівництва. Зміцнення законодавства та його більш ефективне виконання можуть допомогти вирішити цю проблему і зберегти історичне та культурне середовище населених пунктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національний інститут стратегічних досліджень „Інституційні та правові проблеми збереження культурної спадщини„ [URL:https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezhennya-kulturnoi](https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezhennya-kulturnoi)
2. Програма «U-LEAD з Європою»
URL:https://decentralization.gov.ua/news/15390
3. Закон України від 16 жовтня 2012 року №5461-VI „Про охорону культурної спадщини „
4. Постанова КМУ від 21 лютого 2018 р. №92 „Про внесення змін до Порядку визначення меж та режимів використання історичних

ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць,,

5. Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038 "Про регулювання містобудівної діяльності"

УДК 374.7:069

ЗБЕРЕЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Марта Б'ЯЛИК, Надія ФЕДИШИН

*Науковий керівник – Ольга МАРТИН, кандидат економічних наук,
доцент*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Музеї сьогодні є скарбницею культурної спадщини і культурного потенціалу нації, що є відображенням минулого її розвитку і важливим ресурсом майбутнього розвитку. Тому сьогодні таким актуальним є питання збереження культурної спадщини.

До повномасштабного вторгнення у музеях тимчасово окупованих областей зберігалось 917241 музейних предметів державної частини Музейного фонду України та 390546 музейних предметів науково-допоміжного фонду, з них у Донецькій області – 445100 музейних предметів державної частини Музейного фонду України та 151963 музейні предмети науково-допоміжного фонду; у Луганській області – 472141 музейний предмет державної частини Музейного фонду України та 238583 музейних предмети науково-допоміжного фонду [1, с. 33-34].

Сьогодні орда, яка увірвалася 24 лютого 2022 року зі зброєю до нашої країни, нищить усе на своєму шляху. Страждають школи, лікарні, пам'ятки та архітектурні шедеври. Українські музеї зазнають

обстрілів, їх розграбовують. Безцінні експонати вивозяться ворогом як трофеї, трощаться російськими солдатами та горять у вогні. Те, що можна було побачити в період Другої світової, повторилося знову. Вороги вбивають не лише українців, а й наше культурне та історичне надбання, вони хочуть стерти Україну та будь-які прояви української ідентичності з лиця землі.

Ще навесні 2021 року Міністерство культури сформувало перелік музейних об'єктів, що підлягають першочерговій евакуації у випадку війни, проте музеї не були поінформовані, що робити, коли почнеться війна. Разом з тим, деякі музеї задалегідь самостійно вивезли найцінніші колекції в більш безпечні західні області. Так зробили музейні установи Одеси, Маріупольський художній музей вивіз роботи Куїнджі, евакуацію фондів почали музеї Вінниці, Житомира, Сум, Чернігова, Дніпра, Києва [2].

Існують яскраві взірцеві приклади порятунку музейної спадщини в різних регіонах України. В рік, коли ми б мали святкувати 300 років із дня народження Григорія Сковороди, у Харківській області в ніч проти 7 травня вороги під час обстрілу знищили Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди. Пожежу вдалося загасити лише о 8 ранку, вигоріло 280 кв. метрів. На щастя, частину експонатів вивезли до обстрілу. Окупанти можуть знищити музей, де в останні роки життя творив Григорій Сковорода, і де був похований. Але вони не знищать пам'яті та наших цінностей.

Історико-краєзнавчий музей у селі Іванків Київської області постраждав на третій день війни. Дерев'яна будівля миттєво спалахнула після того, як у неї влучили чотири ракети. Пожежники не змогли виїхати на виклик через вуличні бої. Серед іншого раніше в ньому зберігалася колекція картин видатної української художниці Марії Примаченко, але частину з них вдалося врятувати. Під час пожежі музейний сторож Анатолій побіг до будівлі, виламав вікно та грати, заліз усередину та витягнув із вогню все, що зміг. У себе у дворі

на землю сторож складав оригінали робіт Марії Примаченко – 14 картин художниці з 25 так було врятовано.

Вранці 24 лютого 2022 року працівники Охтирського краєзнавчого музею на Сумщині вийшли на роботу рятувати експонати, запаковуючи їх у коробки для зберігання у фондосховищі у підвалі. А 8 березня в результаті масованих обстрілів міста у будівлі музею були вибиті вікна, зруйнований дах та понівечені стіни. Майже два місяці, починаючи з 9 березня, працівники музею разом із волонтерами та рідними розчищали завали музею. Втрат серед експонатів практично не було, але сама будівля, пам'ятка місцевого значення, ремонту не підлягає. Наразі фонд музею, що нараховує 9815 музейних предметів, розмістився у колишній дитячій бібліотеці [3].

У Василівці Запорізької області російські окупанти 7 березня 2022 року обстріляли музей-заповідник «Садиба Попова», а 15 березня його пограбували, знищили все, що було на їхньому шляху, винесли все, вкрали навіть мармуровий унітаз – експонат музею, оргтехніку розгромили. З Мелітопольського краєзнавчого музею окупанти вкрали скіфське золото – унікальну колекцію IV ст. до н.е. За даними Кримськотатарського ресурсного центру, викрадено 1841 одиницю музейних предметів, серед яких історична зброя, прикраси з Мелітопольського скіфського кургану (історичний період 4 ст. до н.е.), старовинні монети, ордени та медалі радянського часу [3].

Зважаючи на реальні виклики війни відносно збереження культурної спадщини, в Україні необхідно:

«1. Зібрати всі наявні відомості про музеї, бібліотеки, архіви і пам'ятки матеріальної культури та археологічні об'єкти, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях й визначити інституцію, яка безпосередньо буде збирати відомості і координувати роботу з моніторингу стану й загроз рухомим і нерухомим пам'яткам України на наших землях.

2. Міністерству культури України, Національній бібліотеці України і Державній архівній службі України треба створити перелік наявних каталогів музеїв, бібліотек, рукописних фондів і архівів, а також об'єктів нерухомої культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях.

3. Публікувати електронні та паперові каталоги з описами найбільш цінних речей й фотографіями, щоб запобігти їх переміщенню через кордон й продажу на аукціонах.

4. Поглиблювати тісну співпрацю з ЮНЕСКО та іншими всесвітніми та європейськими культурними інституціями у розробці механізму збереження культурних цінностей й запобіганню їх вилучення із Музейного фонду України.

5. Розробити типову інструкцію про захист колекцій та спонукати музейні установи до створення переліку найбільш цінних експонатів, які повинні бути евакуйовані першочергово у разі виникнення не тільки воєнної загрози, а й можливо техногенної катастрофи чи природного катаклізму» [4, с. 54-55].

Кожен з нас повинен знати історію свого народу, своєї держави. Освідчена людина завжди розуміє, що без минулого немає майбутнього, без традиційного немає нового, без колишнього немає теперішнього. Для народу його історія – це не просто минуле, це його душа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко, Я. Л. Проблема реалізації національної музейної політики на тимчасово невідконтрольних Україні територіях. Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації: Матеріали Круглого столу «Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та відновлення»; м. Київ, 12 листопада 2015 р. Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. С. 31-36.

2. Перемогти і зберегти: як в Україні захищають пам'ятки від війни. URL: <https://discover.ua/inspiration/peremohty-i-zberehty-yak-v-ukrayini-zakhyshchayut-pamyatky-vid-viynu>.

3. Шиян, О. (2022, 29 квітня). Рятівники скарбів. Три історії героїзму музейних працівників з Охтирки, Чернігова і Харкова. URL: https://zaxid.net/tri_istoriyi_geroyizmu_muzeynih_pratsivnikiv_z_garyachih_tochok_n1541902.

4. Комова О.С. Музейна спадщина в умовах війни: історія та сучасні українські реалії. [Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Історія, економіка, філософія. 2022. Вип. 27. С. 48-57.](#)

УДК 316.722

РЕЛІГІЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Ярема ЛАЗОРКО

*Науковий керівник - Роман ВЕЛИКИЙ, доктор філософії, доцент
кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

У сучасному світі людина без культури не може повноцінно влитись у суспільство. Культура — це все, що створила людина: технічні засоби та духовні цінності, наукові відкриття, пам'ятки літератури та писемності, політичні теорії, правові та етичні форми, твори мистецтва та багато іншого. Тобто це історично зумовлений динамічний комплекс форм, принципів, способів і результатів активної творчої діяльності людей, які постійно оновлюються у всіх сферах суспільного життя.

Проте, незважаючи на те що, слова «культура» і «культ» мають схоже звучання і навіть часто помилково визначаються як

однокорінні, схожість між значеннями цих слів поверхова. Поняття «культ» сучасні філологи, історики та релігієзнавці трактують як поклоніння перед чим-небудь або ким-небудь; у сфері релігії культ - це поклоніння божеству, засноване на вірі, а також всі пов'язані з поклонінням ритуали, обряди і традиції.

З цього постає питання: чи культура формує релігію, чи релігія творить культуру. У давнину люди не поділяли культуру і релігію. У стародавні часи культура і культ були практично нерозривні, оскільки все життя людей регулювалося віруваннями і релігійними традиціями. У період переходу до класового суспільства формуються племінні релігії, головну роль в яких відіграють культ племінного вождя та культ духів предків. Первісні релігії, засновані на тотемізмі, анімізмі, фетишизмі та магії, були міцно злиті з творчістю і моральністю людини, і являли собою творче відображення навколишньої природи і світу. Яскравим прикладом такого міцного зв'язку культури і релігії в житті стародавніх народів можна назвати багато пам'яток, що залишилися від стародавніх цивілізацій: руїни величких культових споруд - шедеврів архітектури, стародавні прикраси, що використовуються в різних обрядах і служили в якості захисних амулетів, витесані з цільного каменю статуї, встановлені на місцях поховання, і навіть нескельний живопис, що є графічним описом життя стародавніх людей. Так, у свідомості первісної людини панівне значення мали міфологічні та магичні уявлення. З часом магію змінює релігія як нова панівна форма суспільної свідомості.

На античну культуру релігія також справила значний вплив, адже навіть зараз найбільш повними джерелами інформації про події тих часів є міфи і легенди. А свята книга всіх християн, Біблія, у Старому Завіті містить опис історії, життя і традицій юдейського народу, а також тих народів, з якими юдеї мали військові або політичні конфлікти. У священних писаннях інших релігій також описано не тільки заповіді і заповіді для віруючих, а й життєписи пророків і правителів, філософські дослідження та цінні знання того часу і багато

історичних подій.

В епоху Середньовіччя почалося чітке розмежування між культурою і релігією, і ці два пласти духовного життя людини стали співіснувати окремо, хоча часто тісно перепліталися один з одним. У цей період людської історії жили талановиті письменники, музиканти і художники, і їхні твори не були пов'язані з релігійною тематикою, а церква забороняла твори «світського» мистецтва лише в тих випадках, коли вони були визнані богохульними і аморальними. У більшості держав за часів Середньовіччя існувала досить жорстка цензура, тому багато творів мистецтва були заборонені і знищені.

У сучасному світі в більшості країн це поєднання вже не грає такої значної ролі, як буквально 2-3 століття тому. У Конституції багатьох держав прямо зазначено, що кожна людина має свободу віросповідання, а церква відокремлена від держави. Тому закономірно, що релігія і культура співіснують поруч, проте зв'язок між ними не такий сильний, як у Середньовіччі. Тим не менш, ці дві сфери духовного життя цілком поєднуються між собою - багато віруючих людей займаються творчістю, працюють у сфері культури та ін. Також сучасні письменники і художники часто звертаються до біблійних мотивів, а деякі співаки співають пісні на релігійну тематику. Однак не тільки релігія впливає на культуру, а й навпаки: вимоги церкви до віруючих значно пом'якшилися порівняно із Середньовіччям, наприклад, зараз священик не оголосить грішником і безбожником людину, яка рідко відвідує церковну службу і не вижене з храму жінку, яка увійшла туди в штанах. Також під впливом сучасної культури створюються нові релігійно-філософські культури, що включають в себе риси різних релігій і культур.

Релігія, з одного боку, здатна законсервувати культуру, а з іншого - викликати революційні зміни в ній, що можна наочно продемонструвати на прикладі ісламу (як, утім і інших світових релігій). «Один індивідуум, що живе в культурній глушині, народжує

рух, який за порівняно короткий час поширюється по світу, руйнуючи історичні імперії й цивілізації та створюючи новий спосіб життя, що все ще формує думку й поведінку мільйонів від Сенегалу до Борнео» [1]. У випадку ісламу «не існує загального географічного оточення або ж расової спадковості, які могли б утворювати основу для духовної спільності». Нова віра настільки наклала свій відбиток на різноманітні народи й культури, що сформувався єдиний ісламський культурний тип. Ісламські релігійно-культурні цінності виявилися настільки життєздатними, що навіть сучасний секуляризм лише поверхово вплинув на ісламське суспільство.

З іншого боку, поряд з універсальними, світовими релігіями існують племінні, національні культури, які настільки пов'язані з культурою певних народів, що не мають релігійної значущості у відриві від своїх джерел. Але навіть у цих приземлених, етнічно зумовлених релігійних системах є пошук надлюдської, трансцендентної реальності. І навпаки, якою б універсальною і духовною не була релігія, вона ніколи не уникне необхідності втілитися в культурі й помістити себе в соціальні інститути й традиції, якщо вона прагне впливати на людське життя й поведінку.

Відносини між релігією й культурою завжди були двосторонніми. Культура впливає на форму релігії, а релігія впливає на спосіб життя людини, її цінності, тобто культуру. Значимі для людини речі, цінності одержували релігійну санкцію; у цьому полягає найважливіше значення релігії для культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://ukrpublic.com>
2. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://osvita.ua>
3. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://pidru4niki.com/>
4. Електронний ресурс. Режим доступу :

УДК 7.06.00

XR-ТЕХНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Єгор МІЩАНЕНКО

*Науковий керівник – Лідія ВЕРБИЦЬКА, завідувач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат
філологічних наук*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Що таке розширена реальність?

XR — розширена реальність

Під «розширеною реальністю» маються на увазі всі 3D-технології з ефектом занурення тією чи іншою мірою у віртуальний простір. XR — це і VR (віртуальна реальність - це створений технічними засобами світ, який передається людині через її відчуття: зір, слух, дотик та інші), і AR (доповнена реальність – технології, які доповнюють реальний світ, додаючи будь-які сенсорні дані. Незважаючи на назву, ці технології можуть як привносити в реальний світ віртуальні дані, так і усувати з нього об'єкти), і MR (змішана реальність — це інноваційна технологія, яка об'єднує віртуальну і доповнену реальність), і всі їх можливі поєднання.

Із цим терміном тісно переплітається поняття «метасвіт», що передбачає об'єднання реальності, доповненої реальності та віртуального світу. У метавсесвіті можуть існувати як віртуальні об'єкти у реальному світі, так і повністю віртуальні реальності.

Як працює розширена реальність?

Розширена реальність працює за допомогою спеціальних пристроїв, які отримують інформацію про навколишнє середовище та відтворюють віртуальні об'єкти на реальних поверхнях. Один із найпоширеніших способів використання розширеної реальності – це

за допомогою смартфонів або планшетів, які мають спеціальні додатки AR. Ці додатки використовують камеру пристрою для отримання зображення навколишнього середовища і накладають на нього віртуальні об'єкти. Інші пристрої, такі як AR-окуляри або гарнітури, забезпечують ще більш імерсивний досвід, оскільки об'єкти відтворюються безпосередньо перед очима користувача.

Таким чином у Києві відкрили інтерактивну виставку «Справжні причини війни або як працює російська пропаганда» [3]. На виставці представлено 30 плакатів, потрібно ходити зі смартфоном і за допомогою додатка edAR (доступного в Google Play і App Store) наводити на зображення камеру, і зображення «оживуть»: будемо бачити віртуальну і додану реальність. Водночас доступні фото, відео та тексти, які пояснюють, що зашифровано під ілюстрацією.

Сфери, що змінилися під впливом розширеної реальності.

Технології розширеної реальності знаходяться на етапі стрімкого розвитку. Перспективність їх впровадження вже оцінили багато сфер виробництва і послуг.

Роздрібна торгівля та маркетинг.

Сфера торгівлі з кожним роком пропонує покупцям все більше розумних рішень. Набирає популярності віддалена примірка товарів. Магазин аксесуарів WatchBox впровадив AR, щоб дати клієнтам можливість приміряти віртуальні моделі реальних годинників на своєму зап'ясті. Відомий виробник меблів і предметів побуту ІКЕА запустив мобільний додаток ІКЕА Place AR. Він показує, як речі з каталогу компанії можуть виглядати у вашій квартирі. Зрозуміло, усе це відбувається на екрані смартфона.

Освіта та навчання.

Розширена реальність переміщує освітній процес у віртуальне середовище, безпечне для всіх учасників. Воно дозволяє моделювати небезпечні сценарії для лікарів-практиків, пожежників і літунів з мінімальними ризиками й невеликими витратами. Досвід,

придбаний у віртуальній реальності, безцінний: він навчає справлятися з реальними ситуаціями в житті.

Щодо прикладів, то морські піхотинці США розробили систему тренувального занурення на основі гарнітури Microsoft HoloLens MR. Віртуальна імітація військової потужності ворога допомагає солдатам підготуватися до реальних битв і відточити навички ведення бою.

Нерухомість.

Сьогодні агенти з нерухомості влаштовують потенційним покупцям віртуальні тури по житлу. І це теж завдяки сучасним комп'ютерним технологіям. XR – це можливість досліджувати нерухомість без фізичного відвідування, швидко оглянути відразу кілька варіантів і вибрати, які з них варто відвідати особисто.

Індустрія розваг.

Тут технології XR застосовуються з метою дати споживачам враження, недоступні в матеріальному світі. Передусім це стосується відеоігор, але також розширена реальність популярна у проведенні розважальних заходів, таких як виставки та виступи з живою музикою.

Розвиток культури України за допомогою XR.

Музичні концерти, театральні вистави, літературні фестивалі, виставки візуального мистецтва, освітні лекції масово пішли в онлайн. І відкрили нові можливості.

Наприклад 100 українських художників провели першу в історії цифрову виставку, присвячену Чорнобильській катастрофі. На ній мистецькі твори були поєднані з новими медіа та віртуальною реальністю. На виставці онлайн відвідувачі могли подивитися відео зі свідченнями «ліквідаторів», погортати віртуальний архів радянської газети «Правда», зазирнути за лаштунки комуністичної пропаганди, яка приховувала факти і створювала свою «альтернативну реальність». Виявилось, що цілий кінофестиваль можна провести

онлайн. Так, Одеський кінофестиваль через пандемію коронавірусу не скасували, хоч і перенесли на осінь. Покази фільмів відбулися, міжнародне журі працювало, а найкращим фільмом визнали українську стрічку «Атлантида» Валентина Васяновича.

Дуже зростає пропозиція онлайн-зустрічей з письменниками, вебінарів, лекцій, онлайн-курсів. Завдяки співпраці між Українським інститутом, «Києво-Могилянською академією» та освітньою платформою EdEra народився перший англomовний курс лекцій з історії України – «Ukraine: History, Culture and Identities» – «Україна: історія, культура, ідентичність», який проведе слухача «від Київської Русі до проголошення незалежності», розповість про те, яку роль відіграли українці в історії Європи, та познайомить зі знаковими фігурами української культури – не лише її середньовічними політками, але і письменниками, художниками, винахідниками. Деякі з них, як, наприклад, Казимир Малевич чи Олександр Довженко, будуть повернуті українській культурі.

Ще один унікальний проєкт - мобільний застосунок Ukrainian Live Classic, який, за словами розробників пропонує широкую ретроспективу класичної української музики від часів бароко до сучасної й перевертає уявлення про тяглість традиції української культури. Співзасновник і директор проєкту Ukrainian Live Classic львів'янин Тарас Демко каже, що «ідея виникла раніше, але просувалася повільно». Та завдяки карантину отримала новий поштовх, бо саме «цифрові проєкти стали дуже затребувані» [2].

Оксана Чепелик у статті «XR-технології в мистецтві України» аналізує те, як компанія MMOne з Одеси створила перший у світі трьохосовий симулятор віртуальної реальності «Матільда» у формі крісла, прикріпленого до індустріальної роботоподібної руки, яка рухається відповідно до дії у відеогрі. Стартап презентував свій пристрій у співпраці з багатонаціональним розробником відеоігор Ubisoft, який створив перегінну гру спеціально для «Матільди», назвавши її «Трекманія». Крісло від MMOne рухається по трьох осях

і може обертатися на 45° ліворуч і праворуч, підніматися на 45° і обертатися на 360° [1, 63].

Отже, **розширена реальність** складається з усіх 3D-технологій з ефектом занурення у віртуальний простір. Працює за допомогою спеціальних пристроїв, які отримують інформацію про навколишнє середовище та відтворюють віртуальні об'єкти на реальних поверхнях. Завдяки цьому ми можемо отримувати нові емоції, можемо бачити людей за багато кілометрів від нас як в теперішньому часі, так і в минулому, можемо бачити різні цікаві вистави, виставки, проекти та багато іншого. А найголовніше: завдяки використанню таких технологій ми будемо розвивати себе та свою культуру, зможемо доводити всьому світові, що українці не пасуть задніх, а (як свідчить приклад ММOne) здатні займати провідні позиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чепелик . Художня культура. Актуальні проблеми. 2018. Вип. 14. С. 60–71.

2. . Щур М. Українська культура завойовує світ. Чи Україна забезпечить її надійний тил? URL: https://www.radiosvoboda.org/amp/kultura-ukrajina-bezpeka-reformy/31074839.html#amp_tf=%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%3A%20%251%24s&aoh=16993733094528&csi=1&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com

3. XR-виставка «Справжні причини війни, або як працює російська пропаганда» URL: <https://btsau.edu.ua/uk/content/xr-vystavka-spravzhni-prychyny-viyny-abo-yak-pracyuye-rosiyska-propaganda>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ
КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР
НАУКИ

УДК 378.147

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Ігор КОВАЛЬ

кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Філософський вектор розгляду проблеми саморозвитку особистості сягає часів античності. Так, у філософських міркуваннях Арістотеля вказано, що самопізнання й розвиток людини відбувається у процесі розумової праці. Блаженства, на його думку, можна досягти лише при умові задоволеності власною працею, а саморозвиток особистості проходить в процесі самої ж людської діяльності.

Луцій Сенека у «Моральних листах до Луцілія» розкрив ідеї саморозвитку, вказуючи що розвиток і вдосконалення власної душі та розуму є найвищою цінністю буття людини. Давньоримський філософ аргументував потребу саморозвитку для власного благополуччя, при чому важливо самостійно аналізувати власні потенції опираючись на мотиви й бажання, зміна яких сприяє розвитку. Він вказував на відсутність меж досконалості, а життя є дороговказом до себе самого [5, с. 131].

Рене Декарт вважається основоположником раціонального саморозвитку особистості. Він наголошував на тому, що для людського існування потрібно тверезо мислити, а це своєю чергою, формує основи достовірності знання, де мається на увазі спростування

й доведення будь чого на основі думки. Його погляди сприяли опануванню людиною знань про світ, а саморозвиток трактувався як внутрішнє звертання до власної індивідуальності задля розкриття сенсу свого існування [1, с. 28-29].

Представник класичної німецької філософії Ф. Ніцше зазначив, що розвиток власної індивідуальності є більш важливим, а ніж служіння суспільству. Філософ у саморозвитку вбачав прагнення особистості стати надлюдиною, яка формується при досягненні переваги [4].

Вітчизняні сучасники В. Лозовий та Л. Сідлак трактують «саморозвиток особистості» як першочергову соціальну проблему, що вимагає достеменного осмислення. Науковці вказують, що біографічне проектування, вибір моделей, стратегій саморозвитку людини не залежить від зовнішніх ситуацій, тому і є усвідомленим. Духовний розвиток індивіда не завершується його сьогоденним надбанням, оскільки особистість є незавершеною системою і прагне саморозвиватись у відповідності до середовища, а докорінна зміна життєвої позиції веде до власного самознищення [3, с. 9]. Вони трактують саморозвиток особистості як взаємопов'язані події, що виникають внаслідок внутрішньо-особистісної свободи, сприяючи зміні особистісних станів, де кожен наступний – відповідає повнішому, багатшому, досконалішому буттю. Ними виокремлено поняття «усвідомленого саморозвитку особистості», що тлумачиться як саморозвиток особистості, який сприяє похвальному, усвідомленому, бажаному її внутрішньому самозбагаченню [3, с. 98]. До основних ознак усвідомленого саморозвитку, за допомогою якого його можна вирізнити від інших видів діяльності, виокремивши конкретні його форми віднесено: світоглядні, зокрема ціннісні й смисложиттєві орієнтації, мета і мотиви діяльності; ставлення особистості до піднесення досконалості буття і співвідношення з цим своєї активності, зокрема бажаність, про що свідчить використання

для цього вільного часу тощо; багатогранність або однобокість самовпливу; систематичність і напруженість діяльності, спрямованої на розвиток чи нейтралізацію тих чи інших рис; планування діяльності й використання бюджету вільного часу; самооцінка й суспільна оцінка самої діяльності та її наслідків [3, с. 159].

На ціннісну спрямованість усвідомленого саморозвитку особистості вказує Е. Коваленко. Саморозвиток він трактує як одну із форм руху матерії, яка спрямована на вирішення суперечностей його існування в соціумі та реалізується в самій же ж активності суб'єкта. Науковець наголошує, що усвідомлений саморозвиток залежить від домінуючих цінностей конкретно-історичного суспільства й окремого вибору індивіда. Зміст цього поняття може проявлятися в поєднанні неусвідомлених (імітація, наслідування, адаптація, гра) й усвідомлених (самовиховання, самовдосконалення) форм. Вектор усвідомленого саморозвитку залежить від «сенсожиттєвих орієнтирів» й світоглядних позицій, де за основу береться ціннісний блок. Грунтуючись на домінуючих світоглядних орієнтаціях вчений визначив стратегії усвідомленого саморозвитку особистості: соціоцентрична, культуро центрична, індивідоцентрична та ін. [2, с. 77].

Таким чином, основною характеристикою людського саморозвитку є життєдіяльність, рівень розвитку самосвідомості, активність самої особистості, оскільки впродовж життя проходить процес саморозвитку, де визначається мета і напрям її діяльності та поведінки. Тому у філософії це поняття спрямовувалось на з'ясування усіх закономірностей механізму вдосконалення і ґрунтувалось на пізнанні його основоположних онтологічних характеристик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декарт Р. Метафізичні розмисли; пер. з фр. З. Борисик і О. Жупанський. К. : Юніверс, 2000. 304 с.
2. Коваленко Е. А. Усвідомлений саморозвиток особистості в сучасних умовах. Вісник Харківського університету. Сер. Теорія культури і філософія науки. Харків, 2014. № 1092. С. 71–78.
3. Лозовой В. О., Сідак Л. М. Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці. Монографія. Х. : Право, 2006. 256 с.
4. Ніцше Ф. Філософія самоперевернення. Режим доступу : <https://tyzhden.ua/filosofiiia-samoperevershennia/> (дата звернення 31.10.2023р.).
5. Сенека Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія / пер. з латин. А. Содомори. К. : Основи, 2005. 603с.

УДК 159.99

**ЕМПАТІЯ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ
ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ**

Роман ЯРЕМКО

кандидат психологічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Емпатія в професійному контексті визнається важливою якістю для представників соціономічних професій. Протягом багатьох років психологи проводили дослідження, щоб розуміти роль емпатії в особистісному розвитку та в контексті професійної діяльності. Емпатія впливає на всебічний розвиток особистості, підвищує

мотивацію та продуктивність, а також розширює уявлення про ефективність цієї діяльності.

Незважаючи на численні дослідження, що розглядають окремі аспекти емпатії, наразі відсутні комплексні дослідження, які розглядали б емпатію як цілісну властивість особистості, враховуючи якісні та змістовні аспекти. Також недостатньо досліджень, які б розглядали емпатію як ключову професійну якість для соціономічних професій.

Згідно з теоретичним аналізом наукової літератури, емпатія представляє собою складний феномен, що включає емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти особистості. Здатність до емпатії проявляється у можливості відчувати та реагувати на емоції, думки та почуття інших людей. Деякі дослідники визнають емпатію як здатність реагувати на сигнали, що передають емоційний досвід інших, в той час як інші вбачають її як поведінкову здібність, що виявляється у допомагаючій, сприяючій та альтруїстичній поведінці відповідно до переживань та потреб інших осіб. О. Вавринів, наприклад, розглядає емпатію як біологічно обумовлену схильність до альтруїстичної поведінки, і наголошує, що співчуття (емпатія) стимулює альтруїстичну мотивацію у допомагаючій поведінці [1].

Гуманізація відносин в суспільстві передбачає наявність здатності розуміти інших людей, відчувати їхні емоції і співпереживати їхнім переживанням, що в свою чергу стимулює бажання надавати допомогу. Співпереживання виступає як ключовий мотиваційний чинник для вибору професій, пов'язаних із допомогою, таких як рятувальник, лікар, психолог, педагог, соціальний працівник та інші.

Емпатію представників соціономічних професій можна аналізувати в двох аспектах: як чинник, що впливає на успішність професійної діяльності, і як мотиваційний фактор при виборі професії.

При розгляді роботи рятувальників можна стверджувати, що успішне виконання їхніх службових обов'язків залежить не тільки від

знань, навичок та умінь, які вони отримують під час навчання в університеті. Оскільки рятувальники свідомо виставляють своє життя на ризик у виконанні своїх професійних обов'язків, важливою стають і психологічні складові, моральні, вольові та особистісні якості самої особистості.

Ефективне виконання професійних обов'язків працівниками служби ДСНС вимагає не лише обладнання широкими та різноманітними професійними знаннями, вміннями та навичками, але також наявність певних психологічних якостей. Оскільки професійна діяльність рятувальників пов'язана з великим психоемоційним навантаженням та ризиком для власного життя, бажання надавати допомогу людям в багатьох випадках переважає страх перед смертю. Це дає можливість успішно виконувати професійні завдання. Саме емпатія у вигляді допоміжної поведінки мотивує та підштовхує їх до виконання аварійно-рятувальних дій, спрямованих на порятунок постраждалих осіб. Емпатія у медичній практиці є вкрай необхідною, неабияк впливає на успішність лікування та подальші сприятливі умови перебігу хвороби. Емпатія в практичній діяльності лікарів дозволяє ставити більш точні і ранні діагнози та уникати зайвих досліджень, що дозволяє досягти стійких результатів у процесі лікування. Емпатія для терапевтів є невід'ємною якістю професійної компетентності, що допомагає пацієнту те, що його зрозуміли і готові допомогти. Також емпатія, як якість особистості лікаря, допоможе встановити емоційний зв'язок та сприяти відкритій довірливій атмосфері у спілкуванні між лікарем та його пацієнтом [2].

Також важливу роль емпатія посідає в діяльності представників таких соціономічних професій психолог та педагог. Так емпатія психолога слугує універсальним «ключем» до душевних переживань особистості клієнта. Оскільки професійна діяльність психолога – практика вимагає від нього наявності не лиш е знань, вмінь та навичок, а й професійно-важливих якостей. Наявність

емпатії в структурі особистості психолога допоможе в процесі взаємодії із клієнтом продемонструвати своє щире бажання допомогти клієнту у важкій життєвій ситуації. «Емпатійне слухання» в практиці психолога чи не найважливіше вміння. Оскільки здатність психолога до емпатійного слухання сприяє у створенні позитивного мікроклімату у роботі із клієнтом.

Педагогічна діяльність вимагає, щоб особистість педагога виявляла здатність адаптуватися до непередбачених обставин, моделювала можливі наслідки дій і поведінки інших. Тут інтуїтивне розуміння інших стає більш суттєвим, коли аналіз проводиться на рівні несвідомих асоціацій зі своїм попереднім досвідом. Для педагогів емпатія виступає однією з найважливіших професійних якостей і визначає успішність їхньої професійної діяльності.

В загальному контексті, розвиток професійної емпатії в процесі професійного зростання особистості фахівця займає значуще місце і виражається у здатності ефективно взаємодіяти з іншими людьми на професійному та особистісному рівнях.

Отже, можна розглядати емпатичну дію як складну функціональну систему, в якій когнітивний і емоційний компоненти взаємодіють і впливають один на одного, сприяючи діям і формуючи допоміжну поведінку. Також можна стверджувати, що саме емпатія стимулює до вибору професії соціономічного типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Vavryniv, O. S., Yaremko, R. Ya. Empathy as a factor in the development of personal components of future rescuers' professional self-realization. *Insight: the psychological dimensions of society*, 2022, 8, 56-69. DOI: 10.32999/2663-970X/2022-8-5
2. Yaremko, R., Vavryniv, O., Tsiupryk, A., Perelygina, L., & Koval, I. Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(53). P. 288-297. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.28>

3. Zavatska, N., Hoi, N., Kozmenko, O., Kosheleva, N., Zavatskyi, Y., & Yaremko, R. Empirical research of student leadership's content parameters. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(51). P. 40-49. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.4>

УДК 323.269

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ
КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анастасія МИХАЙЛЕЦЬКА

*Науковий керівник – Роман ЯРЕМКО, к. психол. н., викладач кафедри
практичної психології та педагогіки*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В наш час здобувачі вищої освіти мають не лише вчитися володіти необхідними для їх майбутньої професії знаннями та навичками, але й чітко і грамотно висловлювати свої думки, спілкуватися з різними людьми в різних ситуаціях, тобто їм необхідно досягти високого рівня культури мовлення. Вона тісно пов'язана з культурою спілкування, яка проявляється у здатності особистості використовувати оптимальні для певної ситуації мовні засоби і опирається на знання психології та етики спілкування. Проблема розвитку культури мовлення обумовлена необхідністю підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, адже формування студентами вмінь правильного висловлення своєї думки в спілкуванні, сприяють не тільки особистісному розвитку молодшої людини, а й підвищують соціальні та професійні здібності майбутнього фахівця. Наша ж мета визначити соціально-психологічні чинники, які впливають на розвиток культури мовлення у здобувачів вищої освіти.

У період студентського віку є яскраво виражена проблема вибору життєвих цінностей особистості. Несформована система моральних орієнтирів студентів може скеровувати їх до найрізноманітніших впливів як позитивних, так і негативних. Також ситуація трансформації українського суспільства, яка значною мірою змінила цінності людей, безпосередньо вплинула на розвиток мовленнєвої культури у сучасної молоді.

Частина студентів володіє навичками культури мовлення. Але все ж сьогодні під час занять можна почути від них: «Повторіть ще раз! (або Шо–шо?)», замість: «Повторіть, будь ласка, ще раз!». А як зауваження однокласникові звучить: «Куда прьош?» замість: «Зачекай, будь ласка, я тебе зараз пропущу». Поширення сленгу серед молоді самі студенти пояснюють тим, що саме мова аргументує їм яскравіше висловити свій емоційно-експресивний стан [1].

А. Кузьмінський відмічає залежність процесу засвоєння мовних норм студентською молоддю від мотивації студентів до навчання та соціальних факторів, якими є політичні зміни у суспільстві та його демократизація, розвиток різних жанрів і стилів мовного спілкування, розширення інтегральних зв'язків, міжетнічного та міжсоціального спілкування, обмежена цензура слова тощо [2, с. 7].

Також варто відзначити, що мовно-мовленнєвий компонент професійного спілкування майбутніх фахівців, який формується насамперед на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, включає:

- володіння нормами рідної мови;
- уміння правильно й грамотно обирати мовні засоби залежно від завдань професійного спілкування;
- усвідомлення стильових особливостей усної та писемної професійно-орієнтованої комунікації;
- володіння нормами мовленнєвого етикету в різних ситуаціях професійного спілкування;

- володіння уміннями й навичками публічних виступів [3, с.531-532].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що на розвиток культури мовлення у здобувачів вищої освіти впливають такі соціально-психологічні чинники як мотивація, оточення, політичні зміни в суспільстві, власне бажання здобувачів вищої освіти володіти чистою мовою, розвиток різноманітних стилів спілкування тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко Т.Б. Культура мовлення студентів у формуванні системи цінностей

[URL:\[http://www.rusnauka.com/20_and_2009/philologia/48889.doc.htm\]\(http://www.rusnauka.com/20_and_2009/philologia/48889.doc.htm\)](http://www.rusnauka.com/20_and_2009/philologia/48889.doc.htm)

2. Кузьмінський А. І. Високий рівень мовної культури — імперативна вимога часу / Анатолій Іванович Кузьмінський // Мовне обличчя міста: Черкаси — 2008 : матеріали наук.-практ. конф.; Черкаси : Брама-Україна, 2009. — С. 5—11.

3. Ліштаба Т.В. Мовленнєва культура – важлива складова успішної професійної діяльності сучасного фахівця//Т.В.Ліштаба. Наукові записки ЦДПУ. Серія: Філологічні науки. – Кропивницький: «КОД», 2018. – Вип.165 – С.530–534.

4. Яремко Р.Я. Теоретичні аспекти самореалізації здобувачів вищої освіти. Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи : зб. наук. статей за матеріалами VIII регіонального наукового семінару (м. Львів, 10 травня 2022 р.). Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2022. С. 183-186.

УДК 316.621

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ**Ярина КУЗЬМА***Науковий керівник - Н.І. МАЧИНСЬКА, доктор педагогічних наук,
професор**Львівський національний університет імені Івана Франка*

У сучасному світі соціально-психологічні чинники виявляють суттєвий вплив на формування культурних цінностей, визначаючи ті основи, на яких обґрунтовується суспільство. Одним із окремих аспектів цього впливу є роль сім'ї як ключового соціального контексту, що визначає не тільки особистісний розвиток, але й утвердження культурних норм і цінностей у житті кожної особистості. Сім'я виступає першою «школою» для дитини, де вона реалізує основні моральні принципи та взаємодію з оточуючим світом.

Процес формування культурних цінностей та ідентичності завжди значною мірою детермінований конкретними соціокультурними чинниками, сформованими століттями історичного розвитку. Серед цих основоположних факторів першочергової уваги заслуговує сім'я як соціальний інститут. Сім'я – першооснова суспільства. Це певна соціальна група, в якій більшість індивідуальних особливостей батьків, їхніх дітей та інших членів сім'ї проявляються через їх поведінку та розвиток особистості, які формуються при самопізнанні, самореалізації та соціалізації її членів. Сім'я за своїми характеристиками є соціальною структурою, яка проходить різні стадії зростання і розвитку, а також вдосконалення виконання своїх функцій. Вона збагачує скарбницю матеріальних і духовних цінностей народу. Основною рисою є матеріальна та моральна відповідальність членів сім'ї один перед одним і перед суспільством. На основі цих теоретичних досліджень сучасна сім'я

має стати ключовим елементом у вихованні та соціалізації особистості. [1]

Сім'я виступає основним агентом соціалізації, де діти вчаться соціальним нормам, правилам та культурним цінностям. Батьки та інші члени сім'ї впливають на формування характеру та світогляду дитини. Її основні соціалізуючі функції полягають у забезпеченні фізичного та емоційного розвитку індивіда, формуванні статевої ідентифікації дитини, її розумового розвитку, а також розвитку здібностей і потенційних можливостей, забезпеченні дитині почуття захищеності; формуванні ціннісних орієнтацій особистості; оволодінні дитиною основними соціальними нормами [4].

Варто зазначити що, сім'я є носієм традицій, мови та культурної спадщини. Участь у родинних обрядах та святкування традиційних свят не лише сприяє створенню спільного досвіду, але й передає цінності, які збільшують ідентичність кожного покоління.

Василь Сухомлинський, видатний педагог і психолог, висвітлив роль сім'ї у формуванні культурних цінностей у своїх педагогічних роботах. Одночасно, він підкреслював важливість сімейного виховання у створенні гармонійно розвинутої особистості. Головні ідеї, які розвинув педагог у своїх працях: «любов до дитини; розвиток творчих сил кожної окремої особистості в умовах колективної співдружності і на основі етико-естетичних цінностей, інтересів, потреб; культ природи, природа як найважливіший засіб виховання почуття – прекрасного і гармонії; формування у дітей «культури бажань» і «культури потреб»; розробка демократичних педагогічних засобів і методів навчання та – виховання (повага, заохочення, зосередження на позитивному, моральне покарання); звернення до внутрішнього світу дитини, опора на її сили, внутрішні потенції, підтримка і розвиток того здорового, що є в кожній особистості; розвиток ідей «радіості пізнання», тобто емоційного сприйняття процесу навчання; демократизація структури управління

навчально-виховним процесом у школі (психологічний і педагогічний семінари, школа для батьків тощо)» [2].

Важливим аспектом формування культурних цінностей є виховання патріотизму. Культурна цінність патріотизму виявляється в його впливі на формування національної ідентичності та сприяння об'єднанню суспільства навколо спільних цінностей. Патріотизм виступає як джерело гордості за свою країну, її історію, культуру та досягнення. Він розглядається як фактор, що зберігає та розвиває культурну спадщину, підтримує національний дух і розвиток розумінню та цінуванню традицій, мови та інших аспектів культури. Патріотичне виховання було предметом дослідження багатьох поколінь педагогів. Видатні вчені та педагоги минулого О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова, К. Ушинський, Я. Чепіга, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші у своїх працях приділяли велику увагу вихованню любові до своєї землі, рідної мови ; поваги до історичного минулого, формуванню національної самосвідомості.

Патріотизм - складне і багатогранне поняття, один із найважливіших компонентів індивідуального та суспільного способу життя. [3]. Також батьки виступають як приклад громадянської відповідальності, демонструючи активну участь у громадському житті та дотримання правил.

Отже, можна сказати про те, що сім'я, як основний блок суспільства, виконує неоціненну роль у формуванні культурних цінностей. Її вплив не обмежується лише індивідуальним розвитком, але розширюється на збереження культурної спадщини та виховання толерантності в суспільстві. Розуміння цього взаємозв'язку є ключем до розвитку гармонійного та культурно-національного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко А. / «Роль сім'ї як соціального інституту у формуванні культури особистості», Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.,2015

2. Будак В. Д. В. О. Сухомлинський – майбутньому педагогу: наук.-метод. посіб. / В. Д. Будак, О. М. Пехота та ін. – Миколаїв : Вид-во «ІЛПОН», 2004. – 260 с.

3. Чуприненко М. Є. / Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку в сім'ї.

4. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / Ольга Володимирівна Безпалько. – К. : Логос, 2003. – 134 с.

УДК 008 : 316.356.4(043.2)

КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

Тетяна КОРОЛЬ

*Науковий керівник - Оксана ПИЛИПЕЦЬ, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Уперше механізм культурної ідентифікації був розкритий в психологічній концепції З. Фрейда, який розглядав її як спробу дитини перейняти поведінку батьків і таким чином, зменшити почуття страху перед навколишнім світом.

Самоідентифікація – це ототожнення себе з певною соціальною групою, образом, архетипом [ст. 18]. Як зазначає С. Гантінгтон, 90-ті роки ХХ ст. у контексті – глобальна криза ідентичності, хоча у цей час питаннями “Хто ми?”, “Звідки ми?” переймалися не лише окремі особистості, але й цілі країни – як “третього світу”: Алжир, Сирія, Туніс, так і країни “першого світу” – США, Великобританія, Франція, Німеччина, Японія та інші.

Особливість сучасної України як травмованої пострадянської країни в тому, що вона розколота на групи людей, які ідентифікують себе із різними культурно-цивілізаційними парадигмами, що породжує депресивно-агресивну втрату рівноваги соціокультурних та політичних орієнтацій громадян, болочу конфронтацію між ними, носіями різних, іноді несумісних, не життєстійких форм самоідентифікації [ст. 150].

Культурна ідентифікація – це самовідчуття людини всередині конкретної культури. Вона характеризується суб'єктивним ототожненням себе з тими чи іншими типологічними формами культурного пристрою, перш за все – з культурною традицією. Коли людина приходить у світ, він "занурюється" в певну культурну "спадковість", яку засвоює від оточуючих його людей. Національно-етнічна свідомість припускає ідентифікацію людини з певним історичним минулим її нації, етносу. Світогляд етнічної спільноти виражається не тільки через констатацію "спільної крові" або наявність спільних психофізіологічних ознак, але головним чином через вироблення цілої системи відмінних символів (емблем, святинь, міфів, легенд).

Національна ідентичність українців має власну специфіку. Це пов'язано з низкою факторів. По-перше, процес національного будівництва завжди йшов із запізненням в той час, коли більшість європейських націй вже пройшли цей етап. По-друге, незважаючи на те, що Україна є незалежною державою, у свідомості людей ще не досить міцно вкоренилися принципи демократії та політичної культури. По-третє, Україні поки залишається країною з двома культурами (Східною та Західною), які відрізняються мовою, релігією, історичним минулим [ст. 20-21].

Національна ідентичність сьогодні не тільки глобальна, а й усепроникна. Звичайно, є ситуації, коли вона, здається, відіграє більшу чи меншу роль, ніж у інших випадках, проте можна сказати, що національна ідентичність пронизує життя індивідів та спільнот

майже в усіх сферах діяльності. У сфері культури національна ідентичність виявляється в цілій низці гіпотез і міфів, вартостей і спогадів, — так само як і в мові, у праві, в інституціях і церемоніях. З соціального погляду національні зв'язки створюють найповнішу спільноту, дають загально визнані кордони, в межах яких звичайно відбувається життя суспільства, і критерій вирішення «чужинців». Націю можна розглядати і як основну одиницю духовної економіки — в розумінні як території, так і ресурсів та вмінь [ст. 149].

Сучасні проблеми національної ідентичності пов'язані зі становленням глобальних реалій, глобалізованої культури, яка має включити різні національні культури, не нівелюючи їх самотність. Національні ідентичності залишаються перед викликом часу — універсалізуватись, адаптуватись до нової глобалізованої культури чи йти шляхом традиціоналізації та збереження автентичності. Як і раніше перед українською національною ідентичністю стоїть проблема саморефлексивності — необхідності її осмислення та теоретизування на всіх рівнях — від індивідуального до державного. Л. Нагорна у монографії «Національна ідентичність в Україні» (2002) виділяє три історичні форми української ідентичності — русько-українська (Київська Русь), «малоросійська» як подвійна (місцевий патріотизм і лояльність до імперії) і радянська (позанаціональна). А для сучасного типу української етнонаціональної ідентичності характерна декларована полікультурність, що виливається у біполярність мовну і культурну, це наявні негативні реалії [ст. 33-35].

Процес самоідентифікації «радянської людини» у вітчизняній історії поставав, насамперед, як руйнування історичної пам'яті українців, як зречення культурних (релігійних, політичних, правових, господарських та інших) традицій. Така самоідентифікація під ідеологічним та державно-репресивним тиском деформувала національну культуру, довільно обираючи з неї одні елементи («народні»), і штучно вилучаючи з неї інші («буржуазно-

націоналістичні»), що нищило основу самоідентифікації особистості на етнічно-національному ґрунті [ст. 11-12]. В результаті «радянська людина» засвоювала спотворений образ особистості як частини «нової історичної спільності – радянського народу», що в усьому відрізнявся від іншої частини людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пальм Н.Д, Гетало Т.Є. Історія Української культури С. 296
2. Павлюк І. Національна самоідентифікація як егрегор реалізації творчої особистості: медійний контекст С. 159
3. Сміт. Е. Національна ідентичність С. 224
4. Титар О. Українські національно – культурні ідентичності Слобожашщини у контексті глобалізації: філософсько - антропологічний вимір С. 493
5. Лісовий О. Соціокультурна самоідентифікація особистості С. 23

УДК 323.304

TO WHAT EXTENT HAS POPULAR CULTURE FORMS HAVE BEEN REPRODUCED OR CHALLENGED DOMINANT INEQUALITIES IN SOCIETY

Anastasiia IVANCHENKO

*Scientific Adviser - Tetiana LYPCHENKO, Lviv State University of Life
Safety*

Cultural phenomena are combined into complex processes, covering science, education, literature, art, etc. Modern popular culture interacts with other unique cultures and is 'based on universal human values, the movement to protect individual rights, humanism, creative development of the individual, the spread of scientific knowledge and

advanced technologies, mutual enrichment of national cultures' (Chikaryova, 2018, p. 45). One of the challenges modern culture faces is the inequalities in society.

The topic of overcoming inequalities in society is relevant. Specialists in popular culture explore ways to bridge racial, class, gender, ideological, and political divides. Orian Brook and John Fiske examine the problem of class inequality, which determines the status of an individual in society. Leah A. Murray writes about the transformation of political views in popular culture. Kusha Tiwari set herself the goal 'to bring together various facets of interactions between gender and popular culture' (Tiwari, 2019, Introduction). Arthur Keene and John Solomos examine the image of racial inequality in popular culture. Michael Lynch, Gabriel Bar-Haim, Adam Possamai and others explore ideological changes in popular culture.

Researchers use different methods to analyze culture: interview, data analysis, semiology, text analysis, thematic analysis, historical analysis, case study, comparative analysis and association studies.

Inequality in society affects art. Orian Brook (2020) links art culture with society. Politics and culture have become inseparable, affecting everyday life (Murray, 2010). The blurring of boundaries between reality and virtuality leads to a diversity of gender identities in popular culture (Tiwari, 2019). Some scholars point to the shortcomings of analyzing cultural differences through television media (Solomos and Back, 1996). Gabriel Bar-Haim (1990) explores the interaction of ideology and popular culture amid political and global changes. Michael Lynch and Lenny Krzycki (1998) consider the image of violence as an ideology of modern popular culture. Adam Possamai (2008) studies the influence of popular culture on religious ideology of belief. Sheila Whiteley (2008) assesses Christmas-related cultural activities and their influence on values and social ties.

Popular culture can influence social problems. Gender inequality in popular culture has an impact on politics, through public debate about

LGBT misrepresentations. This leads to the marginalization of LGBT people in the media and the spread of gender phobia.

In the issue of racism, researchers avoid revealing the oppression of non-elite white and "colored" people. They take stereotypes as a given and avoid forming a fundamental conclusion.

Popular culture uses the means of mass communication to express its messages in the mass media and thus influence modern society (Adorno, 1991). Control over media content exerts an influence on the form of ideology, highlighting contemporary cultural trends (Ohmann, 1996).

Popular culture encompasses all aspects of human existence, reflecting and shaping everyday experience. In movies, music, literature, games, advertising, television programs, and other media, popular culture addresses inequalities in society that arise from factors such as race, class, gender, politics, and ideology. All of these aspects are the focus of popular culture, which seeks to find points of contact between individuals who, despite existing differences, interact in everyday life.

REFERENCES

1. Чікарькова М. Ю. (2018). *Сучасна культура: проблеми аксіології і термінології*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Chikarkova, M. Y. (2018). *Modern culture: problems of axiology and terminology*. Kyiv: Dmytro Burago, Publishing House.)
2. Bar-Haim, G. (1990). *Popular Culture and Ideological Discontents: A Theory*. *International Journal of Politics, Culture and Society*. Vol. 3., No. 3. The Sociology of Culture.
3. Brook, O., O'Brien, D. and Taylor, M. (2020). *Culture Is Bad for You: Inequality in the Cultural and Creative Industries*. Vol. 9. Manchester University Press.
4. Fiske, J. (2010). *Understanding Popular Culture*. 2nd edn. Taylor and Francis Group.

5. Lynch, M. J. and Krzycki, L. A. (1998). *Popular culture as an ideological mask: Mass-produced popular culture and the remaking of criminal justice-related imagery*. Vol. 24. Journal of Criminal Justice.
6. Murray, L. A. (2010). *Politics and Popular Culture*. Cambridge Scholars Publishing.
7. Possamai, A. (2008). *Religion and Popular Culture. A Hyper real Testament. Gods, Hymans and Religions*. Monographs.
8. Solomos, J. and Back, L. (1996). *Racism and Society*. London: Palgrave.
9. Tiwari, K. (2019). *Gender and Popular Culture: Identity Constructions and Representations*. Cambridge Scholars Publishing.
10. Whiteley, S. (2008). *Christmas, Ideology and Popular Culture*. Edinburg University Press.

УДК 378.147

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анна ІВАНІВ

Науковий керівник А. Я. ЦЮПРИК, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, доктор педагогічних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасна наука приділяє увагу вивченню мотиваційної сфери, оскільки розуміння мотивації у здобувачів вищої освіти є ключовим для покращення якості навчання і сприяє активізації їхньої пізнавальної діяльності. Професійна мотивація є тим імпульсом, який

стимулює та підтримує участь і залученість особистості в навчальний процес. Це допомагає не лише досягати високих результатів у навчанні, але й створює умови для кращого розуміння та запам'ятовування матеріалу, а також стимулює саморозвиток та професійне самовдосконалення у здобувачів вищої освіти.

Процес навчання у вищій школі відіграє вирішальну роль у професійній підготовці здобувачів вищої освіти та формуванні їх як майбутніх фахівців. Цей процес є взаємодією між викладачем і здобувачем спрямованим на передачу та усвідомлення суспільно-історичного досвіду. Головна мета полягає в опануванні здобувачами вищої освіти наукових знань, умінь і навичок, а також розвитку їх особистісного потенціалу. Цей процес є ключовим для формування цілісної та компетентної особистості, здатної ефективно функціонувати у сучасному суспільстві та вирішувати складні професійні завдання.

Професійна діяльність повинна набувати життєвого сенсу. Це відбувається тоді, коли людина відображає, втілює в собі цінності професійної діяльності. Коли між людиною та її справою немає розриву, лише тоді праця цілком поглинає її, вона одержує задоволення від самої діяльності. Тому й важливо, щоб здобувачі вищої освіти осмислювали свій ціннісний життєвий простір і побачили його зв'язок з обраною діяльністю. Розуміння важливої ролі мотивації навчальної діяльності призвело до формулювання принципу мотиваційного забезпечення навчального процесу [1, с. 42].

Професійна мотивація відіграє роль у формуванні досягнення успіху. В умовах недостатньо розвинених здібностей здобувач вищої освіти, за наявності професійної мотивації, може досягти більших успіхів, ніж здібний здобувач у якого не сформована професійна мотивація. Тому цілеспрямоване формування у здобувачів вищої освіти професійної мотивації є одним із першочергових завдань викладача [3, с. 19].

Професійна мотивація починає формуватися на різних етапах життя людини, але особливо важливий період формування цієї мотивації припадає на період здобуття вищої освіти, коли особистість активно знайомиться зі світом професій та кар'єрних можливостей. Формування професійної мотивації не завершується після отримання вищої освіти. Людина протягом життя може надалі розвивати свою мотивацію, відвідуючи навчальні заходи, беручи участь у професійних спільнотах та постійно вдосконалюючи свої навички.

Професійна мотивація може допомагати здобувачам досягати успіхів навіть у випадку обмежених здібностей. Професійна мотивація спонукає до активного навчання, особистісного розвитку та досягнень в обраній діяльності. Здобувачі, які мають виражену професійну мотивацію, зазвичай більш зосереджені на навчанні. Вони готові докладати додаткові зусилля для засвоєння матеріалу, роблять більше самостійних досліджень і займаються практичною діяльністю, щоб розвивати свої професійні навички. Професійно вмотивовані здобувачі часто відчують більший емоційний зв'язок зі своєю галуззю та навчальним процесом. Вони можуть відчувати більший інтерес до предметів і бажання вивчати їх глибше. Професійна мотивація приводить до бажання навчатися протягом всього життя. Професійно вмотивовані здобувачі готові до змін у своїй галузі та можуть легко адаптуватися до нових вимог та технологій. Ця здатність до адаптації є важливою для досягнення успіху в сучасному динамічному світі. Загалом, професійна мотивація допомагає здобувачам стати більш визнаними та компетентними в обраній галузі, що сприяє їхньому успіху та розвитку в професійному житті. Важливим завданням викладача є систематичне формування у студентів професійної мотивації, особливо на пізніших етапах навчання, коли значна увага приділяється на спеціалізовані предмети та практичний досвід.

Основними напрямками взаємодії викладача і здобувача у процесі особисто орієнтованої самостійної роботи є: розвиток професійно важливих якостей особистості (індивідуальний темп і стиль роботи); моделювання майбутньої діяльності (за допомогою використання прийомів ділової гри); орієнтація на професійний саморозвиток. Під час організації самостійної роботи необхідно враховувати, щодо її результатів відносяться як рівень знань, вмінь та навичок із предмету, так і стан особистості з її внутрішньою потребою до розвитку самостійності [5, с. 61].

Професійну мотивацію можна звести до трьох основних комплексів: інтерес, обов'язок, самооцінка професійної здатності [4, с. 22]. Безпосередній інтерес (виникає на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності) включає професійно-специфічний інтерес (інтерес до предметів, до процесів праці, що характеризують її основні функції, а також до результатів, які виражаються у створених продуктах, наданих послугах тощо); загальнопрофесійний інтерес (виникає на основі привабливості найбільш загальних властивостей професії); романтичний інтерес (базується на уявленні про незвичайність певної професії); ситуативний інтерес (формується на основі випадкових, нетипових для певної професії ознак) [3, с. 19].

Під час навчання здобувачі вищої освіти отримують можливість глибше зрозуміти свої професійні уподобання, розвивати власні професійні цілі та амбіції, а також зміцнювати свою мотивацію через активну участь у практичних заняттях та професійних заходах. Це допомагає здобувачам відчувати задоволеність від своєї діяльності та підвищує шанси на високі досягнення в професійній сфері.

Професійна мотивація включає такі структурні елементи, як: професійне покликання – потяг до якої-небудь професії, що опирається на знання про її призначення; професійні наміри – усвідомлене ставлення до певного виду професійної діяльності; ціннісні орієнтації в професійній діяльності – вироблені суспільством і прийняті особистістю підстави для оцінки призначення праці,

системи духовних цінностей, професійних менталітетів, правил професійної етики; мотиви професійної діяльності, внутрішні спонукання, що визначають спрямованість активності людини в професійній поведінці загалом та орієнтації людини на різні сторони самої професійної діяльності; професійні домагання – прагнення досягти результату певного рівня професійної діяльності, обраної самою людиною, знаючи свої попередні результати, професійні очікування – внутрішні уявлення про свої можливі успіхи, про відносини з колегами й ін. [2, с. 111].

Таким чином, підсумовуючи можна сказати, що професійна мотивація в процесі здобуття вищої освіти відіграє важливу роль у стимулюванні здобувачів вищої освіти для досягнення високих результатів та досягнення успіху в обраній діяльності. Основні особливості професійної мотивації включають чіткі цілі, постійний розвиток, інтелектуальний інтерес, самодисципліну, професійні цінності та лідерські якості. Розвиток цих аспектів допомагає зосередити здобувачам вищої освіти свої зусилля на досягнення успіху в підготовці майбутньої діяльності. Мотивація людини справляє сильний вплив не тільки на її поведінкові особливості, але й на структуру особистості людини в цілому, визначає загальну спрямованість особистості, прагнення людини, її життєвий шлях і, звичайно ж, професійну діяльність, котра є важливою сферою застосування знань про мотивацію. Особливості професійної мотивації виражаються в бажанні досягнення результатів і професійного успіху, що визначає важливість розвитку якостей для ефективного навчання та майбутньої успішної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максименко С. Д., Макаренко О. М., Майстренко І. А.. Особливості мотивації в процесі професійної підготовки майбутніх

біологів. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2009. Т. 97. С. 40-43.

2. Матієнко Т.. Особливості мотивації професійної діяльності проохоронців. *Національний і юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. Т. 36. С. 109-112.

3. Ляшенко І. В. Формування професійної мотивації студентів до успішної фахової діяльності. *Народна освіта*. 2013. Вип. 1. С. 19.

4. Єрохін С. А., Нікітін Ю. В., Нікітіна. І. В. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці. *Юридична Наука*. 2011. Вип. 1. С. 20-27.

5. Якимович Т. Д., Цюприк А. Я. Розвиток творчої самостійності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2015. Вип. 8. С. 58-63.

УДК 378:316.454.52

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З КЛІЄНТОМ

Юлія ШЕВЦІВ

*Викладач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

В умовах соціально-економічної ситуації в Україні, вирішення проблем соціально-незахищених категорій населення залишається пріоритетною роботою для фахівців соціальної служби. Воєнний стан в країні, тимчасова окупація територій України, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, малозабезпеченість, безробіття, сприяє збільшення кількості людей у складних життєвих обставинах. Тому основним завданням соціального працівника - бути помічником

для кожної родини, яка потребує допомоги.

Сучасні вимоги до фахівців із соціальної роботи доволі високі, вони мають бути одночасно і менеджерами, і психологами, і юристами, і педагогами, і медиками. Разом з тим на перший план виходить культурний рівень та морально-особистісні якості соціального працівника. Основою особистості соціального працівника повинна бути моральність як внутрішня духовна якість людини, її потреба чинити у відповідності з вимогами етики й моралі, потреба творити добро, приносити людям благо, тому соціальна робота відкриває простір для самореалізації тим, хто вміє співчувати, розуміти проблеми інших людей, допомогти їм жити гідно попри фізичні обмеження, душевний злам чи життєву кризу [3, с. 133]. Комуникативну культуру соціального працівника як чинник його професійної компетентності описано у наукових працях Провоторової Н.В., професійно-етичні якості та детермінанти моральної культури соціального працівника у Каркач А. В. Мазур Т. М., Максименко С. Г. досліджує комуникативну культуру як ефективну взаємодію, О. Г. Карпенко визначає комуникативні професійні якості соціального працівника як умову його успішної діяльності.

Сучасний етап розвитку України потребує залучення до соціальної служби кваліфікованих працівників, здатних ефективно та швидко долати різні комуникативні бар'єри, налагоджувати ділові стосунки як з представниками вищих органів державної влади, так і з громадянами - основними споживачами адміністративних послуг. При цьому основним засобом здійснення фахової професійної діяльності, у тому числі й на державній службі, є спілкування, а конкретніше - комуникативні вміння та навички [5, с. 316]. Комуникативна компетентність соціальних працівників є інструментом взаємодії з клієнтом, здатністю вступати в комунікацію, бути зрозумілим, невимушеним у спілкуванні. Від ефективної комунікації залежить якість надання соціальних послуг та подолання

негативних явищ у суспільстві.

У структурі комунікативної культури важливо виділити і такий елемент, який є специфічним для професійної культури соціального працівника – це вміння виділяти комплексну інформацію про клієнта, яку особа підсвідомо, «автоматично» повідомляє про себе різними засобами, тобто вміння створювати своєрідний «комунікативний паспорт» клієнта. Означене вміння є дуже важливою передумовою ефективної соціальної взаємодії, адже вслухаючись у мовлення людини, можна визначити її стать, вік, звідки вона родом, рівень її емоційності, фізичний стан. Мовленнєвий паспорт індивіда свідчить про рівень його освіти, загальної культури, виховання [4, с. 127].

Важливою умовою культури спілкування соціального працівника є його вміння бути творцем спілкування, адже від вміння вступати в спілкування з різними категоріями клієнтів, вести, продовжувати чи припиняти його залежить професійність вирішення проблеми. Кожний акт професійної, комунікативно-мовленнєвої взаємодії соціального працівника з клієнтом є нестандартним, вимагає мовленнєвої творчості та постійної корекції своєї поведінки у зв'язку з тією зворотною інформацією, яка була отримана від партнера по спілкуванню. Відповідно, соціальний працівник повинен вміти спонтанно спілкуватися, що дасть йому змогу швидко реагувати на умови спілкування, оперативно оцінювати їх, визначати основні завдання у процесі комунікації [1, с. 8].

Роль комунікативної культури у професійній діяльності соціального працівника відображається у таких аспектах:

– *Встановлення довіри.* Комунікативна культура допомагає створити довіру між соціальним працівником і клієнтом, що є основою успішної взаємодії.

– *Оцінка потреб.* Спроможність слухати уважно і розуміти потреби, проблеми та почуття клієнта допомагає забезпечити якісну підтримку.

– *Емпатія*. Комунікативна культура передбачає вираження співчуття та розуміння клієнта, що підсилює ефективність роботи.

– *Ведення випадку*. Шляхом якісного взаєморозуміння, соціальний працівник здійснює соціальний супровід для кожного клієнта.

– *Культурна компетентність*. Розуміння культурних різниць і взаємодія з різними культурними групами.

– *Розв'язання конфліктів*. Комунікативні навички допомагають вирішувати конфлікти та спірні питання в конструктивний спосіб.

– *Співпраця*. Соціальний працівник має вміти ефективно взаємодіяти з іншими фахівцями та службами для досягнення спільних цілей.

Вагомим чинником у сфері підвищення рівня комунікативної компетентності є наявність внутрішніх установок фахівця соціальної роботи. Бажання йти назустріч людям, любов і доброта до них, прагнення й здатність проникнути у світ переживань клієнта, залишаючись при цьому щирим у судженнях та діях, є основою розвитку комунікативної компетентності соціального працівника. В основі комунікативної компетентності лежать такі загальнолюдські цінності, як гуманізм, добро, здатність до співпереживання тощо [2, с. 164].

Загалом, комунікативна культура визначає якість взаємодії соціального працівника з клієнтами впливаючи на успішність досягнення цілей та розв'язання проблем. Практична діяльність соціальних працівників неможлива без комунікативної культури. Кожний кейс вимагає індивідуального підходу, збору інформації, оцінки потреб та аналіз великого об'єму інформації. І саме у цьому полягає об'єктивація знань і суджень про роль і значення комунікативної культури фахівців соціальної сфери. З огляду на це,

проблема формування комунікативної культури фахівців соціальної сфери є актуальною і потребує науково-практичного вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

ерезовська Л. Засоби комунікації у професійній діяльності соціального працівника. *збірн. наук. праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 2. ч. 1. 2020. 6-13 с.

.Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника. К. : ДЦССМ, 2004. С. 164.

.Каркач А. В. Мазур Т. М. Професійно-етичні якості та детермінанти моральної культури соціального працівника. *Соціально-гуманітарні науки, науки, економіка, право: нові виклики, практики, інновацій. Міжнарод.наук.практич.конф. Полтава*. К.: Університет «Україна». 2016. 132-140 с.

. Максименко С. Г. Комунікативна культура соціального працівника як умова ефективної соціальної взаємодії. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: ПІІІ збірн. матеріал. ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 листопада 2018 р., м. Ніжин) / За заг. ред. С. О. Борисюк та О. В. Лісовця. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 125-127 с.*

. Провоторова Н.В. Комунікативна культура соціального працівника як чинник його професійної компетентності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. № 1 (36) 2015. 314-321 с.

УДК: 131. (34)

ФЕНОМЕН АНТИКРИХКОСТІ У ЧАСИ ПЕРЕМІН

Владислав ПАВЛЕНКО

*Науковий керівник - Світлана ГАНАБА, доктор філософських наук,
професор*

*Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького*

Реалії сучасності характеризуються мінливістю та не прогнозованістю. Стрімкі зміни, зумовлені низкою відкриттів науково-технічного характеру, створюють перед людиною множини викликів й як результат зумовлюють її розгубленість та тривогу. Світ набуває нових характеристик. Потуги людини зрозуміти його та впорядкувати зводяться нанівець, оскільки те, що розвивається у складності та мінливості й знаходить ресурс у дисгармонії, не життєздатне в умовах спрощення. Людина змушена, повсякчас, адаптуватися до мінливостей світу. Орієнтиром у цьому процесі є усвідомлення того, що зміни — це норма, вони відбуваються через мінливість зовнішнього та внутрішнього середовища, постійний пошук ідей й можливостей для пошуку стабільності хоча б на короткий час. Ситуація перманентної кризовості демонструє крихкість світу. Йдеться про те, що якщо нестабільне виходить з ладу і його можна на короткий час полатити, то на крихку систему взагалі не можна покладатися. Перебуваючи на межі руйнування, крихка система працює добре на поверхні, передбачає “легке ковзання”, не заглиблюючись у середину. При цьому, якщо бодай один елемент виходить з ладу, уся система зазнає катастрофічного збою, оскільки всі елементи взаємопов’язані. Причина й наслідок більше не піддаються

оцінці. Людина не здатна зрозуміти причину, оскільки вона, або давно минула, або може їй здатися відверто жахливою чи дивною. Причини й рішення певної події часто позбавлені будь-якої логіки чи мети, а отже незрозумілі.

Попри апокаліптичні нотки у світовідчутті людина може віднайти ресурс жити й бути успішному у цьому світі. Варто зазначити, що продуктивні ідеї у розумінні сучасного світу презентує філософ, письменник Талеб Насим Ніколас. Він є автором низки праць, які стали світовими бестселерами та у яких дослідник аналізує можливості людини бути успішною у мінливому й кризовому сьогоденні. Так, у своїй книзі “Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті” науковець пропонує своєрідну інструкцію виживання у світі, де володарюють Чорні лебеді (цим поняттям він метафорично позначає непередбачені та нерегульовані масштабні події, які мають низку суттєвих наслідків) [4, с. 46]. Феномен Чорних лебедів, на його думку, спричинений новітніми технологіями (комп’ютер, Інтернет, лазер), які найбільше змінили буттєву палітру світу [4, с.53]. У характеристиці процесів сучасного світу Талеб Насим використовує тріаду: крихке-невразливе-антикрихке. Кожен із елементів тріади є дієвим у поясненні процесів сучасного світу. Отож, вони використовуються залежно від стану системи чи конкретної ситуації у якій вона перебуває. Якщо крихке тяжіє до спокою, невразливе характеризується інертністю до змін, то анти крихке прагне розвиватися в умовах хаосу [3]. Варто зазначити, що анти крихкість не є протиставленням крихкому, а радше розуміється, як така, що взаємодоповнює й показує повноту змістового наповнення певних сенсів та речей. Єдність та цілісність у різноманітності виступає не лише як ознака конкретної речі, а й як її цілісна багатоманітність взаємозв’язку зі світом. Така складність розуміється як тотальність речі, явища, системи з собою та світом, що динамічно розгортається, змінюється, набуває нових рис та характеристик,

зберігаючи свою ідентичність складного не дивлячись на різні метаморфози [2, с. 60].

Анти крихкість любить випадковість й невизначеність, любов до помилок. Унікальність анти крихкості, на думку дослідника, полягає у тому, що вона дозволяє бути людині ефективною в умовах невизначеності, сприймати помилки як новий досвід. Ба більше, ця властивість дає користь як людям, так і компаніям і навіть країнам у їх розвитку й подоланні кризових ситуацій. Насім Талеб стверджує, що “моє визначення невдахи таке: зробивши помилку, невдаха не аналізує ситуацію, не отримує вигоду зі своєї помилки, приходять у замішання і замикається в собі - замість того, щоб радіти, що він дізнався щось нове; він намагається пояснити, чому помилився, замість того, щоб рухатися далі. Такі типи часто вважають себе жертвами змови, поганого начальства або поганої погоди. Насамкінець – одне спостереження. Той, хто ніколи не грішив, менш надійний, ніж той, хто згрішив одного разу. А людина, яка помилялася багато і часто – але ніколи не робила одну й ту саму помилку двічі, – надійніша, ніж та, яка не помилялася ніколи” [3, с. 117]. Отож, помилятися - це отримувати нове розуміння проблем й можливість вибудовувати шляхи їх вирішення. Продуктивним орієнтиром для життя й розвитку людини є її здатність заново й постійно осмислювати світ, так би мовити з “чистого аркушу”, тут й тепер орієнтуючись на життєздатні варіанти для вирішення поточних викликів. Постійне осмислення світу й орієнтація на одиничність та унікальність є основою антикрихкості. Розвиток посибілізму (можливісне мислення) та інтуїції дозволяє пролити світло на процеси й явища, які з позиції раціонального осмислення є незрозумілими. Вміння аналізувати проблеми контекстуально й варіативно дозволить сприйняти нелінійність як універсальну характеристику складного світу [1, с.180]. Релевантним є також уміння приймати непропорційні рішення, адже дрібні фактори можуть принести більше користі у

неврівноваженій й нелінійній системі й сприяти зміні її конфігурації. Водночас, великі зусилля можуть просто піти нанівець.

Запропонований Насімом Талебом концепт “антикрихкість” є релевантним у розумінні, осмисленні й вирішенні проблем українського суспільства, яке проходить складний період власного державотворення в умовах війни. Йдеться, насамперед, про розробку на основі поняття “антикрихкості” низки теоретичних концептуальних й світоглядних ідей, які дозволять подолати старі культурноорієнтовані практики та усталені наративи розвитку суспільства, які передбачали нищення основних ознак етносу — мови, культури, історичної пам’яті тощо, тобто усього того, що ідентифікує народ та гуртує його у єдину спільноту. Історично так склалося, що українське суспільство здатне проживати та знаходити стійкість у неймовірно складних і мінливих умовах. Українці — це народ, який готовий шукати безпеку в умовах радикальної небезпеки, плекати феномен антикрихкості в умовах суцільної крихкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганаба С.О. Філософія дидактики: контексти, стратегії, практики: монографія. Суми, Університетська книга, 2014. 326с.
2. Ганаба С.О. Складність як концепт сучасного наукового дискурсу - С.58-61.
3. Талеб Н. Антикрихкість. Про (не)вразливість у реальному житті. Київ. Наш формат, 2018. 400с.
4. Талеб Н. Чорний лебідь. Про (ней)мовірне у реальному житті. Київ. Наш формат, 2021. 392с.

УДК: 134. (34.4)

**РЕЛЕВАНТНИЙ ХАРАКТЕР КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
ІДЕАЛЬНОЇ БЮРОКРАТІЇ ЗА МАКСОМ ВЕБЕРОМ**

Олексій ТАРАСКОВ

*Науковий керівник - Світлана ГАНАБА, доктор філософських наук,
професор*

*Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького*

Розуміння природи бюрократії, осмислення її сутності, особливостей функціонування, ролі та значення у соціальному житті є актуальною та релевантною проблемою з огляду на особливості процесів державотворення, розбудови правової держави й громадянського суспільства в Україні. Актуальність аналізу цього соціального феномену також обумовлена подоланням тенденційності та спрощеності у тлумаченні бюрократії як негативного явища в умовах демократичного розвитку суспільства (у повсякденній свідомості бюрократ інколи уявляється як офіціозний, заплутаний у канцелярських формалізмах клерк, що займається малопродуктивною роботою та не несе відповідальності за прийняті рішення).

Етимологія поняття бюрократія у перекладі з французької означає — панування бюро (канцелярії) й передбачає адміністративну систему організації, що складається з низки офіційних осіб, посади яких утворюють ієрархію і які розрізняються формальними правами та обов'язками, що визначають їх дії та діяльність [6, с. 68]. Варто зазначити, що виникнення й розвиток бюрократії пов'язані із потребою регулювання суспільно-політичних відносин. Бюрократія зародилася ще у період виникнення перших держав. Зазначимо, що вперше аналіз бюрократії як специфічної системи соціальної регуляції

зробив знаний німецький соціолог Макс Вебер. Термін “бюрократія” дослідник використовував у значенні “правління державних службовців” й уважав необхідною інституцією суспільного життя. На його переконання, бюрократія характеризується точністю, суворістю дисципліни, відповідальністю та стабільністю. У процесах соціального життя вона функціонує згідно теоретично обґрунтованих, чітко сформульованих й старанно розрахованих правил та процедур. У праці “Господарство і суспільство” німецький науковець аналізує природу бюрократії спираючись на системний підхід. Він вважає її найбільш раціональною формою здійснення влади, насамперед, у правовій державі [2]. Згідно з М. Вебером, бюрократична еліта замінила аристократичну тяганину. Відповідно, якщо волюнтаристична влада аристократії заснована на упередженнях, примхах й емоціях її носіїв, то вона має бути замінена на правління експертів-професіоналів, які здатні ухвалювати ефективні рішення залежно від ситуації. Отож, у його концепції ірраціональний аспект владних відносин був замінений на раціональний, а діяльність бюрократії покликана безпосередньо персоніфікувати панування закону, а не людей [1, с. 119].

Німецький соціолог М. Вебер у своїй концепції також розробив критерії ідеальної бюрократії. На його думку, для неї є характерними риси: функціональна спеціалізація (серед посадових осіб існує чіткий поділ функцій), ієрархія влади (посадові особи відповідають перед начальником не лише за свої дії й рішення, а за дії та рішення своїх підлеглих); регуляція дій (уся діяльність бюрократії визначається системою взаємопогоджених правил та інструкцій, які забезпечують координацію виконання суттєвих завдань й типовість цих завдань залежить від змін у складі персоналу); кваліфікованість персоналу (посади потребують певної кваліфікації й заповнюються на підставах компетенції кандидатів, а не будь-чиїх особистих суджень); забезпечення (призначення на посади організації забезпечує усім, що необхідно для виконання їх службових обов'язків); кар'єра

(створюються умови, щоб найманні працівники розглядали свою роботу в організації як створення особистої кар'єри); архівація документів (адміністративні рішення, процедури й дії бюрократичного апарату занотовуються документально і зберігаються в архіві) [2].

Отож, бюрократія за М. Вебером є вершиною управлінської раціональності та ефективності. Її перевагами є універсальний характер застосування у різних сферах соціального життя, можливість ефективно впливати на усі сфери суспільства. Проте не варто забувати, що “ідеальний тип” веберівської концепції є лише певною теоретичною конструкцією, яка природно має, як позитивні аспекти, так й низку вад. На думку сучасних дослідників, основні недоліки ґрунтуються на тому, що “раціональна межа у використанні засобів адміністрування призводить до їх недооцінки й переходу у свою протилежність - в ірраціональні завдання” [4, с. 29]. Діяльність будь-якої організації залежить не лише від її власних цілей і політики, а й від організаційного середовища (розуміється як сукупність економічних, технологічних, політичних, демографічних тощо факторів поза організацією, які впливають на її діяльність). Зауважимо, що у концептуальній моделі М. Вебера особистість по суті винесена за дужки ідеальної бюрократичної організації. Пріоритетним є бездоганне й безапелюсне виконання узаконених правил та процедур. Ефективність досягається завдяки чіткому розподілу обов'язків й залучення висококваліфікованих фахівців до управління на ключових керівних посадах. Необхідно також пам'ятати, що ця модель не є реалістичним зображенням жодної конкретної бюрократичної структури, яка дійсно діє за певних умов у практиках соціального життя. Ще одним недоліком “ідеальної моделі” бюрократії М. Вебера, за твердженням науковців, є заміщення цілей. Йдеться про існування ризиків того, що з часом посадовці почнуть забувати цілі своєї організації й спрямовуватимуть свій професійний потенціал та

енергію на вирішення завдань, які не стосуються цілей організації чи установи, концентруючи увагу на внутрішніх дріб'язкових проблемах, а не на завданнях задля вирішення яких було створено певну організацію. Такий стан справ зумовлює розширення чисельності працівників. Ця тенденція почасти корелюється із “законом Паркінсона”: “робота розширюється так, щоб заповнити увесь той час, який може бути витрачений, як кількість чиновників зростає навіть тоді, коли обсяг роботи зменшується” [3, с.7]. Як результат, таке явище пояснюється постійними пошуками бюрократів можливостей збільшити кількість підлеглих. Ці підлеглі, у свою чергу, знаходять роботу один одному, а координація їх роботи потребує подальшого збільшення кількості управлінців. Ієрархічна побудова бюрократичності організації, яку так обстоював М. Вебер, породжує й інші серйозні проблеми. Йдеться про авторитарність владних відносин, службовці на нижчих рівнях ієрархії зацікавлені приховувати від начальників свої вади, помилки, недоліки у роботі.

Аналіз концептуальної моделі бюрократії за М. Вебером може бути релевантним для розвитку управлінських структур та організаційної культури в українському суспільстві. Україна має складну політичну, економічну та соціокультурну ситуацію, тому може скористатися концепцією бюроократії для покращення управління та ефективної діяльності державних інституцій. Одним із основних принципів є раціональне прийняття рішень на основі об'єктивних критеріїв. Цей фактор може бути ефективним у боротьбі з корупцією та недобросовісністю в українському суспільстві. Окрім того, чітка ієрархічна структура бюрократичного апарату може сприяти прозорості системи влади, підвищить рівень її відповідальності. Ця обставина вплине на прийняття рішень та виконання завдань у державних органах. Варто зазначити, що формалізовані правила та процедури бюрократизованої машини управління можуть мати позитивне значення, оскільки сприятимуть забезпечення рівних можливостей для усіх громадян та бізнесу.

Звісно, необхідно враховувати зазначені вище недоліки цієї концепції. Використання ідей веберівської концепції в українському суспільстві має ґрунтуватися на пошуку оптимального балансу між формалізацією та гнучкістю, а також враховувати специфіку культурного та історичного життя.

Отож, концепція бюрократії Макса Вебера може стати корисною для розвитку українського суспільства, зокрема для покращення управління державними інституціями, боротьби з корупцією та недобросовісністю, забезпечення рівних можливостей та покращення інвестиційного клімату. У цьому процесі, проте необхідно враховувати специфіку розвитку українського суспільства, його історію та соціокультурну ментальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотіна Є. В., Ширкова А. Д. Трансформація моделі адміністративно-державного управління /Економічний вісник Донбасу. - 2019. - №5. - С. 118-123.
2. Вебер М. Господарство і суспільство /пер. з нім. М. Кушнір. Київ. Всеосвіт, 2012. - 640с.
3. Демченко Л. Критика теорії та практики демократії / Аспекти публічного управління. - 2019. - Т.7. - №5. С. 5-11.
4. Паєтко Т., Федосов В. Теорії і концепції розвитку бюрократії / Ринок Цінних паперів України. - 2016. - №9-10. - С. 17-31.
5. Політологія: сучасні терміни та поняття. Короткий навчальний словник-термінів для студентів ВНЗ / укл. В.М. Піча, наук ред. Л. Д. Климанської, Я.Б. Турчин, Н. М. Хоми. Львів, Новий Світ- 2000, 2015. 516с.

УДК 316.614

**СУПЕРВІЗІЯ ЯК МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО
ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ***Ліза ПАВЛЮК**Науковий керівник – Юлія ШЕВЦІВ, викладач кафедри соціальної
роботи**Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

На сьогоднішній день вплив стресових факторів у процесі взаємодії з клієнтом, високий рівень відповідальності за прийняті рішення зумовлює підвищену загрозу професійних ризиків для соціального працівника, зокрема синдрому професійного вигорання фахівця.

Супервізія сприяє навчанню соціального працівника, перш за все контролю за власним психічним здоров'ям, саморегуляції емоційних процесів, розумінню закономірності своїх психічних реакцій. Разом з усвідомленням у соціального працівника з'являється можливість раціоналізувати свої емоції і відповідно управляти ними. Усвідомлення можливих ризиків і психічних травм забезпечить захист психіки соціального працівника і понизить рівень розповсюдження синдрому емоційного вигорання серед соціальних працівників, що, безумовно, підвищить ефективність соціальної роботи.

Під час супервізії соціальний працівник має змогу поділитися своїми емоціями та досвідом роботи, проаналізувати свою роботу, вияви внутрішні ресурси та розвивати навички самосвідомості. Супервізор - людина з знаннями практичних випадків, через обговорення конкретних кейсів (випадків) сприяє розвитку професійної компетентності.

Супервізія є досить малодослідженою сферою психологічної діяльності у нашому суспільстві. Досить часто вважається, що супервізія – це допомога одного, більш досвідченого, професіонала

менш досвідченому колезі. Але це визначення є досить вузьким. Загалом, супервізію можна розглядати як систему професійної підтримки спеціалістів, що працюють у сфері «людина–людина».

Відомо, що людина, яка обирає професію, спрямовану на допомогу іншим людям, має розуміти і вміти працювати з власними проблемами, а також повинна періодично звертатися по допомогу до своїх колег. Для повного розуміння будь-якого процесу необхідна присутність, участь іншого професіонала, інакше спеціаліст потрапляє у замкнене коло власних думок і почуттів, що може призвести до нервового зриву чи серйозного психічного розладу. Серед спеціалістів професій, що спрямовані на допомогу іншим людям, найчастіше спостерігається емоційне вигорання як захисний механізм психіки від непомірних навантажень [2].

Супервізор має допомагати працівникам розширити спектр методів та технік соціальної роботи, поповнити свої знання та набути нових навичок, бути стійким до впливу стресових ситуацій та протистояти професійному «вигоранню».

Зовнішніми факторами професійного «вигорання» є:

- особливості організації праці (надмірність робочого навантаження, наявність неповних та незрозумілих посадових інструкцій, невизначеність обов'язків, наявність рольових конфліктів, невизнання на роботі є факторами, що можуть посилити ймовірність вигорання);

- робота, що потребує постійної концентрації та відданості клієнту, який потребує ретельного догляду, часто призводить до психічного перевантаження;

- відсутність професійної мотивації, монотонність робота, низька заробітна плата та відсутність належного соціального забезпечення.

Внутрішніми факторами, що можуть призвести до професійного «вигорання» є:

– особисте ставлення працівника соціальної служби до роботи;

– надмірне переживання щодо проблем клієнтів, гіперболізована професійна етика тощо;

– відсутність достатньої компетентності;

– завищені особисті амбіції та недоліки у підтримці особистого психічного балансу [1, с. 32].

Важливо відокремити основні функції супервізора під час супервізії, а саме:

1. Освітня функція – розвиток умінь, навичок супервізантів для підвищення якості послуг, що надаються. Вона здійснюється шляхом аналізу та дослідження роботи супервізанта з клієнтами/пацієнтами. У процесі такого дослідження супервізор може допомогти супервізанту:

– краще зрозуміти емоційний стан та потреби клієнта/пацієнта;

– усвідомити власні реакції на клієнта/пацієнта;

– дослідити більш ефективні способи роботи в складних ситуаціях.

2. Підтримуюча функція – професійна підтримка консультанта, який часто піддає себе впливу негативних емоцій та переживань клієнта/пацієнта. Консультанту слід навчитися усвідомлювати особливості свого реагування на такі стани і навчитися давати раду своїм реакціям на складні емоційні прояви клієнта/пацієнта.

3. Корегуюча функція – виявлення того, що перешкоджає виконанню професійної діяльності, допомагає усвідомити прояви стигматизації та дискримінації стосовно представників груп найвищого ризику [3].

Супервізія визначається як систематичний та конструктивний процес, спрямований на розвиток та самопідтримку соціальних працівників, що є ключем до профілактики професійного вигорання.

Отже, супервізія як метод профілактики професійного вигорання соціальних працівників є не від'ємною частиною фахівців соціальної служби. Ефективність визначається у наступних аспектах:

1. Виявлення можливих джерел стресу;
2. Вдосконалення практичних навичок та розвитку професійної компетентності;
3. Отримання порад та стратегій для управління стресом;
4. Підтримки емоційного здоров'я соціального працівника;
5. Пошук внутрішніх ресурсів, задля подолання професійного «вигорання»;
6. Вирішення етичних питань та моральних дилем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус І. В. Супервізія як профілактика кризових станів соціальних працівників. магістер. робота. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв. 2023.103 с.

2. Інтервізія та супервізія як форми методичного супроводу професійного розвитку фахівців психологічної служби. URL : [Інтервізія та супервізія як форми методичного супроводу професійного розвитку фахівців психологічної служби – Управління освіти \(osvita.cv.ua\)](#)

3. Онлайн супервізія Альянс. URL : [Онлайн супервізія Альянс](#)

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ НА КУЛЬТУРУ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Тетяна НАЗАРОВЕЦЬ

Головне управління ДСНС України у Тернопільській області

Культура та професійне вигорання на перший погляд здається охоплюють різні сфери людського життя та діяльності. Кожен із нас по своєму трактує та усвідомлює поняття «культура», тільки проаналізувавши факт існування декількох сотень визначень поняття «культура» - надає багатогранності цьому терміну.

Якщо розглядати культуру з психологічного погляду, то тут акцентується увага на психічних механізмах формування культури, на навчанні та наслідуванні. Культура залежить від взаємовідносин між людьми, від системи міжлюдських стосунків.

Щодо професійного вигорання, то його розглядають, як складову будь якої сфери діяльності, що є важливим аспектом, який може впливати не тільки на якість виконання професійно поставлених завдань, але і впливати на зниження рівня культури в комунікації та розвитку організації загалом. Розвиток та благополучне функціонування організації в цілому пов'язує в собі дуже багато процесів та понять, які є важливими компонентами в роботі організації, як живого механізму.

Враховуючи сьогодишню ситуацію в країні, дуже багато людей, які залучаються до роботи без належного відпочинку та умов виконання службових обов'язків є першими претендентами на відчуття професійного вигорання. Постійна втома, виснаження, ризики пов'язані із власним життям та життям близьких і рідних, неналежне харчування, надмірність негативної інформації, втома – фактори, які призводять до виникнення професійного вигорання.

Тому вивчення цього поняття є актуальним та фокусуєчим аспектом для подальшого дослідження з метою напрацювання корекційних програм, тренінгів для профілактичної роботи у різних сферах діяльності. Професійне вигорання виникає не раптово, а поступово, накопичуючи симптоми одні за одними, тому потрібно уважно відноситись до себе та оточуючих людей.

Можна розглядати культуру, як набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації, а професійне вигорання, як чинник, який порушує цілісність гармонії загалом. Тому профілактична робота, а за потреби корекційна є головним завданням психологів для збереження гармонійного та високо професійного функціонування будь якої сфери діяльності, тому що професійне вигорання присутнє у всіх професіях та структурах з людським ресурсом.

Гармонія в організації є передумовою розвитку культури кожного працівника, колективу організації та соціуму загалом.

Для діагностики соціально-психологічних особливостей професійного вигорання працівників органів і підрозділів ДСНС України нами було розроблено збірник методик, що дозволяє оцінити ряд чинників, що впливають на професійне вигорання. Зокрема, це - діагностика соціально-психологічної адаптації, визначення типу темпераменту, готовність ризикувати, поведінка у групі та уявлення про себе, визначення самоефективності, рівня особистісної тривожності та депресій і ряд інших.

Дане дослідження проводилось на базі Головного управління ДСНС України в Тернопільській області, в якому взяли участь більше 150 респондентів, які безпосередньо приймають участь в добових чергуваннях та постійно залучаються до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Дане дослідження дасть можливість об'єктивно оцінити ситуацію даної групи респондентів, та визначити соціально-

психологічні особливості професійного вигорання працівників даної сфери діяльності, враховуючи не тільки особистісні характеристики, а і соціальні, зокрема стаж роботи, стать, рівень освіти та сімейний стан кожного респондента.

Адже рівень професійного вигорання має вагомий вплив на рівень розвитку культури виконання обов'язків кожного працівника. Чим вищий показник вигорання, тим зменшується рівень культури у виконанні робочого процесу. В такому випадку краще виконувати профілактичні заходи для збереження та розвитку культури у всіх сферах діяльності на рівні людина-людина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карапетян Л.В. Аналіз особливостей самооцінки емоційно-особистісного благополуччя рятувальників. *European Social Science Journal* (Європ. журн. соц. наук). 2017. № 4. С. 428–439.
2. Дроздова А. Р. Психологічні чинники прояву синдрому «емоційного вигорання» у представників різних типів професій і безробітних : дис. канд. психол. наук : 19.00.01 / Харківський університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2013. 249 с.
3. Фірсов М. В. Теорія соціальної роботи. Київ : Владос, 2001. 432 с.

УДК 821.521-341.09"202":159.923.2

ПСИХОФЕНОМЕН ТВОРЧОГО «Я» (НА ПРИКЛАДІ МАНҒИ ТАЦУКІ ФУДЖІМОТО «ОЗИРНИСЯ»)

Анна-Марія БАБ'ЯК

Науковий керівник – Мар'яна ЧЕЛЕЦЬКА, доцент кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства, Львівський національний університет імені Івана Франка

Проблема ідентифікації митця та його креативного втілення у творі й поза його межами є з погляду літературознавства надзвичайно цікавою для розуміння множинності інтерпретацій авторських інтенцій. Серед праць науковців можемо зустрічати різні терміни на означення творчості, спроби систематизувати та охарактеризувати її з наукової точки зору, однак не часто дослідникам вдається простежити саме психологічні її аспекти, адже побачити особистість автора, як прямого суб'єкта творчого процесу, без якого він не міг би існувати, буває доволі складно.

Таким чином виникає проблема сприйняття, яка вказує на важливість коректного окреслення межі, що відділяє реальну постать автора від втілення його свідомості у тексті і від самого твору [1, с. 161]. Незважаючи на те, що творчість часто виступає як метод експресії та самореалізації, і дійсно є гарним відображенням психологічних рис її суб'єкта, її може бути недостатньо для створення повноцінного уявлення про особистість, яка за своєю природою є явищем комплексним, про що свідчать праці багатьох видатних теоретиків [3, с. 78]. Зокрема концепції Карла Юнга, до прикладу, є вдалими підґрунтям для здійснення поглибленого аналізу не лише психології мислення автора, а й щодо його творчості: архетипний підхід дає змогу легко відстежити основні ознаки особистості та змалювати її обриси, поступово складаючи цілісне уявлення про неї на основі окремих деталей [3, с. 265].

Найпростішим, на перший погляд, для осмислення проблеми творчого вияву авторського "я" є освітлення її самими митцями у їхніх же творах: абстрактна художня подача є однозначно набагато

ближчою та наочнішою для пересічного читача, ніж наукова мова, що дозволяє йому побути на місці автора, переживаючи сюжет під час прочитання, та зрозуміти долю митця, його роль, місце у житті та світі набагато легше крізь призму власного сприйняття, необмеженого стилем викладу.

Одним з чудових прикладів подібних праць є ван-шот манга Тацукі Фуджімото «Озирнися»: на прикладі історії школярок Фуджіно та Кьомото впродовж їхнього зростання як художниць та поступового дорослішання автор вдало ілюструє виклики, з якими стикається митець на своєму шляху, що, фактично, відображає всі його можливі особистісні злети та падіння. Специфіка жанру дає можливість побачити проблему з іншої перспективи: глибокий символізм зображень, притаманний манзі, надає можливість простежити певні події у житті персонажів і навіть їхні емоції без додаткового текстового доопрацювання [2, с. 111].

Сюжет сконцентровано навколо Аюму Фуджіно, учениці початкової школи, що має хист до малювання та займається створенням короткої сюжетної манги для шкільної газети: її роботи хвалять – однокласники просять автографи, а дорослі навіть пропонують їй розглядати перспективу стати художницею, коли вона виросте [4, с. 4]. Позитивний фідбек і схвалення оточення тривалий час є основною мотивацією для юної мангаки продовжувати малювати, однак з розвитком подій це поступово змінюється. Це дає нам змогу зрозуміти, що творча особистість починає розвиватися досить рано, ще з дитинства, коли людина реалізує себе на ранньому етапі в рамках пізнання світу, і що формується вона залежно від багатьох обставин, в котрих перебуває, зокрема й від суспільної думки, яка є основною складовою у подальшому становленні митця та його творчості, що впливає надалі не лише на його ставлення до критики, а й дає поштовх до подальшого удосконалення таланту, викликаючи низку суголосних відчуттів [3, с. 79]. Емоції, які переживає автор, коли його роботи отримують відгук, варіюються

залежно від характеру й забарвлення цього відгуку та можуть згодом трансформуватися у свідомості митця тим чи іншим чином, виливаючись у натхнення й мотивацію або ж у моральний занепад.

Після чергового успіху манги Фуджіно вчитель просить її віднести шкільну газету учениці з паралельного класу Кьомото, яка не може ходити до школи, але хоче спробувати малювати також, і коли досить вдалі результати цих спроб публікують у газеті наступного разу поряд із мангою Фуджіно, мотивації Фуджіно зміщуються разом із відгуками однокласників, котрі помічають, що її малюнки здаються посередніми на тлі робіт Кьомото [4, с. 9–10]. Фуджіно не може прийняти того факту, що її славу забирає якась відлюдниця, що, до того ж, молодша за неї, так само як і те, що Кьомото справді перевершує її у малюванні своїми пейзажними ескізами. Вона ставить собі за мету покращити власні вміння і тепер малює не заради розваги, а за покликком суперництва, аби довести, що вона краща [4, с. 13–18]. У цих намірах героїні виразно виявляється феномен конкуренції як явища, викликаного зміщенням уваги оточення з її робіт на чужі та їхнього критичного порівняння. Першопричини виникнення цієї конкуренції в авторській свідомості вдало пояснює концепція Карен Горні про невротичну природу цього феномену, яка насправді зводиться до двох простих змінних: бажання домінувати у певній сфері діяльності, перевершуючи інших, та бажання любові й визнання, котрі ми бачимо на прикладі Фуджіно [5, с. 291–292].

Гонитва за славою, щоправда, згодом виснажує дівчину, і в шостому класі вона кидає малювання взагалі, проте на цьому її історія не закінчується: після випуску з початкової школи вчитель звертається до Фуджіно з проханням ще раз, тепер уже наполягаючи на тому, аби Фуджіно віднесла Кьомото її атестат [4, с. 29–45]. Незважаючи на свої сумніви, Фуджіно все ж згоджується та робить це, що й призводить до її першої зустрічі з Кьомото, яка дає їй усвідомлення того, що людина, котру вона вважала своєю

конкуренткою весь цей час насправді постійно була і досі є її найвідданішою фанаткою. Захоплення Кьомото надихає Фуджіно знову, і вона повертається до створення манги, що згодом дає змогу дівчатам спільно опублікувати низку ілюстрованих серійних історій на сторінках журналів під спільним псевдонімом «Кьо Фуджіно». Щоправда, Фуджіно все ще вперто впевнена у тому, що робить це заради слави. Лише потім, коли шляхи дівчат розходяться та Кьомото гине у трагічному інциденті, вона усвідомлює, що весь цей час знаходила в собі сили та бажання малювати професійно заради своєї приятельки – людини, яка щиро любила її творчість та її саму.

Саме коли Фуджіно залишається справді сама, один на один перед зачиненими дверима, вона зупиняється та переосмислює свої попередні погляди. Дисбаланс у її пріоритетах між соціальним (прагнення визнання, популярності) та особистісним (задоволення від процесу малювання), як можна зауважити, заводить її у глухий кут. За теорією Карла Юнга це можна пояснити на основі його концепції «защемленої функції», яка вказує на те, що «людина, наділена логічним складом розуму й вважаючи мистецтво свого роду забавою й безглуздою тратою часу вже в зрілих літах, раптом, на свій подив, виявляє в собі гостру й не чим не мотивовану потребу в художній творчості» [3, с. 264]. Саме ця функція у Фуджіно загострюється під впливом конкурентної залежності від іншого, коли дитяча розвага перетворюється у професійну одержимість, а згодом у зрілому віці (після пережитої травми, пов'язаної зі смертю конкурентки-подруги) – процесом творчого задоволення.

Автор підводить свою героїню до усвідомлення своєї творчої сили, застосовуючи принцип ретроспекції для більш вдалого відображення рефлексії персонажів щодо того, як би їхні життя склалися без їхньої творчості: у порожній квартирі Кьомото Фуджіно знаходить свій старий малюнок, який залишила першої зустрічі своїй «конкурентці» та який і став поштовхом до їхнього подальшого спілкування, співпраці та дружби. Однак під впливом почуття

провини за смерть подруги вона рве малюнок на декілька частин, одна з яких, із підписом «не виходь», падає з її рук і зісковзує під двері кімнати покійної Кьомото. Уривок малюнка, підхоплений поривом вітру з прочиненого вікна, потрапляє до рук ще маленькій Кьомото з минулого, показуючи ймовірний розвиток подій, в якому Кьомото не вийшла б назустріч Фуджіно і їхні шляхи не перетнулися б ще в той момент. Однак і в цьому варіанті дійсності дівчатам все одно вдається зустрітися: Фуджіно рятує Кьомото від загибелі, і під враження від цієї події Кьомото, повертаючись до власної кімнати, малює невеликий ескіз, де відтворює те, що трапилося. Малюнок вкотре з подувом вітру потрапляє за двері, повертаючись у реальний час до Фуджіно.

Відкритий фінал, у якому Фуджіно після відвідин дому загиблої Кьомото повертається за свій робочий стіл і прикріплює свій старий малюнок на вікно, дає нам необмежений простір для власних роздумів та інтерпретації [4, с. 140–143]. Ми можемо простежити зміну ставлення Фуджіно до власної творчості протягом усього твору до самої його кінцівки – особистого та сформованого під впливом відгуків інших, зокрема після зіткнення з прихильністю Кьомото. Спостереження за її поступовим дорослішанням впродовж сюжету дає змогу вибудувати логічне уявлення про те, якою ж особистістю вона стає у фіналі історії, і навіть зробити припущення, якою могла б скластися її подальша доля.

Змальовуючи образ головної героїні «Озирнися», Тацукі Фуджімото показує, що автор це передусім особистість, а його творче «Я» – безпосередня частина й відображення внутрішньої боротьби складових його свідомості, що знаходять свій вияв у творчості: спочатку у дитячому віці як розваги, у підлітковому через змагання і в дорослому – покликання, тобто справу, без якої уже важко уявити життя. Це також пояснює, наскільки складною може бути самоідентифікація для самого митця та проблема його сприйняття власної творчості через постійне протистояння соціальних та

індивідуальних пріоритетів. Однак це також дає нам зрозуміти, що місце та роль творця не є чимось, що можна ігнорувати: колізії його внутрішнього світу є невід'ємною складовою його особистості, яка цілком може реалізуватися у бажанні створити новий твір. Зрештою, і сам текст або ж контекст, закладений у нього, є важливим для оцінки взаємовідношень між біографічним автором та його персонажними проєкціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубравська З. Р. Феномен авторського «Я»: сутність «зовнішніх вторгнень» у постмодерністському тексті (на матеріалі творчості Мартіна Еміса). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. Т. 1. № 19. С. 160–162.

2. Олійник Л. Особливості мови японських манга як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2012. Вип. 40. С. 108–118.

3. Ткачук О. В. Психологія художніх здатностей : монографія. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2012. 372 с.

4. Фуджімото Т. Озирнись. Shueisha, 2021. 144 с.

5. Циганенко Г. В. Теоретичні підходи до розуміння явищ конкуренції та співпраці в групі. *Проблеми політичної психології: збірник наукових праць* ; Асоціація політичних психологів України. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ: Міленіум, 2014. Вип. 1 (15). С. 285–295.

УДК 372.8:811.161.2

ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ В ЖИТТІ НАРОДУ

Юрій САМБОРСЬКИЙ, Віталій МАМОНОВ

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛІЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Культура – це життєва сила суспільства: історія, традиції, мистецтво, самобутність народу. Культура підвищує якість життя, концентрує соціальний досвід багатьох поколінь, зберігає знання про світ. Система культури – це живий процес, який постійно рухається, розвивається, змінюється. Культура є важливою частиною життя кожної людини та народу в цілому.

Культура робить людину особистістю. Людина стає членом суспільства в міру засвоєння знань, мови, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу, своєї соціальної групи і всього людства. Культура – це засіб вираження творчості, формування індивідуальної самобутності та зміцнення відчуття себе в суспільстві. Культурний досвід – це можливості для дозвілля, розваг, навчання, дискусій й обміну досвідом з іншими. Музеї, театри, виставки, концерти, кіно – все це об'єднує людей.

Культура – основа для мирного життя. Культура вчить бути толерантними і розуміти один одного через мистецтво, навіть тоді, коли ми говоримо різними мовами. На прикладі культури можна побачити якість та рівень життя народу. Культурні заходи, такі як фестивалі чи виставки, створюють соціальну солідарність і згуртованість. Вони сприяють соціальній інтеграції,

розширенню можливостей громад. А також зміцнюють гордість за свою країну.

Культурний розвиток відіграє важливу роль в боротьбі з бідністю.

Від підвищення рівня культури є економічна вигода – створення робочих місць. Культура робить значний внесок і в туристичну індустрію: чим більше цікавих місць, заходів, масштабних виставок, культурних пам'яток, фестивалів в країні – тим більше людей захочуть відвідати її.

В культурі заключена пам'ять народу.

Через культуру кожне нове покоління, вступаючи в життя, відчуває себе частиною цього народу. Культура виступає єдиним механізмом передачі соціального досвіду від покоління до покоління, від епохи до епохи, від однієї країни до іншої. Культура попередніх поколінь - це фундамент, на якому будується сьогодення культуру і на якому виростає культура завтрашня. Культура - це завжди спадщина, яка залишається на майбутнє.

Свята істина полягає в тому, щоб нічого не відкидати від досягнутого, а лише додавати. Культура є там, де є спадковість, пам'ять про минулі покоління. Без знання минулого - немає майбутнього. Знання минулого - ключ до розуміння і сучасного, і майбутнього. Людина, яка не знає і не любить минулого, не має і майбутнього. Потрібно оглядатись назад, щоб краще бачити вперед.

Культура повинна служити людям незалежно від становища в суспільстві та стану в державі. Саме так і є, бо завдяки культурній спадщині та культурній діяльності наших сучасників ми дізнаємося про минуле і сучасне, бачимо мрії наших предків та мрії сьогодення. Завдяки культурі в нашій уяві формуються найбільш вірні поняття, а в душах зароджуються незнані до цього часу почуття. Саме твори культури людина сприймає спочатку серцем, а вже потім розумом.

Митці минулого та сучасні діячі культури у своїй творчості відображають різні верстви наших співвітчизників, розкривають їх

таланти, любов до праці та боротьбу за незалежність. Своїми роботами вони прищеплюють інтерес молоді до історії власного народу, історії формування нашої країни, вчать любити рідну землю, поважати та любити батьків, близьких, ставитися з повагою до інших людей та до інших народів. Крім того, культура спроможна підтримати людей у тяжкі часи їх життя, надихає на подвиги заради країни та заради інших, додає сил у доланні життєвих перешкод і вказує вірний шлях до рішення важливих проблем. Цим культура і цінна для нашого народу, цим вона цінна особисто для кожного з нас.

Можна мати високий матеріальний достаток, але при цьому бути нещасним та не прийматися суспільством, тому що людина, яка прагне до заможності, перш за все повинна знати та розуміти культурні традиції свого народу, розуміти та поважати найвидатніші пам'ятки української культури, підтримувати її розвиток та вносити посильний внесок до створення культурної спадщини для наших нащадків. Тільки така людина, буде вона заможна чи бідна, має право вважатися повноправним членом нашого суспільства.

Отже, робимо висновок: культура – загальна й особиста у своїй сукупності – є одним із найважливіших складників, що формують людину як особистість, як представника одного народу і всього людства загалом. Тож давайте бути культурними людьми, щоб гідно представити себе, свій народ і всіх людей на землі!

ЛІТЕРАТУРА:

1. VuzLit.com https://vuzlit.com/414570/rol_kulturi_zhitti_lyudini
2. Освіта.UA <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28771/>
3. Музальов О. О. Культурологія: навчальний посібник для учнів, студентів та викладачів – Львів, 2012
4. Ukrtvir.com <https://ukrtvir.com.ua/mini-tvir-na-temu-kultura-ta-yiyi-rol-v-zhitti-lyudini/>
5. Л. Сандюк, Н. Щубелки «Основи культурології»

УДК 364-43:305

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Катерина БОРУТА

Науковий керівник – Андрій ЦЮПРИК, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Гендерна освіта на основі інтегральних міжпредметних зв'язків поєднує знання з соціології, педагогіки, психології, історії культури та інших галузей знань. В сучасній освіті компетентнісний підхід актуалізується формуванням конкретних компетенцій, що в свою чергу виступає головним критерієм фаховості майбутніх спеціалістів. Заклади вищої освіти спрямовують навчальний процес на формування професійної, соціальної та інших компетентностей, натомість гендерна компетентність та процес її формування допоможуть майбутнім фахівцям соціальної сфери стати успішними та кокурентно спроможними у професійній діяльності, за будь-яких мінливих соціально-економічних, політичних чи суспільно-культурних ситуацій.

На сьогодні питання гендерної рівності стало пріоритетним у світі, виникла гостра потреба у формуванні нових взаємин між жінками та чоловіками. Так, Україна зобов'язалася виконувати ключові міжнародні вимоги щодо забезпечення гендерної рівності через підписання у 2017 році Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, яка зобов'язує гарантувати рівні можливості для жінок та чоловіків у сферах працевлаштування, освіти, навчання, економіки, у суспільстві та ін. Гендерна рівність закріплена також у Конституції України. Метою цих документів є гарантування ухвалених у 2015 році

рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків у всіх сферах життя.
[2]

Одна з тенденцій розвитку сучасної освіти полягає у залученні гендерної проблематики до обговорення питань соціальної роботи. У сучасному суспільстві досі існує протиставлення та ієрархія «чоловічого» та «жіночого», дискримінаційні установки в оцінці соціальних можливостей представників чоловічої і жіночої статі, що, у свою чергу, значно ускладнює процес самореалізації особистості, актуалізації задатків та здібностей здобувачів освіти у процесі навчання.

Реалізації ідеї розвитку особистості та самоактуалізації творчого потенціалу здобувачів освіти незалежно від статевої приналежності сприяє впровадженню гендерного підходу в освіті. Тому багато прихильників гендерного підходу з упевненістю стверджують, що гендерна освіта має стати необхідним компонентом вищої освіти і, особливо, для майбутніх соціальних працівників. У цьому контексті порушується питання про включення знань про гендер у зміст підготовки майбутнього соціального працівника, спрямованих на усвідомлення його позицій у питаннях гендерної соціалізації особистості.

Гендерна компетентність особистості – це соціально-психологічна характеристика особистості, яка дозволяє їй бути ефективною у сфері соціального та в системі між статевої взаємодії. Компетентність – це своєрідний суміш знань та умінь. Гендерна компетентність особистості включає такі складові: знання про ситуації, що провокують гендерну нерівність, та причини, що їх викликають; вміння помічати та досвідчено оцінювати ситуації гендерного порядку у різних сферах життєдіяльності; здатність вирішувати свої власні гендерні проблеми та конфлікти; здатність не демонструвати у своїй поведінці гендерно дискримінаційні моделі взаємодії коїться з іншими людьми.

Проблемам теоретичної розробки та практичного застосування гендерного підходу в освіті, гендерної освіти студентів, формуванню гендерної компетентності присвячені роботи О. Болотської, Н. Маркової, О. Мудрик, О. Остапчук, В. Сорочинської, Л. Яценко. Питання гендерних компетенцій у підготовці майбутніх соціальних працівників висвітлені у працях О. Білої, С. Гришак, Л. Міщик та ін.

Виходячи із структури моделей гендерної компетенції майбутнього майбутнього фахівця, як ключовий елемент її формування можна виокремити наукове знання про гендер. Саме знання є основою уявлень про реальність, виступають у ролі орієнтиру щодо напрямів діяльності і базою формування відносин до реальності. Незважаючи на те, що життєві знання про належну традиційну поведінку чоловіків і жінок у суспільстві та особистий досвід студентів первинні стосовно наукових знань про гендер, вони не завжди сприяють, а іноді й ускладнюють процес формування гендерної компетенції. Життєві знання про гендерну поведінку, представлені у формі гендерних стереотипів та уявлень та включені до системи цінностей особистості, які не завжди відповідають, а найчастіше і суперечать науковим знанням про гендер, тим самим створюють бар'єри для засвоєння та усвідомлення наукової системи понять.

Більшість фахівців, що займаються соціально-гендерною діяльністю з сім'єю, мають, у кращому випадку, педагогічну освіту та досвід роботи, і професійно не готові до соціально гендерної діяльності. Крім того, часто вони мають обмежені можливості для професійного самовдосконалення: відсутні курси перепідготовки кадрів, існує дефіцит навчально-методичних матеріалів.

Проблема гендерної компетентності вимагає перепідготовки вже наявних фахівців та забезпечення можливостей для подальшого професійного зростання, підготовки спеціалістів для здійснення соціально-гендерної роботи з різними соціальними групами.

Незалежно від спеціалізації фахівець з соціальної роботи надає громадянам соціальну підтримку, виховний вплив, допомагає соціалізуватися незалежно від структури, в якій він працює. Наявні знання студентів щодо гендеру, а також засвоєна система традиційних статоворольових цінностей, заснована на ідеї гендерної нерівності, потребують трансформації. Таким чином, саме наукові знання про гендер як особистісне придбання виступають як першооснова зміни засвоєних гендерних стереотипів, пов'язаних з упередженим ставленням до представників певної статі, а, отже, формування гендерної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Гендерний підхід передбачає гармонізацію статово-рольової взаємодії на підставах егалітаризму як принципу рівних прав та можливостей особистості незалежно від статової приналежності, вважає С. Риков [1]. Щоб досягнути високого рівня сформованості професійної компетентності фахівця соціальної сфери потрібні такі педагогічні умови: 1) упровадження інноваційних педагогічних технологій формування професійної компетентності; 2) акцент на діяльнісному, практико орієнтованому етапі формування професійної компетентності; 3) підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування під час виробничих практик; 4) упровадження якісного організаційно-методичного забезпечення формування професійної компетентності; 5) ціннісна орієнтована спрямованість формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери; 6) організація підготовки викладачів-педагогів до формування професійної компетентності соціальних працівників. [3]

Отже, важливе місце, у формуванні гендерної компетентності соціальних працівників відіграє практична підготовка. Професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери слід розглядати у якості одного з ключових елементів, що

пов'язано із проявами соціальної несправедливості у випадках його ігнорування або недостатнього врахування в повсякденній практиці соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гендерні стандарти сучасної освіти : збірка рекомендацій у 2-х частинах. За ред. О. М. Кікінеджи, В. С. Власова, Л. Б. Магдюк, Т. В. Ладиченко. – К.: ПРООН, 2011. – Ч. I. С.301
2. Кравченко В. Аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до визначення поняття «Гендерної компетентності» фахівців. Вісник Національного університету оборони України. № 1 (65) 2022. С.46-49.
3. Шевчук С. Професійна підготовка фахівців сфери обслуговування на засадах компетентнісного підходу. Імідж сучасного педагога. 2018. № 5 (182). С. 41–45.

УДК 811.161.2'373,46

МОВА – ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОБРИХ СТОСУНКІВ МІЖ ЛЮДЬМИ

Надія СТЕПАНЕЦЬ

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики,
Львівський університет бізнесу та права*

Як відомо, одним із засобів спілкування є мова. Проте для налагодження доброго спілкування недостатньо добре знати рідну мову, і зокрема її граматику та словник. Необхідно оволодіти знанням мови з погляду того, щоб у спілкуванні дотримуватися завжди тактовності, вміти цікаво говорити, впливаючи на слухачів, переконуючи їх, у разі необхідності вміти вести розмову зі знайомими і з незнайомими людьми, з молодими й старшими, з рівними собі й

високопоставленими особами, з людьми, які симпатизують нам, і з тими, хто проти нас, - словом, уміти своєю мовою завоювати прихильність, довіру людей [1, С. 58-93]. Щодня практично кожному доводиться протягом певного часу спілкуватися і з членами сім'ї, і з товаришами та приятелями, на підприємстві чи в установі і т. ін. Завдяки постійному, щоденному спілкуванню ми пристосовуємося до свого найближчого оточення, зміцнюємо суспільні зв'язки. За допомогою мови люди впливають одне на одного, на суспільні групи, до яких вони належать. З іншого боку, ці групи впливають на кожного свого члена. Отже, життя людини – це її постійне спілкування з оточенням і взаємним впливом один на одного.

Спілкування – це процес, який спрямований на задоволення однієї з первісних і найважливіших суспільних потреб - потреби людини в іншій людині. Це не просто міжособистісний, а й соціальний процес.

Кожен, хто відчуває самотність або вважає, що люди його не люблять, що він не користується такою популярністю, як інші, повинен глибоко усвідомлювати: людські стосунки – це обмін цінностями. Навіть у стосунках двох людей важливо, щоб подібний «обмін» існував. Ми далекі від думки, щоб розглядати його як вияв матеріальної вигоди. З людьми нас пов'язує різне: один приваблює тим, що вміє цікаво говорити, інший – володіє важливою інформацією, третій – має приємну зовнішність і може передати «заряд» оптимізму; нарешті, нас приваблює тактовна поведінка і готовність дати необхідну пораду.

Проте є люди, які байдуже ставляться до інших, не переймаються тим, що хвилює інших. До речі саме такі особи часто дивуються, чому їх перестають поважати і припиняють з ними відносини. Не може викликати поваги той, хто тільки говорить про себе, не слухаючи іншого.

Людина - суспільна істота, вона живе в суспільстві, а якщо опиняється поза ним, то це може спричинити негативні психічні наслідки. Канадські психологи провели експеримент, метою якого було встановити, як впливає цілковите припинення сприйняття подразнень, що надходять з навколишнього середовища. Добровольці – студенти вищих навчальних закладів, які брали участь в експерименті, повинні були лежати на зручному ліжку в маленькій звукоізолюваній кімнаті. На очах вони мали окуляри, які розсіювали світло і не давали змоги бачити форми предметів, на руках рукавички, що закривали руки від ліктів до кінчиків пальців, а у вухах – гумові подушечки. Вже через кілька годин вони не могли зосередитись. Нудьга зростала без упину. Вони почали просити, щоб їм дали розв'язувати якісь завдання. А коли одержали такі завдання, то вже не могли зібратися з силами, щоб ними займатися. Такі експерименти дають змогу переконатися, який вплив може мати на людину ізоляція [2, С.15-18].

Мова - один з найважливіших засобів, що є у розпорядженні людини, завдяки мові людство йшло у своєму розвитку шляхом прогресу. Мова – найміцніша зброя, якщо нею правильно володіти: може зближувати людей, забезпечувати обмін думками, сприяє мирному розв'язанню суперечностей і т. ін.. Проте, з другого боку, сказане слово може бути причиною незгод, сварок, засобом інтриг та прокльонів. Мовою можна заподіяти і багато зла. Словом можна вбити.

У практиці спостерігаємо: деякі люди дуже люблять уживати в розмові іноземні слова, інші – віддають перевагу рідній мові. Звичайно, коли йде розмова про виробничі чи наукові справи, немає сенсу вишукувати слова й вирази рідної мови, замість поширених, усталених і зрозумілих іноземних термінів.

Володіти мовою - означає знати і поважати її, а це спонукає повністю прагнути до високого рівня культури мовлення.

Мова – невичерпна духовна скарбниця, невичерпний запас різноманітних засобів для вираження думки, здійснення комунікабельних актів, реалізації естетичних потреб і естетичних норм, якими людина повинна оволодівати впродовж всього свого життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Потебня О. Мова. Національність. Денаціональність. – Нью-Йорк, 1997.-115 с.
2. Єрмоленко С.Я. Аспекти дослідження літературної мови // Мова і культура нації. – Львів, 1990. – С. 25.

УДК 159.9

**ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ФАХІВЦІВ
ІТ-СФЕРИ**

Марта РАДЧУК

*Науковий керівник – Світлана ВДОВИЧ, доцент кафедри
практичної психології та педагогіки, канд. пед. наук, старший
науковий співробітник*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Актуальність. З'являються нові професії, пов'язані з використанням цифрових технологій, в трудовій діяльності яких спостерігається підвищений ризик формування синдрому емоційного вигорання. Прикладом є працівники, задіяні у сфері інформаційних технологій, що найшвидше розвивається на ринку праці. Ненормований робочий день, напружена інтелектуальна діяльність, необхідність комунікацій з клієнтами та зарубіжними партнерами,

розглядаються як додаткові фактори розвитку психоемоційного вигорання у даній сфері.

Згідно з дослідженням, проведеним американським Інститутом громадської думки Геллапа в 2020 році, сьогодні ІТ-компанії стикаються з серйозною кризою, пов'язаною з вигоранням своїх співробітників.

Мета дослідження – дослідити особливості емоційного вигорання у фахівців ІТ-сфери.

Дослідники схиляються до думки, що існує набір особливостей мислення, уваги, здібностей, притаманних саме працівникам ІТ-сфери. Професійне вигорання все частіше проявляється у фахівців ІТ-сфери. Як зазначають Н. Панасенко та В. Гомонюк, професія спеціаліста ІТ-сфери має як свої плюси, так і свої мінуси. До плюсів професії відносять: постійне професійне самовдосконалення; високий попит на ринку; високу заробітну платню; працювати можна, не маючи диплома; це переважно творча професія. До мінусів відносять наступне: те, що зрозуміло програмісту, не завжди зрозуміло користувачеві, тому програмісту доводиться багато йому пояснювати; трапляється робота в авральному режимі; робота за комп'ютером погано позначається на здоров'ї; тут також знаходиться місце рутині; професія накладає відбиток на характер людини [1, с. 166].

О. Шнайдер у результаті дослідження емоційного вигорання у програмістів встановив, що здатність керувати своєю поведінкою через керування емоціями пов'язана з емоційним вигоранням. Він припускає, що в ситуації, коли в процесі діяльності людині не вдається знайти оптимального й адекватного способу вираження своїх емоцій, «страждає» діяльність, емоції виступають не стільки енергетичним ресурсом, скільки гальмують мотивацію [3].

До чинників, які можуть сприяти виникненню професійного вигорання у спеціалістів ІТ-компаній, відносять суворий контроль

над роботою програміста, часті перевірки стану проекту; надмірно стислі терміни виконання проектів і завдань; жорсткий розподіл обов'язків зверху між програмістами в команді; відсутність творчої діяльності в роботі програміста, постійне виконання програмістом рутинних операцій; відсутність можливості ведення нормального діалогу всередині команди, з лідером команди розробників.

Слід зазначити, що особливості діяльності фахівців ІТ-сфери пов'язані із значним психологічним навантаженням. Так, працівникам ІТ-сфери доводиться весь час перебувати у стані психологічного когнітивного напруження, інтелектуальної концентрації, у них найчастіше понаднормова робота, сидячий режим роботи, гіподинамія. Також досить частими виробничими ситуаціями є непорозуміння з клієнтами і керівництвом, які не розуміють особливостей виконання поставлених завдань у сфері програмування.

Важливим у подоланні симптомів професійного вигорання серед програмістів є здатність особи до саморегуляції та керування власними емоціями. Тому варто приділити даному питанню більшу увагу, застосовуючи профілактично-корекційні заходи психологічної допомоги працівникам сфери ІТ, що забезпечать сприятливі умови праці та успішну й продуктивну діяльність.

На нашу думку, варто працювати не лише з симптомами та наслідками емоційного вигорання, а потрібно більше уваги приділити профілактиці та попередженню виникнення синдрому вигорання у фахівців ІТ-сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панасенко Н. М., Гомонюк В. О. Особливості розвитку професійних якостей у програмістів. Актуальні проблеми психології. Т. V. Вип. 14. С. 165–170.

2. Практична психосоматика: діагностичні шкали: навчальний посібник / За заг. ред. О. С. Чабана, О. О. Хаустової. К.: Видавничий дім «Медкнига», 2021. 200 с.

3. Шнайдер О. Психологічні особливості емоційного вигорання працівників сфери інформаційних технологій. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». 2016. Вип. 26. С. 144–148.

4. Maslach C., Leiter M. P. The truth about burnout: How organization cause personal stress and what do about it. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1997. 208 p.

УДК 364.04(477)

**БЕЗПЕКОВА ТА ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ
ВИКЛИКІВ**

Владислав БІЛИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сьогодні в різних куточках світу зростає кількість та масштаби небезпечних подій, катастроф, стихійних лих, що спричиняє негативні соціальні процеси та наслідки для життєдіяльності людей. Фахівці соціальної роботи покликані сприяти подоланню таких проблем на рівні індивіда та громади. Отже, вони повинні володіти специфічними практиками втручання в умовах надзвичайних ситуацій та володіти компетентностями з галузі безпеки людини та довкілля [1]. Це зумовлює необхідність оволодіння соціальними працівниками глибокими знаннями із сфери безпеки життєдіяльності, екології, цивільного захисту; окрім того «всі отримані знання, набуті переконання, прагнення, потреби мають

відобразитися у професійній діяльності та у повсякденному житті» [2, с. 651]. Для цього необхідно сформувати у майбутніх фахівців соціальної роботи безпекову та екологічну культуру. Така культура вимагає синтетичного підходу, який поєднує здобутки як соціально-гуманітарних наук так і природничих, технічних. Відповідно, вона передбачає наявність знань, які стосуються як соціального життя так і царини природи, досягнень техніки [2, с. 650].

Окрім зазначеного, нині однією із сучасних концепцій соціальної роботи, що активно розвивається закордоном, є зелена соціальна робота. Значною мірою це викликано тим, що суспільство дедалі більше відчуває вплив природних факторів на всі сфери життєдіяльності людини, які, нажаль, є негативними. Певні фізичні, природні фактори, які не відповідають правам і потребам особи можуть спричинити появу складних життєвих обставин чи ознак вразливості. В соціальній роботі цей підхід передбачає врахування впливу на життєдіяльність клієнта не лише соціальних чинників, а й природного середовища. Окрім цього, в сучасній соціальній роботі, як зауважує Т. Семигіна, робиться акцент на застосування соціально-екологічних практик, які утверджують ідеї сталого розвитку, належного природнього довкілля людини і громади. Особливої актуальності набуває розв'язання проблем соціальної нерівності, бідності; забезпечення належних умов природнього середовища, «екологічної справедливості», рівного доступу до природних ресурсів та ін. [3].

Зазначене підтверджує думку, що сучасні фахівці соціальної роботи мають бути готові до здійснення діяльності на засадах безпекової та екологічної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логвиненко В., Костишин Е., Лозинський А. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах

надзвичайних ситуацій. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. педагогічного ун-ту імені Івана Франка*. 2022. Вип. 53. Т. 1. С. 348–353.

2. Логвиненко В. М. Філософські аспекти екологічної освіти. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*, 2012. №59 (4). С 648-652.

3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 275 с.

УДК 372.8:811.161.2

РОЗВИТОК НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ

Дмитро ЛЕОНТЬЄВ, Сергій-Ігор КУШПА

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Україна, яка в сучасних геополітичних реаліях історично визначається як суверенна незалежна держава, пройшла важливий шлях становлення своєї національної ідентичності та державного суверенітету. Цей шлях був важким і довгим, і він нерозривно пов'язаний із історико-культурними процесами, які формували українську ідентичність та сприяли розвитку незалежності України. У цьому науковому творі ми розглянемо ключові аспекти цього процесу, звертаючи увагу на історичні етапи, важливі події та культурні вираження, які визначили сучасну Україну.

Історія України як важлива передумова незалежності

Важливими подіями, що поклали початок становленню національної ідентичності та незалежності України, були Гетьманщина і Гетьманська доба в XVII столітті. Гетьмани, такі як Богдан Хмельницький, не лише відстоювали права та інтереси українського народу перед іноземними владарями, а й сприяли формуванню культурних цінностей, які стали основою сучасної української ідентичності. Вони створили Козацьку Раду та інші інституції, що визначали державний лад та правовий порядок України. Подальший розвиток української ідентичності відбувся в умовах антикозацької політики Російської імперії в XVIII столітті та під час аустро-угорського гніту в західній частині України. Проте навіть під цими умовами історичні корені та культурні традиції не зникли. Українська література, мова та обряди продовжували зберігати культурну спадщину і сприяли розвитку національної свідомості.

Національне відродження та його роль у розвитку незалежності

Національне відродження, яке відбулося наприкінці XIX - початку XX століття, відіграє важливу роль у формуванні сучасної України. Творчість видатних поетів, таких як Тарас Шевченко, Іван Франко та Леся Українка, стала символом боротьби за національну свободу та права українського народу. Це був час, коли українська культура оживала, і мистецтво служило інструментом об'єднання.

Культурні обряди, мова та національна символіка стали важливими атрибутами національної самосвідомості та підтримували ідею незалежної України. Зокрема, використання української мови в освіті та культурі було важливим кроком на шляху до національного відродження. Україна в складі Радянського Союзу та боротьба за незалежність У XX столітті Україна потрапила під владу Радянського Союзу, що супроводилося репресіями та спробами придушити українську ідентичність. Проте, навіть в умовах тоталітарного

режиму, культурні процеси продовжували сприяти розвитку української ідентичності. Літературна школа "шістдесятників" виразно демонструвала важливість слова в боротьбі за права та незалежність. Під час "перебудови" та "гласності" 1980-90-х років, рух "Рух за незалежність України" об'єднав силу громадян і активістів, які боролися за незалежність України від Радянського Союзу. Сьогодні: Роль історико-культурних процесів у зміцненні незалежності України

Сучасність

Сучасне суспільство України веде активну боротьбу за збереження незалежності та суверенітету країни, і історико-культурні процеси є важливим елементом цієї боротьби. Зокрема, Революція Гідності, яка відбулася в 2013-2014 роках, стала важливою подією, де українська ідентичність і культурні цінності грали значущу роль. Революція Гідності почалася як відповідь на відмову українського уряду від підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та масові акції протесту на Майдані Незалежності в Києві. Мільйони українців об'єдналися, виражаючи своє бажання побудувати демократичну, незалежну країну. Вони використовували не лише політичні методи, але і культурні символи та обряди для вираження національної єдності та підтримки незалежності. Спільна спільнота національної самосвідомості та культурних цінностей грала важливу роль у боротьбі за незалежність під час Революції Гідності. Пісні, поезія та художнє мистецтво стали не лише виразом протесту, але і засобом моральної підтримки для активістів та громадян, які виступали проти режиму Віктора Януковича. Національна символіка, така як синьо-жовтий прапор та герб, стали символами солідарності і визволення. Однак події Революції Гідності не лише обмежувалися Києвом, вони охопили всю Україну і виражали справжню солідарність українців, незалежно від регіону. Люди об'єдналися під гаслами свободи, гідності та незалежності, відстоюючи право на вибір та демократію. Відстоюючи

незалежність України, громадяни не лише відстоювали свої політичні права, але й об'єднувалися навколо національних цінностей та культурних традицій.

Боротьба за незалежність в сучасному контексті

Сьогодні, Україна продовжує стикатися із суттєвими викликами для своєї незалежності, включаючи війну на сході країни та спроби дестабілізувати ситуацію внутрішніми та зовнішніми акторами. У цьому контексті історичні та культурні процеси набувають особливого значення. Сучасна українська культура та мистецтво продовжують відігравати важливу роль у вираженні духу солідарності та підтримки. Художники, музиканти, письменники та інші творці використовують свої твори, щоб висловити підтримку військових та визволення окупованих територій. Культурні цінності та національна ідентичність служать моральною основою для українців, які продовжують захищати свою країну. Історичні пам'ятки, які символізують боротьбу за незалежність та єдність, стають об'єктами патріотичної пам'яті і гідності. Наприклад, відновлення пам'ятників Героям Небесної Сотні та інших борців за свободу стали символами солідарності та визнання мужності тих, хто віддали своє життя за Україну.

Війна: Вплив на історико-культурні процеси та незалежність

Війна на сході України, стала складним випробуванням для суверенітету та незалежності країни. Ця війна має глибокі історичні та культурні корені, і вона вплинула на розвиток історико-культурних процесів в Україні. Ця подія спричинила багато обурення українців і мала сильний вплив на формування їх національної ідентичності. Українці відчували необхідність об'єднати зусилля для захисту своїх прав та незалежності. Війна на сході України також призвела до виникнення нових культурних та історичних надбань. Героїзм та мужність українських військових, які борються за свою країну, стали

об'єктом гордості та захоплення. Їхні дії і відданість сприяють формуванню нових національних символів і традицій. Пам'ятники та меморіали на честь загиблих воїнів стають місцями пам'яті та об'єктами патріотичної пам'яті, що відображають важливість боротьби за незалежність. Свідомість про загрозу незалежності та територіальної цілісності України стала суттєвим аспектом формування національної ідентичності в сучасних умовах. Українці визнають важливість збереження своєї культурної спадщини та мови, оскільки це стає символом солідарності та рішучості у відстоюванні своєї незалежності. Однак війна також створює виклик для збереження культурних цінностей і історичних спадків. Багато культурних об'єктів і пам'яток постраждали внаслідок конфлікту, і відновлення та захист цих цінностей є важливою завданням для України в контексті боротьби за незалежність.

Заключні думки

Війна на сході України має значущий вплив на історико-культурні процеси та боротьбу за незалежність країни. Вона наголошує важливість збереження національної ідентичності та культурних цінностей, і водночас створює нові виклики і можливості для розвитку сучасного українського суспільства. Незважаючи на труднощі, українці продовжують відстоювати свою незалежність та об'єднуються навколо своєї ідентичності та історії в боротьбі за свій суверенітет. Історико-культурні процеси грають головну роль у зміцненні національної ідентичності та незалежності України в сучасному світі. Вони стали основою для єдності громадян, що важливо в боротьбі за права та незалежність. Історичні події та культурні цінності допомагають українцям зберегти віру в майбутнє незалежної України та визначити свою ідентичність в глобальному контексті. Історія та культура України стають найважливішими факторами, що об'єднують і мобілізують народ в боротьбі за незалежність та гідність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія України: Навчальний посібник. - Київ: Видавничий дім "Освіта", 2008.
2. Субтельний, О. М. Гетьманщина: історія та культура. - Київ: Видавничий дім "Академія", 2012.
3. Козирєв, О. Г. Українське національне відродження в ХІХ - початку ХХ століть. - Київ: Наукова думка, 1979.
4. Магочий, В. С. Український національний рух: історія і сучасність. - Київ: Видавництво "Майдан", 2005.
5. Діденко, О. В. Рух за незалежність України: історія та перспективи. - Київ: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2017.

УДК 338.436

**УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ НА ГАЛИЧИНІ МІЖ ДВОМА
СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ ЯК КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНА
СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**

Ірина ПРОКОПЕЦЬ

*Науковий керівник - Ольга МАРТИН, кандидат економічних наук,
доцент*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Українська кооперація на Галичині, яка виникла наприкінці ХІХ століття, була успішним економічним проектом: розвиток кредитних, аграрних, споживчих, торговельних та інших кооперативів, патріотична орієнтація української інтелігенції, практична її допомога українському селянству сприяли не тільки економічному розвою, але і якісному зростанню національної

свідомості і українського національного руху. Після програних визвольних змагань, окупації Галичини у 1918 році Польщею українська кооперація через призму економічного прогресу стала методом економічної боротьби і самооборони проти польських окупантів, стала школою самоврядування. Українці, об'єднавшись у кооперативні організації, набували нового досвіду, опановували нові сучасні методи ведення господарства, розвивали сучасну агрокультуру. Коопераційний рух став надією людей у краще майбутнє.

Відродження кооперації як економічного інструменту утвердження і зміцнення українства відбулося в Галичині у 1921 році, коли був створений Крайовий Комітет Організації Кооперативів, метою якого була господарська відбудова і економічний розвиток Галичини за допомогою кооперації. Прийняте гасло – «В об'єднанні власних сил – до добра і краси» – означило вектор українського господарського розвитку. Значну допомогу в розвитку української кооперації на той час надали учасники Визвольних Змагань, що повернулися з війни і еміграції. Перебуваючи в країнах Європи, вони навчалися (зокрема, в Господарській Академії в Подебрадах), набували досвіду, який потім реалізували, працюючи в кооперації. З Галичини кооперативний рух поширюється на Волинь.

Українська кооперація у 20-30-і роках ХХ століття стала організованою і фінансово стабільною економічною системою, яка не тільки сприяла економічному зростанню українства, але забезпечила значний культурних розвиток. Народна Торговля об'єднала дрібних роздрібних торговців у містах. Кредитні спілки були об'єднані в Центробанк (Крайовий Союз Кредитовий). Молочні кооперативи були об'єднані в Маслосоюз, постачальниками якого були понад 200000 фермерських господарств. Діяльність Маслосоюзу була спрямована на розвиток українського агрономічної культури (як у галузі рослинництва, так у галузі тваринництва), на модернізацію переробки аграрної продукції з використанням сучасної техніки і

технології, а також на забезпечення її збуту. Маслосоюз охопив не тільки ринок Галичини, але і експортував сільськогосподарську продукцію до Англії, Німеччини, Данії, Швейцарії, Австрії, Палестини. У 1930 р. загальний експорт масла із Польщі зменшився на 18,9 %, то частка «Маслосоюзу» в ньому навпаки зросла на 7 %, а в експорті всіх кооперативних об'єднань Польщі вона становила 9,5 % [1, с. 114].

Усі ці кооперативи об'єднав Ревізійний Союз Українських Кооперативів. Найважливішими напрямками роботи товариства були: створення різних виробничих і господарських спілок; пропаганда сільськогосподарських знань серед населення; організація читалень, бібліотек, сільськогосподарських і промислових шкіл; проведення з'їздів, курсів й виставок; налагодження роботи зразкових господарств, дослідних станцій; посередництво при купівлі землі, штучних добрив, реманенту, при збуті сільськогосподарських продуктів.

Українська кооперація, яка розвивалася в умовах адміністративного і економічного тиску зі сторони польської влади, успішно конкурувала з польською кооперацією. Кількість кооперативів на Галичині зросла з 279 у 1921 році до 3330 у 1938 році, а кількість членів кооперативів: з 169 тисяч до 600 тисяч. Упродовж цього періоду оборотні кошти української кооперації збільшилися з 48 мільйонів злотих у 1926 році до 100 мільйонів злотих у 1938 році. Напередодні Другої світової війни кооперативи працевлаштували понад 24 тисячі українців [2, с. 1126].

Українська сільськогосподарська кооперація забезпечила економічне зростання українського села, оскільки невеликі селянські товарні господарства, яких було дуже багато, об'єднавшись у кооперативи, успішно конкурували із великими господарствами, уникали несправедливого тиску посередників при реалізації аграрної продукції та закупівлі промислових товарів і насіння. Реорганізація

землеволодіння спрямовувала село на шлях ринкових відносин, селяни стали незалежними у виборі форм і методів господарювання, отримали можливість вільно розпоряджатися виробленою продукцією, це сприяло піднесенню ефективності та продуктивності господарювання, розширенню товарного аграрного ринку. У кооперації Галичини концентрувалося національне виробництво, створювались робочі місця, що скорочувало еміграцію. Фінансово потужна українська кооперація творила ринок для українських товарів і готувала кадри патріотично налаштованих фахівців. Фактично Українці отримали в умовах відсутності держави економічну незалежність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матейко Р.М. Українська молочарська кооперація Східної Галичини як історико-економічне явище (1904-1939 рр). Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. 2006. Вип. 11. С. 112-116.

2. Енциклопедія українознавства. Загальна частина / під головною редакцією проф. д-ра Володимира Кубійовича і проф. д-ра Зенона Кузелі. Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. 1230 с.

УДК 159.9 (316.6)

РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЯК ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Герард КАРО

*Науковий керівник - Емілія КОСТИШИН, кандидат історичних наук,
доцент*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Реабілітація учасників бойових дій, учасників війни – один з важливих напрямків діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо створення й реалізації програм соціального захисту військовослужбовців, збереження або відновлення фізичного та психологічного здоров'я учасників бойових дій, учасників війни, досягнення ними соціально-психологічного благополуччя. Відповідно, одним з пріоритетів державної політики на 2023 рік визначено політику ветеранського розвитку – надання можливостей всебічної реалізації для ветеранів одночасно із впровадженням політики щодо гарантій їх соціального захисту [1]. Така політика зумовлена низкою чинників. По-перше, «бойова психологічна травматизація є одним із головних внутрішніх бар'єрів на шляху адаптації до мирного життя» [5, с. 140]. По-друге, збільшення кількості учасників бойових дій, ветеранів війни, ветеранів з інвалідністю. Відповідно Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року [4]. Стратегія передбачає: оновлення законодавства, що регулюватиме процес системи переходу від військової служби до цивільного життя; розроблення переліку послуг, порядку їх надання та формування системи моніторингу якості надання послуг; впровадження новітніх інформаційних технологій накопичення та автоматизованої обробки інформації у системі переходу та забезпечення взаємодії електронних реєстрів; включення місцевих територіальних громад щодо використання потенціалу учасників системи переходу.

Сьогодні перед державою постало завдання – побудувати комплексну систему забезпечення реадaptaції учасників бойових дій, з врахуванням досвіду практичних психологів, волонтерів та міжнародної спільноти. Адже після пережитої психологічної травми у людини виникають порушення у всіх сферах життя, а саме: фізіологічній, психологічній, соціальній; відбуваються стійкі особистісні зміни, виникають труднощі професійного становлення, міжособистісної

взаємодії та комунікації. Учасники бойових дій, у яких спостерігаються реакції дезадаптації, їх батьки та члени сімей, потребують психологічної допомоги. Надання цієї допомоги можливе у центрах соціально-психологічної адаптації, на умовах комплексної, систематичної роботи з учасниками бойових дій та їх родичами.

Збільшення кількості осіб з військовим досвідом ставить відкритим питання комплексної адаптації військових до мирного життя. Однією з найбільш актуальних проблем для сучасних ветеранів після завершення військової служби є професійна самореалізація. Підвищення кваліфікації, здобуття нового фаху або започаткування власної справи є важливою частиною реінтеграції до мирного життя. Професійна адаптація є одним з вагомих чинників для ефективного повернення до мирного життя.

Перешкодою професійної реінтеграції колишніх військових є відсутність системи переходу (транзиту) від військової служби до цивільної зайнятості, що мала б розпочинатися ще до завершення військової служби та включати комплекс освітніх, інформаційних, психологічних заходів. Як підкреслює Міністерство у справах ветеранів України, «за рік до закінчення служби при переході до цивільного життя, потрібно супроводжувати ветерана/військовослужбовця, виявляти його пріоритети розвитку, навчання та майбутньої роботи та протягом року після демобілізації надати йому всі необхідні можливості» [3].

Соціально-професійна адаптація ветеранів війни передбачає заходи з відновлення і вдосконалення професійних навичок та вмінь, профорієнтаційні послуги, направлені на підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Порядок професійної адаптації визначений у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та Постанові Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 432 «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів

сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності», де працевлаштованим ветеранам передбачаються певні пільги [6].

Окремої уваги в питанні перекваліфікації та адаптації до професійної діяльності потребують ветерани війни з інвалідністю, оскільки 31 % ветеранів втратили роботу через стан здоров'я. Одним з найбільш масштабних діючих громадських проєктів, який покриває запит ветеранів на перекваліфікацію в Україні є проєкт «Норвегія – Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS)», що фінансується урядом Королівства Норвегія. Проєкт працює в Україні ще з 2003 року та реалізується Міжнародним фондом соціальної адаптації (МФСА).

Психологічна реабілітація – комплекс заходів, що здійснюються з метою збереження, відновлення або компенсації порушених психічних функцій, якостей, особистого та соціального статусу особи, сприяння психосоціальної адаптації до зміненої життєвої ситуації, осмислення досвіду, отриманого в екстремальній ситуації, та застосування його в житті [2]. Психологічна реабілітація ветеранів в Україні передбачає надання певних послуг, зокрема: психологічна діагностика, психологічна просвіта та інформування, психологічне консультування, психологічна підтримка і супроводження, психотерапія, групова робота, декомпресія. Такі послуги можуть надаватися окремо або в комплексі з іншими оздоровчими, фізкультурно-спортивними, санаторно-курортними, медико-психологічними та соціальними послугами.

Моніторинг практики організації реабілітації та реадптації учасників бойових дій в Україні виявив низку причин низької ефективності: відсутність практики й стандартів реабілітації учасників бойових дій; відсутність критеріїв оцінювання реабілітаційного процесу; недосконала кадрова політика (відсутність фахівців); низьке

інформування та адміністрування потреб громадян у сфері соціального захисту й реабілітації та реадптації учасників бойових дій; невідповідність державних реабілітаційних установ сучасним міжнародним вимогам до закладів такого типу.

Отже, сьогодні політика органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері адаптації військовослужбовців – учасників бойових дій повинна бути спрямована на побудову комплексної системи підтримки, створення програм і пільгових умов, інвестиційних та інноваційних можливостей, активізації інформаційно-просвітницьких кампаній. Також потрібно координувати й забезпечувати проведення моніторингу ефективності наявних програм професійної адаптації учасників бойових дій. Створення ветеранських спільнот, груп самопомоги, спільної діяльності через спілки ветеранів, де вони мають змогу підтримувати один одного, проявляти особистісні смисли, виявляти самостійність, ініціативу, творчість і професіоналізм, засвоювати нові види активності, надасть можливість розвивати й відновлювати психологічне здоров'я Захисників та Захисниць України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Держана ветеранська політика. *Міністерство у справах ветеранів України.* URL: <https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/9189.pdf>
2. Рекомендації для працівників територіальних органів Міністерства у справах ветеранів України: метод. посіб. Київ, 2020. 92 с. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/rekomendatsii-dlya-terorganiv-minveteraniv.pdf>
3. Система зміни військової кар'єри на цивільну має бути людиноцентричною та зосереджуватися на реальних потребах ветеранів. *АрміяInform.* URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/systema-zminy-vijskovoyi-karyery-naczyvilnu-maye-buty-lyudynocentrychnoyu-ta-zoseredzhuvatysya-na-realnyh-potrebah-veteraniv/>

4. Уряд запустив стратегічний проект Мінветеранів переходу від військової служби до цивільного життя. URL:

<https://mva.gov.ua/ua/news/uryad-zapustiv-strategichnij-proyekt-minveteraniv-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya>

5. Чижевський Л.О., Колесніченко О.С., Бондаренко О.Г. Актуальні проблеми розвитку системи психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Честь і закон*. 2022. № 2 (81). С. 139–148.

6. Юридична сотня. Біла книга. Аналіз системи державної підтримки ветеранів та їхніх сімей в Україні. 2019. 105 с. URL:

<https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Bila-Knyga-Legal100.pdf>

**НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ
СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ
У КУЛЬТУРІ.**

УДК 811.161,2'373.2

**АНТРОПОНІМНА ПАРАДИГМА ЛІТЕРАТУРНО-
ХУДОЖНІХ ОНІМІВ У ТВОРАХ В.РУТКІВСЬКОГО**

Роксоляна ВРУБЛЕВСЬКА

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Антропоніми налічують переважну більшість у тих творах, які аналізуємо, а тому становлять ядро онімного простору романів. За словами Л. Белея: “Літературні антропоніми сприяють побудові композиційної структури твору, реалізації всіх категорій і властивостей художнього тексту” [1, с. 8]. Щоб визначити, наскільки вагомою є частина антропонімної лексики в романах, було здійснено кількісний підрахунок антропонімів і встановлено точну кількість онімів на позначення персонажів. Наприклад, “Джури козака Швайки” - 87од. (зі 166), “Джури-характерники” - 87 од. (зі 150), “Джури і підводний човен” - 75 од. (зі 120), “Джури і Кудладик” - 45 од. (із 111), “Сині Води” - 190 од. (із 337).

Антропонімікон творів можна вважати неоднорідним за семантикою. Він складається окремо з імен, імені та прізвищевих назв персонажів, які за родом діяльності були козаками, простими селянами, татарськими найманцями, князями, ханами (у романі “Джури і Кудлатик” також зафіксовано сучасні імена та прізвиська

людей, оскільки автор створює для читача дві паралельні часові лінії) тощо; це читач розуміє з контексту. Майже всі імена у творі було вжито лише один раз, окрім невеликої групи персонажів, які були головними героями твору. Це зумовлено тим, що локації, де перебували дійові особи, постійно змінювались.

Більшість антропонімів у всіх романах становлять **однослівні особові назви**. Це є чоловічі та жіночі імена, чоловічі прізвищеві назви та прізвиська. Загалом налічуємо:

1. “Дж.1” - 62 одиниці, наприклад: *Дарка, Мокрина, Мотря, Оксана, Пріська, Батий, Гафур, Данилко, Дмитрій, Микита, Горихвіст, Каліберда, Швайка*.

2. “Дж.2” - 57 одиниць, наприклад: *Фуза, Ждана, Оксана, Василь, Вітовт, Гервасій, Тохтамиш, Ходжа, Чингісхан, Глинський, Куделя, Фуркало*.

3. “Дж.3.” - 57 одиниць, наприклад: *Зульфія, Семко, Сартак, Бурумбей, Микулка, Ібрагім, Онисько, Селім, Зухтар, Мусса, Логвин, Гаплик, Стукач, Гмукало*.

4. “Дж.4” - 30 одиниць, наприклад: *Заріна, Килина, Милуша, Мотря, Настя, Фросина, Химка, Христя, Колька, Марко, Петро, Сафар, Вектор, Козулька, Письменник, Сторожук, Когут*.

5. “С. В.” - 140 одиниць, наприклад: *Мотря, Настя, Олена, Устина, Христя, Явдоха, Харитя, Пріся, Василь, Левко, Олександр, Шакир, Юсуф, Боровик, Верр, Губа, Куниця, Нездійминога, Порхня, Соколан, Трясило, Чепіга*.

Автор увів у свої романи дуже малу кількість жінок і намагався не вирізняти їхні імена надлишковою емоційністю (*Оксана, Ждана, Зульфія, Килина, Фросина*), проте, якщо було необхідно, використовував або скорочені, або згрубілі форми (*Пріська, Маруська, Химка, Христя, Пріся, Настя*). Дитячі імена вирізняються з-поміж усіх тим, що вжиті у пестливо-зменшувальній формі

(Данилко, Петрик, Михайлик, Василько, Дмитрик, Іванько, Матійко, Махмудко, Миронко, Петрик, Яньо).

До другої групи належать **двослівні антропоніми**, які поділені на такі підгрупи:

- **двокомпонентне ім'я**: *Іслам-Гірей* (“Дж.2”), *Тимур-Кутлук* (“Дж.3”), *Криве-Кривейте*, *Солтан-Димитр*, *Явнут-Іван* (“С.В.”);

- **ім'я + прізвищева назва**: *Варка Микитина*, *Василь Балеймів*, *Микола Сом*, *Митько Щелепа* (“Дж.1”), *Зенько Хвостокрут*, *Йосип Галицький*, *Харко Невмитий* (“Дж.2”), *Семен Загребельний*, *Зенько Дряпаній*, *Хвесько Калюжжа* (“Дж.3”), *Іван Побиван* (“Дж.4”), *Василь Дишло*, *Володимир Серпуховський*, *Яньо Леміш*, *Ярослав Мудрий*, *Яцько Сторчак* (“С. В.”). Окремо варто звернути увагу на те, що у “Джури і Кудлатик” зафіксовано **двослівні антропоніми** типу **ім'я + прізвище**, що зумовлене часом, в якому живуть персонажі, наприклад: *Яринка Гайова*, *Данько Орлюк*, *Стас Козулька*, *Петько Макогін* тощо.

- **ім'я + по батькові**: *Наталя Петрівна*, *Тетяна Михайлівна*, *Тимофій Іванович*, *Сергій Васильович* (“Дж.4”), *Димитрій Іванович*, *Дмитро Ольгердович* (“С. В.”). У інших творах номінації такого типу відсутні.

Щодо **трислівних антропонімів**, то вони вжиті по-різному у романах. Наприклад, **ім'я + двокомпонентне прізвисько** — *Демко Дурна Сила* (“Дж.1”), **ім'я + ім'я по батькові + прізвище** — *Наталя Петрівна Михайлюк*, *Петро Миколайович Макогін* (“Дж.4”), **ім'я + ім'я по батькові + прізвищева назва** — *Дмитро Іванович Боброк* (“С. В.”). У романах “Джури-характерники” та “Джури і підводний човен” вони відсутні.

Також варто виділити групу антропонімів — **описові номінації** (у текстах їх є небагато), які варто поділити на такі підгрупи:

- **ім'я + приєменник + топонім**: *Муслім з Джурчі, Селід з Порти* (“Дж.2”), *Махмуд з-над Псла, Хасан з-над Сули* (“Дж.3”), *Горпина з Ляцівки, Миколай з Мошен, Степан з Воронівки* (“С. В.”).

У романі “Джури і підводний човен” також є одна описова номінація типу **прізвищева назва + приєменник + топонім** — *Чабан з-над Ворскли*.

- **ім'я + прізвищева назва + приєменник + топонім**: *Микита Зарічний з Михайлівки, Остап Сорока з Кропивної, Семен Задорожний з Байбузівки* (“Дж.1”), *Гаврило Кощавий з Васютинців* (“Дж.2”), *Данько Гречка з-під Золотоноші, Йосип Круть з-під Крутьок* (“Дж.3”), *Василь Топчій з Мошен, Василь Хвоц з Воронівки, Кирило Гриб з Байбузів, Охрім Зизьо з Білого провалля, Сидірко Терен з-під Білої Церкви* (“С. В.”).

У романі “Джури і Кудлатик” описові номінації відсутні взагалі.

Особливістю частини “Джури-характерники” є те, що тут є унікальна група онімів — **апелятивні номінації**, які можна поділити на дві підгрупи:

- **апелятив + особове ім'я**: пан Франек;

- **апелятив + прізвищева назва**: пан Глушек, пан Губський, пан Гурський, пан Заремба, пан Скавроненко.

Усі класи антропонімів, до яких належать прізвищеві назви, є доволі оригінальними. Тому серед них можна ще виділити окремі групи **за способом їх творення**:

1. Лексико-семантичний спосіб: *Вепр, Боровик, Калитка, Карась, Куниця, Пугач, Смерека, Тюхтій, Дишло, Гриб, Сила, Лобода* (“С. В.”), *Манюня, Швайка, Горихвіст* (“Дж.1”), *Фуркало, Куделя, Леміш* (“Дж.2”), *Стукач, Гаплик, Гмукало* (“Дж.3”), *Козут* (“Дж.4”).

2. Морфологічний спосіб

- антропоніми, утворені за допомогою суфікса *-ськ(ий)-*: *Серпуховський, Сіверський* (“С. В.”), *Кобильський* (“Дж.1”), *Глинський* (“Дж.2”), *Холмський, Литовський* (“Дж.3”);
- антропоніми, утворені за допомогою поєднання суфікса *-евич-*: *Дашкевич, Тишкевич* (“Дж.1”);
- антропоніми, утворені за допомогою суфікса *-ець- (-ець-)*: *Коломієць* (“Дж.1”);
- антропоніми, утворені за допомогою суфікса *-енк(о)-*: *Бровченко, Сазоненко* (“С. В.”);
- антропоніми, утворені за допомогою суфікса *-ів-*: *Овраменків, Михайлів, Михтодів, Назарків* (“С. В.”);
- антропоніми, утворені за допомогою суфікса *-ев- (-єв-)*: *Шереметьєв* (“Дж.3”).

Отже, здійснивши аналіз ЛХА у творах В.Рутківського, можна зробити висновок, що антропонімікон роману значно полегшує прочитання твору, а зроблена класифікація онімів за структурою урізноманітнює змістове наповнення твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ-ХХ ст. Ужгород, 1995. 120 с.
2. Рутківський В. Джури-характерники. Роман. 2-га книга трилогії “Джури”. Київ, 2017. 368 с.
3. Рутківський В. Джури і підводний човен. Роман. 3-тя книга трилогії “Джури”. Київ, 2020. 336с.
4. Рутківський В. Джури козака Швайки. Роман. 1-ша книга трилогії “Джури”. Київ, 2022. 336 с.
5. Рутківський В. Джури козака Швайки. Роман. 4-та книга тетралогії “Джури”. Київ, 2022. 272 с.

УДК 81:39

**THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND
CULTURE: HOW LANGUAGE SHAPES CULTURAL
LANDSCAPE**

Marta PODOLA

Scientific Adviser: Tetiana LYPCHENKO

Lviv State University of Life Safety

Language is very closely related to culture: it isn't only way to express it, but and a precondition for its existence and development. Language is the main tool of communication and sharing cultural values, norms and traditions. It has been found that language and culture are closely interconnected, because language cannot exist outside culture. Language reproduces the totality of spiritual and moral values of the culture of a people; language is a component of culture, realising the function of reflecting and accumulating the mentality of the people, their historical experience, values, ethnic constants of their character.

We focus on the understanding of language as a "shell" in which culture lives and develops. Language is the most widespread and accessible of all the arts. Language is not just a means of communication, but a form of realisation of the desire of a nationally conscious personality to preserve and develop the heritage of the nation. It serves, but does not define, culture; it is a socialized part of it.

The study of the relationship between culture and language is a complex and multifaceted field of study with a long history. The field has emerged from an interdisciplinary approach that brings together linguistics, anthropology, sociology, psychology, and other fields. Their connection has become an object of research in various scientific disciplines and has

helped to better understand how language shapes cultural practices and is realized in society.

The ways in which language shapes the cultural landscape:

1. Expression of identity: language is a key aspect of cultural identity. It allows people to express their thoughts, feelings, tell stories, and express their worldview.

2. Transmission of values and norms: language plays a role in transmitting cultural values, social norms, and ethical principles. It helps societies preserve and transmit their cultural heritage.

3. Creating a cultural code: each culture has its own unique set of linguistic expressions, metaphors, and specific words that reveal the characteristics and particular way of thinking of that society.

4. Influence on the perception of the world: language can influence the way people perceive the world. Different cultures may have different views of nature, society, relationships, etc., which are reflected in language constructs.

5. Creation of images and symbols: certain words, expressions or symbols can have deep cultural meaning, which helps in building a collective consciousness and perception of the world.

The cultural landscape reflects the way in which a society lives and interacts with its natural environment, and it is an important object of research. The world is determined by many factors peculiar to a particular nation: these may be history, geography, mode of life, mentality and so on. Any explanation of the connection between linguistic pattern and the rest of culture cannot be abstracted from its ethno- graphic, social basis. The natural environments in which different societies live, not to mention their institutions and patterns of behaviours, are so diverse, that it is extremely doubtful whether one can talk profitably about the semantic structure as an imposition of form upon an underlying (perceptual, physical or conceptual)

substance common to all languages. The semantic mapping of the universe by a language is, in general, arbitrary, and the semantic “map” of each language is different from those of all other languages [4, p. 319].

Language plays a crucial role in the process of an individual's entry into society. This is due to the fact that the language contains the experience of previous generations of our people and all mankind. A person, mastering a language, appropriates this experience and makes it a part of his or her personality. All this is reflected in the processes of speech communication, communication, which in each culture has its own peculiarities.

The common features between language and culture are manifested in the fact that culture, like language, is a form of consciousness that reflects the human worldview; the subject of language and culture is always an individual or society; language and culture are united by the features of normativity and historicism. Thus, it can be said that culture is not isomorphic (absolutely corresponding) to language, but homomorphic (structurally similar) [1, p. 46].

There are many nations in the world. Each of these peoples creates a special culture, language, symbols, norms, morals, ways of communication and activity, has an artistic and sensual reproduction of the world, etc. However, the most important factor in creating the human is language. It is the basis of the universal in the diversity of cultures and at the same time always belongs to a particular people. It reflects the processes of cultural formation, its social varieties and international relations. The level of linguistic ability has always been and will always be decisive in characterizing the socio-cultural level of a nation and each citizen specifically. Man created culture, and culture created man. An individual is realized in the culture of thought, communication, and the culture of work.

Language is a complex information aspect. For example, this can be seen in the phenomenon of Ukraine. Ivan Ohienko noted: "And whatever side of life we take, we will see everywhere that our people

manifest themselves as a separate, distinctive people, a people with an independent culture" [2, p. 21]. The researcher argued that the language reveals "the spirit of our people" and that "the roots of words can be used to learn about our culture." Language is a signal system that ensures mutual understanding between its speakers. It is the main means of uniting an ethnic group, its development and, ultimately, its self-awareness as a nation. The search for rational forms of language comprehension has recently broken the generally accepted stereotype of considering it as an intermediate instrumental phenomenon that mediates the logical connection of subject-object relations. Repeatedly in the history of our nation, it has been proclaimed that the Ukrainian language is "dying." But it survived because it was not only the form but also the being of the nation: it expressed the essence and shaped its historical genesis, worldview, culture, ideals, philosophy, will, and in the end the type of Man. Thus, in the context of world globalization, as a result of human migration and increased cultural communication between peoples (and civilizations), the phenomenon of language remains an "identification" code of individual ethnic groups, peoples, and socio-economic formations.

Thus, language and culture are definitely an integral part of our life. There are many differences we share due to our different identities and individualities, but there also many similarities that we have thanks to the connections between our cultures and languages we speak. Language is an important element in shaping the cultural landscape, as it not only conveys the identity and values of a culture, but also affects the way people perceive the world and the relationships between people.

REFERENCES

1. Загнітко А. П., Богданова І. В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А. П. Загнітка. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
2. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. К.: Обереги, 1994.

3. Семигівська Т.Г. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства / Т.Г. Семигівська // Вісник СумДУ. Серія Філологія. 2007. No 1. Т. 2. С. 45-49.

4. Sapir, E. (1949) Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality. USA: University of California Press.

5. Tiwari, K. (2019). Gender and Popular Culture: Identity Constructions and Representations. Cambridge Scholars Publishing.

УДК 811.161.2

ЛЕКСИЧНІ НОВОТВОРИ УКРАЇНСЬКОЇ БЛОГОСФЕРИ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Константин БУРНАДЗ

*Науковий керівник – Оксана КЛАК, доцент кафедри
іноземних мов та культури фахового мовлення, кандидат
філологічних наук*

Львівський державний університет внутрішніх справ

Буремні події суспільно-політичного життя, економічна ситуація в країні, стрімкий розвиток технологій, поява нових ремесел, знарядь праці, значна глобалізація світу знаходять відображення у мові, насамперед на лексичному рівні. Сучасна українська мова останніх років поповнилась чималою кількістю неологізмів, появу яких спричинила російсько-українська війна. Ці лексичні новотвори виникають, набувають популярності й активно поширюються в українській блогосфері.

Термін *блог* утворений поєднанням англійських слів *web* і *log* і означає інтернет-щоденник, або онлайн-щоденник, у якому автор розміщує публікації, впорядковані за хронологічним принципом, де

занотовує записи своїх думок, статті, розповіді про своє життя або інші матеріали. Блоги є явищем публічним, вони доступні для широкого загалу, зокрема для коментарів, висловлювань власних думок, тому є досить популярні. Як зазначає І. Бабій, «блог як важлива частина сучасного комунікативного простору, характеризується низкою специфічних рис, таких, як глобальність, доступність, легкість публікації, вірулентність, зворотній зв'язок, відкритість спілкування, можливість відновити колишні комунікативні події – усе це перетворює аналізований інформаційний сегмент на ефективний інструмент, що формує політичне, культурне обличчя суспільства» [1].

Блогосфера (від англ. *blogosphere*) – термін, побудований за аналогією до терміна «ноосфера» й означає сукупність усіх блогів як спільноту або ж соціальну мережу. Десятки мільйонів блогів, що існують у світі, зазвичай тісно пов'язані між собою, блогери читають і коментують один одного, покликаються один на одного і таким чином створюють свою субкультуру і свої слова. Необмеженість у спілкуванні, зокрема відсутність таких бар'єрів, як мова, відстань, культура, сприяє активній появі нової лексики в цій субкультурі. Від початку повномасштабного вторгнення українська блогосфера почала стрімко розвиватися через те, що люди почали шукати у всесвітній мережі інформацію щодо того, як можна допомогти військовим, зв'язатися з рідними на окупованих територія і за кордоном, відстежували потік новин тощо. Це спричинило своєрідне змішування військового лексику з цивільним, а відповідно стало поштовхом для утворення неологізмів, які вже стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя.

Неологізм (або новотвір) – новостворений термін, авторське слово або фраза, що перебуває в процесі входження в загальне використання і ще не включене до загальноновживаної мови.

Серед найпоширеніших новотворів української блогосфери виділяємо: *рашизм* – злочинна шовіністична ідеологія «руського

міра»; *рашисти* (*русня, рюзкі, свинособаки, узькі, чмоні*) – російські військові, прихильники путіна; *хлопок* – вибух у росії, Білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти; *завести трактор* – застосувати найбільш неочікуваний аргумент, найнесподіваніший засіб для боротьби; *за поребриком* – у росії; *йти за російським кораблем* – зазнати поразки; *затридні* – нереалістичні плани; *шойгувати* (від прізвища російського міністра оборони Шойгу) – вдавати, що все добре, коли це не так; *кадирити* (від прізвища глави Чечні) – видавати бажане за дійсне; *кіборги* – воїни ЗСУ.

Частина таких новотворів виникла на ґрунті семантичного переосмислення, наприклад: *бавовна* – вибух у росії; *дискотека* – бойові дії; *мордор* – росія; *орк* – російські військові, нелюдська істота; доброго ранку/вечора, ми з України – нагадування про себе та свою проукраїнську позицію.

Поява значної кількості неологізмів української блогосфери пов'язана із запозиченнями з інших мов, зокрема: *абрамс* – з англійської мови, *байрактар* – з турецької.

За час повномасштабного вторгнення росії в Україну українська мова поповнилася значною кількістю новотворів, і цей процес триватиме доти, поки не закінчиться війна. Як зауважують А. Гладченко і О. Комарова, «характерними рисами утворення неологізмів цього періоду є відсутність власне неолексем, натомість широко представлена категорія новотворів

та семантичних неологізмів, оскільки виникнення неологізмів у цей період пов'язане з переосмисленням та набуттям нового значення вже існуючих лексичних одиниць» [2]. Частина з цих слів стають лексемами активного вжитку, інші ж так і залишаються авторськими неологізмами українських блогерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. Українська блогосфера як відображення соціокультурних процесів. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7518/1/2020_Babii_I-Ukrainska_blohosfera_yak_vidobrazhennia_16-19.pdf
2. Гладченко А., Комарова О. Неологізація лексики у період російсько-української війни. URL: http://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/part_1/2.pdf
3. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/182922/09-Stratulat.pdf?sequence=1>

УДК 17.021.2

CULTURAL SELF-IDENTIFICATION AND THE CONCEPT OF DIGNITY

Veronika YARYNYCH

Scientific Adviser - Tetiana LYPCHENKO

Lviv State University of Life Safety

Cultural self-identification and the concept of dignity are key aspects of our existence that interact with each other and shape our perception of ourselves and our relationship to the world around us. These two concepts play a critical role in defining and developing our individuality and society as a whole.

Cultural self-identification is the process of understanding oneself as part of a particular culture, ethnic group or community. It includes an awareness of our ethnicity, language, religious beliefs, traditions and values, helping to shape our worldview and attitude towards the

environment, combining the concepts of person, culture and society. Some of the most significant symbols of identification are language, style of dress, food, lifestyle, religion, traditions, etc.

According to L. S. Rudenko, the term "identity" should be understood as an open system that includes the main (basic), as well as local and situational identities. Basic identities exist throughout a person's life and are fundamental. Local identities are variable in nature, adequate to the changes taking place in society. Situational - act as constructs realized by the individual to create basic and short-term identities. The scientist emphasizes that they are interdependent and have strong interconnections in the subsystem of main identities [3, p. 65].

The construction of identity depends on social factors, primarily on power relations. We distinguish three forms of emergence and construction of identity: legitimizing identity, identity of resistance, and projecting identity, when social factors construct a new identity that redefines their position in society and try to change the entire structure of social relations [4, p. 6].

Considering the national culture, E. Gellner defines it as a synthesis of the nationally particular and the universal, processed and mastered by the national. Hence, there are two types of development of each national culture: first, as a unique, unique form, and second, as a part of the world culture that manifests itself in it [1, p. 214].

In both cases, national culture is not only a tool for expressing the human element in a certain form, but also a higher hierarchical level for it, i.e., it includes it. Thus, each culture goes through its own thorns to improve generally accepted human norms and values.

It should be remembered that the main subjects and direct carriers of culture are people and various kinds of interaction that take place between them in the socio-cultural environment. At the same time, representatives of different cultures are distinguished by a certain set of unique properties that are characteristic of individual groups. This allows

us to speak of cultural identity, the essence of which is the conscious recognition by an individual of the relevant cultural norms and patterns of behavior, value orientations and language.

Thus, through the interaction of people with each other, understanding and confrontation of their cultures, a person's personal national and cultural identity is formed, and the individual's perception of his or her role in a social or ethnic group is formed, i.e., the individual's awareness of belonging to his or her own culture.

In this regard, J. Joseph believes that language is a key component of national identity because: 1) language tends to define the social features on which national belonging is based (although linguistic commonality does not always imply national unity and, conversely, linguistic differences do not necessarily divide a nation); 2) language is a text through constant interaction with which culture and identities are transmitted from the older generation to the younger one; 3) the specific concepts that make up national identity are correlated with words in the national language and are embodied in the sacred texts of the nation, such as the constitution, the foundational works of national literature, including the national anthem; 4) language is used as the most obvious criterion for deciding whether a particular person belongs to a particular nation. Many modern nations require their members to have certain cultural qualifications, which most often directly or indirectly include language [5, p. 490-491].

It should be noted that not everyone is aware of the boundaries of their own cultural identity. But in any case, the entire set of symbols-markers strengthens their belonging to their own culture. Thus, Potapchuk notes the existence of a two-way relationship between language and identification. On the one hand, the use of language as a cultural meaning and marker is a consequence of self-identification in a culture.

Human dignity is a meaningful and vital value, since every person is a full member of society, actively participates in the development of the country, enjoys all rights and freedoms, and therefore has the right to protection and recognition of his or her dignity, which is reflected in

international and Ukrainian legislation. Thus, the Constitution of Ukraine of 1996 states:

Article 28. Everyone has the right to respect for his or her dignity;

Article 29: Everyone has the right to liberty and security of person [2, p.12].

Human dignity constitutes the source, foundation and basis of the entire constitutional order in the logical, ontological and interpretive sense. Therefore, human dignity cannot be interpreted only as one of many rights or freedoms, since such an understanding of dignity may lead to a narrowing of its content. From the objective point of view, dignity is considered as one of the principles of law. The principle of human life, honor and dignity as the highest value is a constitutional principle of Ukrainian legal development.

According to the philosopher Kant, dignity is the endowment of a person with a moral status that requires respect and protection of his or her rights and freedoms. Dignity is not merited, it simply belongs to every person. This concept of moral dignity is expressed in general rules of behavior and interaction that take into account the rights and dignity of every member of society.

Cultural identity and dignity interact and jointly influence our lives. Cultural identity can determine how we understand our place in the world and our relationships with others. Dignity, in turn, determines our moral capacity to uphold the principles of justice and respect for others around us.

Preserving and protecting cultural identity and dignity is an important mission for any society. It helps to create a more diverse and tolerant society where everyone can develop their identity and feel fulfilled. Overcoming stereotypes, discrimination and human rights violations are important steps towards creating a more just and humane world where the cultural identity and dignity of each individual is respected and protected.

REFERENCES

1. Гелнер Е. Нації та націоналізм / Національна ідентичність: Хрестоматія. Харків: Крок, 2002. 316 с.
2. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії ВР 28 червня 1996 року. К.: Юрінком, 1996. 80 с.
3. Руденко Л.С. Проблема культурної ідентичності особистості // Традиційна культура українського народу в ХХІ столітті: стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: ДАКККиМ, 2009.
4. Gastells M. The Power of Identity // The Information Age: Economy, Society and Culture. V. 2. Madlen-Oxford-Carlton, 2004. p. 566
5. Joseph J. E. Identity and Language // Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd ed., ed. by Keith Brown. Vol. 5. Oxford: Elsevier, 2006. p. 486–492

УДК 81'255:35084.1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ ПОСАД ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Михайло БУТА

*Науковий керівник - Тетяна ПУНДИК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасному світі рятувальні та пожежні служби є невід'ємною частиною інфраструктури, забезпечуючи безпеку та рятування життів в умовах надзвичайних ситуацій. Розуміння та адекватна організація цих служб є життєво важливим завданням, і наукове дослідження в цій галузі відіграє важливу роль для покращення

їх діяльності. Це зможе допомогти не лише визначити особливості англійських термінів, а й знайти їх оптимальні методи перекладу у випадках спільної діяльності з англійськими колегами, стажування працівників у сфері надзвичайних ситуацій за кордоном або перекладу англійських фільмів та серіалів відповідної тематики. [1]

Англійська мова має розвинену термінологічну систему для позначення назв посад працівників державної служби надзвичайних ситуацій. Так, для позначення цих посад є такі терміни:

1. *Battalion Chief* дослівно можна перекласти як *начальник батальйону*, цей переклад є коректним і не викликає труднощів у розумінні.

2. *Command Technician* позначає осіб в пожежній сфері які обробляють, аналізують і доводять інформацію до навчального складу, ця назва може бути важкою для розуміння, адже дослівно перекладається як *технік команди*. Такий переклад не є адекватним, альтернативою йому може бути *диспетчер пожежного зв'язку*. [3]

3. *Engineer* (позначає особу яка відповідає за обладнання в автомобілі) перекладається як *інженер*, хоча може бути перекладений як *механік-водій*.

4. *Public Information Officer (PIO) or Media Information Officer* дослівно перекладається як - *офіцер інформації громадськості (ОІГ) або офіцер інформації для ЗМІ*, ця інтерпретація легко сприймається і не викликає труднощів при спілкуванні. [2]

5. *Sector Officer, Sector, Sector Command* при перекладі звучить як *Офіцер сектору, Сектор, Командир сектору*. У пожежній сфері це можуть бути сектори вогневого району або інші підрозділи, тому такий переклад можна вважати адекватним.

Отже, переклад назв посад працівників пожежної служби надзвичайних ситуацій є надзвичайно цікавим та самобутнім явищем. Однак у цілому це потребує адекватної передачі лексем на іноземну мову, зокрема англійську. Доцільний переклад таких лексем дозволяє

працівникам цього фаху передавати основні реалії їх діяльності з точністю та лаконічністю, а отже потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Basic Glossary of Fire Fighting and Rescue Terms: [Electronic resource] // Firefly's: FireService Information. – Accessed at <http://www.fireserviceinfo.com/glossary.html>.

2. Fire Fighting Jargon: [Electronic resource]. – Accessed at: <http://www.bensware.com/scandfw/fireterm.htm>.

3. Пожежна Безпека – Терміни та визначення основних понять ДСТУ 2272:2006

UDC 81'246. 2

THE DOMINANCE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONDITIONS OF BILINGUALISM

Roman YUZHEKA

Scientific Supervisor – Viktoriia BONDARENKO, PhD in Law,

Associate Professor,

*Associate Professor of the Department of Foreign Languages
and Culture of Professional Communication*

Lviv State University of Internal Affairs

A notable feature of the language situation in Ukraine is Ukrainian-Russian bilingualism. The characteristics of bilingualism depend on the role of each language, the communication situation and the level of use. Considering the interrelationship of several languages, bilingualism is created not only as a condition for overcoming the interlanguage problem but also for creating conditions for improving knowledge, abilities, and speech skills.

First, bilingualism is a sociolinguistic situation, the essence of which is the coexistence and interaction of two languages within one language group. Indeed, a person who can use two different language systems in communication situations is bilingual, and the corresponding set of skills is bilingualism. Today, many European scientists recognize bilingual, trilingual and more language education as the most effective method of learning foreign languages and an integral component of cultural education. Language learning is a social and individual project. If the power in the political and social sphere depends on the linguistic power of the government, then it is a multi-party power in the private sphere. The main goal of this is that bilinguals the desire to use one or another language. The situation of each language is not constant: it changes according to maturity and depending on the social context [1, p. 644].

The neurocognitive basis of bilingualism is discussed in the native language and the first, second, third, etc. Let us start with the definition of language terms. Due to conceptual ambiguity, the native language can be the language of the family, the ethnic group to which a person belongs, and the language of the country where he lives. In some cases, all these languages may differ.

The related English terms *native language* and *mother tongue* are similarly vague. It should be noted that the term "mother tongue" has nothing to do with the child's mother, family, or grandmother's homeland. Catholic monks invented it to denote the vernacular language they used to preach to the congregation on behalf of the "Mother Church" rather than Latin [2]. Thus, in the theory of bilingualism, especially in the neurocognitive field, the terms first language, second language, third language, etc., are traditionally used, corresponding to the order of bilingual (polylingual) language acquisition during life. At the same time, the factor that enters the language of the brain is not taken into account, that is, the depth of learning, which depends on the formation of a neural network.

The most popular languages require less cognitive (thinking and mental) effort from speakers. First, second, third, and other languages may have different fluency rates related to acquisition time, but not necessarily identical. Language embeddedness is associated with an individual's mastery/dominance and dominant use. In general, more popular languages have advantages in usage. However, less established languages might dominate depending on the field of application (e.g., specialized field rather than domestic). These concepts are consistent with the type of bilingualism [3].

As for Ukraine, it is worth noting that informal bilingualism corresponds to the situation of our country. Namely, at the legislative level, only one of the two languages most often used by the population of our country is recognized. The phenomenon is quite common, which is not recognized as a state language at the official level but is a second language used by a large part of the population.

Thus, the individual dominance of the Russian language among Ukrainian bilinguals cannot be quickly changed at will. Language is a neurocognitive function of the brain that gradually accumulates and disappears. We should improve the Ukrainian language of the subdominant bilingual; it is necessary to create conditions based on knowledge of the age-specific characteristics of language acquisition and the context of their use. The desire to improve the Ukrainian language depends on motivation – ideological and pragmatic. The study of the Ukrainian language as the primary language of patriotic Ukrainians is determined by the increase in the status of Ukraine and not by the degradation of Russia.

LITERATURE

1. Hernandez, A.H. & Li, P. (2007). Age of acquisition: its neural and computational mechanisms. *Psychological Bulletin*. № 133 (4). Pp. 638–650.

2. Mother tongue, first language, native language or dominant language?
Retrieved from <https://expatsincebirth.com/2019/02/19/mothertongue-first-language-native-language-or-dominant-language/>

3. Romaine, S. (1989). *Bilingualism*. Oxford: Basil Blackwell Ltd, 337 p.

УДК 811.111 614.8:001.4::811.161.2 008

ВПЛИВ АНГЛОМОВНОЇ ПОЖЕЖНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА МОВУ ТА КУЛЬТУРУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Владислав ВОРОБЕЦЬ

*Науковий керівник - Тетяна ПУНДИК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Переклад пожежної термінології – одна з проблем, яка привертає увагу багатьох лінгвістів. Переклад пожежних термінів має особливу специфіку, яка яскраво виражена у військових статутах, інструкціях тощо. Наприклад: *абразивний різак-abrasive cutter, рукав- rack, вогнегасник- extinguisher, пожежний ствол- fire barrel*. [1]

Для того, щоб адекватно перекласти будь-яку пожежну термінологію перекладач повинен застосувати різноманітні перекладацькі прийоми.[2]

Ефективність пожежної термінології залежить від адекватного перекладу. Тому при перекладі слід опиратися на менталітет народу, національні особливості, традиції та цінності. Наведемо приклади:

У пожежній термінології *to put the bunk* - *заправити ліжко*. Але в повсякденному житті *заправити ліжко* - *take the bed*. Ми вважаємо, такий переклад недоречним, оскільки він ускладнює розуміння іноземних реципієнтів та викликає непорозуміння між працівниками у системі міжнародної пожежної безпеки. На нашу думку, повинен бути лише один стиль перекладу. Проаналізуємо приклади:

Evening roll-call - *вечірня перевірка*. Ми вважаємо, цей переклад доцільним, оскільки він не ускладнює розуміння іноземних громадян. [1]

Пожежний термін *reveille* в українській мові звучить як *підйом*, а в повсякденному вжитку - *wake up*. Такий переклад вважаємо недоцільним. Вживання цієї лексики, безпосередньо під час пожежних дій, викликає труднощі у розумінні один одного. [1]

У пожежній сфері *take orders* українською звучить як *виконувати накази*. Лексему *take orders* перекладаємо на українську як *приймати замовлення*. Звідси можна зробити висновок, що такий переклад є недоцільним. [3]

Український та англійський переклади пожежних термінів мають певні відмінності, тому виникають проблеми щодо їх перекладу. Переклад пожежних термінів вимагає зосередженого ставлення до передачі основного змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчаста Н.Я., Дідух Л.І., Іванів О.В., Ткаченко Т.В. - англійська мова для рятувальників (1 частина)
2. Словник української мови- <http://sum.in.ua/>
3. Oxford English Dictionary- <https://www.oed.com/?tl=true>
4. <https://slovnyk.ua/index.php?sword>

УДК [316.644:811.162.1]:378.4.011.3-057.87(438=161.2)

**ВИБРАНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ МОВНОЇ
СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ З УКРАЇНИ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ У
ВНЗ ПОЛЬЩІ**

Марія СЕМАНЮК

*Науковий керівник - Марія ЗЕЛІНСЬКА, кандидат
філологічних наук*

Львівський національний університет імені Івана Франка

Мовна свідомість, як комплексний аспект мовних здібностей особистості, відіграє ключову роль у процесі вивчення іноземних мов та має суттєвий вплив на адаптацію та навчальні досягнення студентів з-за кордону, які навчаються у країні, де домінує інша мова, ніж їх рідна.

Поняття мовної свідомості досліджувало багато українських та закордонних вчених-мовознавців. Зокрема, український дослідник П. Селігей описує структуру мовної свідомості [5, с.12-29], О. Куцос здійснює класифікацію поняття мовної свідомості методом кластерного аналізу [3, с. 37-42], Т. Коць натомість аналізує це поняття у сучасній лінгвістичній терміносистемі [2, с. 133-141]. Ґрунтовні дослідження мовної свідомості можна знайти у працях польських мовознавців, таких як С. Циган [7], С. Ґайда [9], С. Дубіш [8] котрі дотримуються концепції, що мовна свідомість перш за все базується на мовному досвіді, і використовують це поняття як альтернативу термінів «мовне відчуття», «мовна компетентність» і «мовна освіченість». А. Марковський [10, с.123], своєю чергою, формує теорію щодо соціального аспекту мовної свідомості, Д. Бартоль-Яросінська [6, с. 27] дотримується соціолінгвістичного підходу до питання мовної свідомості, а А. Левицький [4, с. 144] – психологічного. Німецький дослідник Г. Ейгер зосереджується на ключових функціях мовної

свідомості [1, с. 38-45]. Проте, поза увагою дослідників залишається питання мовної свідомості студентів з України, які навчаються в польських вищих навчальних закладах.

Метою нашого дослідження є аналіз мовної свідомості студентів з України, які завершили перший рік навчання в закладах вищої освіти Польщі. **Об'єктом** дослідження є мовна свідомість студентів з України, що навчаються в закладах вищої освіти Польщі. **Предметом** дослідження – особливості формування та зміни мовної свідомості цієї групи студентів у контексті їхнього навчання та проживання в польському мовно-культурному середовищі. Для досягнення мети дослідження та отримання більш глибокого розуміння мовної свідомості студентів з України, які навчаються в Польщі, застосовано анкетування як один із ключових методів збору даних. **Матеріалом** дослідження є анкети 53-ох студентів з різних куточків України, котрі закінчили перший рік навчання у польських університетах.

Більшість студентів (79,2%) прибули до Польщі з попередніми знаннями польської мови. Ці знання набувалися різними способами, включаючи самостійне вивчення, репетиторів та мовні курси. Тривалість підготовки варіюється від кількох тижнів до декількох років.

Порівняння даних рівня мовних навичок (на основі самооцінки) до приїзду до Польщі та після першого року навчання свідчить про значний прогрес у мовній свідомості студентів. До приїзду до Польщі студенти мали дуже обмежені мовні навички. Більшість з них оцінюють своє розуміння усного мовлення та писемних текстів на дуже низькому рівні. Проте після першого року навчання в Польщі студенти досягли суттєвого прогресу: розуміння усного мовлення та розуміння писемного тексту значно покращилися, і більшість студентів оцінили свої навички на високому рівні. Респонденти здатні більш ефективно сприймати, розуміти та

використовувати польську мову в різних формах спілкування. При цьому є мотивація для подальшого вдосконалення.

Результати свідчать, що граматика визнана більшістю студентів як найскладніший рівень польської мови, хоча інші аспекти, такі як лексика і фонетика, також можуть спричиняти труднощі. Проаналізовані висловлювання, в цілому, вказують на те, що студенти звертають увагу на граматичну підсистему мови, що є важливим компонентом їхньої мовної свідомості.

Варто підкреслити, що більшість студентів активно користуються польською мовою (47,2%) під час навчання в Польщі. Українську мову використовують 43,4% студентів, англійську – 7,5%. Українську мову студенти в основному використовують для спілкування з українськими друзями під час перерв між лекціями, у гуртожитку та у вільний час, підтверджуючи роль мовного оточення у формуванні мовної свідомості.

Перебування студентів у польськомовному оточенні пов'язане з щоденними комунікаційними труднощами, які, як правиво, виникали у спілкуванні з викладачами, на лекціях та у ситуаціях, коли потрібно було розуміти спеціалізовану термінологію в більш вузькоспеціалізованих дисциплінах. Деякі студенти мають труднощі в комунікації з однолітками та в стресових ситуаціях, зокрема при вирішенні питань в офіційних установах. Проте є й ті, хто завжди почуває себе впевнено у комунікації польською мовою.

Усі студенти переконані у доцільності вдосконалення своїх вмінь та навичок з польської мови, аргументуючи це бажанням жити і працювати в Польщі, освітніми амбіціями, особистим інтересом у мові та культурі, а також соціальною взаємодією та загальним розвитком. Вони розуміють важливість мовних навичок для успішного навчання та професійної діяльності. Більшість з них усвідомлюють, що комунікація з носіями мови та практика в мовному

середовищі мають найбільший вплив на покращення їхніх комунікаційних вмінь та навичок.

Отже, аналіз мовної свідомості студентів з України, які навчаються в польських ВНЗ, свідчить про важливість мовної підготовки для успішного навчання. Вивчення мови відбувається різними способами та засобами, включаючи репетиторські послуги, мовні курси та онлайн-ресурси. Студенти активно використовують польську мову під час навчання, спілкування з викладачами та однокурсниками, а також в щоденних комунікативних ситуаціях, що сприяє їхній адаптації в польському мовно-культурному середовищі. Респонденти проявляють інтерес до подальшого вивчення польської мови та покращення мовних вмінь та навичок, оскільки у володінні польською мовою на високому рівні вбачають насамперед ключовий фактор успішного навчання, працевлаштування та інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ейгер Г.В. (1990). Механізми контролю мовної правильності висловлювання. Харків, – С. 38–45
2. Коць Т.А. Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній терміносистемі // Термінологічний вісник 2023, вип. 7. – С. 133–141
3. Куцос О.І. Класифікація визначень поняття «мовна свідомість» методом кластерного аналізу // Збірник наукових праць «Нова філологія» № 88 (2022), Київ, – С. 37–42
4. Левицький А.В., Іваницька М.Л., Іваницький Р.В. Основи мовознавства: Навч. посіб. Чернівці: Рута, 2000, – С. 144
5. Селігей, П.О. (2009). Структура й типологія мовної свідомості. Мовознавство, 2009, No 5. – С. 12–29
6. Bartol-Jarosińska D. Świadomość językowa robotników warszawskich. Studium leksykalno-semantyczne, Warszawa 1986, – S. 27.
7. Cygan S. (2002). Zagadnienie świadomości językowej w literaturze językoznawczej. Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Folia 6. Studia Linguistica I. S. 47–54

8. Dubisz S., Nauka o języku dla polonistów // Warszawa 1999, – S. 70–71
9. Gajda S., Nauka o kulturze języka. «Polonistyka» 1987, nr 8, – S. 586
10. Markowski A., 2012, Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, – S. 123

УДК 811.161.2'373.21(477.82)

МІКРОТОПОНІМИ ВОЛОДИМИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ВІДОНІМНІ НАЗВИ

Юлія ЗУБ

Львівський національний університет ім. І. Франка

Мікротопоніми є джерелом вивчення минувшини нашого народу, завдяки їм можна простежувати розвиток того чи іншого краю, особливості ландшафту, рельєфу та господарської діяльності. На процес творення лексем впливають також різні чинники, переважно історичні, лінгвістичні та географічні. Із середини ХХ століття спостерігається активне вивчення мікротопонімів певних регіонів України. Все більшого поширення набуває регіональне вивчення мікротопонімів.

Волинь – це край унікальний своєю мовою, культурою та побутом, тому тривалий час історики та етнографи зосереджували свою увагу на вивченні топонімів. Малодослідженими залишаються мікротопоніми, а саме клас відонімних мікротопонімів Володимирського району Волинської області.

Мікротопоніми – це вид топоніма, назва природних та штучно створених невеликих географічних об'єктів, до яких зараховують

найменування кутків, вулиць, доріг, полів, урочищ, пасовищ, боліт тощо [2, с. 131]. Зважаючи на їхню стихійність, ми не можемо чітко сказати, коли утворилась перша лексема, оскільки мікротопонім побутує в усній формі та письмово одразу не фіксується. Таким чином можна виділити декілька основних ознак: 1) чисельність; 2) обмежена сфера вживання; 3) нестійкість; 4) недовготривалість існування; 5) невеликий розмір названого об'єкта [1, с. 4]. Усі ці риси дозволяють зарахувати мікротопоніми в окремий клас власних назв.

Джерелами творення мікротопонімів є не лише апелятиви, але й власні назви. Відонімні мікротопоніми – це відантропонімні та відтопонімні найменування. Об'єктом дослідження цієї розвідки є мікротопонімія сіл Бужковичі, Заріччя, Затурці, Маньків, Маркостав та Холопичі Володимирського району Волинської області.

I. Відантропонімні

Більшість назв об'єктів походять від чоловічих, жіночих імен та прізвищ людей, які їм належали або які вони обробляли.

A. Прості

Зазвичай утворені шляхом трансонімізації (переходу власної назви з одного класу онімів в інший), за допомогою морфологічного способу або морфолого-синтаксичного.

1. Трансонімізація антропонімів:

- прізвищ: уроч. Латка < від прізвища Латка (Зар.),
уроч. Кіщак < від прізвища Кіщак

(Маньк.), оз. Липинське < від прізвища Липинський (Хол.), л. Липинська < від прізвища Липинський (Хол.), пар. Липинський < де поблизу був маєток пана Липинського (Зат.);

- прізвиस्क: уроч. Ватраль < від прізвиська Ватраль
(Маньк.); уроч. Катя < де колись жив
чоловік з прізвиском Катя (Зар.);

- імен: уроч. Марусина < від імені Марусина
(Марк.), пас. Муза < де випасала худобу
жінка з іменем Муза (Буж.);

- відродинні назви на -и: п. Шелепіни < від прізвища Шелепіна (Зар.).

2. Афіксація антропонімів:

- -івк(а): кут. Андріївка < від імені Андрій (Марк.), п. Олександрівка < від імені Олександр (Хол.), хут. Яхимівка < за іменем Яхим (Зат.). Зауважимо, що певна кількість прізвищ постала з імен, які могли ускладнюватись суфіксами: вул., п. Юхимівка < за прізвищем Юхимчук (Хол.).

3. Субстантивация антропонімних назв із суфіксами:

- -ин(е): с. Лісаветин < від імені Лісавета (Буж.), с. Зінаїдин < від імені Зінаїда (Буж.), вул. Марусина < де жив чоловік з прізвищем Маруся (Зат.). Також зафіксовано мікротопоніми утворені від прізвищ, що первинно функціонували як прізвиська, із додатковим суфіксом -к-: п. Мисюркине < де раніше жив чоловік із прізвищем Мисюра < прізвисько Мисюрка (Буж.);
  - -ськ: п. Бачинське < за прізвищем Бачин (Маньк.);
  - -ов/-ів/-ев: хут. Геленів < від імені Гелена (Зат.), вул. Мачебродова < від прізвища Мачеброда (Зат.), с. Королів < за прізвищем Король (Буж.), п. Сегейдове < за прізвищем Сегейда (Зат.), п. Порфове < від імені Порф (Буж.), крин. Королюкова < за прізвищем Королюк (Буж.), кут. Монюве < від прізвиська Моня (Зар.), джер. Шутове < від прізвиська Шут (Хол.), оз. Лукове < від імені Лука (Зат.). Серед субстантивованих наявні й прізвищеві назви, утворені від раніших прізвиस्क: оз. Дацькова < біля якого жив чоловік з прізвищем Дац < прізвисько Дацько (Хол.).

Представлені мікротопоніми у формі родового належності, утворені від субстантивованих прикметників у формі:

- однини: п. Зацерковного < від прізвища Зацерковний (Буж.), п. Завгороднього < від прізвища Завгородній (Буж.), став. Рокицького < від прізвища Рокицький (Буж.), п. Щасливого долина < від прізвиська

Щасливий (Хол.), сін. Кареліна < від прізвища Карелін (Буж.), п. Легкобита < від прізвища Легкобит (Буж.);

- множини: луг Луг Козінських < від прізвища Козінський (Зат.).

А також є усічена форма відпрізвищевої назви: уроч., л. Липник < де жив пан Липинський (Зат.). Варто звернути увагу на те, що першочергово мікротопонім міг утворитись від апелятиву «липи», проте респонденти стверджують, що назва пов'язана із паном Липинським, маєток якого колись знаходився на цих територіях.

Б. Складені

Окрім простих (однослівних) назв, зафіксовано мікротопоніми складеної структури, наприклад: п. Блащукова долина < від прізвища Блащук (Зат.), кут. Степанове озеро < від імені Степан (Маньк.), п. Лаврінове поле < від імені Лаврін (між с. Маньк. та Хол.).

Виділяємо й прийменникові конструкції відантропонімного походження: стеж. До Тимошка < яка вела до хати чоловіка з прізвищем Тимошко (Буж.), повор. Коло Марфи (Буж.) < де жила жінка Марфа, пас. До Музи (Буж.) < де випасала худобу жінка Муза.

II. Відойконімі

Найчастіше ойконіми використовували при творенні лексем на позначення шляхів, доріг, кутків села та лісів на межі двох сіл.

А. Прості

Такого типу назви переважно творились шляхом трансонімізації та походять від:

- назв сусідніх населених пунктів: кут. Лобачин < колишнє село приєднане до села Заріччя (Зар.), кут. Маркостав < межує із селом Маркостав (Буж.);

- макротопонімів: кут. Пентагон (Хол.), кут. Камчатка (Зат.).

Субстантивувались назви із суфіксами:

- -ов: кут. Самарово < де жили сім'ї із села Самари

(Зар.);

- -ськ: с. Литвинський < біля якого жив чоловік з Литви (Зар.).

Зафіксовано лексему утворену внаслідок додавання демінутивного суфікса -к: кут., п. Варшавка < де жили поляки (Маньк.).

Б. Складені

Виявлено відойконімні мікротопоніми складеної структури, які походять від назви населеного пункту, в якому розташований об'єкт: кут. Другий Маньків < частина села Маньків.

Субстантивувались відойконімні назви із суфіксами:

- -ськ/ -цьк: кут. Німецьке кладовище (Хол., Зат.) < де хоронили німців, хут. Маньківський хутір (Маньк.) < від ойконіма Маньків.

Отже, для досліджених сіл властиві відонімні та відойконімні мікротопоніми, що виявляється у номінації малих географічних об'єктів за іменем, прізвиськом та прізвиськом людей, які першопочатково проживали на певній території, були власниками або їх діяльність була пов'язана з названим об'єктом. Усього на досліджуваній території, у відсотковому співвідношенні відонімні лексеми становлять 37%, з яких 19% мотивовані прізвиськами, 8% іменами, 3% прізвиськами та 7% ойконімами. Це свідчить про те, що лексика такого типу є продуктивною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер Н. В. Мікроойконімія Івано-Франківщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук :

10.02.01. Івано-Франківськ, 2012. 20 с.

2. Заїнчовська О. В. До проблеми збирання і дослідження мікротопонімії південно-східного

Поділля. Наукові записки: серія філологічна. Вип. 73. Ч. I. Кіровоград, 2007. С. 331–336.

УДК 378.14

ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ , ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ

Анастасія АНДРУЩИШИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сьогодні принцип гендерної рівності вважається необхідною умовою формування громадянського суспільства. Серед багатьох наукових термінів, які використовуються в гендерному дискурсі, одним із найважливіших є культурна концепція гендеру, і з точки зору природи освіти, я вважаю, що її складовими елементами є гендерні знання та гендерна чутливість. Щодо першої складової зауважимо, що її зміст досить прозорий. Це збірник наукової та суспільно-політичної інформації, яка певним чином торкається гендерної проблематики (проблем соціально-політичного та соціально-культурного буття людей, що визначаються своєю статтю). Щодо другої складової – гендерної чутливості, то тут не все так однозначно, про що свідчить досить часто «плутання» термінів «сензитивність» і «чутливість» у наукових і публіцистичних текстах. Ось деякі з найпоширеніших визначень:

1) «Гендерна чутливість є одним із критеріїв оцінки змін у плануванні, проєктів, досліджень та аналітичних методів. Заплановані зміни та гендерно-чутливі підходи не призведуть до погіршення стану жінок і чоловіків, це сприяє створенню гендерного балансу».

2) «Гендерна чутливість — це визнання того, що проблема дискримінації в сучасному суспільстві ще не повністю вирішена, визнання того, що суспільство висуває різні вимоги до чоловіків і жінок, і що такі нав'язані обмеження не є ані вигідними, ані

корисними для жінок», чоловіки, насправді, те ж саме вірно і для суспільства».

Різне тлумачення терміну можна пояснити труднощами «формування української гендерної термінологічної системи». Ми розглядаємо це питання з педагогічної точки зору, тобто як невід'ємну частину гендерної культури молоді ми спираємось на орієнтири системи думок (оцінок, думок, переконань тощо), які сформувалися (або лише потребують бути сформованим) особи чи соціальні групи, які демонструють своє розуміння взаємозв'язку між гендерними ролями та обставинами реального світу, які визначають насиченість і наявність у них розуміння гендерної чутливості як засобу демонстрації своїх здібностей. Особисте переконання групи полягає в тому, щоб відчувати певні соціальні неприємності від ракурсу «гендер».

Близьким до цього підходу є визначення «гендерної чутливості» М. Штильової: «Під гендерною чутливістю» ми розуміємо здатність учителя сприймати, розпізнавати та моделювати вплив вербальних, невербальних та об'єктивних чинників соціального середовища. Методи та форми формування у дітей гендерної ідентичності, а також здатність розпізнавати та реагувати на ознаки дискримінації за ознакою статі (сексизм) є прийнятною, оскільки визначає лише одного учасника освітнього процесу (вчителя), а можливо, занадто прямо пов'язує «формування гендерної ідентичності» з «реакцією на дискримінацію».

Дивує відсутність усвідомлення гендерних питань у педагогічних закладах. Тут простежуються три основні тенденції: повне заперечення актуальності проблеми (а отже, і існування самої проблеми); заперечення зручності гендерних досліджень (ідея: асиметрія дійсно існує, але в силу своєї вічної природи) проблема взагалі не може бути вирішена); Гендерні питання повністю поглинені питаннями співіснування статей (перспектива, характерна для

викладачів психології, які підходять до питань на основі традиційних наукових принципів).

«Гендерна чутливість» – це дослідження різноманітних проявів нерівності між чоловіками та жінками та дискримінації за статевими ознаками. Таке розуміння гендерної чутливості допоможе нам гармонізувати наше суспільство, щоб кожен із нас мав право на особистий життєвий вибір та його реалізацію, як би це комусь не здавалося дивним і «неправильним». Шляхом розвитку гендерної чутливості є впровадження принципу гендерного балансу в освітній процес.

Гендерний баланс означає усунення гендерної ієрархії в суспільстві, де одна стать домінує, а інша – підпорядковується. Обидва страждають від ієрархії. Жінки не можуть повністю реалізувати свій людський потенціал, а чоловіки змушені жити на межі, доводячи, що він найсильніший, найрозумніший, найсміливіший, що він далекий. Від емоцій і «слабкостей». Домінування однієї статі над іншою призводить до насильства та інших відвертих порушень прав людини.

Шлях гендерної культури лежить через гендерну свідомість, гендерну толерантність і поведінкову впевненість, що вимагає від особистості формування механізмів самовизначення та саморегуляції. Право бути собою, право робити вільний і свідомий вибір, андрогінність як злиття «жіночого» і «чоловічого» в одній людині, що забезпечує найбільші можливості для особистісного розвитку дітей, незалежно від їх статі, однаково виховання, партнерство, гендер, тощо формують сутність демократичного світогляду підростаючого покоління, що рухається до європейського освітнього простору.

Таким чином, практично в кожному гендерному дослідженні розглядуваний концепт використовується як загальновідомий, проте контекст, у якому він використовується, дозволяє трактувати його по-різному. Вважаємо, що розуміння гендерної чутливості як основи гендерної культури особистості, що закладає основу для формування

гендерно збалансованого суспільства, має бути пріоритетом у процесі вищої освіти. Очікується, що майбутнє українське суспільство та його громадяни будуть більш гендерно гнучкими, чутливими та здатними подолати багато, якщо не всю нерівність. У цьому сенсі гендерні дослідження мають великий потенціал для інновацій.

Отже, можна сподіватися, що запровадження гендерних курсів у практику вищої освіти призведе до «поступового ослаблення патріархальних культурних моделей, що поступиться місцем культурі справжньої гендерної рівності». Опосередковано це відобразиться на зменшенні статистики насильства над жінками та дітьми, а також ослабленні проявів сексизму в суспільстві, освіті та науці. У цілому це призведе до появи та розвитку нової культури бісексуальних стосунків – заснованої на рівності, толерантності, повазі до прав людини, самореалізації та особистісній унікальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія : [навч. посібник] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видав. центр „Академія», 2004. – 308 с.
2. Голованова Т. П. Теорія і практика формування гендерної рівності студентської молоді : [монографія] / Т. П. Голованова. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2007. – 338 с.
3. Гришак С. Про поняття «гендер» у контексті професійної підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2005. - № 3. – С. 74-77.
4. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві / ПРООН. – К., 2007. – 143 с.
5. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: „К.І.С.», 2004. – 536 с.

6. Пашкова О. Теоретичні засади гендерної культури і смисложиттєві орієнтири // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2005. - № 1. – С. 61-68.

7. Проблема гендерної нерівності в педагогічній освіті [Аналітична інформація за результатами „фокус-групового” соціально-психологічного дослідження]. – К. : ПЦ „Фоліант”, 2003. – 59 с.

УДК 811.111 + [811.1/9:355/01]

ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Максим ХОПТА

*Науковий керівник - Тетяна ПУНДИК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Вплив англійської мови на формування мовної картини світу українця в умовах воєнного стану може бути суттєвим. У таких умовах інформація, зокрема новини та ресурси з іноземних джерел, можуть бути обмеженими або цензурованими. У цьому контексті знання англійської мови може стати цінним ресурсом для доступу до об'єктивної інформації та спілкування з міжнародним співтовариством. Також англійська мова може вплинути на формування нових термінів та понять українців, адаптованих з англійської мови, які відображають реалії воєнного стану і міжнародних відносин.

В умовах воєнного стану формування мовної картини світу українця може відбуватися наступним чином:

- мовна адаптація: створюються нові слова та фрази, щоб описувати специфічні реалії воєнного конфлікту, такі як «окупанти» - "**occupiers**", «мобілізація» - "**mobilization**", «бойові дії» - "**military actions**" тощо. [1]

- використання іноземних слів: залежно від міжнародного контексту конфлікту, англійські та інші іноземні слова можуть увійти до української мови для опису сучасних подій і термінів. Термін «дрон» (від англ. "**drone**")

використовується для позначення безпілотних літальних апаратів, які часто використовуються в військових операціях. Слово "*спецназ*" (від англ. "*special forces*") описує військові підрозділи зі спеціальною підготовкою та завданнями. Вираз "*бойовий робот*" (від англ. "*combat robot*") використовується для опису військових роботів, які використовуються для ведення бойових дій у небезпечних умовах. [2]

- вплив інформаційних ресурсів: залежно від доступності інформації та ресурсів, українці можуть споживати інформацію, яка доступна англійською мовою, щоб отримати об'єктивний погляд на ситуацію. Прикладом впливу інформаційних ресурсів може бути ситуація, коли українці мають доступ до англійськомовних новинарських джерел або ресурсів, які надають об'єктивну інформацію про події у світі. Наприклад, вони можуть використовувати англійськомовні інтернет-сайти, які аналізують події українського конфлікту з міжнародної перспективи, щоб отримати більш різноманітний та об'єктивний огляд ситуації, який може допомогти їм у роботі над своїми власними поглядами та рішеннями.

- взаємодія з міжнародними громадами: Знання англійської мови може полегшити спілкування та співпрацю з міжнародними партнерами та громадами у важких часах. У цій ситуації, мова може стати важливим засобом вираження, сприяючи збереженню ідентичності та сприяючи обміну інформацією у важких часах воєнного стану.

Важливо забезпечувати адекватний переклад термінів у військовій термінології для забезпечення зрозуміння іншомовних користувачів. Наведемо приклади:

Термін "*squad*" українською може бути перекладений як "*взвод*", а не "*команда*", що в повсякденному контексті має інше

значення. У військовій термінології - це організаційна одиниця військового підрозділу, яка складається зі звільнених військових, які працюють разом для виконання специфічних завдань. Однак у повсякденному мовленні та інших контекстах слово "команда" має інше значення, як правило, пов'язане з групою людей, які спільно працюють над певною задачею або метою. Тому правильний переклад терміну "*squad*" у військовій сфері - це «взвод», що відповідає його конкретному військовому значенню. [2]

Термін «*division*» в військовій термінології відповідає українському поняттю «*дивізія*» - велика організаційна одиниця військового підрозділу, яка складається з різних бригад, батальйонів і інших військових підрозділів. Дивізія використовується для виконання важливих операцій та стратегічних завдань. Переклад "*division*" як "*розділення*" є неправильним і може призвести до серйозних непорозумінь, оскільки "*розділення*" в іншому контексті має зовсім інше значення. Тому для забезпечення правильного розуміння важливо використовувати термін "*дивізія*" для перекладу "*division*" у військовій термінології українською мовою. [3]

Термін "*regiment*" в військовій термінології відповідає українському поняттю «*полк*». "*Regiment*" - це організаційна одиниця військового підрозділу, яка зазвичай складається з декількох батальйонів, рот та інших підрозділів. Полк є важливою частиною військової структури та може брати участь у різних операціях і бойових діях. Переклад "*regiment*" як «*регімент*» є неправильним, оскільки «*регімент*» в іншому контексті може вказувати на географічний або організаційний поділ, а не на конкретну військову одиницю. Тому правильний переклад терміну "*regiment*" в українській військовій термінології - це «*полк*», що відповідає його конкретному військовому значенню.

Отже, в умовах воєнного стану вплив англійської мови на формування мовної картини світу українців виявляється як важливий фактор. Це включає мовну адаптацію, використання іноземних слів, вплив інформаційних ресурсів та взаємодію з міжнародними громадами. Важливо забезпечувати правильний переклад військової термінології, щоб уникнути непорозумінь та забезпечити належне розуміння подій і процесів у воєнних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник основних термінів з питань бойової і мобілізаційної готовності у Збройних Силах України / За ред В. М. Телелима. - К.: НУОУ, 2012. - 56 с.
2. Словник ракетних і артилерійських термінів. - Суми : ВАрт., 2001. - 263 с.
3. <https://litmisto.org.ua/?p=5820>
4. <https://slovnyk.ua/index.php?swrd>

УДК 371.388:514.11.

ОБРАЗ ГЕКТОРА ЯК УСОБЛЕННЯ ІДЕАЛУ ЛЮДИНИ, ГЕРОЯ, ВОЇНА В ПОЕМІ ГОМЕРА «ІЛІАДА»

Ірина ВЕСЕЛОВСЬКА

Львів

У статті розглянуто образ Гектора із твору Гомера «Іліада» як такий, що належить до героїчних персонажів. Здійснено спробу показати його як неординарного героя, якому властиві не тільки традиційні риси мужності, відваги, сміливості.

Характеристику Гектора здійснено у порівнянні з Ахіллом, від меча якого він гине у двобої. Розкрито актуальність образу цього героя і геніальність Гомера, який доніс до теперішнього часу погляди античної епохи на людський героїзм, патріотизм і честь.

Ключові слова: Гомер, поема, Гектор, героїзм, Ахілл, твір, мужній, цінності, патріотизм.

*Добре вмирати тому, хто, боронячи рідну країну,
Поміж хоробрих бійців падає.
Будемо батьківщину і дітей боронити,
В битві поляжемо ми, не пожаліємо себе.*
Тіртеї

Гомер – найвидатніший і найлегендарніший співець античності і, мабуть, найвідоміший поет світу та сучасності. Український філософ і письменник Григорій Сковорода вважав його за першого пророка давніх греків [1, с. 83]. Для численних поколінь аж до XXI ст. знайомство з античною культурою і світовою літературою незмінно починається з легендарних гомерівських поем «Іліада» та «Одіссея». Герої цих поем – Ахіллес, Агамемнон, Одиссей, Гектор, Паріс, Пріам, Єлена Прекрасна, Пенелопа, Андромаха, Гекуба – давно стали хрестоматійними, а їхні постаті, вчинки та цінності, які вони сповідували, міцно увійшли в ужиток західної, слов'янської та української культур.

Для еллінів, нащадками яких є сучасні греки, їх творець Гомер був ідеалом гордоців, уособленням мудрості й художньої досконалості, майже богом. Слово «поет» у них асоціювалося відповідно зі словом «Гомер», а поеми «Іліада» і «Одіссея» вважалися священними. Цьому письменнику, як відомо, приписували авторство не тільки цих двох творів, а й багато інших поем. Існують також гомерівські гімни, які, за твердженням літературознавців, не мають

ніякого відношення до Гомера, бо написані вже після вірогідного часу життя співця, тобто після VIII-VII ст.

«Іліада» Гомера – поема, написана майже півтори тисячі років тому. У ній відображено картини великих битв, що відбувалися під стінами стародавньої Трої. Центральними персонажами цього твору є Ахіллес, Гектор, Патрокл та інші постаті. Багатьох із них письменник і самі греки називають героями. Але що значить для давніх греків бути героєм?

Виявляється, самі греки з тих давніх часів вкладали в поняття героїзму дещо глибший сенс, ніж ми. Для нас герой – це переважно людина, яка вчинила якийсь подвиг. Іноді не важливо, заради чого вона діяла. Героями ми називаємо і тих людей, які з давніх-давен боролися за нашу батьківщину, і тих, хто рятував людей під час стихійних лих і катастроф, і тих, хто здобув нашій країні славу. У теперішній час, коли відбувається російсько-українська війна, героями ми називаємо наших співвітчизників, які віддали життя і загинули в бою, захищаючи Україну та її громадян від російського варварства й агресії.

Дещо ширший сенс поняття героїзму знаходимо у греків: це людина, що не тільки вчинила безстрашний подвиг задля народу, пожертвувавши нерідко власним життям, а й залишила після себе добру пам'ять і славу на довгі віки. Усе життя героя у грецькій античній культурі – це життя заради отієї однієї вирішальної миті, сліпучого вогника надії для народу, що дарує йому славу навіки.

Відображення цих цінностей тогочасної елладської культури можна знайти в характерах і діях безстрашних та самовідданих героїв «Іліади» славетного давньогрецького письменника античності Гомера. Безстрашних воїнів цього твору ніщо не може зупинити у запалі бою: ні рани, ні біль, навіть боги, які вступають у бій на стороні ахейців або троянців.

З-посеред усіх цих героїчних постатей особливу увагу привертає Гектор. За описом Гомера – це *«коней баский упокірник»*;

божистий; шоломосяйний; осяйливий», який був сином Пріама, царя Трої. Гектор в усіх своїх вчинках керується військовою честю, але якщо Ахілл цінує її заради неї самої, то Гектор, дотримуючи свою честь, у той же час усвідомлює, що несе відповідальність перед своїм народом, інтереси якого він повинен захищати. Гомер показує, як в душі Гектора борються два прагнення: уникнути поразки у війні і зберегти незаплямованою свою репутацію хороброго воїна і героя.

Значною мірою через це образ Гектора складніший, ніж образ його головного супротивника – Ахілла. Поведінка Гектора часто буває суперечлива, оскільки мотивами його вчинків виступає то жадоба до слави, то розуміння боргу перед батьківщиною і народом, яким він, як син царя і вождь, не має права жертвувати в гонитві за репутацією непереможного воїна і сміливця. Відкидаючи раду досвідченого воєначальника Полідама, який, посилаючись на несприятливі обставини, відговорює Гектора від нападу на табір ахейців. У ці критично важливі хвилини проявляються справжні риси та цінності Гекторової душі, тому він заявляє, що *«знамення краще за усіх – за вітчизну хоробро битись»* [3]. Коли Гектора вмовляють повернутися у Трою, не залишатися на полі битви і відхилитися від поєдинку з Ахіллом, він чинить не як мудрий, обережний вождь, а як справжній воїн, яким рухає бажання віддати себе усього захисту свого народу. І навіть передчуваючи свою загибель, Гектор вступає в рокове для нього єдиноборство з Ахіллом. Чимало критиків дотримуються думки, що цим він знехтував інтересами країни та спричинив падіння і розграбування Трої. Проте у цьому вчинку Гектора ми бачимо прояв справжнього героїзму, бажання ціною свого життя і крові змити заплямовану історію Трої та переконати читача, що за її стінами було багато справжніх славетних і одержимих любов'ю до свого народу лицарів.

Гектор, як і Ахілл, – справжні воїни. На їх рахунку чимало подвигів і перемог під час війни. Але подолати одне одного їм

непросто; обидва сильні, фізично загартовані, витривалі. І навіть у вирішальному поєдинку, якби не допомога богині Афіни, хто знає, як би закінчився двобій і чи був би переможений Гектор. Гомер, будучи геніальним майстром слова, дуже вдало підбирає порівняння до поведінки воїнів. Він підкреслює, що вони – гідні супротивники і порівнює Ахілла з соколом, що полює на дику горлицю, з левом, який жене молодого оленя, а безстрашний Гектор, на його думку, дуже схожий на високолетного орла, який хоче вхопити ягня або зайця. Коли читач перечитує ці рядки про Гектора та Ахілла із Гомерової «Іліади», природньо сам задумується і приходиться до висновку: це дужі, сміливі, мужні герої, хіба можуть бути якісь інші воїни кращими, ніж вони? Мабуть, ні, тому що ці герої ще й віддані своїй батьківщині, рідному народу: мужньо боронить рідну змучену Трою Гектор, схаменувшись, повертається до рядів ахейського війська Ахілл.

Хоч і Гектор гине у поєдинку з Ахіллом, бо на Олімпі сам *«Аполлон одвернувся од нього»* [2], він значно вивищується над своїм супротивником, бо розуміє, що втрачає життя значною мірою через підступність богів, які вже все вирішили на небі. Гектор мужньо бореться і до останньої хвилини свого життя прагне бути рішучим, гідним поваги і тому викликає захоплення у читача своєю одержимістю і справжнім героїзмом. «На відміну від могутнього велетня Ахілла, якому невідоме почуття страху, – зазначає з цього приводу дослідниця Галина Підлісна, – Гектору доводиться долати й сумніви, і страх, але не принижує героя. Він перемагає себе і діє, як того вимагає сумління» [4, с. 35].

Отже, образи героїв «Іліади» Гомера доносять до нас цінності справжніх воїнів та сміливих лицарів, які для давніх греків були ідеалом мужності, хоробрості та патріотизму. Водночас Гомер змалював і показав читачам не лише їхню силу, але й слабкості, щоб переконати: хоч і вони герої, але все ж такі самі люди, як і ми, тому кожен із нас здатний також піднятися та дотягнутися до них. Тож

геніальність Гомера полягає в тому, що він у рядках славетної «Іліади» доніс до нас, сучасників, своє бачення ореолу святості справжнього воїна, палкого захисника свого народу – цінності, які сповідуємо ми і до сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антична література: довідник. К.: Либідь, 1993. 320 с.
2. *Гомер. Двобій Ахіллі і Гектора.* Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8385>
3. Гомер. Іліада. Переклав з давньогрецької Петро Ніщинський. https://zarlit.com/textbook/8klas_5/15.html
4. *Підлісна Г.Н.* Світ античної літератури. К.: Наукова думка, 1988. 168 с.

УДК 372.8:811.161.2

ПРЕДСТАВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Анастасія ТАТУСЬ, Олег ЯСІНСЬКИЙ

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Протягом всієї історії для України була характерна еміграція, проте саме в ХХ ст. цей процес став більш чисельнішим. Особливо бурхливим він став відразу після занепаду УНР. Українці за кордоном розгорнули напружену організаційну та культурно-освітню діяльність. Протягом десятиліть у діаспорі був накопичений значний

духовно-культурний доробок, завдяки якому українські емігранти змогли зберегти свою національну ідентичність. Українці почали масово емігрувати на Захід наприкінці XIX століття. Першими переважно до США виїжджали мешканці Східної Галичини та Закарпаття. До Першої світової війни туди емігрували півмільйона українців. Популярними були також Канада (туди до 1914 року виїхали 170 тисяч українців), Бразилія (40 тисяч), Аргентина (10 тисяч). Найчастіше українські емігранти працювали на землях, які було важко обробляти, у кам'яновугільних шахтах, на плантаціях кави у нестерпних кліматичних умовах. Більша частина українців, котрі покидали свої домівки, рушила до Сполучених Штатів, де створили організаційний кістяк української громади — церкви та братства, що значно зросли під час другої хвилі імміграції. Ті, хто емігрував після Другої світової війни, вчасно перехопили ініціативу у «старих» іммігрантів. Зустрівши на новому місці численні українські заклади й організації, вони сконцентрували свої сили на створенні нових. Таким чином, українці в Сполучених Штатах відчували безперервність свого прогресу. їм поталанило жити у суспільстві, яке забезпечує широкі можливості для розвитку громадського життя. Іммігранти завжди особливо турбувалися про навчання дітей української мови, про ознайомлення нових поколінь з історією та культурою України. Українська католицька шкільна система, що у 1970 р. складалася з 54 парафіяльних шкіл, шести вищих учбових закладів та двох коледжів, де навчалися 16 тис. чоловік, забезпечує, крім навчання англійської мови та релігії, знайомство з українознавчими предметами. Викладанням останніх обмежуються так звані суботні школи. У 1970 р. існувало близько 50 таких шкіл, де налічувалося 3,7 тис. учнів та 200 викладачів. Серед наукових закладів слід згадати Наукове товариство ім. Шевченка та Українську академію мистецтв та науки, що продовжували в імміграції традиції своїх львівського та київського прототипів. Однак, якщо йдеться про збереження культурної спадщини, найбільш помітним досягненням української громади в

Америці було зібрання коштів на відкриття трьох українознавчих кафедр у Гарвардському університеті в 1970 р. Невдовзі був заснований Гарвардський український дослідний інститут. Перш за все визначимо причини еміграції українців в 20ст:

- 1) пошуки вільних земель для сільськогосподарського обробітку, надмірна скупченість населення Західної України, нерозвиненість сільського господарства;
- 2) безземелля і малоземелля;
- 3) низькі врожаї, велика заборгованість селян;
- 4) слабкий розвиток промисловості, безробіття через надлишок робочих рук;
- 5) хронічні голодування;
- 6) тягар непосильних і нестерпних податків, свавілля здирників цих податків;
- 7) пошуки перспективи нормальної праці й життя;
- 8) турбота про майбутнє дітей, про їх навчання.
- 9) поразка УНР

Оскільки емігранти зазвичай отримували нові землі неподалік один від одного, то не зважаючи на віддаленість від Батьківщини, вони зберігали свою культурну ідентичність : мову, традиції, релігію. Так, наприклад у Канаді в 1910 році був випущений перший примірник газети “Український голос” який і досі виходить у Вінніпегу. Усюди виростили православні та греко-католицькі церкви, народні доми і читальні “Просвіти”. Євген Маланюк - український письменник, поет, культуролог-енциклопедист, публіцист, літературний критик

Уродженець Херсонщини, який після поразки УНР назавжди покидає Україну, спочатку вів свою творчу діяльність у країнах Європи: Польща, Чехословаччина, Німеччина. Саме тут він брав участь у виданнях журналу «Веселка» та альманаху «Озимина». У 1925 році вийшла перша поетична збірка Маланюка “Стилет і стилос”.

Окрім письменницької діяльності, Євген Маланюк брав активну участь у мистецьких та літературних рухах: був лідером “Празької школи поетів”, літературному угрупованні “Танк” у Варшаві, мистецького українського руху у Німеччині. У 1949 році Євген переїздить до США, де прожив до самої смерті. У 1951 — 1966 рр. вийшли його твори: збірки «Влада» (1951); «Поезії в одному томі» (1954); «Остання весна» (1959); «Серпень» (1964); поема «П'ята симфонія» (1953), два томи есеїстики: «Книги спостережень» (1962, 1966). У 1958 р. Є. Маланюк став почесним головою об'єднання українських письменників «Слово». Маланюк історіософ: йому належать концептуально важливі праці і з історії української культури, і з історії визвольних змагань. За Маланюком, прокляттям України стала її географія. Степ, де немає перепон для кочівників. І Росія, яка ніколи не захоче випустити Україну зі своєї сфери впливу. Тож держава має себе обороняти. Євген Маланюк був основною особистістю української еміграції, каталізатором всього, що відбувалося. Всією своєю творчістю Євген Маланюк прагнув сприяти відродженню української держави для сильної та самобутньої української нації. Центральною темою лірики є відтворення вольової особистості.

2 жовтня 1906 року народився один з найвидатніших українських письменників-емігрантів Іван Багряний, який на власному досвіді дізнався, що таке репресивна російська машина. За 10 років письменник пережив чотири арешти. У 1932-му йому приписали участь у контрреволюційній організації й заслали у спецпоселення на Далекому Сході. Після спроби втекти отримав ще один термін. А відбувши його, був знову заарештований у 1938-му. Після двох років слідства і тортур Багряного звільнили... через недостатність матеріалів для засудження. Коли ж у 1943 році був призваний на фронт, то його ешелон потрапив під бомбардування, і вцілілого письменника, який повернувся до рідної Охтирки, радянці заарештували вчетверте. І він — ще раз! — утік, за тим разом

виїхавши до Західної України. Блискучий публіцист — це теж про Багряного. В 19 років, під час навчання в Київському художньому інституті, вступає в опозиційного літературного об'єднання МАРС («Майстерня революційного слова»), активно працює і друкується в журналах «Глобус», «Всесвіт», «Життя й революція», «Червоний шлях» та інших. Після закінчення Другої світової війни, Багряний емігрує до Німеччини, де пише брошуру «Чому я не хочу повертатися до СРСР», в якій виклав політичну декларацію національної гідності й прав людини, яка пережила примусову репатріацію, насильство, тортури, приниження як колишній в'язень, остарбайтер, полонений, позбавлений власного імені. Він писав: "любов до Вітчизни, до свого народу, цебто національний патріотизм, в СРСР є найтяжчим злочином... Злочин цей зветься на більшовицькій мові — на мові червоного московського фашизму — "місцевим націоналізмом". "При одній думці, що вони таки спіймають і повернуть, в мене сивіє волосся і вожу з собою дозу ціанистого калію, як останній засіб самозахисту перед сталінським соціалізмом, перед тою "родіною". 1948 року Багряний заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП) і відтоді цілих 17 років — до самої смерті редагував газету «Українські вісті». Письменник був головою Виконавчого органу Української Національної Ради і заступником президента УНР.

Орест Субтельний — з родини українських емігрантів з окупованої Польщі, він жив і працював за кордоном — в Канаді та США. Викладав у Гарвардському, Гамільтонському та Йоркському університетах, з 1982 року був професором історії та політичних наук в Йоркському університеті Торонто, з 1992 року — закордонний член Національної Академії наук України. Вагомий внесок Субтельного в українську історичну науку є безсумнівним. О. Субтельний казав: «Я є класичним прикладом діаспори: ні тут, ні там. Це моя особиста проблема — не так моїх батьків, бо вони точно знали, що вони українці. Я виріс у західному світі, знаючи, що я звідси. А тут (в

Україні) відчуваю, що я звідти. Це є типове явище політичного емігранта.» Так упродовж всього життя він казав про українців «ви», а про Захід – «вони». У 1981 р. видавництво Колумбійського університету надрукувало монографію “Мазепинці: український сепаратизм XVIII ст.”, за яку Орест Субтельний отримав Премію Антоновича. У 1988 р. видавництвом Торонтського університету вперше була опублікована його книга “Ukraine: A History” (Україна: Історія), яка вважається одним із кращих посібників з національної історії. “Ukraine: A History” була визнана однією з найбільш впливових і важливих книг, які опублікував Університет Торонто за 100 років його існування. «Я мав запрошення від Університету Торонто в 1990 році на конференцію «Україна під Сталіним». Я мав доповідь по Голодомору. Познаюмився там вперше з Орестом Субтельним, і він мені подарував книжку, яка тільки-но вийшла в Торонто «Україна: Історія». Я її взяв, подякував, і вже в Києві прочитав. І я зрозумів, що в Києві в 1990 році ніхто з нас, радянських професорів, не напише так, як написана ця книга, тому що ми не освоїли ще ту спадщину, навіть Грушевського, який був у «спецхранах» тодішніх наукових бібліотек, – ми тільки починали це все читати. Ми були учнями», – згадує науковець Інституту історії України. Українська діаспора зробила все можливе для збереження вітчизняної культури і збагачення її спадщини. У сучасному світі з його глобалізацією, інтеграцією, стандартизацією культурного життя переважна частина українських громад за кордоном намагається зберігати самобутні традиції, багатвікові культурні надбання українського народу, використовувати в громадському житті ті переваги, що їм надає їх належність до українства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Субтельний Орест. Україна. Історія. – К 1993.
2. Абліцов В.Г. Галактика “Україна”. Українська діаспора : видатні постаті. – К. КИТ, 2007.

3. Євтух В.Б., Трощинський В.П., Попок А.А. Закордонне українство: Навч. посіб. / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Національна академія держ. управління при Президентові України; Центр сучасного суспільства. – К.: ВІК, 2005.

4. Історія української культури: Курс лекцій(під загальною редакцією доктора історичних наук С.О. Костилюєвої – ІВЦ “Видавництво “ Політехніка”, 2010.

5. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018

УДК 323.269

ІНФОРМАЦІЯ ТА РЕКЛАМА У МОВНОМУ ПРОСТОРИ ХОРВАТІЇ ТА СЕРБІЇ

Мар'яна ПРОКІП

Львівського національного університету імені Івана Франка

Життя сучасної людини не обмежується реальним світом, в якому вона існує. Воно доповнюється «світом», що створюється такими засобами, як: Інтернет, преса, телебачення, радіо, кіноіндустрія, тобто окремим «віртуальним світом», що може відтворювати, переробляти або спотворювати нашу реальність. Одним із таких світів є «світ реклами», створений з метою інформування аудиторії, впливу на споживача для спонукання до придбання предмету чи послуги рекламування, а також популяризації певного політичного руху, чи вирішення соціально важливого питання чи проблеми. До сьогодні реклама доволі добре досліджена в таких галузях, як психологія та соціологія. Однак, не менш важливим

є дослідження реклами у мовознавчому аспекті. Вивчення її в даному аспекті дозволяє вирішити низку важливих питань, а саме: вживання різноманітної лексики, семантичні та синтаксичні особливості, використання слів іншомовного походження, застосування стилістичних фігур, використання графічних прийомів тощо. Цим зумовлене наше дослідження. Упродовж усієї роботи метою було здійснення лексичного, семантичного та синтаксичного аналізу певних видів реклами. У результаті ми дотримуємося такої класифікації, а саме: комерційна, політична та соціальна реклама.

Розпочнемо з визначення поняття реклами різними науковцями. Наприклад, Келава визначає рекламу як невід'ємну складову суспільства ще з 19 століття. Це повідомлення, в якому щось пропонується, згадується та вихваляється з метою залучення якомога більше споживачів. Також вона припускає, що реклама – це інформація, але аналіз мови показує, що окрім інформації, вона також може бути квазіінформацією, або навіть дезінформацією.

Д. Столац та А. Властелич у своїй книзі про мову реклами зазначали: реклама – це текст, який окремо чи разом із зображенням, звуком тощо передає інформацію про товар чи послугу.

Реклама посіла одну з головних та керівних позицій у мовному просторі не лише Хорватії та Сербії, але й загалом усього світу. У результаті чого до реклами, процесу її створення та підбору інформації значно посилюється інтерес учених з різноманітних галузей, зокрема й мовознавців.

Кожен із нас неодноразово натрапляв на комерційну рекламу. Мовний простір комерційної реклами Хорватії досить креативний та неодноманітний. Для нашого аналізу ми обрали рекламну компанію відомого хорватського бренду напоїв під назвою «Рірі». Під час створення цієї реклами, творці вирішили використати таке рекламне гасло, як «Boli me Piri», що є мовною грою на кількох стилістичних рівнях. Наприклад, рекламне гасло «Cvike na glavu, stariji frajer pod ruku ... I boli me Piri» дослівно перекладається як

«Окуляри на голову, старший пан під руку ... і мені байдуже». Тут ми можемо спостерігати використання слів іншомовного походження «svike» (окуляри) та «frajer» (чоловік).

Політична реклама різниться від комерційної тим, що предметом, що рекламується чи інформується є людина. Проте, як і в звичній рекламі на перший план виходить не лише звичні нам характеристики, а й переваги та інформація для конкретного виборця, і все це закріплюється гучними гаслами та промовами. Пропонуємо до розгляду рекламну компанію чинного президента Хорватії Зорана Мілановича, яку він активно поширював у соціальних мережах (Prema nikome s mržnjom, prema svakome s dobrom voljom (Ні до кого з ненавистю, до кожного з доброю волею); Normalno, ratovi su gotovi (Нормально, що війни закінчились); Normalno, živjeti od rada, a ne od zastare (Нормально жити з праці, а не терміном давності). Ця рекламна кампанія вирізняється тим, що вочевидь автор при її створенні обрав провідним слово «normalno», що простежується майже у кожному рекламному гаслі, та вдався до використання стилістичної фігури, анафори. Переважає вживання загальнозживаної лексики з використанням термінів, притаманних різним сферам, зокрема і політичній.

Характеризуючи лозунги Сербії, можемо стверджувати, що політичні кампанії були дуже різнопланові та відзначились емоційно-експресивним забарвленням. Наприклад, деякі партії використовували риторичні питання («Шта није јасно» (Що незрозуміло?)), формували гасла таким чином, що психологічно спонукали суспільство до дій. Що стосується соціальної реклами, то для аналізу у рамках нашого дослідження ми обрали відео із соціальної кампанії, яке містило такий текст:

«Svi muškarci su isti, ali kad rodiš on će se smiriti. A ne moraš baš na svaku njegovo odgovoriti. Moj sin te voli. A kad vidiš da je malo nervozan, skuhaj mu nešto, ugodim. Sudbina kakvu ne biste poželili svojoj

kćeri. Empatija sada. Za društvo bez nasilja.» Оскільки наведений текст походить із соціальної реклами, автор застосовує загальноповжитану лексику для цілковитого розуміння змісту реклами. Речення прості, неускладнені. У цьому прикладі дієслова вжиті у формі теперішнього часу та у наказовому способі, наприклад, «skuhaj». У Сербії також поширені відео присвячені соціальним питанням та проблемам, одне з таких – це кампанія, що стосується проблеми боротьби із ВІЛ-ом та СНІД-ом. Для нашого дослідження ми обрали такі гасла, як: ХІВ се не преноси разговором; Тестирање је у моди; Не можеш да знаш док се не тестираш; Поможи себи. Заштити друге. Тестирај се; Да воли и штити. Аналізуючи дані гасла з віднайдених нами біл-бордів, ми можемо стверджувати, що вони написані у розмовному стилі з використанням побутової лексики, але наприклад, слово «ХІВ» належить до термінологічної лексики, а за сферою вживання вважається професійним, хоча у побуті широко використовується. Речення характеризуються коротким викладом інформації із сильним емоційним посилом, запам'ятовуваністю, відсутністю авторських неологізмів, але вживанням дієслів у формі другої особи однини та застосуванням наказово способу

У результаті виконаної роботи, ми з'ясували, що політична, соціальна та комерційна реклама в лексичному та семантичному плані можуть бути як абсолютно різними, та водночас мати спільні риси. Що стосується граматичного і синтаксичного аналізу, то було виявлено такі особливості, як: вживання наказового та умовного способу дієслова, запитальних, стверджувальних, спонукальних речень та риторичних запитань, використання великої кількості окличних та називних речень, застосування стилістичних прийомів, наприклад, анафора, епіфора, «гра слів».

Варто відзначити те, що синтаксичні конструкції у рекламних повідомленнях є здебільшого простими. З усіх частин мови найчастіше для створення певного лозунгу використовують іменники. Аналіз лексики повідомлень показав, що мовне наповнення

реклами у Хорватії та Сербії доступне для споживача та коректно передає інформацію. Реклама також оперує багатьма засобами, а саме: вживанням побутової та загальноживаної лексики, що досить часто створює гру слів, яка надає рекламі емоційно-експресивного забарвлення. Для посилення виразності у деяких прикладах застосовується римування тексту. На нашу думку, реклама це важлива частина інформації, чим і було зумовлене це дослідження. Ця тема має перспективи для подальшого дослідження, а саме в порівняльному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Diana Stolac, Anastazija Vlastelić: Jezik reklama. – Filozofski fakultet sveučilišta u Rijeci, 2014. 240с

УДК 316.312

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

Олеся ДУМАНСЬКА

*Науковий керівник – Емілія КОСТИШИН, кандидат
історичних наук, доцент*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У міжнародному співтоваристві дедалі більше зростає потреба в культурному діалозі між різними народами і націями та обговоренні питань взаємної поваги до їхніх культур. Однак питання гендерної культури не було автентичною частиною цього діалогу, незважаючи на те, що гендерні відносини є основною клітиною суспільних відносин у будь-якому суспільстві і часто є першопрчиною бідності, насильства та дискримінації.

У доповіді Всесвітньої комісії з культури і розвитку культура визначається як «спосіб жити разом», що включає в себе такі основи, як економічна і правова системи, мова і соціальні системи. Це дуже широке тлумачення також включає культурно зумовлені відносини між жінками та чоловіками, які в Україні ґрунтуються на досить сильній національній традиції активізму та поваги до жіночої праці.

Протягом останніх 15 років в Україні дуже активно розвиваються гендерні дослідження та вивчаються гендерні аспекти в культурі, предметом досліджень яких є гендерні стереотипи в українському суспільстві загалом і в українській культурі зокрема, які проявляються не лише в традиційних обрядах, піснях, казках і мові, а й у сучасних засобах публічної комунікації, що формують поле сучасної української культури.

Соціальний досвід України закріплений у мові та культурі. Мовна картина суспільства є схемою певних орієнтацій, які відображають інформацію про соціальні відносини на певному історичному етапі розвитку суспільства, способи та моделі поведінки, гендерні ролі та поведінкові норми.

Спосіб, у який мова представляє чоловіків і жінок, має велике значення, формуючи суспільне ставлення стереотипів щодо чоловіків та жінок, а також у встановленні відповідних стереотипів. Останніми роками в українському мовознавстві з'явилися дослідження, в яких розглядаються прояви сексизму та гендерних стереотипів у мові, що формують, а іноді й нав'язують картину світу, в якій жінкам відводиться другорядна роль.

Завдяки цьому в українській мові з'явилася гендерно-чутлива лексика української мови була приведена у відповідність до загальноприйнятих міжнародних стандартів. Науковці запропонували запровадити несексистську лексику, наприклад, вилучити слово «панна», яке стосується незаміжніх жінок, та популяризувати звертання «пан» і «пані», які не підкреслюють сімейний статус чоловіків і жінок. В офіційно-діловому мовленні лишається

проблемою вживання назв професій та посад здебільшого в чоловічому роді. З 7 тисяч назв професій та посад в Державному класифікаторі професій України лише 38 назв – жіночого роду. При цьому виявляється тенденція: чим вищий соціальний статус професії або посади, тим вища вірогідність, що вона називатиметься в чоловічому роді: міністр, посол, професор, ректор, адвокат тощо. Позитивним є те, що після прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» Міністерством юстиції України започатковано проведення гендерної експертизи українського законодавства, що передбачає і виявлення дискримінаційної термінології в проектах законів України.

Велику роль щодо популяризації гендерної політики сьогодні відіграють ЗМІ, які інформують, формують, підтримують, а іноді й спростовують стереотипні уявлення про моделі поведінки чоловіків і жінок у різних сферах життя, таких як спілкування, кар'єра, сімейні та робочі стосунки. Сьогодні Інститут ЗМІ є одним з найважливіших елементів соціальної організації будь-якого сучасного суспільства. Від ефективності його функціонування залежать практично всі основні сфери життєдіяльності: соціальна сфера, культура, економіка, політика. Аналіз гендерних стереотипів в ЗМІ, дозволяє стверджувати, про впровадження в свідомість глядачів певних ролей і моделей поведінки, які «нав'язуються».

«Основою системи гендерних стереотипів у сучасних ЗМІ є бінарна опозиція маскулінності та фемінності. Найчастіше маскулінність прирівнюють до культурного та творчого початку, а фемінність – до природного та репродуктивного» [2].

У документі «Сприяння гендерній рівності», розробленому ЮНІСЕФ, зазначено, що «різні потреби й можливості, які складають основу біологічних відмінностей між чоловіками й жінками, не мають призводити до соціальної нерівності або порушення прав представників обох» [1].

Сьогодні у медійному просторі є поширеним стереотипне висвітлення суспільних ролей та образів жінок і чоловіків, дівчаток і хлопчиків. У них зберігається тенденція зображувати чоловіків через їхні здобутки, а жінок – через зовнішність і стосунки з чоловіками. Зокрема, автори статей про відомих жінок-політиків, економістів, культурних діячок, спортсменок зазначають їхній сімейний стан, кількість дітей, згадують їхню зовнішність, одяг, прикраси. Їх називають «чарівними», «привабливими», «вродливими». Проте важко уявити подібні висловлювання на адресу чоловіків. Навпаки, їх описують як «сильних», «розумних», «професійних». У статтях про відомих чоловіків ідеться головним чином про їхні професійні якості, успіхи в політиці й бізнесі, захоплення: автомобілі, подорожі, спорт. За своїми характеристиками й інтересами жінки та чоловіки наче протиставляються одне одному. Для цього журналісти використовують газетні штампи: «сильна стаття», «сильна половина людства» і «слабка стаття», «чарівна стаття», «слабка половина людства».

Реклама стає одним із шляхів поширення стереотипів у суспільстві й ще більше закріплює їх. Вона диктує людям, як їм поводитись, дає взірці «доброї» поведінки, нав'язує «норми», яким потрібно відповідати. Особливо небезпечно для морального здоров'я суспільства, коли товар рекламується з використанням дискримінаційного стереотипу «жінка є сексуальний об'єкт». Ця практика, на превеликий жаль, залишається дуже поширеною.

Вплив повномасштабної війни на гендерні ролі та стереотипи є неоднозначним: з одного боку, війна спричиняє посилення традиційних ролей чоловіка як захисника та жінки як «берегині» (що доглядає дітей та чекає на свого чоловіка-захисника). З іншого боку, спостерігається посилення активної ролі жінки в соціумі та країні – передусім у ЗСУ, а також у сфері волонтерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ладиченко А. В. Вплив ЗМІ на гендерні стереотипи. с. 156.
URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/25543/1/155-157.pdf>.

2. Promoting Gender Equality: An Equity-Focused Approach to Programming: Operational Guidance Overview, 2011. [Online]. Available: URL: https://www.unicef.org/gender/files/Overarching_Layout_Web.pdf. Accessed: February 26, 2021.

УДК 372.8:811.161.2

**ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ
УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОВИЗНАВЦЯ
АКУЛЕНКА В.І.**

Анастасія ПРИТУЛА, Віталій МАМОНОВ

*Науковий керівник – Анна МАРМУЛЯК, викладач кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Крах колоніальної системи і звільнення із колоніальної залежності більшості народів, разючі зміни світового устрою, а також початки нових незалежних держав ознаменували другу половину ХХ ст. Чимало держав Близького та Далекого Сходу, Азії, Латинської Америки укріпилися, зробивши великі кроки на шляху до культурного прогресу, адже раніше вони вважались джерелами вивезення культурних цінностей. Серйозніше ставлення до культурних цінностей в світі створили протекціоністські заходи щодо їх захисту, усвідомлення ролі, а також значення національних культурних надбань та їх збереження від розграбування та вивезення.

Безпосередньо такі зрушення вплинули на переломну появу нового контексту в міжнародній системі права, що є цілком очевидно. Водночас, поняття «повернення культурних цінностей» міцно закріпилося у ньому.

У сьогоденні таке поняття, відповідно юридичний термін, найпоширеніше вживається в міжнародно-правових актах та законодавстві окремих країн, науковій літературі при висвітленні переліку питань, що пов'язані із охороною та збереженням культурних цінностей, наданням їх безпосереднього захисту, а також міжнародним співробітництвом з приводу застереження та подолання наслідків переміщень та вивезень культурних цінностей здійснених незаконно. У тому числі, в дійсності є багато прикладів міжнародного співробітництва з питань повернення культурних цінностей, коли вкрай важливими є не лише вузько-правові засади, а й більш глобальні моральні підходи до даної сфери, які полягають в осмисленні та тямущості державою чи спільнотою, де панують культурні цінності запозичені з територій інших країн, їх важливість і значення для народів і суспільств, коли наслідком такого усвідомлення є охоче повернення таких культурних цінностей до рідної країни, що за своїм логічним змістом вважатиметься актом доброї волі, даром.

Ідея повернення втрачених культурних цінностей в Україну, яка виникла в українському суспільстві на початку 20 століття, була зумовлена історичними та політичними чинниками. З одного боку, втрата переміщення культурних цінностей з території України є частиною її історії з незапам'ятних часів. Іноземні навали та вторгнення кочівників та політичні конфлікти призводили до знищення або загарблення культурних цінностей релігійного та вищого значення. Як правило, це були об'єкти релігійного призначення.

Культурно значущі предмети вивозились з українських земель починаючи з 18 століття. Це стало цілеспрямованим і організованим процесом, який був пов'язаний зі становищем нового

суспільного ставлення до старожитностей, антикваріат став центром колекціонування. Загубленість незалежності та міждержавний поділ етнічних українських земель значно поширив процес розграбування українських культурних цінностей та характеризується як системне та масштабне явище.

В умовах російської імперії позбавлення культурних цінностей посилювалося намаганням російської влади зруйнувати будь-які підвалини і символ власної політичної та військової історії України, асимілювати українську націю та використовувати її давню та самобутню ідентичність історії та культури. Вивезення культурних спадщин з Українських територій та концентрація їх у сховищах в імперських столицях Санкт-Петербурзі та Москві було одним із інструментів цієї політики, що призвело до поневірянь, страждань та втрат.

Оказія Першої світової війни, крім величезних страждань людства, руйнувань і пошкоджень різних типів будівель і майна, призвели також до масових втрат культурних цінностей. Україна перебувала у складі конфліктуючих сторін, які мали свої пам'ятки історії та культури. Вони вивозилися закордон і це відбувалося в різних формах. Від організованої евакуації з фронтових районів у тил до порушуючи існуючі міжнародні угоди та договори, до санкціонованого мародерства на території противника. Це було добровільне мародерство на ворожій території, що порушувало існуючі міжнародні угоди і договори, які були ратифіковані. Зокрема, такі дії чинили Австро-Угорщина, Німеччина і Росія, які на той момент вважалися у складі Гаазької конвенції 1907 року.

Революційні заворушення в Україні 1917-1921 років поклали початок відродженню України як держави та створенню незалежної Української Народної Республіки. Військова інтервенція більшовицької росії проти України стала початком кривавої російсько-української війни та нової іноземної окупації української

території. Почалась чужинна окупація української території. Як наслідок культурні спадщини зазнали нових втрат, вивозились з УНР їхніми власниками. Цінне майно, награване бандами і селянами на покинутих поміщицьких землях, розкуповувалося, вивозились окупаційними військами. Більшовицька окупація української території завдала особливої шкоди культурній спадщині України. Зокрема, було втрачено та вивезено з українських земель видатні культурні цінності, документи, книги, що мають художнє, мистецьке та інші культурні цінності.

Вкінці 19- на початку 20 століття українське суспільство досить чітко і ясно усвідомило несправедливість ситуації та негативний вплив на розвиток української культури «насильницького відриву історико-культурної спадщини України від її народу». Тому після того як відбулась Лютнева революція 1917 року ідея повернення втрачених з московії культурних цінностей мала значення органічної частини бурхливого національного піднесення, про яке здригнуло суспільство України.

Основними прагненнями і практичними об'єктами дії, які привертали увагу, були, насамперед, пам'ятки української національної реліквії. Це були українські козацькі цінності, привезені до москви, Санкт-Петербурга та інших російських міст, які за часів правління царів були колишніми столицями імперії. Центральна Рада України, створена в Києві в березні 1917 року, дякуючи своїм провідним діячам від самого початку підняла завдання повернення історичних і культурних пам'яток українського народу на рівень основоположних принципів.

Пошук і повернення культурних цінностей на Українські землі розпочалося ще під час війни 1944-1945 років, коли фронт почав просуватися далі на захід за межі Радянського Союзу. З цією метою в УРСР організовували групи експертів та науковців з різних галузей і відправили їх на Другий та Четвертий Українські фронти. Вони виявили чудові музейні цінності на польському, чехословацькому,

румунському, австрійському та німецькому театрах воєнних дій і повернули їх в Україну. Частина творів мистецтва з українських музеїв, виявлених радянськими військовими без участі українських експертів, була таємно розіслана до всіх радянських музеїв на території розташування сил оборони СРСР. Деякі зі знайдених предметів мистецтва українського походження були привласнені радянщиною та цивільними особами. Водночас, існують переконливі свідчення того, що під час повернення до Радянського Союзу більшість культурних цінностей не були повернуті рідним музеям, архівам, тощо, а були передані іншим радянським республікам, зокрема, російській федерації.

Прикладом такої ситуації є передача українських ікон, мозаїк, фресок Михайлівського Золотоверхого собору до палацу під Ленінградом, а потім до Новгороду. Після війни вони зберігалися в таємниці протягом десятиліть. Культурні надбання України також перейшли до США після війни, деякі з них були передані представниками СРСР. Вони були повернуті законним власникам в Україні, однак, доля цих цінностей потребує подальшого дослідження.

У другій половині 20 століття питання пошуку та повернення культурних цінностей, втрачених внаслідок Другої Світової війни та інших обставин, по суті не розглядалося на державному рівні в Радянському Союзі та УРСР. Окремі дії, пов'язані з цією комплексною проблемою, характеризувались лише періодично і ситуативно. Було виявлено та повернуто в Україну низку видатних музейних експонатів, загублених під час Другої Світової війни. Вони були знайдені та повернуті, а також їх пов'язують з випадковою знахідкою та дією на рівні співробітників відповідних музеїв та інших культурних установ України. Однак через зміни в політиці СРСР після першої половини Другої Світової війни українські музеї та заклади культури не змогли повернути низку цінних культурних предметів.

Радянське керівництво розглядало це як альтернативу вимогам Німеччини та багатьох інших країн про повернення культурних цінностей, вивезених під час і після війни, що і було у випадку з Радянським Союзом. Отож після війни Україна опинилась під впливом широкої громадськості і там посилились заклики щодо повернення культурних цінностей, вивезених з України в росію за часів російського царату та Радянського Союзу. У цей період в Українській Радянській Соціалістичній Республіці почали створювати інституційні засади державної політики у сфері пошуку та відновлення загублених культурних об'єктів. Розпочалось створення Республіканської комісії з питань розшуку та реституції історичних та культурних цінностей, що знаходяться за кордоном.

Коли було проголошено незалежність України тема реституції втраченої культурної спадщини була піднята до рівня державної політики. Безперечним досягненням у цій сфері можна вважати винайдення даної нормативно-правової бази, розробку та функціонування спеціально уповноваженого державного органу, відповідального за її реалізацію. Їхній рівень, частка в структурі українського уряду і повноваження були різними. Міжнародне співробітництво у сфері забезпечення повернення культурних цінностей в Україну та Державного контролю за переміщенням цих цінностей за межі країни залишається важливою сферою національних інтересів.

Упродовж 1991-2019 років Україна змогла повернути низку видатних історичних цінних об'єктів, які збагатили її наукові, освітні та культурні можливості. Особливе значення мало повернення і передача Україні офіційних документів, історичних артефактів, предметів мистецтва та книжкових колекцій, які втратились в часи Вітчизняної війни. На той момент була розпочата схема системного вивчення офіційних документів про долю української спадщини на багатьох етапах української історії (насамперед частина Великої Вітчизняної війни), публікації ґрунтовних дослідницьких збірних

документів, монографій та публікувань, де показані втрати українських культурних цінностей, переказ їх пошуків та шляхів їхнього повернення, вказуються певні факти привласнень українських надбань, які можуть використовуватися надалі в конкретних вимогах щодо їх реституції.

Були видані в значній кількості літературні роботи про видатних діячів історії України та культури, пам'ять про них була замовчувана радянським тоталітарним режимом. Поряд з державними установами, українські вчені на чолі з Національною академією наук України та неурядові організації в Україні та за кордоном були широко залучені до цієї роботи. Водночас, не були вирішені багато завдань, що були задекларовані як пріоритетні на початку роботи компетентних державних органів у сфері реституції та повернення культурних цінностей. Найбільшою прогалиною в цьому відношенні є неможливість оцифрувати та запустити українську базу даних втрачених культурних цінностей.

Статус минулих «трофейних фондів», що з'явилися в Україні через Другу Світову війну, а також доля цінних культурних надбань, які належать жертвам Голокосту, залишились невизначеними. В 2011 році було ліквідовано Державну службу контролю і покладено кінець існуванню державних органів зі спеціальними повноваженнями у цій сфері. Передача повноважень Міністерству культури України вирішила лише офіційний аспект проблеми. Це пов'язано з тим, що загальний напрямок державної політики та кадрове забезпечення у сфері реституції та відновлення культурної спадщини не відповідає масштабам та нагальній потребі вирішення існуючих і нагальних питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко В.І. Збереження та захист історичних пам'яток на Україні в роки Великої Вітчизняної війни // Український історичний журнал. 1973. № 5. С. 107–113.
2. Акуленко В.І. Культурні цінності // Юридична енциклопедія. Т. 3. К.: Видавництво «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2001. С. 432.
3. Акуленко В.І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України. К.: Юстініан, 2013. 608 с.
4. Акуленко В.І. Реліквії // Юридична енциклопедія. Т. 5. К.: Видавництво «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2003. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cyclop.com.ua/content/view/1294/58/1/15/#23857>
5. Акуленко В.І. Реституція культурних цінностей // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5. К.: Видавництво «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2001. С. 298–299.

УДК 364.075

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Діана ШПРАХА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Гендерна компетентність є соціально-психологічною характеристикою людини, що дозволяє їй бути ефективною в системі взаємодії між статями. Така компетентність демонструє реальний рівень досягнень особистості, її набутий досвід, та наповненість

знаннями про існуючі ситуації гендерної нерівності. Такі якості є особливо цінними для працівників соціальної сфери. «Кваліфіковані фахівці повинні розуміти неефективність традиційних патріархальних стосунків між жінками і чоловіками та створювати новий простір, який базується на ідеї гендерної рівності» [1, с. 13]. Важливо розуміти, що формування і розвиток гендерної компетентності складається з умінь аналізу явищ і ситуацій гендерної нерівності, відпрацювання навичок гендерно-компетентної поведінки. Також важливу допоміжну роль у формуванні гендерної компетентності відіграє неформальна освіта.

Сучасні соціальні працівники реалізують свою професійну діяльність в умовах, коли, незважаючи на всі зусилля в галузі законопроектів про гендерну рівноправність, на рівні прийняття рішень в органах представницької і виконавчої влади проблеми нерівності за ознаками статі почасти ігноруються. Тому комунікація, що реалізується в процесі соціальної роботи, і прикладний характер професії служать одночасно обґрунтуванням необхідності і важливості соціальної роботи для здійснення принципів гендерної рівності. Завдання соціального працівника як особистості, гармонізувати всі сфери соціальної взаємодії, налагодити ефективну соціалізацію, інтеграцію в суспільство осіб, які цього потребують [4].

Тому важливо окреслити напрямки гендерної підготовки соціальних працівників: 1) включення гендерного компоненту до різних дисциплін як тих, що формують загальні компетентності соціальних працівників; 2) включення до програм підготовки бакалаврів та магістрів соціальної роботи гендерно-тематичних курсів; 3) розробка та впровадження спеціалізованих курсів, що мають на меті посилити гендерну чутливість практики соціальної роботи [2].

Підготовка соціальних працівників потребує критичного перегляду наявної педагогічної практики, яка, почасти, орієнтована на статево-рольове виховання. Приєднавшись до «Партнерства Біарріц»

за ініціативи першої леді Олени Зеленської, Україна зобов'язалася запровадити антидискримінаційну експертизу освітнього контенту та гендерний аудит закладів освіти [3].

Програма гендерної підготовки соціальних працівників має враховувати зовнішні і внутрішні чинники, як от соціально-культурні, політичні, професійні, академічні (науковий і педагогічний) контексти та позааудиторну діяльність та навчальні курси, які розкривають гендерні аспекти соціальної роботи. При цьому важливо проводити критичне осмислення педагогічної практики та технологій, якості навчальних матеріалів, дотримуватись гендерної корпоративної політики у закладах вищої освіти. Гармонійне поєднання цих усіх перерахованих чинників забезпечить перспективу сталого розвитку гендерної компетентності соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицанюк В., Костишин Е., Логвиненко В. Деякі аспекти формування гендерної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. *Науковий журнал «Ввічливість. Humanitas» Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 2021. № 5. С. 11–18.
2. Карагодіна О. Г., Семігіна Т. В. Гендерна освіта у підготовці соціальних працівників. Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук: монографія. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 25-37.
3. Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.11.2021).
4. Ярошенко А.А. Формування гендерної компетентності соціальних працівників у контексті розвитку сімейних форм виховання

дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 231 «Соціальна робота» / Академія праці, соціальних відносин і туризму, Київ, 2021. 270 с.

УДК 232.269

ШТУЧНІ МОВИ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Софія ШЕЛЮХ

Institut Komunikacji Europejskiej,

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM)

Ми щодня послуговуємось мовою. Вдома – українською, за кордоном – іноземними. Саме знання мов полегшує людям життя, дозволяє домовлятися, розв'язувати конфлікти, висловлювати думки та погляди, утверджуватися в суспільстві, загалом комунікувати.

Природні мови, тобто ті звичні нам мови, які є національними, рідними, державними мовами в різних країнах еволюціонували разом із розвитком людства. Змінювалися в ході історичних та геополітичних подій. Людина не мала значного впливу на їхнє творення чи формування. Натомість «штучні мови» мали конкретних творців, які цілеспрямовано розробляли граматичну й фонетичну системи. Такі мови мали своє призначення та навіть сферу функціонування.

Визначення поняття «штучна мова» або ж «artificial language» у різних джерелах подається доволі однаково. Кембриджський словник пояснює це явище так: «мова, котра була створена для конкретної мети, на відміну від тої, яка розвивалася природньо як інструмент комунікації людей»[5]. У словнику Міріам Вебстер можна знайти подібне визначення, проте з невеликим

уточненням щодо автора чи авторів: «мова, розроблена особою або групою осіб для міжнародного вжитку або для інших більш специфічних цілей, але яка водночас не може функціонувати як рідна мова для тих, хто її використовує».[6] Так само Анатолій Вовк та Мар'ян Скаб у своїй енциклопедичній статті подають таке визначення: «міжнародні мови, які створюються з первнів природних мов і призначені для використання як допоміжний засіб міжнародного спілкування» [1, с. 625-626]. Отже, як бачимо, що штучна мова – це мова розроблена особою або групою осіб для досягнення конкретних цілей і не може функціонувати як мова постійного спілкування для тих, хто нею користується.

Згідно з проведеними дослідженнями, найчастішою сферою функціонування штучних мов є міжнародна площина, а метою їх створення – полегшення комунікації між носіями кардинально різних мов. Ще одним простором, де активно з'являються та існують штучні мови – література, кінематограф, IT-сфера.

Загалом штучні мови класифікують за двома ознаками:

1. Мови створені апріорі – тобто, ті, що розроблені від нуля, коли граматичні та фонетичні системи такої мови базуються на фантазії автора.
2. Мови створені – апостеріорі – ті, котрі створили а основі мов, які вже існують. У такому разі за основу можуть використовувати кілька мов, що мають спільне або різне коріння [4].

Для того, щоб краще зрозуміти суть явища штучної мови розглянемо кілька прикладів. Одною з найбільш поширених штучних мов є – *есперанто*. Її було створено в 1887 р. варшавським лікарем Л.Заменгофом. В основу мови входила лексика найпоширеніших європейських мов. Її привілеєм була сувора чіткість та нескладність словотворення та граматики (усього 16 основних правил граматики без винятків, постійний наголос на передостанньому складі тощо). У своєму першому підручнику мови Заменгоф стверджував, що якби всі

розмовляли однією мовою, тобто есперанто, «освіта, ідеали, переконання та цілі були би спільними, і всі народи об'єдналися б в єдине братерство». Зараз цією мовою розмовляє від 100 до 200 тис. осіб. У додатку Duolingo майже 1,1 млн. користувачів підписалися на курс есперанто, а це майже половина носіїв у всьому світі [1].

Другим цікавим прикладом штучної мови є *interlingva*. У ній закладено слова, обрані з таких мов, як: італійська, іспанська, португальська, французька, англійська, німецька та російська. Ця мова виникла в результаті співпраці групи європейський вчених-лінгвістів. Для лексичного запасу інтерлінгви вони відбирали найбільш поширені й подібні слова в різних мовах. Метою було спростити розуміння між представникам різних мов. Таким способом кожен елемент інтерлінгви спирається щонайменше на три європейські мови, перелічені вище. Подібну мету й сферу застосування має і мова *novial*. Її розробив данський лінгвіст Отто Есперсен на початку ХХ століття, щоб полегшити міжнародну комунікацію. В основу покладено романські та германські мови. На жаль, у 1943 після смерті автора, вона практично вийшла з ужитку [7].

Ще одним яскравим прикладом штучних мов можна вважати *токі-пону*. Мову створила канадська перекладачка та мовознавиця Соня Ланг. Вона розробила токі-пону так, аби можна було передати якнайбільше сенсу за допомогою якомога простіших засобів. Мова налічує 14 фонем та 120 кореневих слів. Станом на 2018 р. мовою користувалося 3 500 осіб в Інтернеті. На відміну від попередніх двох, токі-пона не була розроблена для міжнародного користування. Авторка мала на меті видозмінити мисленнєві процеси тих, хто її вживає згідно з гіпотезою Сапіра-Ворва. Тобто, в основі теорії теза, що структура мови визначає мислення і спосіб пізнання реальності. Важливо зауважити, що в 2014 р. вийшла повна книга «*Токі-пона – мова добра*» [8].

Поряд із штучними, мовами, коті були створені для полегшення міжнародної комунікації та якими користуються в щоденному реальному житті існують мови, сферою застосування яких є лише творчий простір – кінофільми або літературні твори. Такі мови мають назву *конланги*. Автор створює конланг для конкретного проєкту, тобто, як і будь-яка штучна мова, він не розвивається природним чином.

Одним із перших конлангів можна вважати мову сірих ельфів синданирів, створену Роналдом Руелом Толкіном. З погляду філології, *синданир* – один з найлегших конлангів. У ньому немає складних звуків. Лінгвісти виділяють граматичну схожість ельфійської до фінської та старонорвезької мов, а от за звуковою системою вона схожа до валлійської або до ірландської мов. Загалом за життя Толкін прописав граматику та лексику для п'ятнадцяти мов. Ще одним цікавим конлангом, який заслуговує на увагу – це *парселмова* із серії книг про Гаррі Поттера. Її вигадала далеко не Джоан Роулінг, а професор фонетики Кембриджського університету Френсіс Нолан – фахівець із фінської та естонської мов. Авторка лише згадала мову у творі, а Нолан створив потрібні фрази. Парсельмовою чаклуни розмовляють із зміями. У змії немає губів чи голосових складок, тому всі звук глухі. Найяскравішою особливістю цього конлангу є глухий фарингальний фрикатив [h]. Цікаво, що найчастіше трапляється він у таких мовах, як: арабська, кабільська, абхазька, чеченська, та деяких інших мовах [2, с. 84-91].

Так само конлангами є мова *navi* з трилогії «Аватар», *дотракійська* мова із «Гри престолів», *клінгонська* із «Зоряного шляху» та ін.

Отже, штучними мовами називають мови, створені одною особою або групою лінгвістів. Такі мови створюють з конкретною метою від нуля або на основі інших «натуральних мов». Вони функціонують як у реальному світі, так і у світі мистецтва, додаючи

реальності вигаданим світам. Їх однозначно можна вважати феноменом людської культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков Анатолій, Скаб Мар'ян. Штучні мови // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. –Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 625–626. – 634 с
2. Гаджієв Рустам. Лінгвістика на карті світу. Непорозуміння, кримінал та інтрига в різних мовах. – К.: Віхола, 2023. – 384 с.
3. Пенаредонда Хосе Луїс. Есперанто – Штучна мова, яка об'єднує світ. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-42654538>
4. Arika Okrent. Artificial Languages. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199772810/obo-9780199772810-0164.xml#obo-9780199772810-0164-bibItem-0003>
5. Cambridge dictionary. Artificial language. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/artificial-language>
6. Merria-Webster dictionary. Artificial language. QRL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/artificial%20language>
7. Union Mundi Pro Interlingva. Interlingva. QRL: <https://www.interlingua.com/interlingua-uk/>
8. Токі-пона. URL: <https://uk.wikipedia.org>

УДК 323. 1 (477)

ЕМІГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЧИННИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Іванна ІЛЬНИЦЬКА

Науковий керівник –Ірина СКОВРОНСЬКА

*професор кафедри іноземних мов та культури фахового
мовлення, кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Процеси глобалізації і потужної медійної атаки, скерованої на уніфікування ознак етнічності, становлять велику небезпеку формування безетнічної нації. Найбільш чутливим етноавтостереотипом народу є мова. Вона формує етносвідомість кожної нації, а також і українців в іншомовному середовищі. В умовах війни і вимушеного переїзду українців до різних країн світу надзвичайно важливим є елемент підтримання тісного, безперервного зв'язку між усіма представниками української спільноти, що стає можливим лише за посередництвом спілкування між ними. А спілкуватися, за визначенням В.Різуна, - означає «ставати членом спільноти, тобто співпереживати, бути духовно близьким, дотримуватися норм співжиття. Факт духовної єдності й наявності спільних форм духовного зв'язку творять спільноту. Спілкування, або комунікація, й означає встановлення такої єдності за допомогою відповідних форм духовного єднання... Таким чином, порозуміння є важливим чинником спілкування, оскільки тільки розумове єднання може свідчити про спілчанську єдність» [1, с.23]. У статті «Через англomовне море до українського слова» Р.Гнатів пише: «Рано чи пізно люди обживалися, вкорінювалися на новому місці, їм скорялися таємниці англійської чи іспанської мови, але цей безсумнівний виграш, на жаль, дуже часто супроводжувався послабленням рідних коренів, притуплення зв'язку із культурою дідів і прадідів і, зокрема, занепадом української мови, яка через неймовірне звуження сфери свого ужитку не витримувала конкуренції із мовою основного етносу» [2, с.7]. З огляду на цю проблему А.Вовк зауважує: «На жаль, в українців у діаспорі нема національних установ, які в суверенних народів стоять на сторожі правильності й чистоти мови... Тому головними чинниками, що формують українську мову, в тому числі

термінологію діаспори, залишаються преса, книжкові видання та ... українська школа» [3, с.57]. Отже, одним з вагомих чинників збереження етнічних ознак у еміграції є мова і медійний дискурс як важлива форма її функціонування.

Мова є вагомою часткою етнокультури. За твердженням В.Жайворонка, «її дискурсивне вживання підтримує систему етнокультурних цінностей, зв'язок поколінь, живить народну пам'ять, стимулює розвиток національного дискурсу на всіх напрямках його установа і поступу» [4, с.49].

Група науковців, серед яких Б. Лановик, М. Траф'як, С. Матейко, З. Матисякевич та інші, прилучилися до створення дослідження «Внесок української еміграції в розвиток вітчизняної та світової культури». Підсумовуючи проаналізований матеріал, автори зазначають, що «українська діаспора, як і західна, так і східна, покликана виконувати важливу місію – бути культурним національним осередком в іншому національному оточенні, виражати духовну суть свого народу» [5, с.36].

Серед негативних чинників, які впливають на збереження національно-культурної ідентичності представників української діаспори варто визначити інформаційну війну та військову агресію Російської Федерації по відношенню до України, де особливий акцент був зроблений на: зросійщенні, відлученності від української мови значної частини населення; боротьбу за утвердження російської мови як другої державної та витіснення української мови з медіаринку; перекручуванні історичних фактів та запереченні автентичності української мови та культури й самого існування нації; використанні політтехнологій та передвиборчих кампаній з метою розмежування регіонів України, зіткнення їх інтересів на основі несуттєвих відмінностей та поглиблення суперечностей; ностальгії за радянським минулим [6, с.81].

Очевидним стає той факт, що в умовах багатомовного світового середовища українська ментальність здійснює свій позитивний внесок. Адже нею – етнічною культурою українського народу – збагачується світова культура.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С., Млош Л. Збереження національно-культурної ідентичності представників української діаспори в умовах суспільних змін та конфліктизаційних процесів сучасності. *Українознавчий альманах*. Вип. № 28.2021. С.21-27.
<https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.28.3>
2. Вовк А. Проблеми термінології в українській діаспорі. *Бюлетень*. Мюнхен. 1983. № 4-5 С. 3-8.
3. Гнатів Р. Через англомовне море до українського слова. *Дивослово*. 1993. №4. С. 52-59.
4. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень. *Мовознавство*. 2001. №5. С.49-68.
5. Лановик Б., Матейко С., Матисякевич З. та інші. Внесок української еміграції в розвиток вітчизняної та світової культури. Тернопіль, 2000. 85 с.
6. Різун В. Природа і структура комунікативного процесу. Київ, 2000. 176 с.

З М І С Т

СЛОВО ДО ЧИТАЧА 4

СЕКЦІЯ 1

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Вікторія ЧЕРЕВКО
ФЕНОМЕН ВІРШІВ В ОКОПАХ 6

Денис МАЦЮК
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....9

Олександра ЗВАРИЧ
НЕОЛОГІЗМИ ВОЄННОГО ЧАСУ: СЕМАНТИКО
ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ.....12

Олена СВАЧІЙ
АБРЕВІАТУРИ – НОВОТВОРИ ВОЄННОГО ЧАСУ.....18

Василь СТАСЮК, доктор психологічних наук, професор
Володимир ДИКУН, старший викладач
Андрій КТРИЧЕНКО, доктор філософії (PhD)
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ “ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ” РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
МОВНА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....21

Микола БОЯРЧУК
REVIVAL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE 26

Артур МИСАК
МОВНА СВІДОМІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ.....31

Віктор БОРОДАЙ, Іває ВІНОГРАД
МОВНА ІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ:

АНАЛІЗ МОВНИХ ЗМІН, КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ СТАТЕЙ ВВС.....34

Ірина ГЕЛЕСЬКО

МОВА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ.....38

Юлія МАГДИЧАНСЬКА

ТОТАЛІТАРНА ІДЕОЛОГІЯ ТА МАНІПУЛЯЦІЯ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ В РОМАНІ ДЖ. ОРВЕЛЛА «1984»: СУЧАСНЕ ПЕРЕПРОЧИТАННЯ.....42

Дмитро КАЦИ

РІДНА МОВА ЯК КУЛЬТУРНО-ДУХОВНЕ НАДБАННЯ НАРОДУ.....47

Діана ПАВЛОВСЬКА

ФЕМІНІТИВИ Й МАСКУЛІНІТИВИ В ДІАХРОНІЇ ТА СИНХРОНІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....51

Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, Дмитро ГНІЗДЮХ

ПЕРЕКЛАД ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ВИКЛИКИ, РІШЕННЯ, СПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗУМІННЯ 57

Наталія ПУСТОВА

HATE SPEECH AS THE FIRST STEP OF HYBRID WARFARE.....62

Андрій МАРТИНЮК,

РОЗМОВА З СВІТОМ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ, КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПТУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ТА ЗВЕРНЕНЬ В МЕДІА ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ).....66

Діана МАРКІТАН

ЛІТЕРА "ї" В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ, СТАТУС.....71

Анна БАРАНОВСЬКА
ЛЕКСИЧНІ НОВОТВОРИ СУЧАСНОЇ
РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 75

СЕКЦІЯ 2

**УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРНО – НАЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА
СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ. КУЛЬТУРА Й ВІЙНА**

Чу ЧУ
«ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ»
ТА ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОЇ
КОМУНІКАЦІЇ.....83

Аліна ЧЕРНУШКІНА
ГОЛОДОМОР ЯК АКТ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНЦІВ.
ЩО ЗНАЄ ПРО ЦЕ ЄВРОПА?.....89

Зіта ПОПОВИЧ
УГОРСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ
У МОВІ ТВОРІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ 93

Ольга ВАСЮТИК
ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ – КЛЮЧОВА ПОСТАТЬ
У СТАНОВЛЕННІ МОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....98

Марія-Евеліна ЗАХАРЧУК
СКОВОРОДА ЯК МУЗИКАНТ.....103

Вячеслав ПЕТРИШКА
ВИКРАДЕНІ І ВИВЕЗЕНІ КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ.....107

Віталій ВОЗНЮК
НІЛ ХАСЕВИЧ: ШЛЯХ МИТЦЯ Й ПОДВИЖНИКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ.....112

<i>Вікторія МОЧЕРАД</i> ВІРА В УКРАЇНУ: ВІРА РІЧ.....	116
<i>Вікторія ІНАСАРІДЗЕ</i> ВЕРГІЛІЙ VS КОТЛЯРЕВСЬКИЙ: ЧИЯ «ЕНЕЇДА» І ЧИЙ ЕНЕЙ БІЛЬШЕ ЗАПАМ'ЯТАЛИСЯ?.....	120
<i>Юлія ЧОРНІЙ</i> ПЕРЕКЛАД ЛЕСІ УКРАЇНКИ – ЯК ВІКНО У СВІТ.....	126
<i>Уляна ШТИБЕЛЬ</i> ІВАН ФРАНКО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	131
<i>Давід ЦИСТАН, Олександр БАНЕРА</i> ВПЛИВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ.....	136
<i>Владислав БОЛОТОВ</i> НЕЗЛАМНІСТЬ «ЗАЛІЗНИХ ЛЮДЕЙ».....	146
<i>Ілона КРАВЕЦЬ</i> ВПЛИВ ВІЙНИ НА КУЛЬТУРУ.....	149
<i>Леся КРАСНИЦЬКА</i> ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	152
<i>Анжела ФІТЬО</i> ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХОЛОГІЮ ТА КУЛЬТУРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ.....	154
<i>Вероніка ВАСИЛЬКІВ</i> ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАГАРБНИЦЬКОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	157

Дар'я ОРЛОВА

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В УМОВАХ ВІЙНИ
ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ (2014-2023 РОКИ)..... 163

Лариса ЗАЙЦЕВА

ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРНОГО ФРОНТУ: МІФ І РЕАЛЬНІСТЬ.....167

Роксоляна САЛО

ДЖЕРЕЛА ПОПОВНЕННЯ СУЧАСНОГО ЛЕКСИКОНУ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ЗМІ).....169

Вікторія ЗІМІЧ

КУЛЬТУРНИЙ ФРОНТ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....172

Сергій СТРОКАНЬ

ВІЙНА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ КУЛЬТУР
ТА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ.....175

Ігор ГУНЧИК, Анастасія КУРДИЛА

МОТИВ СМЕРТІ ВОЇНА УПА
В ПОЕМІ ДМИТРА ПАВЛИЧКА «СОТЕННИЙ СПАРТАН».....179

Богдан КРУЛИКІВСЬКИЙ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....190

Віктор ЗІМІЧ, Владислав ВОЙТЮК

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ.....194

СЕКЦІЯ 3

**ЕТИЧНЕ Й ЕСТЕТИЧНЕ В КУЛЬТУРІ.
РЕЛІГІЯ ЯК СФЕРА КУЛЬТУРИ**

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК НОВІТНЯ
ФОРМА ІСНУВАННЯ КУЛЬТУРИ**

<i>Ксенія ОЛЕКСИН</i> РЕЛІГІЯ ЯК ГОЛОВНЕ ЯВИЩЕ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ.....	204
<i>Остан БІЛЕЦЬКИЙ</i> МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА РЯТУВАЛЬНИКА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	207
<i>Тетяна СТРЮК</i> ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ПОЗИТИВІСТІВ НА РОЗВИТОК ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	210
<i>Вікторія КОНОВАЛЕЦЬ</i> ЕТИЧНЕ ТА ЕСТЕТИЧНЕ В КУЛЬТУРІ.....	215
<i>Софія МАНЬКО</i> РОЛЬ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....	218
<i>Яна ЮСИП</i> РОЛЬ ЕТИКИ У СТВОРЕННІ ДОСТУПНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРОСТОРІВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	220
<i>Андрій ДУЛЬЧАК</i> СЕКСУАЛЬНІСТЬ ЯК (НЕ)КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ "VITA SEXUALIS" МОРІ ОГАЯ).....	224
<i>Христина ПАРАЦЯК</i> РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	229
<i>Юлія МАЦУЛА</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА КУЛЬТУРНИЙ ІНТЕРНЕТ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	232

Володимир ПЕРТАХІЯ

МОВА ЯК ВПЛИВ НА СПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗУМІННЯ
У СУЧАСНИХ МАСМЕДІА:
АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНИХ ЗАСОБІВ
У НОВИНАХ, РЕКЛАМІ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....234

Максим ШМЕГА

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....239

Єлизавета КРОПИВА

ІНФОРМАЦІЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ РЕСУРС
СТАЛОГО РОЗВИТКУ Й ПОСТУПУ КУЛЬТУРИ.....244

Діана РЕПЕЦЬКА

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....248

Анна ІВАНІВ

СТЕМ-ОСВІТА В ПРОФЕСІЙНІЙ
КУЛЬТУРІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....251

Міхаел ЄВЧАК

РОЗВИТОК СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ
ТА ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ
З УГОРСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ
ЗА ДОПОМОГОЮ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР..... 253

Роксолана БЛИЗНЯК

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У ПІДГОТОВЦІ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....256

Яна НЕБИТКО, Адріана ДУФИНЕЦЬ

ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....259

Марта Б'ЯЛИК, Надія ФЕДИШИН

ЗБЕРЕЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....265

Ярема ЛАЗОРКО

РЕЛІГІЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ.....269

Єгор МИЩАНЕНКО

XR-ТЕХНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ.....273

СЕКЦІЯ 4

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ
КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ.
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР НАУКИ**

Ігор КОВАЛЬ

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....278

*Роман ЯРЕМКО*ЕМПАТІЯ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ
ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....281*Анастасія МИХАЙЛЕЦЬКА*СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ
РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ
У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....285*Ярина КУЗЬМА*

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ.....288

Тетяна КОРОЛЬ

КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ.....291

*Анастасія ІВАНЧЕНКО*TO WHAT EXTENT HAS POPULAR CULTURE FORMS
HAVE BEEN REPRODUCED
OR CHALLENGED DOMINANT INEQUALITIES IN SOCIETY.....294*Анна ІВАНІВ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ
У ПРОЦЕСІ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ 297

Юлія ШЕВЦІВ

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З КЛІЄНТОМ 302

Владислав ПАВЛЕНКО

ФЕНОМЕН АНТИКРИХКОСТІ У ЧАСИ ПЕРЕМІН 307

Олексій ТАРАСКОВ

РЕЛЕВАНТНИЙ ХАРАКТЕР КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ
МОДЕЛІ ІДЕАЛЬНОЇ БЮРОКРАТІЇ ЗА МАКСОМ ВЕБЕРОМ.....311

Ліза ПАВЛЮК

СУПЕРВІЗІЯ ЯК МЕТОД ПРОФІЛАКТИКИ
ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....316

Тетяна НАЗАРОВЕЦЬ

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ
НА КУЛЬТУРУ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ 320

Анна-Марія БАБ'ЯК

ПСИХОФЕНОМЕН ТВОРЧОГО «Я»
(НА ПРИКЛАДІ МАНГИ ТАЦУКІ ФУДЖІМОТО «ОЗИРНИСЯ») 322

Юрій САМБОРСЬКИЙ, Віталій МАМОНОВ

ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ В ЖИТТІ НАРОДУ 329

Катерина БОРУТА

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....332

Надія СТЕПАНЕЦЬ

МОВА – ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ
ДОБРИХ СТОСУНКІВ МІЖ ЛЮДЬМИ.....336

Марта РАДЧУК

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

У ФАХІВЦІВ ІТ-СФЕРИ.....339

Владислав БІЛИЙ

БЕЗПЕКОВА ТА ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....342

Дмитро ЛЕОНТЬЄВ, Сергій-Ігор КУШПА

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ.....344

Ірина ПРОКОПЕЦЬ

УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ НА ГАЛИЧИНІ
МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ
ЯК КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНА
СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....349

Герард КАРО

РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ –
УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ
ЯК ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....352

СЕКЦІЯ 5

НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ У КУЛЬТУРІ.

Роксоляна ВРУБЛЕВСЬКА

АНТРОПОНІМНА ПАРАДИГМА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ
ОНІМІВ У ТВОРАХ В.РУТКІВСЬКОГО.....358

Марта ПОДОЛА

THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE
AND CULTURE: HOW LANGUAGE SHAPES
CULTURAL LANDSCAPE.....363

Константин БУРНАДЗ

ЛЕКСИЧНІ НОВОТВОРИ УКРАЇНСЬКОЇ БЛОГОСФЕРИ
ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....367

Вероніка ЯРИНИЧ

CULTURAL SELF-IDENTIFICATION AND THE CONCEPT
OF DIGNITY.....370

Михайло БУТА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ
ПОСАД ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.....374

Роман ЮЖЕКА

THE DOMINANCE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE
IN THE CONDITIONS OF BILINGUALISM.....376

Владислав ВОРОБЕЦЬ

ВПЛИВ АНГЛОМОВНОЇ ПОЖЕЖНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
НА МОВУ ТА КУЛЬТУРУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....379

Марія СЕМАНЮК

ВИБРАНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ
СТУДЕНТІВ З УКРАЇНИ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ У ВНЗ ПОЛЬЩІ.....381

Юлія ЗУБ

МІКРОТОПОНІМИ ВОЛОДИМИРСЬКОГО РАЙОНУ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ВІДОНІМНІ НАЗВИ.....385

Анастасія АНДРУЩИШИН

ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА
СКЛАДОВА ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ.....390

Максим ХОПТА

ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ
МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНЦЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....395

Ірина ВЕСЕЛОВСЬКА

ОБРАЗ ГЕКТОРА ЯК УСОБЛЕННЯ ІДЕАЛУ ЛЮДИНИ,
ГЕРОЯ, ВОЇНА В ПОЕМІ ГОМЕРА «ІЛІАДА».....398

Анастасія ТАТУСЬ, Олег ЯСІНСЬКИЙ

ПРЕДСТАВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ.....403

Мар'яна ПРОКІП

ІНФОРМАЦІЯ ТА РЕКЛАМА У МОВНОМУ ПРОСТОРИ
ХОРВАТІЇ ТА СЕРБІЇ.....409

Олеся ДУМАНСЬКА

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРИ.....413

Віталій МАМОНОВ, Анастасія ПРИТУЛА

ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ
КУЛЬТУРНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ПРАЦЯХ ПРАВОНАВЦЯ АКУЛЕНКА В.І.....417

Діана ШПРАХА

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....424

Софія ШЕЛЮХ

ШТУЧНІ МОВИ ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН 427

Іванна ІЛЬНИЦЬКА

ЕМІГРАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЧИННИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....431